FRANÇOIS KERSAUDY

HIMMLER

MASSZŐRE

EGY
ELFELEDETT
EMBERMENTŐ
TÖRTÉNETE

CORVINA

Franciából fordította
ÁDÁM PÉTER

FRANÇOIS KERSAUDY

HIMMLER MASSZŐRE

EGY ELFELEJTETT EMBERMENTŐ TÖRTÉNETE

CORVINA

„LA LISTE DE KERSTEN" by François Kersaudy
© Librairie Artheme FAYARD, 2021
Hungarian translation © Ádám Péter, 2021

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
François Kersaudy: *La liste de Kersten,* Fayard, Paris, 2021

Borítóterv: Karcagi Klára

323
K41
SOMOGYI KÖNYVTÁR
964095
1881
SZEGED
Somogyi-könyvtár, Szeged
S000756548

Jelen kiadvány a jogtulajdonos írásos engedélye nélkül sem részben, sem egészben nem másolható, sem elektronikusan, sem mechanikai eljárással, ideértve a fénymásolást, számítógépes rögzítést vagy adatbankban való felhasználást is!

Kiadja 2021-ben a Corvina Kiadó Kft.,
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

1086 Budapest, Dankó utca 4–8.
corvina@lira.hu
www.corvinakiado.hu

Felelős kiadó: Király Levente, a Corvina igazgatója
Felelős szerkesztő: Gspann Veronika
Műszaki vezető: Székelyhidi Zsolt
Tördelő: Szabó Rózsa
Korrektor: Varga Virág

ISBN 978 963 13 6781 2

Nyomta és kötötte a Szekszárdi Nyomda Kft., 2021
Felelős vezető: Vadász Katalin

Bevezetés

Franciaországban mindenki ismeri Oskar Schindler nevét, ő a második világháború alatt csaknem ezer zsidót mentett ki a náci gyilkosok karmai közül. Pedig az a hőstett, amit Felix Kersten vitt véghez, az Oskar Schindlerénél is jelentősebb. Ahogyan a Zsidó Világkongresszus már az 1947-es memorandumában megállapította, Felix Kersten Németországban nem kevesebb mint „100 000 különböző nemzetiségű zsidó életét mentette meg, és a 100 000-ből legalább 60 000-et (…) saját életének kockáztatásával". Ráadásul, ahogyan e könyvből is kiderül, ennél valamivel nagyobb számokról lehet szó…

Joseph Kesselnek van egy kevésbé ismert és nagyon megrendítő regénye, a *Les Mains du miracle* (A csoda keze). A könyv egyszer már képet adott Himmler terapeutájának hőstettéről, aki a szabadlábra helyezett zsidók és ellenállók számában állapította meg tarifáját, bár az olvasó nem nagyon tudja eldönteni, hogy Kessel fantáziája mit toldott hozzá a tényekhez. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy Kersten adatait a nyugat-európai történészek részéről ugyanaz a lenéző bizalmatlanság fogadta, mint amilyen hitetlenkedve fogadták annak idején Otto Strasser, Hermann Rauschning és Hans-Jürgen Kohler állításait – miután ezek a politikai menekültek a valóság ismeretében próbálták leírni a náci rezsimet a harmincas évek végén.* De ami Kerstent illeti, mégiscsak van valami ellentmondás abban, hogy miközben a legtöbb törté-

* A Szovjetunió esetében is ez volt a helyzet: Sztálin életében – de sokáig még Sztálin halála után is – az olyan politikai menekülteket, akik – mint Kravcsenko, Krivickij vagy Bajanov – rengeteg információval rendelkeztek a szovjet rendszert illetően, ugyanez a makacs szkepticizmus fogadta a történészek részéről.

nész lépten-nyomon hivatkozik rá a könyvében mint szemtanút vagy történelmi szereplőt teljesen jelentéktelennek tünteti fel. Holott ezzel a szkepticizmussal nem is egy megkérdőjelezhetetlen tény állítható szembe. Himmler határidőnaplójából és levelezéséből egyértelműen kiderül, hogy a náci vezető 1939 márciusa és 1945 áprilisa közt több mint kétszázszor vette igénybe – mégpedig alkalmanként egy-egy órára – Felix Kersten szolgálatait. Emellett a találkozásokról készült feljegyzések, valamint a terapeuta emlékiratai már 1947-ben teljes összhangban vannak mindazzal, amit a náci hierarchia csúcsán tartott titkos megbeszéléseken készült és az esemény utáni években-évtizedekben közreadott jegyzőkönyvek tartalmaznak. Egyébként számos – Himmlernek vagy Himmler magántitkárának, Rudolf Brandtnak kézjegyével ellátott – eredeti dokumentum is bizonyítja, milyen tevékenységet fejtett ki Kersten a rezsim áldozatainak megmentéséért. A tetejében a szövetségesek tanúvallomásai és visszaemlékezései is egybevágnak mindazzal, amit ellenfeleik állítanak. Mellesleg a háború két utolsó évében a brit, amerikai, holland és svéd diplomáciai levelezésből is világosan kiderül, a nagykövetektől Franklin Roosevelten és Winston Churchillen át egészen a külügyminiszterekig úgyszólván mindenki tudott Felix Kersten tevékenységéről. Végezetül Kerstennek alig van olyan állítása, amit ne lehetne ellenőrizni, és ha előfordul is, hogy ezek vagy azok az állítások olykor pontatlanok, netalán túlzók, a legtöbb esetben könnyen kideríthető, hogy miért.

Felix Kersten alakját felidézni nem könnyű feladat. Jóllehet származására nézve német volt (bár családja az orosz birodalom észt tartományában telepedett le), és önmagát mindig is németnek tartotta, finn állampolgár lett, de a harmincas években Hollandiában élt (ezt az országot nagyon megkedvelte), a háború után pedig a svéd állampolgárságot választotta. Mindössze egy évtizedet átfogó emlékiratait nem kevesebb mint négy könyv tartalmazza, és mind a négy könyvet más nyelven írta. Naplóját hetvenöt éve keresik, holott naplót sohasem írt. A vele kapcsolatos levelek, igazolások, nyilatkozatok, tanúvallomások és vizsgálati

anyagok nyelve hol német, hol angol, svéd, dán, norvég, finn vagy holland. Mivel háború alatti tevékenységének a titoktartás volt az előfeltétele, a személyét övező rejtély a háború utáni években sem oszlott el, amiért is – kevés kivételtől eltekintve – az általa megmentett százezrek sohase tudták meg, ki is járt közben az érdekükben. Ráadásul a háború utolsó hónapjaiban akkora volt az összevisszaság, hogy lehetetlenség pontosan felbecsülni, hogy Kersten hány embert mentett meg a haláltól.

Nagyon kellett igyekeznem, hogy az alábbiakban sikerüljön áthidalni ezeket a nehézségeket. Hogyan illesszem a szövegbe a fordításokat, hogyan tegyem érthetővé az intézményeket, fejtsem ki a következményeket, határozzam meg az események pontos helyét, és utaljak állandóan a háttérben folyó háború váratlan fordulataira? Ha mindezt kihagyom, a történet érthetetlenné válik, ha mindenre részletesen kitérek, az olvasó elvész a sok adat között. Amiért is úgy döntöttem, mindazokat az információkat, amik szükségesek a könyv megértéséhez, lapalji jegyzetben közlöm. Emellett, amiként az olvasó is látni fogja, könyvemben számos párbeszéd is olvasható, ezeket vagy Kersten, vagy Schellenberg tábornok, Bernadotte gróf, Himmler asztrológusa, a svéd külügyminiszter, esetleg – már a háború után – valamelyik parlamenti vizsgálóbizottság jegyezte fel. Csakhogy ma már lehetetlen bebizonyítani, hogy ezek a rekonstruált párbeszédek az utolsó veszszőig hitelesek-e. Igaz, a parlamenti vizsgálóbizottságok munkáját gyorsírók rögzítették, de ami a többit illeti, abban az időben senki sem hordott magánál zsebmagnetofont, még a kémek sem. Mindebből az következik, hogy – a levéltári kutatások fényében, tekintettel a tanúvallomásokra meg a kontextusra, a valószínűségre meg a józan észre – kénytelenek vagyunk legalább minimális bizalmat szavazni a történelmi szereplőknek meg a szemtanúknak.

Ez az elképesztő kirándulás az ezeréves Reich sötét labirintusaiban alighanem új perspektívákat nyit a történészek előtt. Többek közt azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy háromféle érzés figyelhető meg e rövid életű és mindenre képes rezsim csúcsán: a vak gyűlölet, mivel Himmler, Ribbentrop, Goebbels, Bormann,

Göring, Hess és Rosenberg kimondhatatlanul utálták egymást (Felix Kersten erre a gyűlöletre játszik rá, hogy vállalkozását sikerre vigye); a már-már személyiségvesztéssel járó fanatizmus, ami mindenkiben ott dolgozott, aki Hitler démoni befolyása alá került (nemhiába mondta Göring, hogy „az én lelkiismeretemet Adolf Hitlernek hívják"); és végül a rettegés, amitől a náci vezetők egyetlen pillanatra sem tudnak megszabadulni, és amiről még az olyan nagykutyák is kendőzetlen őszinteséggel beszéltek, mint Hermann Göring: „Amikor belépek Hitler dolgozószobájába, mindig a csizmámban dobog a szívem."

Végezetül, nagyon is érdemes az olvasónak rászánnia magát a terapeuta Felix Kersten társaságában erre a zaklatott és egyáltalán nem veszélytelen utazásra, ha másért nem, hogy megtapasztalja, a humor nemegyszer még a legtragikusabb helyzetekben is felfénylik. Lehet, hogy sokan megbotránkoznak ezen, mivel napjainkban egyre nagyobb a hivatásos felháborodók száma, de remélem, azok lesznek többségben, akiket ez a legkevésbé sem zavar,* és akik talán még élvezik is, hogy megismerkedhetnek ezzel a rendkívüli személyiséggel, aki végre megbékíti őket az emberiséggel.

* Már csak azért sem, mert a nagy orosz művész, Szergej Vlagyimirovics Obrazcov is közéjük tartozik, aki szerint „Юмор – это серьезное дело – a humor nagyon is komoly dolog".

A könyv legfontosabb szereplői

Berger, Gottlob SS-Brigadeführer, az SS Főhivatal kiképzési és toborzási vezetője

Bernadotte, gróf Folke V. Gusztáv svéd király unokaöccse és a svéd Vöröskereszt alelnöke

Bormann, Martin Hitler titkára, a nemzetiszocialista pártkancellária vezetője

Brandt, Rudolf Heinrich Himmler magántitkára

Ciano, Galeazzo olasz külügyminiszter, Mussolini veje

Dönitz, Karl ellentengernagy, 1943-tól a Kriegsmarine parancsnoka, Hitler utódja

Goebbels, Joseph a Reich propagandaminisztere

Göring, Hermann birodalmi marsall, a Luftwaffe főparancsnoka

Günther, Christian svéd külügyminiszter

Hess, Rudolf Hitler helyettese

Hewitt, Abraham Roosevelt elnök kiküldöttje, az OSS stockholmi ügynöke

Heydrich, Reinhard Himmler helyettese és a Birodalmi Biztonsági Szolgálat (RSHA) vezetője

Himmler, Heinrich SS Reichsführer

Kaltenbrunner, Ernst az RSHA élén Reinhard Heydrich utóda;

Kersten, Arno Felix Kersten második fia

Kersten, Felix orvos fizioterapeuta

Kersten, Irmgard Felix Kersten felesége

Kivimäki, Toivo berlini finn nagykövet

Lüben, Elizabeth Felix Kersten „fogadott nővére"

Masur, Norbert Hillel Storch helyettese a Zsidó Világkongresszus svédországi képviseletén

Müller, Heinrich a Gestapo IV. ügyosztályának, valamint az SS biztonsági szolgálatának (RSHA) vezetője
Mussert, Anton a hollandiai nemzetiszocialista mozgalom (NSB) vezetője
Nagell, baron Justinus van Hollandia volt stockholmi nagykövete
Posthumus, Nicolaas a közgazdaságtan tanára, valamint a holland háborús dokumentációs központ (NIOD) alapítója
Quisling, Vidkun a kollaboráns Nasjonal Samling párt vezetője a megszállt Norvégiában
Rangell, Johan 1941-től 1943-ig Finnország miniszterelnöke
Ribbentrop, Joachim von a Reich külügyminisztere
Richert, Arvid berlini svéd nagykövet
Ryti, Risto 1940-től 1944-ig Finnország köztársasági elnöke
Schellenberg, Walter az SS biztonsági szolgálata (RSHA) VI. külföldi hírszerzéssel foglalkozó ügyosztályának vezetője
Seyß-Inquart, Arthur a megszállt Hollandia helytartója
Storch, Hillel a Zsidó Világkongresszus stockholmi képviselője
Terboven, Josef a megszállt Norvégia helytartója
Witting, Rolf 1940-től 1943-ig Finnország külügyminisztere
Wulff, Wilhelm híres asztrológus, Himmler „tanácsadója"

A rövidítések és betűszavak listája a 356. oldalon.

ELSŐ FEJEZET

A főszereplő színre lép

Történetünk a XIX. század legvégén a livóniai Jurjev (ma Tartu) mellett kezdődik (Livónia egyike az orosz birodalom három balti kormányzóságának). Itt jön világra 1898 szeptemberében Alexander Eduard Felix Kersten. Az újszülöttnek három keresztapja is van, mindhárom rangos személyiség, emellett az apa jó barátai, a három keresztnév őtőlük való: Edouard de Livron (ő miniszter volt a cár kormányában), Alexander Westberg, a cárnő magánorvosa, végül a Szentpétervárra delegált francia nagykövet, Gustave Lannes de Montebello márki (Lannes marsall unokája). Ez utóbbi azonban nem saját keresztnevét adta az újszülöttnek, hanem a francia köztársasági elnökét, Félix Faure-ét...

Az újszülött tehát a kozmopolitizmus jegyében jön világra, és ez a kozmopolitizmus úgyszólván gyermekkorától fogva Felix Kersten egész életét meghatározza. Már csak azért is, mert Livónia akkor még nem volt teljesen eloroszosítva, a kisemberek észtek voltak, a tisztviselők oroszok, a kereskedők pedig zsidók* – a földbirtokosok túlnyomó többsége viszont német. A kis Felix anyja és apja esetében is ez a helyzet (az anyának Olga Stubing, az apának Friedrich Kersten a neve). Ez utóbbi brandenburgi földművesek leszármazottja, akiknek egészen a XVI. századig nyúlnak vissza a gyökereik. Mire a fiú iskolaérett, a füle nyilván hozzászokik a német, orosz, észt, finn és jiddis nyelvhez, sőt, még a Szentpétervár környékén beszélt és finnugor eredetű izsórhoz is. Ahogyan évekkel később mondani fogja, „nagyon hamar megta-

* A cári Oroszországban, ahogyan a Szovjetunióban is, a zsidóság „nemzetiségnek" számít.

nultuk, hogy ezeket a különböző eredetű, különböző anyanyelvű és társadalmi helyzetű embereket saját emberi értékük szerint ítéljük meg".[1]

Lehet, hogy ennél többet is tanult? Nem valószínű, ezt később ő maga is készségesen elismerte: „Mi tagadás, nem voltam mintadiák."[2] A szülők nem kis elkeseredésére csak falánkságával, rendetlenségével és lustaságával vonja magára a tanárok figyelmét. Amiért is szülei 1907-ben előbb a Wenden melletti birkenruhi bennlakásos német gimnáziumba, majd Rigába küldik, ott fejezi be közepes osztályzatokkal tanulmányait, de nem jut el az érettségiig. Akárcsak apja, ő is szenvedélyesen vonzódik a földműveléshez, így aztán 1914 májusában beiratkozik a jenfeldi (Holstein) mezőgazdasági főiskolára. Ekkor úgy érzi, megtalálta hivatását: miután – két évre rá – megkapja diplomáját, agronómusként Gierslebenben (Anhalt) gyakornokoskodik. „Nagyon élveztem ezt a munkát – mondja évekkel később –, szeretem a vidéki életet."[3]

De már javában benne járunk az 1917-es évben, immár harmadik éve dühöng az első világháború, Kerstenék pedig – bárhol is születtek, és bárhol van az állandó lakóhelyük – német állampolgárnak számítanak. Mellesleg az orosz hatóságok éppen ezért száműzték már 1914-ben Friedrich és Olga Kerstent Kazahsztánba, miközben fiukat a német hadsereg 1917 őszén behívja katonának. Hogy Felix Kersten hogyan tudta elkerülni a frontszolgálatot meg a lövészárkot, nem tudni, de az sem teljesen lehetetlen, hogy vagy a kiképzés egészen a fegyverszünetig elhúzódott, vagy valahol Észak-Németországban teljesített őrszolgálatot. Mindenesetre, úgy szerel le 1918 decemberében, hogy egyetlen egyszer sem sütötte el a puskáját.

Ami nem jelenti, hogy soha nem fog fegyvert használni. Hat hónappal a bolsevik forradalom után Finnország kivívta függetlenségét, és a Vörös Hadsereget kiűzte területéről, 1919 elején pedig két önkéntesekből álló ezredet küld délre, hogy finn alakulatok is részt vegyenek a balti országok felszabadításában: az első finn szabadcsapatokat, valamint Kalm alezredes Pohjan-

pojad-ezredét.* Ami Felix Kerstent illeti, ő az utóbbi alakulathoz csatlakozott. Alig húsz éves, keménykötésű, nagyon magas, bár egy kicsit elhízott fickó – ráadásul Németországban komoly katonai kiképzést kapott. Rögtön őrmesternek nevezik ki, és Pajkunál, január 31-én már részt vesz az első komolyabb katonai akcióban, amikor is a Vörös Hadsereg kötelékében harcoló lett lövész-zászlóaljjal szemben vetették be őket. Szülővárosa, Jurjev felszabadításában is részt vesz, amit rögtön vissza is keresztelnek Dorpatra, ami a régi neve. A finnek és észt szövetségeseik próbálják nagyobb mozgékonysággal ellensúlyozni az ellenfél számbeli fölényét. Mivel a katonák egy része még lovon vesz részt a hadműveletekben, Kersten őrnagy kitalálja, hogyan lehet a könnyű géppuskát lóhátra helyezni.[4]

Kersten csak egy ideig vesz részt Észtország felszabadításában: miután az egyik ütközetben egy teljes napot és egy teljes éjszakát töltött hason fekve egy mocsárban, reumát szerez, és jó ideig képtelen lábra állni. Erről így beszél egyik írásában: „Helsinkibe vezényeltek, a finn főváros egyik honvédkórházába; mivel a finn hadsereg katonájaként harcoltam, rögtön megkaptam a finn állampolgárságot,** amiért is mankóval bicegtem vissza új hazámba. Hónapokig kezeltek a kórházban, és ezalatt az idő alatt rettenetesen unatkoztam. (...) Amikor újra sikerült lábra állni, alkalmanként – főleg a masszázskezeléseken – besegítettem a kórház igazgató főorvosának, Ekman doktornak a munkájában. A finnek nagyon sokra tartják a masszázsterápiát, a legsúlyosabb esetekben maga Ekman doktor se szégyelli felgyűrni az ingujját. Én is megpróbálkoztam a dologgal, és Ekman doktor figyelmesen végignézte, hogyan csinálom, majd utána – mintha most is hallanám – ezt mondta: »Magának kincset ér a keze«. (...) Azt mondta, kiképez a masszázsterápiára."[5]

* A szónak „pohjai fiúk" a jelentése (Pohja község Délnyugat-Finnországban).

** Mindez nem teljesen világos: Kersten egy 1945. szeptember 30-án kelt memorandumában kijelenti, hogy csak 1920-ban kapott finn állampolgárságot – ez utóbbi sokkal valószínűbb.

„Kincset érő kéz?" Amit Ekman doktor gyakorlott szeme egyetlen pillanat alatt észrevett, nem más, mint két izmos kar, rendkívül érzékeny ujjvégek, meg a szemmel látható adottság, hogy mindkettőt együtt használja. Mindez új perspektívákat nyit a fiatalember előtt, aki nem nagyon tudja, hogy mit kezdjen az életével. Mindössze annyit tud, hogy nem akar a hadseregben maradni. Az észt kormány, közvetlenül a felszabadulás után, államosítja a családi tulajdonban levő nagybirtokokat, Kerstennek nincs valami nagy kedve alkalmazottként más földjén dolgozni. De eszébe jut, és ezt el is meséli Ekman doktornak, gyerekkorában gyakran látta, hogy anyja rendszeresen masszírozta, sőt, így meg is gyógyította a hozzá forduló parasztokat. Sőt, anyja egyszer azt is elmondta neki, hogy az ő anyja is értett a masszírozáshoz. „Na, látja – mondta Ekman doktor –, maguknál ez családi örökség! Fogja a mankóját, és jöjjön velem, átmegyünk a poliklinikára. Most rögtön meg is tartjuk az első órát, mégpedig a betegek jelenlétében."[6]

Kersten jó tanítványnak bizonyul, és asszisztensként segít a katonaorvosoknak, akik masszázzsal igyekeznek enyhíteni az ütközetben megsebesült finn katonák fájdalmait. Egykettőre kiderül, minden adottsága megvan a masszázsterápiához, és nem telik el egy hónap, és a katonák már többre becsülik az ő kezelését a hivatásos masszőrökénél. Ekman doktor Kerstent Colander doktornak is bemutatja – akkortájt ez utóbbi a legnagyobb név a szakmában –, Kersten olyan mély benyomást tesz rá, hogy Colander doktor úgy dönt, még ingyen is foglalkozik vele… Időközben a fiatalember leszerel, és ha igaz is, hogy sokkal több időt szentelhet orvosi tanulmányainak, valamiből azért meg kell élnie. Kersten előbb dokkmunkás, majd pincér, mosogató – végül takarítóként igyekszik megkeresni a kenyérrevalót. „Esténként pedig a tankönyveket bújtam a szobámban, főleg az anatómiát. Két éven át igyekeztem a lehető legmélyebb tudást megszerezni, és közben Colander doktor osztályán gyakornokoskodtam."[7] Az erőfeszítés meg is hozza az eredményét, 1921-ben „tudományos masszázsból" hivatalos diplomát szerez. De tanárának tanácsára már egy év múlva Berlinben tökéletesíti a tudását, ott ugyanis még fejlettebb a masszírozás terápiája.

Nem lehetett kellemes dolog üres zsebbel megérkezni a húszas évek elejének Berlinjébe, a város még alig tért magához az első világháború négy évének nélkülözéséből, a két évig tartó politikai nyugtalanságából, meg az egyre gyorsuló infláció satuszorításából. Kersten ezúttal is a legkülönfélébb módon igyekszik megkeresni a kenyérrevalót: elsősorban megint mosogatással, de volt statiszta is filmforgatáson, sőt, tolmács is, finn üzletembereket kalauzolt Berlinben. De szállásról legalább nem kell gondoskodnia, szüleinek egyik régi barátnője, Lüben professzor özvegye Berlinben él Elisabeth nevezetű lányával. Ez utóbbi, igaz, tizenkét évvel idősebb Felix Kerstennél, de csupa odaadás és segítőkészség, olyan erős barátság szövődött kettejük között, amiben Kerstennek sohasem kellett csalódnia. Kersten olyan melegséggel emlegeti, mintha Elisabeth legalábbis nővére vagy anyja lett volna, és mindig hozzáteszi, nélküle semmire se vitte volna.

Kersten kitartó szorgalommal folytatja tanulmányait. Bejár az orvostudományi egyetem előadásaira, továbbá azoknak a hírességeknek a gyakorlati kurzusait is látogatja, akiket Helsinkiben figyelmébe ajánlottak. Ilyen híresség a lipcsei Binswanger professzor, Cornelius doktor, az idegvégződések kezelésének specialistája, továbbá Bier professzor, a híres érsebész. Kersten az utóbbinál ismerkedik majd meg egy idősebb ázsiai férfival, a találkozás egész életét meghatározza. Bier professzor ugyanis bemutatta Kerstent a nagy múltú Kô doktornak; utóbbi Kínában született, de hétéves korától egy tibeti kolostorban nevelkedett, ahol előbb próbaidős lett, majd szerzetes, végül láma. Kô doktor tizennégy éven át a kínai és tibeti orvostudományt is elsajátítja. Huszonegy évesen Nagy-Britanniába küldik tanulni, hogy a nyugati orvostudománnyal is megismerkedjen, Londonban be is iratkozik az orvostudományi egyetemre, diplomát szerez, végül rendelőt nyit a brit fővárosban. De mivel a határon túlra is eljut a híre, a háború után Berlinbe hívják.

SOMOGYI KÖNYVTÁR 964095 1881 SZEGED

Felix Kersten félénken bevallja Kô doktornak, milyen korlátozottak orvosi téren az ismeretei; a kínai férfi felfigyel a fiatalemberre, és meghívja Ansbacher strasséra néző szerény lakásába. És ahogy belépnek a lakásba, azonnal le is vetkőzik és megkéri Kerstent, mutassa meg neki, mit tanult finn tanáraitól. Kersten igyekszik kivágni a rezet, mire Kô doktor szótlanul felöltözik, teával kínálja a fiatalembert, végül ezt mondja: „Fiatal barátom, amit tud, az nagy semmi, sőt, a semminél is kevesebb. De harminc éve várok magára. (...) Amikor még próbaidős voltam Tibetben, az derült ki a horoszkópomból, hogy idén találkozni fogok egy fiatalemberrel, ez a fiatalember tudni még nem tud semmit, de én mindenre meg fogom tanítani. Nem akar tanítványom lenni?"*[8]

Így lett Felix Kersten Kô doktor tanítványa – eközben továbbra is bejárt az orvostudományi egyetem előadásaira, és továbbra is dolgozott, hogy legyen miből megélnie. Kersten, 1922 és 1925 között három éven át igyekszik ellesni mestere technikáját, majd az asszisztense lesz, számos csodálatosnak látszó gyógyulás szemtanúja, miközben Kô doktor olyan tudományba avatja be, amely messze túlmutat a közönséges masszírozáson. Kersten évekkel később így foglalja össze az alapelveit ennek a gyakorlatnak, amit ő „manuális" vagy „fizio-neurális terápiának" nevez. „A lényeg – írja – az idegszöveteknek megfelelő masszírozással való kezelése és megerősítése. (...) Gyakorlati szempontból mélyreható idegterápiáról is lehetne beszélni, legalábbis a szónak abban a jelentésében, hogy a bőrt, a bőr alatti szöveteket, meg – az idegekkel és hajszálerekkel – az izomszöveteket is munkába vesszük és nyújtjuk. A fizio-neurális terápia különösen javallott a legtöbb rosszullét esetében (...), főleg amikor vértolulás keletkezik a lelassuló vérkeringés miatt, vagy amikor akadozik az idegek és egyéb szövetek vérellátása. Biológiai szempontból igen szoros a kapcsolat a vérkeringés meg az idegrendszer között. A keringési rendellenességek könnyen fejfájást, migrént vagy perifériás fájdalmakat, idegfájdalmat, ideggyulladást stb. idézhetnek elő, továbbá idegzavarokkal, szív- és érrendszeri betegségekkel, emésztési panaszokkal is járhatnak, megzavarva a belső szervek működését, emellett lelki problémákat, nemegyszer súlyos neurózist okozhatnak. És megfordítva, az olyan lelki jelenség, mint amilyen a zaklatottság, félelem, szorongás, kimerültség meg a depresszió, állandóan hatással vannak – és nemritkán káros hatással – a hajszálerek érbeidegzésére, és ezzel a vérkeringésre, az anyagcserére, az emésztésre és végül a belső elválasztású mirigyekre."[9]

Más szóval, csak úgy lehet enyhíteni a legfontosabb szervekkel – szívvel, májjal, gyomorral, tüdővel, vesével meg az aggyal – kapcsolatos panaszokat, ha próbáljuk – ujjunkat és tenyerünket használva enyhe nyomással, gyúrással, nyújtással vagy simítással – eltávolítani a salakanyagot és élénkíteni a vérkeringést, mert ezek a problémák akadályozhatják az idegszöveteknek meg a bőr alatti szöveteknek friss vérrel, vagyis oxigénnel való ellátását. Kersten sohasem állította, hogy mindent meg tud gyógyítani ezzel a terápiával – épp ellenkezőleg, még meg is jegyzi, hogy a technika szigorúan ellenjavallt súlyos gyulladás, daganatos megbetegedés, szívelégtelenség vagy előrehaladott érelmeszesedés esetén.[10] Akárhogyan is, eléggé tág a köre az idegzavarra vagy vérkeringési zavarokra visszavezethető rosszulléteknek, amiért is a kezelés, úgyszólván csodával határos módon, számos betegnek enyhítheti a tüneteit. Már csak azért is, mivel Kô doktor asszisztensének biztos a keze, és nagyon pontosan lokalizálja gyomortájékon azokat a helyeket, ahol valamilyen csomó, vértolulás, tapadás vagy összenövés van a mélyben, egyszóval olyan probléma, ami egyszerre tájékozódási pont és célpont Kersten szemében. Egyébként Kersten idő jártával még nagyobb tudásra tett szert, nemegyszer már csukott szemmel és puszta érintéssel is „látta" maga előtt a beteg idegpályáit.[11]

* Ebből a szempontból Kersten gyóntatópapjának, Achim Besgennek a verziója és Joseph Kessel verziója (mindkettő ugyanabban az évben jelent meg) nagyjából megegyezik egymással. Igaz, hogy mind Besgennek, mind Kesselnek Kersten kevéssel halála előtt, nagyjából egy időben idézte fel a történteket.

Ennek egészen rendkívüli koncentrációs készség az előfeltétele – nos, ezt sajátíthatta el Kersten Kô doktor vezetésével. Ami az utóbbit illeti, ő olyan „rendkívüli koncentrációról" beszél, amit „majdhogynem az indiai jogik önkívületi állapotához lehet hasonlítani". Mármost épp ezzel a koncentrációval volt kapcsolatos az idős mester tanítása, ami – a meridiánból, a pulzusdiagnózisból meg a hétszázhatvanegy fő akupunktúrapontból kiindulva – Kerstent egyszersmind a tibeti, indiai és kínai orvoslásba is beavatta. A tananyagban szerepel még a légző gyakorlatok és meditációs gyakorlatok elsajátítása, valamint a szinte teljes aszkézis – enélkül ugyanis lehetetlen eljutni a kezeléshez nélkülözhetetlen koncentráció legmagasabb fokára. Dohányzás, alkohol, ajzószerek kizárva, és a pihenés idejét is szigorúan be kell tartani az energia megőrzése végett.* Végül ott volt a tanítás beavatási része – egy nyugat-európai embernek ez lehetett a legnehezebb: a testnek meg a szellemnek a világegyetemmel való kapcsolata, a láthatatlan idegrendszer, a Három Alapelv tana, valamint a tan terápiás következményei – mindez Kerstennek, ezt ő maga is készségesen elismerte, egyáltalán nem ment könnyen, de – mint bevallotta – mégiscsak ez nyitotta meg előtte „az igazság útját".[12]

Felix Kersten még sokáig élvezte volna ezt a rendkívül izgalmas életet, amelyben egyszerre sajátította el a keleti orvostudomány alapjait, gyakorolta a masszázsterápiát és látogatta az orvostudományi egyetem előadásait, miközben apró munkákkal igyekezett megkeresni a kenyérrevalót, és bőszen udvarolt is jobbra-balra, ha 1925 őszén Kô doktor be nem jelenti, hogy elhagyja Németországot. Mindezt Kersten a következőképpen mesélte el Joseph Kesselnek: „Holnap – mondta neki Kô doktor – elutazom, visszamegyek a kolostoromba. Ideje felkészülnöm a halálra. Mindössze

* Szexuális önmegtartóztatásra ellenben nincs szükség, ebben is a mester járt elöl a jó példával. Csakhogy, Kersten nem kis ámulatára, Kô doktornak csak ázsiai nők tetszettek, nem is annyira a vallásos előírások miatt, egyszerűen azért, mert ez volt az ízlése. Kersten viszont egyáltalán nem volt válogatós.

nyolc évem van hátra. (...) A dátum már régóta meg van írva a horoszkópomban."[13] Kersten döbbenten néz Kô doktorra. Ekkor a mester azzal vigasztalja, mindent megtanított neki ahhoz, hogy átvegye munkáját meg a betegeit.

Lehet, hogy mindez furcsán hangzik egy nyugat-európai ember fülében, nem szabad azonban elfelejteni, hogy az asztrológia Tibetben, Nepálban és Bhutánban ugyanolyan tudománynak számít, mint az asztronómia, és mindez csak igen-igen vékony szállal kapcsolódik a nyugat-európai asztrológiához. Elég az hozzá, hogy Kerstennek Kô doktor elutaztával egyik napról a másikra megváltozik az élete. „Amikor Kô doktor 1925-ben visszament Kínába,* átvettem a pacientúrája egy részét. A betegek túlnyomóan jómódú lévén, ettől fogva egy ideig nem voltak anyagi gondjaim, ráadásul olyan új betegek is jöttek, akik a nagyipar vezető köreihez tartoztak."[14]

Még nincs huszonhét éves, de Felix Kersten, életében először, tisztességes jövedelemre tesz szert, sőt, a tisztességesnél is jelentősebb jövedelemre, mivel már azt is megengedheti magának, hogy a rendkívül elegáns wilmersdorfi lakónegyedben tágas lakást béreljen Rüdesheimer Platz sarkán. Itt van a rendelője is, a házvezetőnői teendőket pedig fogadott nővére, a hűséges Elisabeth Lüben látja el. Kersten tetszetős autót vásárol, sőt, sofőrt is felfogad. Micsoda reváns ez öt év nyomorgás után, és micsoda alkalom a gyógyítás olyan területének felfedezésére, amely addig távol állt tőle. „Az emberek teljesen új típusát ismerhettem így meg, olyan férfiakat, akik a fizikai-szellemi hajszoltságtól lettek betegek. Ezeket a panaszokat munkahelyi betegségeknek is nevezhetnénk, annál is inkább, mivel mindegyik a túlfeszített munka következménye. (...) Ezek az emberek egyetlen célt láttak az életükben, a sikert, a gazdaságban való érvényesülést. Egyébként korántsem az anyagiasság, a pénz szeretete hajtotta őket, csak a vágy, hogy mamutvállalatokat, konszerneket hozzanak létre, amelyeknek köszönhetően megtarthatják, sőt, meg

* Tibet akkor már kínai fennhatóság alatt volt.

is erősíthetik gazdasági hatalmukat. (...) Önáluk a hatalomvágy minden emberi tulajdonságot elfojtott. Ráadásul korántsem azért kerestek fel, hogy bajaikat enyhítve segítsek rajtuk, hanem hogy minél hamarább visszakaphassák régi formájukat, és még több hatalomra tegyenek szert."[15]

Adott esetben ezek a „munkahelyi betegségek" krónikus migrénben, hastáji vagy mellkasi fájdalmakban, idegfájdalomban, vérkeringési zavarokban, reumatikus panaszokban, isiászban; szapora szívverésben, súlyos alvászavarban, impotenciában, szédülési rohamokban vagy általános kimerültségben nyilvánulhatnak meg. Márpedig Felix Kersten különösen jól értett ezeknek a tüneteknek a kezeléséhez. Olyan betegeket fog tehát kezelni, akik bár eljutottak a csúcsra, mégis gyötri őket a becsvágy, nyomasztja őket a felelősség, kimeríti őket a túlfeszített munka... és akikről az orvosok már teljesen lemondtak. Így lesz a betege Carl Bosch, az IG Farben vezérigazgatója; August Rostberg, a kálisó-, földgáz- és petróleumkitermelésre specializálódott Wintershall Konzern vezérigazgatója; August Diehn, a Kalisyndikat – vagyis a kálisó-kartell – mindenható igazgatója, valamint Friedrich Flick, a német kőszénbányászat és acélipar első embere.

Ahol a legjobb orvosok rendre kudarcot vallottak, Kô doktor tanítványa, a finn masszőr bámulatos eredményt ér el; a hozzá forduló férfiak túlnyomó többsége mindössze néhány hét, legfeljebb néhány hónap alatt megszabadul bajaitól – igaz, csak hosszabb-rövidebb időtartamra, mivel újra meg újra visszaesnek a túlfeszített munka hibájába. Csakhogy a terapeuta épp ettől lesz olyan értékes a szemükben, mármint azért, mert újabb kezelésre vissza is lehet menni hozzá. Meg attól, hogy az elégedett páciens reklámot csinál neki: ezek a befolyásos emberek boldogan újságolták el környezetükben, hogy újra egészségesnek érzik magukat, és mindenkinek ajánlják a Rüdesheimer Platz-i rendelőt, ahol a vagyonosabbnál vagyonosabb betegek egymásnak adják a kilincset.

Felix Kersten neve ekkor már a határokon túl sem cseng ismeretlenül. Adolf Friedrich von Mecklenburg-Schwerin nagy-

herceg, aki szintén betege volt, Kerstent testvérének, Mecklenburgi Henrik hercegnek is figyelmébe ajánlotta, aki Hollandia királynőjének, I. Vilmának férje. Henrik vértolulásos szívelégtelenségben szenved, orvosai szerint legjobb esetben is legfeljebb fél éve volt még hátra, azóta, miután a fájdalmak levették a lábáról, csak fekszik a palotájában. 1928 tavaszán Kersten Hágába utazik, és alaposan megvizsgálja Henrik herceget. Jóllehet állapotát ő maga is súlyosnak ítéli, igyekszik segíteni rajta. Az október 27-én kelt levélből, amelyet a herceg a jótevőjéhez intézett, egyszersmind a kezelés eredményéről is képet kaphatunk: „Engedje meg, hogy köszönetet mondjak azért a szinte művészi szintre emelt masszázsterápiáért, amellyel csodálatos eredményt ért el. (...) Az idegfájdalom, ami korábban gyötört, teljesen eltűnt."[16] A herceg még hat hosszú évig élt, jóllehet túlsúlyos volt és kicsapongó életet élt – ami csakugyan csoda... Egyelőre a királyi udvar hálából felajánlja Kerstennek, telepedjék le Hollandiában.

Kersten 1928 végén le is telepszik Scheveningenben, Hága előkelő negyedében, lakcímét pedig – Badhuisweg 18.* – egymásnak adogatják a hollandiai bankvilág, a nagyiparosok, a nagypolitika, a diplomácia meg az arisztokraták köreiben. Akárcsak Németországban, a holland betegek túlnyomó része is a túlhajszoltság – nagy felelősség, gyakori megbeszélések, dohányzás és alkohol, a sok társasági estély és kevés pihenés – tüneteitől szenved. 1925 óta Kersten valóságos specialistája lett ezeknek a problémáknak, és elképesztő eredményekkel dicsekedhet: „Boldog voltam, hogy meg tudtam szabadítani őket a bajaiktól."[17] Egyszerre nyolcnál több beteget sohasem vállal a két-három hónapos kúrákra, ami körülbelül negyven beteg évente. A jómódúak nagy összegeket fizetnek a terápiáért, a hozzá forduló szegényeket viszont ingyen kezeli. Egyik leggazdagabb betege, a legnagyobb hollandiai betongyártó, J. L. Doedes emlékezete szerint „Kersten csakis akkor fogadott el valakit betegének, ha úgy érezte, meg tudja gyógyítani. Ezen az elven akkor sem változtatott, amikor sok pénzt ígértek

* „Közfürdő utca" – Scheveningen elegáns fürdőhely.

neki a kezelésért. Olyan eset is előfordult, amikor egyik barátomat több vasárnapon is kezelte, holott az illetőnek nem volt egy vasa sem."[18]

Mindamellett a német betegeket sem hanyagolja el, Kersten ugyanis nem számolta fel a Rüdesheimer Platz-i rendelőjét, és általában az év első négy hónapját Németországban tölti. Utána félévet Hágában dolgozik, a maradék két hónapot pedig elosztja Svájc, Olaszország, Ausztria vagy a Riviéra között – de Észtországba is vissza-visszatér a szüleit meglátogatni. Ez alatt az idő alatt a lakásokat meg a rendelőket a hűséges Elisabeth Lüben gondjaira bízza. Hágában még Holland Indiából, az Egyesült Államokból, Franciaországból és Nagy Britanniából érkező pácienseket is fogad. Kersten mindennapos vendég a királyi palotában, a legelőkelőbb házak vacsorameghívottja, emellett a nők sem közömbösek iránta* – ezek a felhőtlen boldogság évei az életében. „Nagyon megszerettem a hollandokat, megtanultam a nyelvüket, elég az hozzá, hogy Hollandiában otthon éreztem magam. (...) Nekem nagy felfedezés volt Hollandia. Megszerettem a holland tájat, egyre népesebb lett a pacientúrám, hírből sem ismertem az anyagi gondokat."[19]

Eközben sötét felhők gyülekeznek Németország egén: 1933. január 30-án, négy év politikai nyugtalanság után, az idős Hindenburg elnök Adolf Hitlert nevezi ki kancellárnak. Ettől fogva az új kancellár elsöpri útjából politikai ellenfeleit, semmibe veszi a szabadságjogokat, szétveri az ellenzéket és a szakszervezeteket, megfojtja a helyi önkormányzatiságot, engedelmességre kényszeríti az egyházakat, elhallgattatja a Reichstagot, és kegyetlen rendőrállamot épít ki Németországban. 1934 nyarán, Hindenburg halála, valamint a legfontosabb SA-vezetők, legelsősorban Ernst Röhm likvidálása után Németországban nincs ellenfele a hitleri diktatúrának.

* Kezdve Mária román királynéval; ez a kapcsolat csak öregbítette a nagy nőcsábász hírében álló Kersten presztízsét.

Félix Kersten Hollandiában élő finn állampolgár – őt ez a politikai földindulás nem nagyon érinti, a gazdasági következményei viszont annál inkább. Német páciensei kilenc éve német birodalmi márkában fizetik a tiszteletdíját, a márka azonban ettől fogva nem konvertibilis, ezt a pénznemet kizárólag Németországban lehet elkölteni. Kersten úgy határoz, befekteti németországi jövedelmét, és Berlintől hetvenhat kilométerre északra, Hartzwaldéban birtokot vásárol. „Ezzel régi vágyam teljesült, ugyanis régóta szerettem volna, hogy legyen egy darab földem, ami csak az enyém, és ahol eltölthetem a szabadidőmet, távol az emberektől meg a világ zajától. Mindez arra is jó alkalom volt, hogy felelevenítsem magamban mindazokat az ismereteket, amiket apám hivatásával, vagyis a földműveléssel kapcsolatban tanultam. Mivel a ház elég rossz állapotban volt, rendbe hozattam, bevezettettem a villanyt, telefont meg a folyóvizet. (...) Ettől fogva, ahogy Berlinben már alig vártam, hogy visszautazhassam Hollandiába, Hollandiában már türelmetlenül vártam, végre mikor tölthetem megint a szabadságomat Hartzwaldéban."[20]

Egy kis időre rá, már nem egyedül utazik a hartzwaldei házba; 1937 februárjában baráti társaságban megismerkedik egy Irmgard Neuschäffer nevezetű fiatal lánnyal; ez utóbbi a volt hesseni nagyhercegség főerdészének lánya, így nem csoda, hogy a lakodalmat Darmstadtban tartják meg, négy hónappal később. Ettől fogva az újdonsült feleség is együtt ingázik férjével Berlin, Hartzwalde és Hága között – sőt, a rákövetkező évben fiúgyermekkel is megajándékozza.

Berlinben is, Hágában is, a kezelések továbbra is rendkívül eredményesek: kezelőorvost lehet találni, de az olyan orvos, aki a gyógyításhoz is ért, ritka, mint a fehér holló. Jóllehet Kersten csak finn masszázsoklevéllel rendelkezett, híres orvosprofesszorok is küldenek hozzá olyan betegeket, akiken még ők sem tudtak segíteni. És miután Kersten terápiájával visszaadta egészségüket vagy enyhítette panaszaikat, ezek a betegek jó hírét költötték a környezetükben. Így történt, hogy egyik német betege, Wilhelm von Hochberg gróf Kerstent bemutatta a berlini olasz

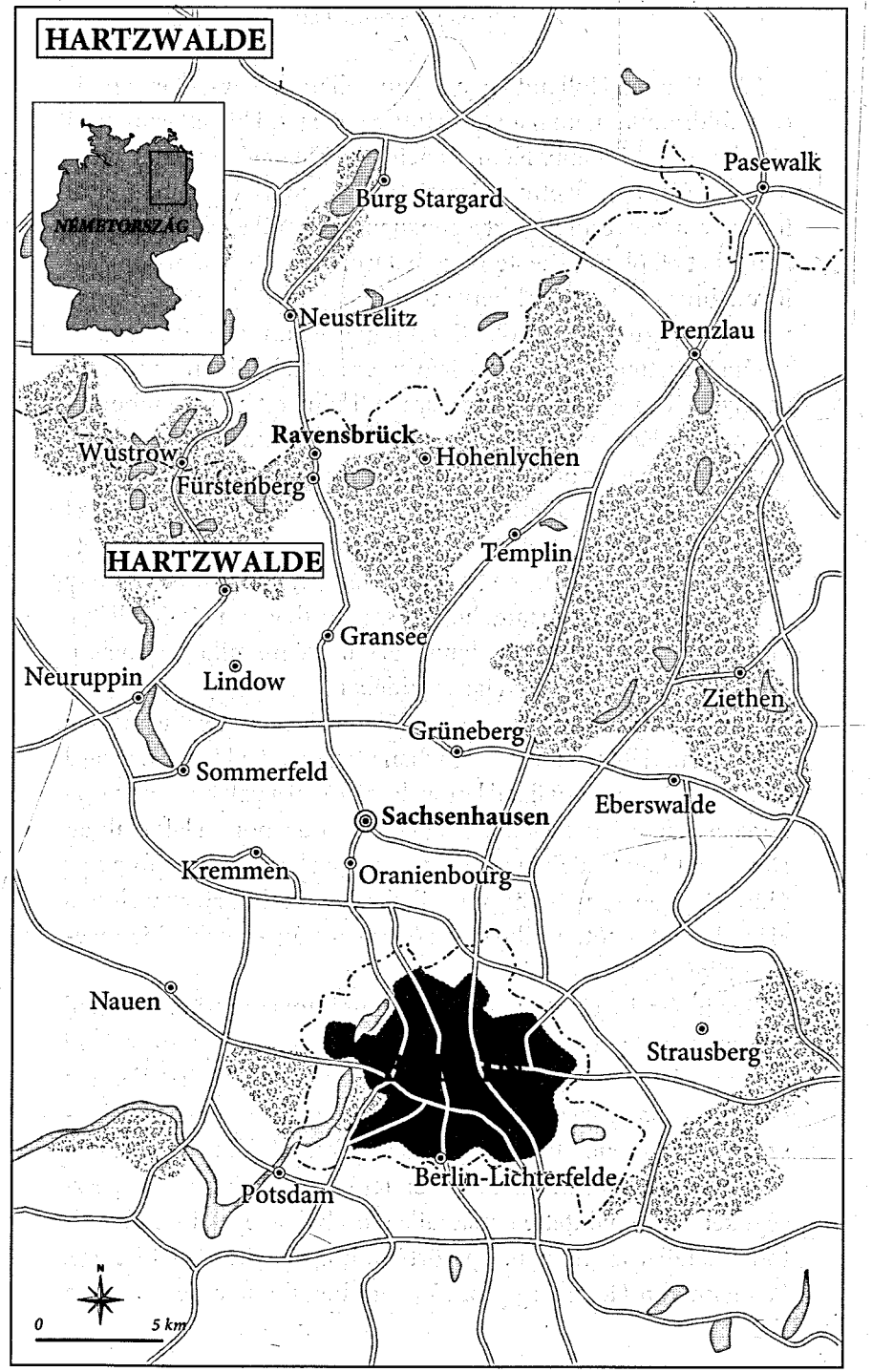

nagykövet feleségének, a myocardialis ischaemiában szenvedő Elisabeth Cerrutinak. És miután az asszony hosszú kezelés után megszabadult a bajától, Kerstent azonnal beajánlja arisztokrata honfitársának, Savoia-Aosta hercegnek, III. Viktor Emánuel unokaöccsének. A herceg nincs könnyű helyzetben: hajóbaleset következtében a jobb lába négy helyen is eltört, ráadásul a törést mélyvénás trombózis is súlyosbítja – addig a legjobb párizsi orvosoknál is megfordult, kivétel nélkül mindegyik amputációt javasolt. A herceg azonban Elisabeth Cerruti tanácsára Berlinbe utazik, hogy Kerstennel megvizsgáltassa magát, ez utóbbi a vizsgálat után határozottan kijelenti: az amputáció, úgy látja, elkerülhető. És csakugyan, a herceg három hónapra rá bottal már járni is tud – fél év múlva pedig teljesen rendbe jön!* Ezek után Kersten az olasz felső tízezer köreiben is rendkívül hízelgő hírnévre tesz szert.[21]

Bármennyire is igaz, hogy a mélyreható masszázsnak ezt a varázslóját mindig is hidegen hagyta a politika, Kerstennek is észre kellett vennie, hogy 1937 óta a háború sötét fellegei gyülekeznek Európa felett: Németországban a felfegyverkezés még gyorsabb ütemre váltott, egyre nagyobb a nyomás Csehszlovákián és Ausztrián, Németország közeledik Olaszországhoz, és részt vesz a spanyol polgárháborúban – mindez félreérthetetlen előjele a közeledő robbanásnak, arról nem beszélve, hogy a Führer cinkosai – Goebbels, Göring, Ribbentrop, Hess, Rosenberg és Himmler – egyre harciasabb beszédeket tartanak. 1937 tavaszán Wilhelm Roëll tábornok, a holland hadsereg főparancsnoka – akinek fiát Kersten megmentette, holott az orvosok már lemondtak róla – felkeresi Kerstent a Badhuisweg 18. alatti rendelőjében, és rögtön rátér a lényegre: „Idefigyeljen, Kersten, magának nagyon jók a kapcsolatai a német politikai elittel. Próbál-

* Akárcsak Elisabeth Cerruti esetében, a hercegnél is a szövetek oxigénnel való ellátása volt a probléma, ez pedig a hajszálerek elzáródásának vagy vérbőségének lehetett a következménye – ezekben az esetekben különösen javallott volt a Kersten-féle „gyógymasszázs".

jon meg egy kicsit közelebb kerülni hozzájuk. Tudnunk kell, mit forgatnak a fejükben. Úgy ítéljük meg a helyzetet, hogy egy nap meg fognak támadni minket. De tudni nem tudunk semmit, mert egyetlen emberünk sincs a környezetükben."[22]

Roëll tábornok, látnivaló, abban a hitben volt, hogy a berlini politikai vezetők Kersten betegei – amit Kersten kereken tagad. Páciensei – mondja – egytől egyig az üzletemberek, a bankvilág, a vegyipar, acélipar, bányászat, autó- és repülőgépgyártás legfelső köreiből kerülnek ki. Ezek az emberek nyilvánosan – igaz – nem hangoztathatják politikai véleményüket, a Rüdesheimer Platz-i rendelőben nem tesznek lakatot a szájukra, és őszintén hangot adnak Hitler korrupt és bűnöző rezsimje iránti utálatuknak.* Kersten ugyan megígéri Roëll tábornoknak, hogy megtesz minden tőle telhetőt,[23] de a lelke legmélyén nem nagyon hiszi, hogy eleget fog tudni tenni a felkérésnek. Pedig a történelemben – ahogyan az életben is – sokszor előfordul, hogy a legváratlanabb a legbiztosabb...

* Sokan közülük anyagilag is támogatták Hitlert hatalomra kerülése előtt – annál nagyobb volt a kiábrándulásuk utána.

Jegyzetek

1 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, Amsterdam, J. M. Meulenhoff, 1948, 24. o.
2 Uo.
3 NIOD, Map D 6, Mein Lebenslauf, Stockholm, 30/9/45.
4 Arno Kersten, *SS-ledaren Himmlers innersta hemligheter*, Eskilstuna, Vaktel Förlag, 2016, 20. o.
5 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 26. o.
6 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 21. o.
7 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 27. o.
8 Achim Besgen, *Der stille Befehl*, Münich, Nymphenburger Verlagshandlung, 1960, 18. o.; Joseph Kessel, *Les Mains du miracle*, Paris, Gallimard, 1960, 37. o.
9 Felix Kersten, *Die Heilkraft der Hand*, Ulm, Karl Haug Verlag, 1958, 80–81. és 121. o.
10 Uo., 122. és 128. o.
11 Herbert Petersen, „Bericht über den gebürtigen Dorpatenser Felix Kersten", in *Jahrbuch des baltischen Deutschtums*, Bd. 13, 1966, 2. o.
12 Felix Kersten, *Die Heilkraft der Hand*, id. mű, 170. o.
13 Joseph Kessel, *Les Mains du miracle*, id. mű, 40–41. o.
14 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, Oslo, Gyldendal, 1947, 18. o.; *Klerk en Beul*, id. mű, 29. o.
15 Uo.
16 NIOD, Map A Doc. I. 878, Bedankbriefje van prinz Hendrik aan Kersten voor behandeling, 27/10/1928.
17 Uo., Map D 6, Mein Lebenslauf, 30/9/45, Stockholm, 3. o.
18 Uo., Map E 15, Antekening van gesprek met J. L. Doedes, L. de Jong, 28. oct., 47. o.
19 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 18. o.; *Klerk en Beul*, id. mű, 30. o.
20 Uo., 31. o.
21 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 68. o.
22 NIOD, Map F 1, F Gesprek prof. Posthumus met Medisinalrat F. Kersten op 1. sept. 1947, 17. o.
23 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 C, Verhoren, Staatsdrukkerij, s Gravenhage, 1952, 132. o.

MÁSODIK FEJEZET

Kerstent elkapja a gépszíj

1939 elejére – a nemzetiszocialista Németország miatt – sokat romlott a nemzetközi helyzet: Ausztriát meg a Szudéta-vidéket a Reichhez csatolták, és az európai nagykövetségeken mindenki tisztában van vele, Csehszlovákia lerohanása csak hónapok, ha ugyan nem hetek kérdése. A tervezett hódítások előkészítésére Hitler a gazdaság minden szektorát felölelő gigantikus fegyverkezési programot hirdet, miközben az egész német társadalmat szigorú ellenőrzés alá vonja: a gauleiterek, vagyis az országrészek élére kinevezett kormányzók megannyi helyi satrapaként önkényeskednek az alárendeltek felett. A centralizált állam titkosrendőrséget szervez, amelynek vezetését egy SS Reichsführerre bízza, aki egyben a német rendőrség vezetőjének posztját is betölti. Egyre durvább és egyre kiterjedtebb a zsidók üldözése, amely a Kristályéjszakával, 1938. november 9-én valóságos őrjöngésbe csap át. Propagandakampányt indítanak a szocialisták, kommunisták, a szerzetesrendek, cigányok, homoszexuálisok, szabadkőművesek, értelmiségiek, mozgáskorlátozottak és egyéb „aszociális" elemek ellen, sőt, sokszor le is tartóztatják őket, és ezzel egyidejűleg úgyszólván havonta létesítenek – például Sachsenhausenben, Buchenwaldban, Flossenbürgben, Neuengammében, Ravensbrückben és Mauthausenben – újabb és újabb internálótáborokat. Ezekben a táborokban 1938-ra már meghaladja a húszezret a fogvatartottak száma.

Mindezt Felix Kersten is észrevette, annál is inkább, mivel még mindig rendszeresen ingázik a hágai meg a berlini rendelője között. A német fővárosban élő betegei, akikkel szoros barátságba került, rendre megosztják vele a berlini üzleti körökben keringő

híreket. Hogy Joachim von Ribbentrop, az új külügyminiszter, akinek önteltsége talán még az alkalmatlanságánál is nagyobb, arra akarja rávenni a Führert, hogy indítson háborút Anglia ellen. Hogy a morfinista és nagy hasú Göring marsall, a négyéves terv kiagyalója az egész német nagyipart az erőltetett ütemű felfegyverkezés szolgálatába akarja állítani. Hogy Joseph Goebbels, ez a gyűlölködő törpe, fanatikus szónok és a Reich legnagyobb nőcsábásza a Reichstag felgyújtásától a Kristályéjszakáig a rezsim legkegyetlenebb túlkapásainak a szervezője. Hogy a Reichsleiter Robert Ley, a Deutsche Arbeitsfront alkoholista vezetője a korrupciót bőven jövedelmező iparággá fejlesztette. Hogy akitől a németek legjobban félnek, az nem más, mint az egykori agronómus és csirketenyésztő Heinrich Himmler SS Reichsführer, a német rendőrség vezetője, az ő 280 SS-legénye alkotta a Führer Leibstandarte SS-nek nevezett első testőrségét; ami a Führer később megalakított – és az előzőnél hússzor népesebb – testőrségét illeti, 1934-ben ez hajtotta végre a Hosszú kések éjszakájának nevezett véres tisztogatást. Hogy Himmler titkosszolgálata (Sicherheitsdienst), amelyet a kíméletlen Reinhardt Heydrich irányítása alá helyezett, a rendszer minden potenciális ellenségét leleplezi, hogy azután a Gestapo letartóztassa és megkínozza őket. A szintén Himmler által vezetett Sicherheitspolizei hajtotta végre Ausztria és a Szudéta-vidék elfoglalását; Himmler a koncentrációs táborokba zárt foglyok őrzését és kínzását a halálfejesekre (Totenkopfverbände) bízta.

Nem nehéz elképzelni a jelenetet: amikor 1939 elején egyik legrégibb betege és barátja, a kálisó-kartell igazgatója, August Diehn arra kéri Kerstent, vizsgálja meg – és ha lehet, kezelje is – Heinrich Himmlert, Kersten nem hisz a fülének. Az idős nagyiparosnak, nyilvánvaló, kisebb gondja is nagyobb, hogysem az SS Reichsführer egészségéért aggódjon; talán abban reménykedik, hogy ha Kerstennek sikerül Himmlert megszabadítani a bajaitól, meggyőzheti a Reichsführert, mondjon le Leyjel és Göringgel együtt kifőzött tervéről, a német nehézipar államosításáról. Kerstennek első reakciója a tiltakozás: „De ha ebbe belekeveredek, sohase

fogok tudni kimászni belőle!"[1] Csakhogy August Diehn annyira meggyőző, és Kersten olyan mély barátságot érez iránta, hogy végül rááll a dologra és elfogadja Himmler „meghívását".

Így történt, hogy 1939. március 10-e reggelén Felix Kersten belépehetett oda, ahová saját elhatározásból egyetlen közönséges állampolgár sem tenné be a lábát: a Prinz-Albrecht-Palastba, amely az SS első emberének rezidenciája.* Nem nehéz elképzelni, milyen lelkiállapotban ment be ebbe a barlangba, ő maga azonban csak ennyit mondott az akkor történtekről: „Első alkalommal tele kétellyel léptem be ennek az egyszerre rettegett és gyűlölt embernek az otthonába, akinek véres gaztetteiről már korábban is sokat hallottam."[2] Miután elhaladt a fekete egyenruhás őrök előtt, a tagbaszakadt, békés tekintetű férfit felkísérik a legfelső emeletre, Himmler dolgozószobájának előszobájába: „A helyiségben, ahol várnom kellett, a zsúfolásig megrakott könyvespolcokra néztem. A mindenütt látható *Mein Kampf*ot, meg a szokásos náci propagandabrosúrákat nem számítva sok – főleg Németország történelmével meg a középkorral kapcsolatos – történelmi művet is láttam a polcokon. (...) De voltak könyvek az iszlámról és Mohamed életéről is."[3]

Ahogy belép Himmler dolgozószobájába, újabb meglepetés: „Olyan férfival álltam szemtől szembe, aki egyáltalán nem hasonlított arra a képre, amit a Reichsführerről meg a titkosrendőrség vezetőjéről általában kialakítottak. Alacsony** férfi állt előttem, aki csíptetője fölött nézve eleven tekintettel méregetett. Mintha kidomborodó arccsontja és kerek ábrázata miatt valami keleties is lett volna az arcában. Már első pillantásra is látni lehetett, hogy nem kedveli a sportot. (...) Az első benyomásom az volt,

* Joseph Kessel úgy képzelte el a jelenetet, hogy Kersten a Prinz-Albrecht-strasse 8-as számú házba lép be, sőt, „amerre megy, a kövezet alatt a Gestapo hóhérai vetik kínvallatás alá a foglyaikat". Csakhogy a 8-as szám alatt a Gestapo főhadiszállása volt, az SS Reichsführer rezidenciája és hivatala a Prinz-Albrecht-strasse és a Wilhelmstrasse sarkán álló palotában volt.

** Himmler – akárcsak Hitler vagy Göring– 1,74 méter magas volt, csak a tagbaszakadt Kersten látta alacsonynak saját magasságának nézőpontjából.

hogy jelentéktelen, átlagos ember. (...) Úgy nézett ki, mint egy általános iskolai tanító, aki minden szíre-szóra körmössel büntet.* Azt viszont nem lehetett látni rajta, hogy a múltban földműveléssel is foglalkozott. Valahogy semmi sem utalt rá külső megjelenésében, hogy bármiféle kapcsolata volna a természettel. Tudálékos volt, miszticizmusra hajlamos, és sokat olvasott. Egyszóval különös fickó és beteg ember."[4]

És csakugyan, Himmler már sorolja is, hány betegségben szenved: gyermekkori paratífusz, emellett kétszer is volt vérhas fertőzése, utána sárgasága, legutóbb pedig romlott haltól gyomormérgezése, ebből még nem is jött teljesen rendbe. De a legnagyobb probléma a gyakori gyomorgörcs, ami az első világháború óta kínozza és teljesen kimeríti, nem csoda, hogy valósággal retteg a gyomorráktól, ami apja halálát okozta. Eddig injekciókkal meg narkotikumokkal kezelték, de ezeknek már semmi hatásuk sincsen.[5] Majd hozzáteszi: „Sokat hallottam magáról, hogy nem egy betege esetében csodákat művelt. Mit gondol, engem is meg tud szabadítani az időnként kiújuló hastáji fájdalmaktól, mert ez egyre elviselhetetlenebb? *Herr Professor*, kérem, segítsen rajtam!

– Ne így szólítson, kérem – mondja Kersten. – Nem vagyok professzor.

– Professzor vagy sem, Ön akkor is nagy orvos. Hallottam, hogy csodákra képes. Mit gondol, rajtam is tud segíteni?

– Meglátjuk."[6]

Kersten megkéri Himmlert, vegye le az ingét és feküdjön le az íróasztala előtti díványra, majd odaül mellé és szemügyre veszi a férfi csapott vállát, csenevész izmait, kezdődő pocakját. Rendkívül érzékeny tömzsi ujjával végigsimítja a férfi petyhüdt bőrét, végigköveti a szív, a máj, a vesék, a gyomor felé tartó idegeket, enyhe nyomást fejt ki néhány csomóra, amire a beteg dörmögéssel vagy nyöszörgéssel válaszol. Kersten így foglalja össze a lényeget: a szimpatikus idegrendszer deregulációjáról van szó. „Rögtön

* Jó megfigyelés: Gebhard Himmler professzor fiának mindig nagy szüksége volt rá, hogy másokat kioktasson.

észrevettem, hogy az eset beletartozik azoknak a panaszoknak a körébe, amiket kezelni tudok, ahogyan azt is, hogy rajtam kívül senki más nem tud segíteni rajta."[7]

Majd jó negyedóra kezelés következik, amelynek során Kersten ujjai és kézfeje mélyen benyomódik a beteg hasába, a bőrön át gyúrva és masszírozva az idegkötegeket, valamint a bőr alatti és mélyebben levő szöveteket. Felszisszenés, pár jajkiáltás – de amikor Kersten feláll, Himmler elképedve tapasztalja, hogy görcsei megszűntek. Ekkor – talán mert jobb nem jut eszébe – ezt dadogja: „Mintha a keze balzsam volna..." Majd rögtön hozzáteszi: „Segítenie kell rajtam, és úgy látom, tud is segíteni!" Mire Kersten: „Megteszem, amit tudok!"[8] Később azonban feljegyzi: „Csodát nem ígértem neki; az ő esetében nem hittem a végleges gyógyulásban.* Úgy láttam, lehetséges rendszeres kezeléssel enyhíteni a fájdalmain, ennél többet azonban nem ígérhetek. Mindamellett úgy ítéltem meg a helyzetet, hogy oktalanság volna megtagadni tőle a segítséget."[9] Oktalanság, és főleg nagyon veszélyes...

Himmler azt javasolja neki, hogy lépjen a szolgálatába és csak vele foglalkozzon, sőt, azonnal az SS ezredesi rangot is felajánlja neki – ezt Kersten udvariasan azzal utasítja vissza, hogy vannak más páciensei is Berlinben, és sok a betege Hágában is, ahol az állandó lakhelye van.[10] De mivel még két hétig Berlinben marad, megígéri, mindennap elmegy hozzá, hogy enyhítsen fájdalmain.

Adott esetben a kezelés nem tartott sokáig, Himmler ugyanis 1939. március 15-én Hitler kíséretében Prágába utazik, amikor a Führer a prágai várban akarja megünnepelni, hogy egyetlen puskalövés nélkül elfoglalta Csehszlovákiát. Persze korántsem reprezentálásról van szó. Himmlernek az a feladata, hogy szigorúan ellenőrizze annak a Sicherheitspolizeinek a tevékenységét, amely sorra veszi őrizetbe a kommunistákat, zsidókat és német emigránsokat. Ez alatt az idő alatt Kersten Berlinben azzal megy el a finn nagykövetségre, hogy informálja honfitársait új megbízatásáról, nyilván abban a reményben, hátha visszarendelik Finnországba. A nagykövetség tanácsosa, Edvin Lundström azonban, nem kis megdöbbenésére, semmi kivetnivalót nem talál a megbízatásban, mi több, még buzdítja is berlini tevékenységének folytatására. Finnországnak ugyanis a szovjet fenyegetés árnyékában nagyon is szüksége van a német vezetés köreibe bejáratos befolyásos ügynökökre.[11]

* Feltehetően Crohn-betegségről, illetve bélgörcsről vagy gyomorfekélyről lehetett szó, mindez szoros kapcsolatban áll a stresszes állapotokkal.

Az újsütetű ügynök terapeuta március 25-én néhány napra visszautazik Hágába, és örömmel találkozik hollandiai barátaival, köztük P. J. Schijffel; ez utóbbi később így ír a találkozásról: „Kersten elmondta, most már Himmler is a betege, majd hozzátette: »A nácikkal nem lehet úgy bánni, mintha normális emberek volnának«."[12] Mindenesetre, Willem Roëll tábornoknak bejelenti, megtartotta 1937-ben tett ígéretét:[13] sikerült – jóllehet jobb szándéka ellenére – „beférkőznie egy náci vezető bizalmába..."

1939. április 5-én Kersten visszatér Berlinbe. Ezúttal a Reichsführer gmundi villájában találkoznak, amelynek a Münchentől délre fekvő Tegernseere néznek az ablakai. Az egy hónappal korábbi eredmények ideiglenesnek bizonyultak, Himmler újra szenved, terapeutája pedig igyekszik enyhíteni a fájdalmain. Elég két nap kezelés, és sokat enyhül a hastáji görcsök fájdalma, mígnem a görcsök teljesen el is múlnak. Himmler csak ekkor teszi fel a tiszteletdíj kínos kérdését. Mennyivel tartozik? – kérdezi. Mi Kersten tarifája? Kersten spontánul válaszol: „Majd máskor megbeszéljük."[14] Valójában már akkor elhatározta, a kezelésekért nem kér semmit. „Himmler nem volt gazdag ember; körülbelül 24 000 birodalmi márka jövedelme lehetett évente, nagyon szerényen élt."[15] Ami igaz is: Himmlertől távol állt a korrupció – az ilyen vezetők ritkaságszámba mentek a Harmadik Birodalomban. A jövedelme nevetségesen kevés volt Ribbentrop, Goebbels vagy Göring jövedelméhez képest.*

* Göring például évente nem kevesebb mint 100 000 márkát keresett hivatalosan, de valójában 700 000 birodalmi márka volt az éves jövedelme... A különféle „jutalmakat" (kenőpénzeket) nem számítva.

Mellesleg Kersten meg is engedhetett magának ennyi nagyvonalúságot, mivel a német betegeitől rendszerint 25 000 márkát kapott egy nyolc–tíz hetes kezelésért – vagyis annyit, amennyi a Reichsführer éves jövedelme –, és mintegy negyven betege volt évente. Természetesen más oka is lehetett annak, hogy nem kért pénzt a terápiáért: így valamennyi függetlenséget mégis csak megőrizhetett Himmlerrel szemben. Olyan országban, amelyben az önkény az úr, nincs olyan összeg, amely felérne az SS Reichsführernek meg a titkosrendőrség vezetőjének jóindulatával, főleg egy nős embernek, akinek a felesége családjára is gondolnia kell.

1939 áprilisának végén Kersten visszatér Hágába. Tény, hogy a kezelések Himmler esetében nem voltak olyan hatékonyak, erre azonban a nagyragadozó sajátos életmódja a magyarázat. Himmler ugyanis, aki egyszerre hóhér és udvaronc, „sztahanovista" és bajkeverő, napi tizenhat órát dolgozik, keveset mozog, és szinte soha nem fekszik le hajnali kettő előtt. Ebből a szempontból sokkal rosszabb is lehetne a helyzet, mivel már májustól lázasan dolgozik a Lengyelország elleni offenzíva előkészítésén. Az SS-ek ugyanis rendkívül fontos szerepet fognak játszani a hadműveletben, nekik kell majd végrehajtaniuk a gleiwitzi német rádióadó színlelt megtámadását – német részről ez lesz majd a hadüzenet ürügye.* Később – már a frontvonalak mögött – a militarizált politikai rendőrség bevetési csoportja, az Einsatzgruppen, vagyis a politikai rendőrség bevetési csoportjai, valamint a Totenkopfverbände halálfejes egységei próbálják kézre keríteni az „ellenséges elemeket"; ebbe a gumifogalomba egyformán beletartoznak a kommunisták, szabadkőművesek, zsidók, mozgáskorlátozottak, továbbá a papság, az értelmiség meg az arisztokrácia. Ha ehhez hozzávesszük, hogy Hitler már közölte Himmlerrel, nagyon is számít rá a tervezett hadművelet

* A lengyel egyenruhába bújtatott fegyencek, akiket SS-tisztek hajtanak maguk előtt, 1939. szeptember elsején csakugyan támadást intéznek a német rádióadó ellen – az akció után az utolsó szálig kivégzik őket.

Der Reichsführer-SS
und
Chef der Deutschen Polizei
im Reichsministerium des Innern

Berlin SW 11, den 25. August 1939
Prinz Albrecht-Straße 8

Bestätigung

Der Massage-Therapeut und Landwirt, Herr Felix Kersten, geboren 30.9.1898 zu Dorpat, ursprünglich deutscher, zurzeit noch finnischer Staatsangehöriger, ist mir persönlich wohlbekannt.

Ich bitte die Behörden, ihm behilflich zu sein und in jedem Bedarfsfalle bei mir anzufragen.

Igazolás, amit az SS Reichsführer, a német rendőrség vezetője 1939. augusztus 25-én adott Felix Kerstennek:

„Felix Kersten német származású, de jelenleg finn állampolgárságú fizioterapeutát és gazdálkodót, aki 1898. szeptember 30-án született Dorpatban, jól ismerem. Kérem a hatóságokat, hogy mindenben legyenek segítségére, és bármilyen bizonytalanság esetén tőlem kérjenek felvilágosítást."

Aláírás: Heinrich Himmler.

megszervezését illetően, annál is inkább, mivel ennek az a célja, hogy „a lakosság áttelepítésével újabb területeket biztosítson a német népnek"; és ha hozzávesszük azt is, hogy az SS első embere szinte állandó konfliktusban van Goebbelsszel, Göringgel, Rosenberggel, Bormann-nal, Leyjel, Darrával és Robbentroppal – miközben egyfolytában attól retteg, hogy elveszti Hitler jóindulatát –, akkor világossá válik, igen kevés az esély az idegpanaszok tartós enyhítésére.

Augusztus 26-án, mihelyt Kersten Észtországból jövet családjával együtt megérkezik Berlinbe, Himmler, akit megint elővettek a hasgörcsei, sürgősen hívatja. De Kersten csak második alkalommal tud enyhíteni a fájdalmain; kezelés közben szóba hozza az augusztus 23-i Molotov–Ribbentrop paktumot, meg azt is, hogy hazafelé jövet milyen nagy csapatösszevonásokat látott Königsberg és Stettin mellett. Lehet, hogy háború lesz? Himmler némi tétovázás után elmondja, hogy a Reich nemsokára megtámadja Lengyelországot, Hitler ugyanis meg akarja fenyíteni „az angol zsidókat", amiért garantálták a lengyel határok integritását. Mire Kersten döbbenten megjegyzi: ebből világháború lesz. Himmler megint csak nevet: ugyan, Franciaországnak meg Angliának eszébe se jut közbelépni, tíz napot se adok, és az egész ügy el lesz boronálva.[16]

És csakugyan: szeptember elsején Hitler kiadja az utasítást Lengyelország lerohanására. A hadművelet a legapróbb részletig gondosan elő volt készítve, csakhogy közbejött egy előre nem látható – és jelentéktelennek semmiképpen sem nevezhető – esemény: a francia és brit vezetők a parlament meg a közvélemény nyomására hadat üzennek Németországnak. Hitlert nagyon kínosan érinti a francia és brit hadüzenet,* de leplezi a kellemetlen meglepetést. Így történt, hogy amikor Felix Kersten szeptember 11-én a következő kezelésre visszamegy Himmlerhez, ez utóbbi

* Hitler eredetileg úgy számított, hogy csak 1943 és 1945 között fog leszámolni nyugat-európai ellenfeleivel – amikorra befejeződik Németország felfegyverkezése, és a Wehrmacht készen áll a világháborúra.

egyáltalán nem jön zavarba a fejlemények láttán, és – mint mindig – most is csak „a gazda hangját" szajkózza:

„Nem a jól nevelt Anglia üzent hadat Németországnak, hanem az angol zsidók. Ezért nem fáj a Führer feje a történtek miatt. Anglia nagyon is meg fogja szenvedni ezt a háborút; a Führer keményen elhatározta, az angol városokat a Luftwaffe egymás után el fogja törölni a föld színéről, mígnem Angliában a józanabbul való emberek meg nem értik, mit csináltak a zsidók ebből az országból. És amikor majd könyörögnek, hogy vessünk véget az ellenségeskedésnek, Hitler nagylelkűen felkínálja nekik a békét, feltéve, hogy – cserébe – az utolsó szálig átadják az angol zsidókat Németországnak. És ha ez megtörténik, Németország azon lesz, hogy Anglia megkapja azt a szerepet, ami a világban megilleti. Mivel az angolok is germánok, a Führer a német nép testvéreként fogja kezelni őket."

Csakhogy Kersten korántsem olyan biztos ebben. A Führer könnyen alábecsülheti az angolok lehetőségeit, ahogyan azt az eltökéltséget is, amivel felsorakozhatnak az ország védelmére.

– Anglia még sohasem vesztett háborút, és rendelkezésére áll minden nélkülözhetetlen nyersanyag.

Himmler elneveti magát.

– Ezzel ebben a mostani háborúban nem sokra megy, a német tengeralattjárók el fogják süllyeszteni az utánpótlást szállító teherhajókat. Semmi sem fog eljutni Angliáig. A többiről meg a Luftwaffe fog gondoskodni…

Kersten ekkor megjegyzi, egy háborút sokkal könnyebb elkezdeni, mint befejezni, Himmler azonban folytatja a monológját.

– Először a külső ellenséggel fogunk leszámolni, azután a belső ellenséggel…

– És a belső ellenség, az kicsoda? – kérdezi Kersten.

– A nagyiparosok, a magas rangú katonatisztek, a nagybirtokosok, a magas beosztású főtisztviselők, meg a felsőoktatásban dolgozó értelmiség. Ezekkel majd a háború után fogunk foglalkozni. A nehézipart majd államosítjuk, csakúgy, mint a nagybirtokot – akkor lesz csak jó élet Németországban.

Amikor Kersten megjegyzi, mindez vészesen emlékeztet a kommunizmusra, Himmler felcsattan:

– Lárifári! Németország sohase lesz kommunista. A Führer ellensége a kommunizmusnak. De ami a kommunizmusban jó, azt mi átvesszük. Megmaradunk nemzetiszocialistának, és részben megőrizzük a kapitalizmust, amit az oroszok teljesen elvetnek.[17]

1939 szeptemberének közepén, amikor Kersten visszautazik Hollandiába, Himmler, együtt rossz szellemével, Heydrichhel, jókora távolságból követi a Wehrmachtot, amely egymás után semmisíti meg az ellenséges csapatokat, körülzárja Varsót, és eljut a Nyugati-Bug partjáig, ahol szeptember 17-től a szovjet katonai erők hadba lépése megpecsételi a lengyel hadsereg sorsát. A front mögött az SS-Totenkopf három ezrede, a Sipo-SD Einsatzgruppen hét egysége, továbbá a kellőképp militarizált Leibstandarte terrorizálja a lakosságot, lángba borítja a zsinagógákat, több tízezer lengyel zsidót, arisztokratát, katonatisztet és értelmiségit gyilkol meg. Canaris admirális, az Abwehr főnöke energikusan tiltakozik felettesénél, Keitel tábornoknál, de hiába: ha egyszer a Führernek ez a parancsa, Himmler szó nélkül végrehajtja, bármilyen aljas dologról legyen szó.*

Vajon Felix Kerstennek van-e minderről tudomása, amikor november 6-án Berlinben viszontlátja betegét? Egy bizonyos, a Reichsführert, akit megint ágynak döntenek a hastáji görcsök, rendkívül kimerült állapotban találja. Hogy erről senki sem tudott, nem nagyon valószínű, mindenesetre tény: jóllehet a hadműveleti események helyszínén legnagyobb titokban zajlanak a likvidálások, erről Himmler közvetlen környezetében nem volt szabad beszélni. Himmler annyit elárul Kerstennek, hogy november 8-án Hitler Münchenbe utazik az 1823-as elvetélt államcsíny

* Ennek ellenére az Abwehrnek, Canaris admirális parancsára, sikerül bizonyos számú lengyel katolikust és zsidót kimenteni a Gestapo karmaiból (mint például Joseph Isaak Schneerson rabbit), és titokban eljuttatni őket Romániáig vagy Svájcig.

évfordulójának megünneplésére, és nagy beszédet fog mondani a Bürgerbräukellerben, amely az akkor történtek legfontosabb emlékhelye. Himmler felajánlja Kerstennek, kísérje el az eseményre, sőt, garantálja, hogy az első sorokban fog neki helyet szerezni, hadd élvezhesse kedvére a Führer rendkívüli beszédkészségét. Kersten rááll a dologra, csakhogy a másnapi kezelésen kiderül, Himmler meggondolta magát: „Ön, sajnos, külföldi, és nem tagja a pártnak. Talán mégiscsak okosabb, ha nem viszem magammal."[18] Lehet, hogy Himmler időközben értesült valamiről? Elég az hozzá, hogy november 9-én hajnali egy órakor bomba robbant a Bürgerbräukellerben, mégpedig annak a szószéknek a közvetlen közelében, ahol Hitler állt – ő azonban, mivel a beszédét rövidebbre fogta, tizenhárom perccel korábban a kíséretével elhagyta az épületet. A bombának hét áldozata volt, hét párttag, akik ott ültek az első sorokban. Kersten ennél többet egyelőre nem fog megtudni – csak öt évvel később tudja meg, mi is történt valójában...*[19]

Akárhogyan is, Kerstennek bőven volt alkalma különös betegének tüzetes megfigyelésére; a terapeuta tapasztalatait az alábbi következtetésekben foglalta össze: Himmler valójában gyenge ember, aki görcsösen igyekszik erősnek látszani; bürokrata, aki szeretné magát katonának látni; nyiszlett férfi, aki nagy testi erőről álmodozik; barna hajú, fekete szemű bajor, akinek a szőke haj és kék szem az ideálja; gyönge akaratú ember, aki mindig valami nagy vállalkozáson töri a fejét; olyan műveletlen kalandor, akinek

* 1944 decemberében Kersten akaratlan fültanúja több SS-tiszt beszélgetésének. A beszélgetésből kiderül, hogy a merényletet maga a Gestapo szervezte, mégpedig abból a célból, hogy megmutassa a németeknek, mennyire vigyáz a „Gondviselés" a Führer életére. Mindezt nem sokkal később Kerstennek maga Himmler is megerősítette, hozzátéve, hogy a „zseniális ötlet" Joseph Goebbels érdeme. Mindez különös fényt vet a történtekre, és megerősíti Niemöller tiszteletes meg a két angol fogoly, Best és Stevens feltevését, amely szerint Georg Elsternek, a merénylet felelősének vallomása valójában a Gestapo manipulációja. Ez utóbbit teljesen elszigetelve őrizték, mígnem Dachauban 1945. április 9-én kivégezték.

mint egy amatőr történésznek, olyan a gondolkodása; olyan, aki gyűlöli ugyan az egyházat, mégis vonzódik a vallásokhoz. De Himmler mindenekelőtt olyan ember volt, aki teljesen Hitler befolyása alatt állt. „Amikor Hitler felhívta telefonon – jegyzi meg Kersten –, Himmler dadogni kezdett, egy pillanat alatt megváltozott: »Ja, ja, ja – Jawohl, mein Führer, ganz meine Ansicht.«* Jó fél óra kellett neki, míg összeszedte magát, miután a Führer, a világ legnagyobb elméje őt, Himmlert felhívta telefonon."[20] Persze ez is csak egy, a többi ellentmondás között. Himmler sohasem azt csinálja, amit szeretne, hanem azt, amiről úgy gondolja, hogy Hitler elvárja tőle. Innen a terapeuta első végkövetkeztetése: „A súlyos hastáji görcsök – Himmler feltételezésével ellentétben – nem a törékeny szervezetnek, de nem is a túlhajszoltságnak tudhatók be. Mindez egy ellentmondásokkal, feszültséggel és belső meghasonlással teli életmódnak a következménye. Ennek tükrében egykettőre megértettem, ha átmenetileg tudok is segíteni a bajain, mi több, ha sikerül is rövidebb-hosszabb időszakokra tünetmentessé tenni, teljesen meggyógyítani lehetetlen."[21]

Mindez valóságos áldás több százezer ember nézőpontjából, erről azonban Kerstennek egyelőre nincsen tudomása... Amikor 1939 decemberének elején utóbbi visszatér Hágába, a városban érthető módon nagy a nyugtalanság. Lengyelország lerohanása és megszállása után ugyanis Hollandia és Belgium került a célkeresztbe: október végén Sas őrnagyot, a Berlinbe delegált holland katonai attasét arról értesítette Oster ezredes, az Abwehr kötelékében levő kontaktja, hogy a „hadviseléssel kapcsolatos 6-os számú szabályzat ezt, a Hitler által október 9-én kiadott parancsot is tartalmazza: »Előkészíteni az offenzívát a nyugat-európai front északi szektorában, vagyis Belgium, Luxemburg és Hollandia területén. A támadást a lehető leggyorsabban és a lehető legváratlanabb pillanatban kell megkezdeni.«"[22] Mindebből

* „Nekem is ez a véleményem." Kersten azt is megjegyzi, előfordult, hogy Hitler hívása esetén Himmler vigyázzállásban illesztette füléhez a telefonkagylót.

az következik, hogy a holland vezérkar mindent tudott a német szándékokat illetően, és amikor Kersten újra találkozik Hágában idős barátjával, Roëll tábornokkal, ez utóbbi minden kertelés nélkül kijelenti: „Lehet, hogy a németek megszállják az országot, de Anglia és Franciaország végül fel fog szabadítani minket. Addig is, magának az a dolga, hogy Himmler mellett maradva segítse Hollandiát, már amennyire ez lehetséges."[23]

Kersten mindent megígér, holott fogalma sincs, hogy adott helyzetben mit is tudna tenni Hollandiáért. Mellesleg, 1939 decemberében a kérdés egyelőre nem időszerű: a rossz meteorológiai előrejelzések, a technikai kényszerek, valamint a tábornokok (és Göring marsall) húzódozása miatt a nyugati offenzívával kapcsolatos terveket tavaszra halasztották. Hitlernek különben más gondjai is vannak. Északon kitört a háború Finnország meg a Szovjetunió között, míg bizonyos hírszerzési források szerint az angol hadsereg norvégiai partraszállása csak napok kérdése.[24] Ráadásul Lengyelország bekebelezését még nem tudta teljesen megemészteni: az első ki- és betelepítések Warthegau meg a Lengyel Főkormányzóság* területe között annyira keresztezik, akadályozzák egymást, hogy egyelőre semmi sem valósult meg a dologból. Himmler – őt október 7-én nevezték ki a „német faj megerősödésén munkálkodó birodalmi kormánybiztosnak" – sűrűn keveredett hatásköri konfliktusba Walther Darré mezőgazdasági miniszterrel, és a négyéves terv végrehajtásáért felelős Hermann Göring se tartozott a jóakarói közé. Emellett a lengyel és zsidó lakosság megsarcolása, valamint az SS Einsatzgruppen egységei által végrehajtott kivégzések megütközést keltenek a Wehrmacht

* Warthegau a Poznan (Posen) és Lodz (Litzmannstadt) közti régió német neve; ezt a területet a tervek szerint Németországhoz akarták csatolni, a lengyel és zsidó lakosságot pedig Lublin és Varsó környékére, vagyis a Lengyel Főkormányzóság területére akarták áttelepíteni. Ezzel párhuzamosan, a Reichből hozott németekkel akarták a Warthegaut betelepíteni. Csakhogy mindkét esetben képtelenek voltak mind a szállítást, mind az újonnan jöttek fogadását megszervezni.

tisztjei között, von Beck, Petzel, Ulex és Blaskowitz tábornok pedig a leghatározottabban tiltakozott a túlkapások ellen.

Finnország, amelynek nem minden nehézség nélkül, de mégis csak sikerül a szovjet előnyomulást feltartóztatni, ugyancsak számíthat Kersten segítségére. Kersten azonnal mozgósítja német, holland, francia és olasz barátait, próbál pénzt, ruhát, orvosságot és felszerelést szerezni – mindez olyan mennyiségben érkezik fogadott hazájába, hogy nem sokkal azután megkapja a Medizinalrät címet.* 1939. december 21-én az ünnepeket a hartzwaldei birtokon tölti, akkor már a nyolcvannyolcadik évében járó apját** és az apja feleségét is odaköltöztette. Akárcsak Felix, apja és annak felesége is vonzódik a földműveléshez meg az állattenyésztéshez. A megművelhető földterület, igaz, szerény méretű, a birtokhoz azonban hatalmas erdő is tartozik, a család pedig – homokfutón vagy lóháton – nagyon kedveli a kiruccanásokat. Távol a világ zajától kellemes volt ezen a birtokon az élet…

Csakhogy Berlinben, ahol a háború kezdete óta egyre feszültebb a légkör, Kerstent változatlanul várják a páciensei; ezek között Henrich Himmler a legtürelmetlenebb, annál is inkább, mivel rendszeres időközönként ágynak döntik hastáji fájdalmai. Persze, a Reichsführer hasgörcsei gyakorlatilag államtitoknak minősülnek, olyannyira, hogy még Himmler közvetlen beosztottjai se tudják, mit keres az SS főhadiszállásán ez a balti akcentussal beszélő és egy kicsit elhízott, jámbor ábrázatú, kíváncsi civil. A rejtély bizalmatlansággal jár, a bizalmatlanság pedig gyűlölettel – főleg az RSHA*** rettegett vezetője, Reinhard Heydrich,

* Ez a legmagasabb cím, amit orvos egyáltalán kaphat Finnországban; a címmel, amit a köztársasági elnök adományoz, mégpedig a Parlament hozzájárulásával, mindössze négyszer ruháztak fel valakit Finnország történetében.

** Apjának azért kellett elhagynia Észtországot, mivel az a Molotov–Ribbentrop paktum szerint a Szovjetunió fennhatósága alá került. Apja felesége, Olga 1936-ban elhunyt.

*** RSHA, Reichssicherheitshauptamt (Birodalmi Biztonsági Főhivatal) alá tartozik 1939 őszétől fogva a Gestapo (Amt IV), a Kripo (vagyis a bűnügyi rendőrség, Amt V), az SD Inland (belső elhárítás, Amt III) és az SD Ausland (hírszerzés, Amt VI).

valamint a IV. ügyosztály sötét lelkű vezetője, „Gestapo Müller" részéről. Csakhogy Félix Kerten szerencséjére, legalább olyan erős bennük a Reichsführer iránti szolgalelkűség, mint amilyen szervilis a Reichsführer a Führerrel szemben.

Akárhogyan is, a kezelés az egyetlen alkalom Kerstennek, amikor politikai információkra és lélektani megfigyelésekre tehet szert, Himmlernek pedig a kezelés feszültséglevezetésre is szolgál. Gebhard Himmler professzor fiának állandó szüksége, hogy nagyképűen szónokoljon, és boldog, hogy beszélhet valakihez, aki amellett, hogy külföldi, nem tartozik az ő szokásos közönségéhez, vagyis ahhoz a szűk körhöz, amelyben állandó a gyanakvás, amelyben mindenki vetélkedik mindenkivel, és ahol állandóak a feljelentgetések. Mint ahogy gyakran megesik terapeuta meg páciens között, amikor a kezelés nyomán enyhülnek a beteg panaszai, ez utóbbi hajlamosabb lesz jótevője előtt a lelki feltárulkozásra. Az 1940. február 6-i kezelés is megerősítette ezt az igazságot. Himmler megint Angliára terelte a szót – Anglia gyakori téma Németországban a végtelenségig elhúzódni látszó „furcsa háború" közepe táján: „Ma – jegyezte fel Kersten – Himmler nagyon jókedvű volt. Elmondta, a Führer kiváló híreket kapott az angol népet illetően. Az angolok nem akarnak háborút, és minden arra vall, hogy hamarosan elő fognak rukkolni békeajánlataikkal; nemcsak hogy nem fogjuk visszautasítani, de pángermán szolidaritással fogadjuk őket. »A Führer nagylelkűen fog bánni Angliával. Németországnak nem áll szándékában aláásni Anglia nagyhatalmi pozícióját. Épp ellenkezőleg, Anglia lesz az egyik tengelye az új germán Európának. (…) Szigorúan pángermán szempontból semmi se indokolja, hogy a két nép konfliktusba kerüljön egymással. Elég tágas a világ ahhoz, hogy a két nép békében éljen egymással. Az együttműködésnek ugyanis szembeötlőek az előnyei: Németország szárazföldi erőivel megvédelmezheti Angliát és gyarmatait, míg Anglia félelmetes flottájával növelheti Németország biztonságát. Együtt pedig a két ország olyan tömböt alkothat, amely minden támadást vissza tud verni, és Európa szívére is ki

tudja terjeszteni fennhatóságát.«"* Kersten hozzáteszi: „Többször is kedvem lett volna romba dönteni ezt a törékeny gondolatkonstrukciót, de Himmlernek nem volt ideje, többször is keresték a kezelés alatt."[25]

Egyébként nagyon is valószínű, hogy semmilyen érv se tudta volna megingatni a befolyás alatt álló fanatikus páciens és bürokrata meggyőződését, már csak azért sem, mert két nappal később így foglalta össze fejtegetését: „Mein lieber Herr Kersten, meg fogja látni, Adolf Hitlert, aki a legerősebb germán nagyhatalom Führerje, londoni hivatalos látogatásán az angol király is fogadni fogja, aki nem más, mint a legnagyobb germán tengeri hatalom Führerje. Mint két egyenjogú partner, igazságos békét fognak kötni, hogy ketten védhessék a germán fajt szerte a világon."[26]

Az angolok azonban, úgy látszik, nem reagáltak eléggé érzékenyen Hitlernek a germán faj nevében való békejobbjára, mert kíméletlen támadást indítanak a német tengeralattjárók, valamint a Kriegsmarine naszádjai ellen, sőt, az Észak-Franciaországban állomásozó expedíciós hadtestüket is megerősítik. 1940 áprilisában pedig Norvégiában sor kerül az első szárazföldi, légi és tengeri összecsapásra a francia–brit erők még a Wehrmacht között. Felix Kersten abban a hónapban már majdnem befejezte németországi betegeinek kezelését,** készül vissza Hollandiába, és április 28-án le is teszi kiutazási vízumért folyamodó kérvényét Himmler íróasztalára. „Minden rendben – mondja neki Himmler –, menjen csak nyugodtan vissza Hartzwaldéba, május elsejére minden el lesz intézve." Kersten a következőképpen meséli el a későbbi fejleményeket: „Himmler még aznap este felhívott telefonon, és ezt mondta: »Technikai okokból nem adhatom meg magának a kiutazási engedélyt.« Persze megkérdeztem,

* Hitler javíthatatlan anglomán volt, mindezt Himmler tízszer is hallhatta a Führer szájából.

** Ebben az évben Himmler kérésére már von Ribbentrop külügyminiszter és Rudolf Hess is beletartozott a pacientúrájába.

hogy mit ért technikai okokon, de mindössze annyit mondott, nem akarja, hogy a következő napokban elhagyjam hartzwaldei birtokomat. Amikor azzal érveltem, várnak Hollandiában, ezt mondta: »Ezen nem lehet változtatni« Mire én: »Finn állampolgár vagyok, nem tarthat erőszakkal Németországban.« Amire rögtön rávágta, némi ingerültséggel a hangjában: »Finnország nem fog maga miatt hadat üzenni Németországnak, ebben biztos lehet!« És letette a kagylót."[27]

Kersten meg volt döbbenve: „Nemcsak hogy nem hagyhattam el a birtokomat, de a finn nagykövetséggel sem vehettem fel a kapcsolatot, tőlük sem kérhettem segítséget, mivel a Himmlerrel való beszélgetés után két álló hétig elnémult a telefonom. Aztán május 10-én egyszer csak csöngött a készülék. Himmler volt, megkért, utazzam Berlinbe. Vegyes érzelmekkel mentem fel a fővárosba. Himmler barátságosan üdvözölt, és udvariasan bocsánatot kért a kellemetlenségekért, azt mondta, sajnálja, de nem volt más lehetősége: »Ma éjszaka ugyanis a zsidó kapitalisták megmentésére németek bevonultak Hollandiába.« Ami engem illet, semmiképpen sem térhetek vissza Hollandiába, Németországban kell maradnom. Semmi mást nem akar tőlem, csak folytassam a terápiás kezeléseket – ez az egyetlen kérése. Hogy ezt megkönnyítse, még arra is hajlandó, hogy felvegyen az SS kötelékébe, ráadásul rögtön Standartenführer ranggal.* Erre azt mondtam, finn állampolgár lévén nem áll szándékomban Németország szolgálatába állni. Hozzátettem, hogy Hollandiát második hazámnak tekintem, és hogy a történtek mélyen felháborítanak. »A legokosabb talán, mondtam végül, ha Finnországba költözöm a családommal.« Mire Himmler ingerülten kiabálni kezdett. »Finnországot nemsokára be fogja kebelezni a Nagynémet Birodalom. A mi szemünkben csak kétféle ember van: egyik kategória a germánoké (...), a másik az árulóké. Mától fogva az angolok meg a hollandok a második kategóriába tartoznak.«"[28]

* Ez az ezredesi rangnak felelt meg a Wehrmachtban.

Himmler azonban másik adut is rejtegetett az ingujjában: „biztosított, hogy nem akar rám nyomást gyakorolni, de vannak információi a feleségem szüleit illetően, és ezek az információk akár bajba is sodorhatják őket.* Márpedig nálam jobban senki sem védheti meg őket, persze, csak akkor, ha nem hagyom abba a terápiás kezeléseket. Ebben az esetben nem lesz bántódásuk. Hogy ezzel mit akar mondani, rögtön megértettem."[29] Mellesleg nem volt nehéz megérteni: közönséges zsarolásról volt szó! Kersten nem utasíthatta vissza az ajánlatot: „Tudomásul kellett vennem, hogy a kezükben vagyok. A körülmények úgy alakultak, hogy ahhoz az emberhez lettem odaláncolva, akit Hitler után a leghatalmasabbnak tartottak, és a legveszélyesebbnek is."[30] Ezt kifejezőbben mi sem tudnánk mondani...

* A főerdész Neuschäffer ugyanis, aki a Hesse-Darmstadt nagyhercegnek volt a tiszttartója, közismerten nem kedvelte a nemzetiszocialistákat.

Jegyzetek

1 NIOD, Map F 1, Gesprek prof. Posthumus met Medisinalrat F. Kersten, op 1 sept. 1947, 6. o.
2 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 20. o.
3 Uo., 21. o.
4 Felix Kersten, *Totenkopf und Treue*, Hamburg, Robert Möklich, 1952, 389. o.; NIOD, Map F 1, Gesprek prof. Posthumus met Medisinalrat F. Kersten, op 1 sept. 1947, 8. o.; Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 21. o.
5 Felix Kersten, *Totenkopf und Treue*, id. mű, 389. o.
6 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 22. o.
7 NIOD, Map F 1, Gesprek prof. Posthumus, id. mű, 6–7. o.
8 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 23. o.
9 Uo.
10 NIOD, Map H 8, Zusatz zum Memorandum für Hollan von 12 juin 1945, 26/9/45, 1. o.
11 Achim Besgen, *Der stille Befehl*, id. mű, 22. o.
12 NIOD, Map E 44, P.J. Schijf, Waarom ik lid der Bewening werd, 27/5/48.
13 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 C, Verhoren, id. mű, 132. o.
14 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 33. o.
15 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 C, Verhoren, id. mű, 134. o.
16 Joseph Kessel, *Les Mains du miracle*, id. mű, 79. o.
17 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 34. o.
18 Uo., 35. o.
19 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 53–54. o.
20 NIOD, Map F 1, Gesprek prof. Posthumus met Medisinalrat F. Kersten, id. mű, 12. o.
21 Felix Kersten, *Totenkopf und Treue*, id. mű, 406. o.
22 Walther Hubatsch, *Hitler's Weisungen für die Kriegsführung 1939–1945*, Dokumente des OKW, Frankfurt, Bernard und Graefe, 1962, 32. o.; Erich Kern, *Verrat an Deutschland*, Göttingen, Scgütz, 1963, 225. o.
23 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 C, Verhoren, id. mű, 133. o.
24 François Kersaudy, *Stratèges et Norvège* 1940, Paris, Hachette, 1977, 110–133. o.
25 Felix Kersten, *Totenkopf und Treue*, id. mű, 290–291. o.
26 Uo., 236. o.
27 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 C, Verhoren, id. mű, 133. o.; Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 34–35. o.
28 Uo., 35. o.
29 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 C, Verhoren, id. mű, 133. o.
30 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 35. o.

HARMADIK FEJEZET

A Felix-hálózat

Nem nehéz elképzelni, milyen demoralizált állapotban lehetett Felix Kersten 1940 májusában; már az is kétségbeejtő, hogy attól fogva a családjával nem hagyhatja el Németországot, de hogy ötödszörre is hontalan lett, az talán még borzalmasabb. Gondoljuk csak meg: a szent Oroszországot, ahol született, kegyetlen diktatúra tartotta hatalmában, és ez a diktatúra már készülődött Észtország bekebelezésére, ahol gyerekkorát töltötte; Németország, szülei szülőföldje bűnös és vérszomjas politikai rendszernek lett a martaléka. Finnország, választott hazája, amely két diktatúra harapófogójában vergődött, arra kéri, maradjon Németországban. Hollandiát pedig, amelyet nagyon megkedvelt, nemrég rohanták le Hitler hordái. Végül Franciaország, amelynek a keresztnevét köszönheti, és amely olyan közel állt az anyja szívéhez,* kétségbeesetten védekezik a náci hódítók ellen.

A helyzet nyomasztó, de mitévő legyen? Felix Kersten akkor ébred rá, hogy valósággal láncra verték, amikor május 15-én üzenetet kap Himmlertől, a Reichsführer másnap hadműveleti területre utazik, és arra utasítja Kerstent, hogy tartson vele. Előfordulhat ugyanis, hogy Himmlernek szüksége lesz a segítségére. A következő heteket Kersten Himmler belga határon állomásozó magánvonatában tölti. A vonat, a Sonderzug Heinrich,** meglehetősen szerény Göring marsall vonatához képest, de így is tiszteletet parancsoló: a gőzmozdony után egy pőre teherkocsi

* Olga Kersten nagy csodálója volt Franciaországnak, és folyékonyan beszélt franciául.

** Heinrich különvonat.

volt kapcsolva, rajta hatcsövű légelhárító ágyúval, aztán egy áruszállító tehervagon, majd Himmler szalonkocsija, egy dolgozószobának berendezett vagon a titkároknak és segéderőknek, két hálókocsi, egy vagon a rádióadónak meg a telegráfnak, egy étkezőkocsi, további négy hálókocsi, egy vagon az élelmiszereknek, és a szerelvényt még egy pőre teherkocsi zárja, rajta légelhárító ágyúval. Ezen a mozgó főhadiszálláson negyvennyolc tiszt és altiszt teljesít szolgálatot – ők alkotják a Reichsführer vezérkarát és testőrségét, és ott voltak a vonaton az SD, a Gestapo meg az SS elhárítás legfontosabb vezetői is.

A vonat harmincöt napon át a katonák diadalüvöltésétől hangos, Kersten tőlük értesül a sedani áttörésről, Amiens és Calais elfoglalásáról, a brit katonák dunkerque-i behajózásáról, valamint arról, hogy a német hadsereg átlépte a Szajnát, hogy Olaszország belépett a háborúba, hogy Párizs elesett, hogy a franciákat visszaszorították a Loire és a Saône partjára, meg a kegyelemdöfésről, a június 22-i békekötésről. Időközben Kersten kezelte Himmlert, sőt Rudolf Hesst is, a Führer megbízottját* (Vertreter des Führers), mivel áprilistól már Hess is betege. Őt is hastáji fájdalmak gyötrik, ebbe az első világháborúban szerzett sebesülése éppúgy belejátszik, mint a túlfeszített munka, meg a frusztráció. Június 24-én, amikor mindketten elhagyják a vonatot, és Bad Godesbergben rendezkednek be, Kersten ezt jegyzi fel a naplójába: „Már több mint egy hete vagyok itt Rudolf Hess-szel a Dresden szállóban.** Hess nagyon elfoglalt, és nagyon fel van dobva a közelmúlt eseményei – a franciákkal való békekötés – miatt. Nyilván ez is belejátszik gyomorbántalmaiba, amik kegyetlenül kínozzák. Ez alatt az idő alatt a compiègne-i erdőbe*** is elment, tegnap érkezett vissza. Kezelés közben – még az esemény hatása alatt – ismertette velem a legutóbbi fejleményeket, és a jövőről is beszélt, amely

* Hess volt a Führer képviselője a különféle pártrendezvényeken.

** A hotel gyászos emlékezetű intézmény: itt szállt meg a Führer 1934. június 29-én, mielőtt Münchenbe utazott a Hosszú kések éjszakája véres tisztogató akciójának ellenőrzésére.

*** A Rethondes nevezetű tisztásról van szó, ahol a fegyverszünetet aláírták.

szerinte nagyon sikeres időszaka lesz a franciák meg a németek együttműködésének." Amikor Kersten megkérdezte, mi lesz Angliával ebben az optimista keretben, Hess lelkesen válaszolt: „Békét fogunk kötni Angliával, ahogyan Franciaországgal is békét kötöttünk. A Führer még pár hete is arról beszélt, milyen értékes a brit birodalom a világrend megőrzésének szempontjából. Csakis úgy lehet legyőzni az Európát fenyegető bolsevizmust, ha Németország és Franciaország szövetségre lép Angliával. Ezért tette a Führer lehetővé, hogy Anglia kimenekítse katonáit Dunkerque-ből;* nem akart újabb akadályokat gördíteni a megegyezés elé. Az angoloknak meg kell ragadniuk ezt az esélyt."[1]

Mintha Kerstenben valamiféle rokonszenvet keltett volna a különös beteg naivsága és idealizmusa: „Nyugodt férfi volt, szeretetre méltó és nagyon hálás. Gyakran beszélt egyiptomi otthonáról, ahová visszavágyott.** Sokszor emlegette, annál nagyobb boldogságot nem is tud elképzelni, mint visszavonulni a bajorországi hegyek magányába, de azt is mondta, hogy egy vágya van: hősi halált halni egy repülőgép pilótafülkéjében.*** Csakhogy a Führer eltiltotta a repüléstől, pedig neki kínszenvedés volt íróasztal mögött üldögélni. (...) Egyébként nagyon szerény életet élt, vegetáriánus volt, jövendőmondókkal és asztrológusokkal vette körül magát, és mély megvetést érzett a hivatalos orvostudomány iránt. (...) Amikor Belgiumba tették át a Führer főhadiszállását, és Hessnek oda kellett utaznia, megkért, hogy menjek vele. Amikor láttuk a harcok során szétbombázott városokat és falvakat, Hessnek könnybe lábadt a szeme, azt mondta, borzalmas dolog

* Ez a helyzetmagyarázat eléggé elterjedt volt abban az időben, feltehetően azért, hogy ezzel az értelmezéssel is erősítsék a Hitler tévedhetetlenségébe vetett hitet. Valójában a hadosztályoknak küldött Haltbefehl (vagyis a katonai tevékenység beszüntetésére vonatkozó parancs) egyedül a Luftwafféra bízta a brit katonák behajózásának megakadályozását, a német légierő azonban a feladatot nem tudta teljesíteni.

** Rudolf Hess Alexandriában született, és mindig nosztalgiával beszélt életének első tizennégy évéről, amit Egyiptomban töltött.

*** Hess kitűnő pilóta volt.

ezt a valaha virágzó régiót ilyen állapotban viszontlátni. A háború nem tarthat sokáig; a világnak előbb-utóbb el kell ismernie, hogy Németország legyőzhetetlen. Az ő feladata, hogy a kinyújtott kéz politikájával elősegítse Németországnak a többi nemzettel való megbékélését. (...) Máskor meg arról beszélt, hogy minden képességét latba kell vetnie, minden erejére szüksége van ahhoz, hogy megfelelőképpen küzdjön Németország boldogulásáért. Amikor megkérdeztem, tulajdonképpen mit ért „boldoguláson", Hess azt válaszolta, ennél többet nem mondhat, de történelmi léptékű akcióra készül.[2] De hogy ez az akció mi is valójában, azt Kersten meg a világ csak tizenegy hónappal később tudhatta meg...

Időközben az öt hét együttélés a „különvonat" utasaival azt is lehetővé tette, hogy Kersten jobban megismerje Himmler környezetét. Nem kellett neki sok idő annak megállapítására, hogy a magas rangú tisztek milyen ellenségesek vele, kezdve Willy Suchanek SS Standartenführerrel, Himmlernek a rendőrségi ügyekben való szárnysegédjével; Suchanek semmitől sem riad vissza, csak hogy Kerstenben leleplezze az „angol kémet", mégpedig abban a reményben, hogy ha sikerrel jár, hatalmas birtok lesz a jutalma a keleti területeken. Ott volt még a vonaton Horst Bender Oberführer,* a jogi kérdések specialistája és nagy csirkefogó; Oswald Pohl Brigadeführer,** az SS központi gazdasági és adminisztrációs irodájának vezetője, valamint a helyettese, Richard Glücks, aki ugyanolyan korrupt volt, mint főnöke – és akkor „Gestapo Müllerről", valamint Heydrich Gruppenführerről*** még nem is beszéltünk, az utóbbi szemében ugyanis Kersten olyan ember, akit adandó alkalommal el kell tenni láb alól.

Ami a Himmlerhez legközelebb álló alacsonyabb beosztású tiszteket illeti, szerencsére Kersten talál barátságosabb figurákat is közöttük, ilyen például Josef „Sepp" Tiefenbacher Sturmbann-

* Közbülső fokozat az ezredes és a vezérőrnagy között.

** Vezérőrnagy.

*** Altábornagy – ezek a rangok azonban csak a német rendőrség rangjai, és nem azonosak a Waffen SS rangjaival.

führer,* a szerelvény parancsnoka; ilyen a detektív Kirrmayer, Himmler testőre; Franz Lukas Sturmbannführer, Himmler személyi sofőrje; valamint Werner Grothmann Untersturmführer,** Himmler fiatal szárnysegédje. Ezek a bajor férfiak tulajdonképpen egyenruhába bujtatott civilek, őket egyáltalán nem érdekli a politika, rutinosan végzik munkájukat, és nem tesznek fel kínos kérdéseket; alig várják, hogy vége legyen a háborúnak, és kíváncsi szemmel méregetik ezt a fura civil ruhás finnt, aki mindenkin segít, akin tud, és akit a Reichsführer rokonszenvével tüntetett ki. És ott van még Rudolf Brandt Untersturmführer, ez az első pillantásra jelentéktelen alacsony kis ember – aki valóságos virtuóza a gyorsírásnak, de jogi doktorátusa is van, és emellett – kulcspozíció! – Himmler magántitkára. Kersten Rudolf Brandtot a Reichsführer kérésére saját vagonjában kezelte, és tapintatos, illedelmes, segítőkész és idealista embernek ismerte meg a férfit, aki nemcsak ellensége minden brutalitásnak, de – ahogyan nem sokkal később Kersten maga is tapasztalhatta – egyáltalán nem rokonszenvezett Hitlerrel és Himlerrel.[3] Nem csoda, hogy ezekben a nehéz időkben (1940 júniusáról van szó) valamiféle – ráadásul szép jövő előtt álló – cinkos barátság szövődik a két férfi között…

Június 28-án este a „Heinrich különvonat" visszatér Berlinbe, így Kersten a Rüdesheimer Platzon levő rendelőjében újra felveheti a kapcsolatot betegeivel, és a hartzwaldei birtokon tartózkodó családjával; az időközben újabb területekkel bővülő birtok virágzóbb, mint valaha. Ráadásul – micsoda boldogság – felesége augusztusra várja második gyermeküket. Sajnos, a környező világban felgyorsultak az események: a Szovjetunió, június és augusztus között, lerohanja a balti államokat, 190 000-re tehető a deportált vagy likvidált észteknek, litvánoknak és letteknek a száma. Nyugaton, miután a Nagy-Britanniának tett békeajánlatok kudarcot vallottak, Hitler parancsot adott az Adler hadmű-

* Parancsnok.
** Alhadnagy.

velet megkezdésére, más szóval az Anglia elleni légitámadásokra, amely első etapja a Seelöve* elnevezésű inváziós tervnek. Himmler bizakodó: az angolok hamarosan követni fogják Franciaország példáját, és az első komolyabb bombázás után megadják magukat. Utóvégre a Führer is ezt mondja.

1940 augusztusának közepén, amikor még alig kezdődött el az angliai csata, August Rostberg nagyiparos azzal a kéréssel keresi fel barátját, Félix Kerstent Berlinben, hogy segítsen idős szocdem munkavezetőjének kiszabadításában, akit nemrég letartóztattak és koncentrációs táborba zártak. Az eset egyébként korántsem egyedülálló; Kersten, akihez azon a nyáron többen is fordultak hasonló kéréssel, egyelőre nem tudja, mitévő legyen. Augusztus 26-án Himmler rosszul érzi magát, Kerstent sürgősen Berlinbe rendelik a Prinz-Albert-Strasse-i palotába. Sikerül is neki rövid idő alatt enyhíteni a Reichsführer fájdalmait; a beteg még kimerülten liheg a díványon, tele hálával. Kersten következőképpen meséli el a kezelés után történteket: „Öt-hatfős lista volt nálam, mind németek,** talán egy holland is lehetett közöttük. »Idefigyeljen, Kersten, köztünk pénzről sohasem volt szó, tisztában vagyok vele, hogy magának mindez nincs ingyen, ezért mondom, aber zahlen muss ich – mindezért nekem fizetnem kell.« Mire én: »Nagyon jól tudja, Reichsführer úr, hogy örömmel segítek magán. Másrészt annyira nincs bővében a pénznek, a kezelés árát aligha tudná kifizetni. Hagyjuk is ezt. Nekem a kettőnk közötti barátság százszor fontosabb, márpedig egy barátság értékét nem lehet pénzben kifejezni.« Ezt válaszolta: »Ezért nagyon hálás vagyok. Tudja, nekem nincs sok barátom. Magányos ember vagyok…« Ekkor vettem egy nagy lélegzetet, és ezt mondtam neki: »Nézze csak, Reichsführer úr« – és megmutattam neki a névsort. Mire ő rögtön rávágta: »Das darf ich nicht – ehhez nekem nincs jogom.« »Reichsführer úr – válaszoltam –, barátok közt mégis-

* Oroszlánfóka.
** Ideértve öreg barátját, Friedrich Flick nagyiparost is, akit azzal gyanúsítanak, hogy titokban a szövetségeseknek dolgozik, és akit ezért a feleségével együtt koncentrációs táborba fognak internálni.

csak megengedhető az ilyesmi; kérem, írja alá, és többet nem beszélünk róla!« És alá is írta."[4]

Volt-e fogalma Kerstennek arról, hogy olyan folyamatot indított meg, amelyet ettől fogva már nem nagyon lehet feltartóztatni? Bár erről nem beszél, mégis az az érzésünk, hogy tisztában lehetett a dologgal. Három nappal később, amikor Himmler visszakapta egészségét, és újra kiütközött rajta az agresszivitás, keserű szemrehányásokkal halmozta el Kerstent, amiért még mindig megvan a hágai háza; az odaköltözésbe végül beleegyezett, feltéve hogy a költözködést ő maga irányíthatja. Engedett, bár nagyon szigorú feltételeket szabott: induljon azonnal, tíz napnál többet nem tölthet a helyszínen, és minden nap jelentkeznie kell Hans Albin Rauter, a Hollandiába kinevezett Höhere SS und Polizeiführer* hivatalában. De még mielőtt elindult volna Hágába, Kersten Brandt segítségének hála egészen kivételes kedvezményben részesül: engedélyezik neki, hogy a Reichsführer címére kérhesse levelezését: ez a 35360-as katonai postafiók az egyetlen Németországban, amelyet a cenzúra nem ellenőriz.**[5] Az ilyen kéréseknek azonban mindig megvan a maguk indoka...

Amikor Felix Kersten 1940. szeptember elsején feleségével megérkezik Hágába, nyomasztó légkör és kétségbeesés fogadja. A város, igaz, nem szenvedett sokat a bombázásoktól, de az eltelt tíz hét alatt a német megszállás teljesen megváltoztatta: sok bezárt bolt, a tengerparton való séta tilalma, az emberek alig mernek kimozdulni otthonukból, és a kihalt utcákon csak az NSB***

* HSSPF: a rendőrség és az SS főparancsnoka.

** Brandt, ha igaz, azzal az ürüggyel szerezte meg ezt a kiváltságot Kerstennek, hogy elhitette Himmlerrel, hogy a jóságos terapeutának azért kell ez a cím, nehogy a hollandiai szeretőitől érkező levelek felesége kezébe kerüljenek. A Reichsführer, akinek szintén volt második családja, amelyet ő tartott el, a kérést megértően fogadta.

*** A Nationaal Socialistische Beweging in Nederland, vagyis a hollandiai nemzeti szocialista mozgalom aktivistái, a mozgalomnak Anton Mussert a vezetője.

milicistáinak őrjáratait látni. Pedig egykettőre híre futamodott, hogy a „csodadoktor" visszajött a városba, és a Kersten megérkezése utáni napokban több régi páciens is megjelent diszkréten a Badhuisweg 18. alatti rendelőben. A betegek beszámolnak neki a Seyss-Inquart Reichskomissar által elrendelt rekvirálásokról, meg arról, hogy a zsidókat elbocsájtják a közalkalmazotti állásokból, és hogy Rauter Polizeiführer parancsára letartóztatják mindazokat, akik megtagadják az engedelmességet a német hatóságoknak, és hogy letartóztatták Roëll tábornokot, az Ordedienst ellenállási szervezet egyik vezetőjét is, és feltehetően ki is fogják végezni.

Kersten mindezt gondosan feljegyzi; a Hágában történt néhány nap alatt sok más is történt – minderről a Holland Indiákról visszatérő fiatal katonatiszt, Jacobus Nieuwenhuis ír majd visszaemlékezéseiben: „Kersten úrral 1940 szeptemberében léptem kapcsolatba. Akkor már hallottam egyet-mást felőle, mivel anyósom is, meg apósom is a páciensei voltak, és ők nagyon összebarátkoztak vele. Így aztán könnyen bejutottunk hozzá, több ajándékot is vittünk neki. (...) Ezután többször felkerestük, ottjártunkkor természetesen a német megszállásról és a megszállás következményeiről is beszéltünk. Egy alkalommal megemlítettem neki, hogy indiai* tartózkodásom idején magam is tagja voltam az NSB-nek, de a közelmúlt fejleményei miatt minden érdeklődésemet elvesztettem a mozgalom iránt, és miután visszajöttem Hollandiába, már nem is akartam velük felvenni a kapcsolatot. (...) Kersten úr éreztette velünk, hogy a megszállással Hollandia mire számíthat, mert jól ismerte a nácik politikai elképzeléseit. Többek közt azt is elmesélte, felsőbb utasításra el kell költöznie Hollandiából, és egyelőre el kell zárkóznia hartzwaldei birtokán, meg azt is, hogy nem lévén más választása, kénytelen volt elvállalni Himmlernek és másoknak a kezelését."

Majd miután diszkréten kifürkészte beszélgetőpartnere megbízhatóságát, Kersten rátért a lényegre: „Ezután azt mondta, ha

* Holland Indiáról, a jelenlegi Indonéziáról van szó.

nekem, a barátaimnak vagy ismerőseimnek valamilyen problémánk adódna a megszállás alatt, Himmlernél esetleg latba tudná vetni a befolyását az érdekünkben. A későbbi beszélgetések során az a gondolat is elhangzott, hogy rendszeres összeköttetést lehetne szervezni vele, majd ezt később ki lehetne szélesíteni, hogy eljuttassunk hozzá minden jelentős információt, amiről tudomást szerzünk. Ebből a szempontból Kerstennek az volt a véleménye, hogy az a tény, hogy az NSB-tagságom még hasznunkra válhat, mivel így a mozgalom belső információihoz is hozzá tudnánk jutni. Ezért azt a tanácsot adta, eszembe ne jusson kilépni az NSB-ből. Először némi szkepticizmussal reagáltam az ötletre, Kersten azonban nagyon meggyőzően beszélt, még azt is hozzátette, hogy így sokkal többet tudok tenni, mintha nyugodtan ülnék a fenekemen, és várnám, hogy vége legyen a háborúnak. Ezért meg is ígértem, minden Hollandiával és a hollandokkal kapcsolatos eseményről tájékoztatni fogom, ő pedig megígérte, hogy minden befolyását latba fogja vetni annak érdekében, hogy kedvező irányba fordítsa a fejleményeket. Majd azt a szigorú utasítást adta, hogy eszembe ne jusson bárkinek is beszélni arról, hogy kapcsolatban állok vele, és hogy igyekezzem mindig háttérben maradni – és hogy csak névlegesen legyek tagja az NSB-nek. Azt is mondta, nyugodtan írhatok neki a 35360-as katonai postafiókra, a levelet nem fogják felbontani."[6]

A szándék világos: Kersten nem éri be azzal, hogy másokon segíteni akar, szeretne magának információs hálózatot létesíteni. És méltán, hiszen megfelelő információk híján aligha tud segíteni. Korántsem Jacobus Nieuwenhuis az egyetlen régi betege, akinek ezt felajánlotta, ott volt még Reyers ügyvéd meg Schijf professzor – ez utóbbi nyolc évvel később így ír: „Kerstennek nem volt olyan betege, aki ne ment volna még tűzbe is érte."[7] Csakhogy Kersten Hágában tíz napot se tölthetett, az ötödik reggelén egy barátja azzal a hírrel keresi fel lélekszakadva, hogy javában folyik a házkutatás Bignell régiségkereskedő és árverési szakértő házában, és várható Bignell őrizetbe vétele. Márpedig Bignell, aki a múltban több képet is eladott Kerstennek, szintén jó barátja az utóbbinak. A hírre Kersten úgy érzi, tennie kell valamit. Azonnal elmegy a Gestapo központjába, hogy beszéljen Hans Albin Rauterrel, a Hollandiában állomásozó SS, meg a rendőrség mindenható urával. Amikor végre a csaknem két méter magas óriás színe elé kerül, aki kihívóan méregeti, Kersten nyugodtan ezt mondja: „Bignell ártatlan, kezeskedem érte. Nem vádolható semmilyen németellenes tevékenységgel, kérem, helyezze azonnal szabadlábra!" Rauternak majd elakad a lélegzete, de nem hagyja, hogy kihozzák a sodrából, határozott nemmel válaszol, sőt, burkoltan még meg is fenyegeti Kerstent. Erre Kersten higgadtan arra kéri, hívja fel azonnal Himmlert. Mindez természetesen köszönőviszonyban sincs a hivatalos ügymenettel, csakhogy abban a viperafészekben, ami a Harmadik Birodalom, csakis azok engedhetnek meg maguknak ekkora arcátlanságot, akiknek nagyhatalmú pártfogóik vannak. Rauter zavarodottan tárcsáz, és amikor végre telefonvégre kapja a Reichsführert, az nem kis meglepetésére ezt mondja neki: „adja Kerstent!" Kersten néhány szóval tudatja Himlerrel barátja, Bignell letartóztatását, kezeskedik az ártatlanságáról, és kéri a szabadlábra helyezését. Hiába, bátraké a szerencse: Himmler, akit újra elővettek hastáji fájdalmai, arra kéri Kerstent, hogy a lehető leggyorsabban térjen vissza Berlinbe. Kersten emlékezteti a Reichsführert, hogy még van öt engedélyezett napja, és hozzáteszi: ha úgy tér vissza, hogy Bignell változatlanul letartóztatásban marad, az a lelkiállapotát is erősen meg fogja viselni, és egyáltalán nem kizárt, hogy emiatt a kezelés is hatástalan marad.

Kersten először folyamodott ehhez a zsaroláshoz, de rögtön tapasztalnia kell, a módszer rendkívül hatásosnak bizonyul. Himmler megkéri Kerstent, adja át Rauternak a kagylót, az haptákba vágja magát, és alázatos hangon: „Zu Befehl*, Herr Reichsführer!" Majd miután letette a kagylót: „Himmler parancsot adott, hogy Bignellt engedjem szabadon. Tudom, hogy áruló, aber Befehl ist Befehl – parancs, az parancs."[8]

* Parancsára.

Persze ezzel Kersten csak újabb félelmetes ellenséget szerzett magának, aki nyilván jelentést tesz majd az esetről közvetlen főnökének, Reinhard Heydrich Gruppenführernek. Egyelőre azonban a mi botcsinálta ügyvédünk megnyerte a partit. Barátját szabadlábra helyezik, ő maga pedig – még a költözködés befejezése előtt – elhagyhatja Hágát; Kersten csak ekkor kezdi felmérni, mekkora a hatalma a felett az ember felett, aki előtt még Hollandia hóhérja is haptákba vágja magát.

Miután visszatért Berlinbe, úgy határoz, újra igénybe veszi befolyását, ugyanis idős barátját és mentorát, Willem Roëllt is szeretné kihúzni a csávából. Csakhogy a tábornoknak rosszul áll a szénája: a holland hadsereg egykori főparancsnokát, aki valóságos szimbóluma az ellenállásnak, nem sokkal azelőtt halálra ítélték. Kersten addig ostromolja a szenvedő Reichsführert, míg végül sikerült tőle egy óriási engedményt kicsikarni: Roëllt bebörtönzik, majd házi őrizetbe helyezik, de nem állítják kivégzőosztag elé.* Azon az őszön az aranykezű terapeuta több német érdekében is közbelépett – és legalább egy holland érdekében is, ha hihetünk Jacobus Nieuwenhuis nyilatkozatának: „Mivel rendelkezési állományba helyeztek, semmi dolgom nem lévén, beiratkoztam az amszterdami gyarmati intézet előadásaira. Így rögtön alkalmam volt egy nagyon fontos információt közölni Kerstennel: egyik nap arról értesülök, hogy Gerke professzort letartóztatták. Gerke az egyik legfontosabb előadója volt a tanfolyamnak. A hírt azonnal továbbítottam Kerstennek, ő visszaüzent, hogy foglalkozik a kérdéssel, és hogy Gerke professzort feltehetően hamar hazaengedik. (...) És csakugyan, a professzort nem sokkal ezután szabadon is engedték."[9]

Felix Kersten a háború után egyik barátjának írt levelében részletezte, hogy ilyenkor hogyan járt el: „Főleg akkor tudtam másokon segíteni, amikor Himmler nem érezte jól magát. Ezekben az esetekben teljesen ki volt szolgáltatva (...), és ilyenkor

* Himmler, elvből, sohasem volt hajlandó megszegni az ígéretét, amiért is a Kersten által kicsikart védelem tartósnak bizonyult. Roëll tábornok, akinek haja szála sem görbült meg a háború végéig, 1958-ban hunyt el végelgyengülésben.

befolyásolhatóbb is volt. Ezért mindig a rohamai kezdetén kellett elővennem a listámat. Ezekben a pillanatokban úgyszólván mindent aláírt, amit az orra elé tettek. De mihelyt rendbe jött, többé nem volt hajlandó semmit aláírni, senkit szabadon engedni. (...) Általában a náci nagykutyáknál logikával és észérvekkel semmit nem lehetett elérni – épp ellenkezőleg, ettől még gyanakvóbbak lettek. Ezeknek az embereknek a gondolkodása olyan mélységekben volt a miénkhez képest, hogy úgy éreztük, valóságos szakadék választ el minket egymástól."[10] Persze úgy is lehet eredményt elérni, hogy ha kihasználja az ember a rivalizálásukat és egymás iránti gyűlöletüket. Így reagált például Kersten a fegyvergyáros Willy Daugs segítségkérésére. A férfi négy évvel korábban emigrált Finnországba,* a felesége azonban, akit a Gestapo emberei állandó megfigyelés alatt tartottak, Németországban rekedt. Az volt az utasítás, hogy az asszonyt azonnal le kell tartóztatni, mihelyt kísérletet tesz az ország elhagyására. Kersten az ügyről beszámolt Ribbentrop külügyminiszternek, aki persze örült, hogy végre borsot törhet Himmler orra alá, és gyorsan ki is állította a kiutazási vízumot Daugs feleségének.[11] Azzal, hogy Kersten a későbbiekben igyekezett kihasználni a rossz viszonyt Himmler, Goebbels, Göring, Rosenberg és Bormann között, szintén elért néhány csodával határos szabadlábra helyezést...

De nem is ez a lényeg; azzal még korántsem fejeződött be a dolog, hogy Kerstennek sikerült rávennie Himmlert a szabadlábra helyezési parancs kiadására, Kerstennek annak is utána kellett néznie, hogy a parancsot csakugyan végrehajtották. Márpedig többször is azt a választ kapta az SS hivatalnokoktól, hogy az illetőt „nem sikerült megtalálni", hogy az „nem az adott táborban van fogvatartva" vagy „feltehetően elhunyt". Ilyenkor bizony nélkülözhetetlen a kenőpénz, hogy egy kicsit olajozottabban működjenek a gépezet fogaskerekei, sőt, kenőpénz nélkül Kersten semmire se jutott volna. „Ez az én mentőtevékenységem – írja majd

* Daugs Finnországban a Tikkakoski Oy fegyvergyártó cégnek lett többségi tulajdonosa.

a háború után – 360–400 000 márkámba* került; támogatásuk fejében ennyi pénzért vásároltam ajándékot – arany cigarettatárcát, gyűrűt, gyémánttal berakott melltűt, arany karkötőt, aranyórát; néha ezüst evőeszközöket, rádiókészüléket, értékes festményt vagy bélyeggyűjteményt a náciknak a feketepiacon. Himmlert, Brandtot és Schellenberget nem lehetett megvesztegetni, a többiek azonban mind tartották a kezüket."[12]

Felix Kersten mindeközben a többi berlini páciensét sem hagyja ellátatlanul. Betegei megbíznak benne; a tőlük kapott információkból, valamint abból, hogy Himmlerből teljesen eltűnt a korábbi hónapok diadalittas lelkesedése, Kersten arra következtet, hogy Hitler lemondott a brit szigetek lerohanásáról.** Csakhogy 1940 szeptemberének végén a diplomáciai sikerek teljesen háttérbe szorítják a stratégiai kudarcokat: Berlinben ünnepélyesen aláírják a Németország, Japán és Olaszország közti hármas szerződést.*** Úgy alakulnak a dolgok, hogy az alkalomból Kersten az olasz külügyminiszterrel, Mussolini vejével, Galeazzo Cianóval is találkozott. Ciano gróf jó barátja volt Cerruti nagykövetnek, akinek a felesége szintén betege Kerstennek, és jó barátja Spoleto hercegnek is, akit Kerstennek – de erről már volt szó – csodával határos módon sikerült talpra állítani. A nagykövet felesége is, meg Spoleto herceg is annyi jót mondott a finn terapeuta tehetségéről, hogy Ciano, akinek szintén voltak egészségügyi problémái, szeptember 29-én, a háromoldalú szerződés aláírásának másnapján meghívja Kerstent az olasz nagykövetségre. Kersten később a következőképpen foglalta össze benyomásait: „Ciano megnyerően jóképű férfi, aki tisztában van adottságaival. Emellett temperamentum, kitörő jókedv jellemzi, de rá is játszik tipikus olaszságára; a németeknek is ez volt a véleményük, és egyáltalán nem voltak oda érte. (...) Jól ismeri a francia színházat, és

* Ami tizenhat és félszerese Himmler éves jövedelmének.

** Ahogyan szeptember közepétől csakugyan le is mondott.

*** A három ország a szerződésben fogadalmat tesz, hogy „új rendet" vezet majd be Európában és Ázsiában, és harmadik fél támadása esetén katonai segítséggel tartozik egymásnak.

általában is nagy csodálója a francia kultúrának, kiválóan beszél franciául, elfogadhatóan angolul és pocsékul németül. Ciano gróf mindenfelé járt már a világban, részben diplomáciai küldetésben, részben saját örömére. Jól ismerte Shanghajt, New Yorkot, Riót, de Párizst és Londont is... Beszélni vele olyan volt, mintha friss szellőnek nyitottak volna ablakot."[13]

Kerstennek bőven volt ideje tüzetesen megvizsgálni illusztris betegét, és megállapítani a diagnózist: „Mindebből azt vontam le, hogy tudok segíteni rajta, de a kúra sokáig fog tartani."[14] Amire Ciano azt javasolja neki, egy időre költözzék Rómába, még azt is megígéri, hogy az egyetemen katedrát szerez neki. Kersten hiába mondja, hogy gyakorlatilag házi őrizetben van Németországban, és hogy Himmler engedélye nélkül még néhány napra sem hagyhatja el az országot, Cianónak ez sem akadály, azt válaszolja, ő majd Himmlerrel elintézi a dolgot. És csakugyan, a hármas szerződés következtében úgy alakulnak a diplomácia kapcsolatok, hogy ilyen apró szívességet Mussolini sógorának lehetetlen nem megadni. Félix Kersten meg is kapja a kiutazási vízumot meg az engedélyt, hogy november 27-től december 16-ig Rómában tartózkodhat. Ami a fejleményeket illeti: „Rómában mint az olasz kormány vendégét a Grand Hôtelben szállásoltak el. Folytattam Ciano gróf kezelését, aki több fontos személynek is beajánlott, többek közt barátjának, Guido Buffarini belügyminiszternek; ez utóbbi kiköpött Julius Caesar volt, csak kövérebb kivitelben. Nagyon bizalmatlan volt a nácikkal szemben, és szemben állt a tengelyhatalmak politikájával. Azt mondogatta, akárhogy végződjenek is a dolgok, mindenképp rossz lesz Olaszországra nézve. Ha a tengelyhatalmak elvesztik a háborút, az Olaszországnak teljes tönkremenetel, ha viszont a tengelyhatalmak győznek, Olaszország német fennhatóság alá kerül, és ennek is tönkremenetel a következménye. Olaszországnak csak vesztenivalója van, nyerni semmit sem nyerhet. Megbocsáthatatlan tévedés volt Olaszországot belevinni a háborúba."[15]

Kerstennek nem kis meglepetés ilyesmit hallani az olasz kormány egyik legfontosabb miniszterének szájából; mindez már csak azért is különös, mivel Guido Buffarini két hónappal korább-

ban határozottan elkötelezte magát a németek mellett. De amit ezek után hallott, azon még jobban elámult: „Ahogyan a kezelés nyomán enyhültek fájdalmai, maga Ciano is egyre nyíltabban beszélt, még Buffarininél is messzebb ment. Ő egyszerűen irtózott a náci fejesektől. (...) Egy nap azt mondta, szerinte a nemzetiszocializmus valójában az olasz fasizmus hamisítványa, és mint ilyen, silány kontármunka. Egy percig sem hitt a német győzelemben, különben is, a németeket a római történelem barbárjaival azonosította. De amíg sógora, Mussolini hatalomban van, semmi esélyt nem látott a Németországgal való szakításra. Azt mesélte, Mussolini nagyon fél a náciktól, már csak azért is, mert egész Olaszországra kiterjesztették a titkos ügynökök hálózatát."[16]

1940-ben a fasiszta rezsim legfontosabb emberei ilyen nyíltan még a legmegbízhatóbb diplomatáknak sem nyilatkoztak. Hiába, Rómában a beteg könnyen rokonszenvébe fogadja az orvost, pláne ha az finn,* és őszinte vele szemben. Kersten hozzáteszi: „A többi magas rangú fasiszta személyiségnél is ugyanezt a bizalmatlanságot tapasztaltam a Harmadik Birodalommal szemben. A legtöbb Hitlert közönséges kalandornak tartotta, és az volt az általános vélemény, hogy Hitler nagyon rossz hatással van Mussolinire."[17]

Persze Kersten csak a felszínt látja; nem tudja, hogy a fasiszta vezetők, akik bizalmasan hangot adnak németellenes érzelmeiknek, nagyon is számítanak a német nyersanyag-szállítmányokra és teherszállító repülőgépekre, máskülönben aligha tudnának az olaszok úrrá lenni azon a szerencsétlen helyzeten, amibe Görögország megszállásával kerültek.** Ebből a szempontból Ciano ugyanolyan skizofrén, mint társai.[18]

* 1939–1940 telén, amikor Finnország kétségbeesetten védekezett a szovjet agresszió ellen, a finneket nagy népszerűség övezte Olaszországban.

** A görögök, akiket az olaszok október 28-án támadtak meg, egészen Albániáig szorították vissza az olaszokat. Sőt, Kersten olaszországi tartózkodása idején az olaszok még Albániában se nagyon tudták megvetni a lábukat. Emellett december 10-én Líbia északkeleti részén súlyos csapást mért Graziani tábornokra a brit VIII. hadsereg.

Felix Kersten csodálatosan érezte magát Rómában: „December 12-én – írja –, pár nappal hazautazásom előtt, búcsúebédet adtak a tiszteletemre, ekkor Ciano személyesen tüntetett ki az Ordine dei Santi Maurizio e Lazzaro rendjel parancsnoki fokozatával." De egyszer minden jó véget ér, eljött a hazautazás napja. „A német fővárosban visszaérkeztemkor rengeteg pletyka keringett a háborúnak más területekre való kiterjesztése kapcsán, állítólag a németek a Balkánon akarnak új frontot nyitni. És csakugyan voltak erre utaló hadseregmozgások." Kerstennek viszont másik fronton kell helyt állnia: „Himmler elég rossz állapotban volt, amikor ismét találkoztunk, és keserű szemrehányásokkal halmozott el a hosszú távollét miatt. A Hollandiából kapott hírek is rosszak voltak, és jöttek más csatornákon is riasztó és mélyen elszomorító információk az ott-történtekről. Muszáj volt újra munkához látni."[19]

Kersten a rákövetkező hetekben főleg a Reichsführer gyógyításával foglalkozik, meg azzal, hogy új listát adjon a kezébe mindazokról az elítélt személyekről, akiket vagy kegyelemben kell részesíteni, vagy háziőrizetbe, illetve szabadlábra kell helyezni. Közben még egyetemi tanulmányainak befejezése is hátravolt, mert bármilyen rendkívülinek hangzik is, Kersten – aki ebben a két zaklatott évben rendszeres látogatója a berlini orvostudományi egyetem előadásainak – minden vizsgakötelezettségének eleget tett, úgyhogy 1941. február 24-én annak rendje-módja szerint meg is kapta az Artz für Naturheilkunde (természetgyógyász) címet.[20] Ami a frissen diplomázott terapeutát illeti, kapott ugyanabban az időben – ráadásul először – másik vészjelzést is. Himmler, az egyik kezelés alatt, egyszer csak nekiszegezi a kérdést, igaz-e, hogy rendszeresen feljegyzi a köztük elhangzottakat, és rögtön hozzá is teszi, szeretne belenézni ezekbe a feljegyzésekbe. Hogy a Gestapo szigorú megfigyelés alatt tartja a felettébb gyanús orvost, az nem is kétséges, a Gestapo vezetői mindent felhasználnak, csak hogy lejárassák Himmler előtt. Kersten azonban megszimatolja a veszélyt, és tudja, felesleges tagadni, ezért jámboran így válaszol: „Igaz, Reichsführer úr, mindent feljegyzek, ami köztem és Ön

között, valamint köztem és az Ön munkatársai között elhangzik." Kersten Himmler részéről minden válaszra el volt készülve, csak erre nem. „Jól teszi, Kersten úr – mondja Himmler –, csak így tovább, így legalább Ön tudni fogja, pontosan mi történt, amikor mi történelmet csináltunk. És elmondhatja az utókornak, hogyan alapították meg a Nagynémet Birodalmat."[21] Kerstent megmentette páciensének hiúsága. A terapeuta nyilván fellélegzett, ezt a kínos helyzetet megúszta.

Himmler valójában sohasem volt bőbeszédű azzal kapcsolatosan, mivel is járul hozzá a Nagy-Német Birodalom alapításához. Ki tudja, lehet, hogy a lelke mélyén érzi is, hogy a hozzájárulását nem nagyon lehet nyilvánosan beismerni, és meglehet, azzal is tisztában van, hogy orvosa nemigen tudja magát túltenni az erkölcsi és a túlhaladott vallási előítéleteken, és így aligha fogja ezt a hozzájárulást kellőképp értékelni, ahogyan az sem kizárt, hogy mindez mély döbbenetet kelt benne. Mint SS Reichsführer, valamint a „Faji és újranépesítési hivatal" vezetője, továbbá a birodalomnak a német faj megerősítésén dolgozó biztosa, Himmler ekkorra már felülvizsgálta a Németországhoz csatolt területek pszichiátriai intézeteiben kezelt lengyel betegeknek szén-monoxiddal való elpusztításával kapcsolatos intézkedéseket, és már megszervezte a Reich által elfoglalt területekről a Lengyel Kormányzóságba deportálandó zsidók és lengyelek első transzportját, sőt, a „végső megoldással" kapcsolatos különböző tervek készítésében is közreműködött, a Madagaszkárra való deportálástól a zsidóknak – egyelőre titokban tartott – periférikus területekre való kizsuppolásán át egészen a kelet-európai régióban kialakítandó gettókig. Mindennek, többek közt, az is lehet a magyarázata, hogy a Reichsführer olyan elképzelés kidolgozásában vett részt, amit akkor még senki sem ismert a vezérkari főnökökön, valamint a Reich legfontosabb vezetőin kívül. Ennek az elképzelésnek „Barbarossa-terv" volt a neve."[22]

1941. február 26-án Himmler váratlan problémával szembesül: Amszterdam lakossága két napon át tiltakozik munkabeszüntetéssel, és 300 000 munkás tüntet a zsidókat őrizetbe vevő első

nagyobb razziák ellen. Az SS-t felkészületlenül érik az események, átmenetileg fel is függesztik a deportálásokat,* a rákövetkező hetekben viszont sorra tartóztatják le és végzik ki a feltételezett főkolomposokat – az intézkedések olyan gyorsak és olyan brutálisak voltak, hogy Kerstennek lehetősége sincs közbelépésre. Akárhogyan is, pont erre az időszakra van időzítve az a figyelemre méltó epizód, amit jól ismernek Joseph Kessel *A csoda keze* című könyvének olvasói: 1941. március elsején az SS vezérkari klubjában Kersten akaratlan fültanúja egy Heydrich és Rauter közti beszélgetésnek; arról van szó, hogy nemsokára Hollandia egész lakosságát deportálni fogják Lengyelországba. Kersten első döbbenetében Himmler titkárához, Brandthoz fordul, tőle kérdezi, meg tudja-e ezt a tervet erősíteni, mire Brandt még aznap este átad neki egy „szigorúan bizalmas" pecséttel ellátott borítékot. „A borítékban – írja Joseph Kessel – ott állt, fehéren-feketén, részletesen kifejtve, milyen büntetést mérnek a nácik a holland népre."[23] Ezután Kessel jó húsz oldalon át részletezi a lélegzetelállító történetet, amelynek során emberfeletti erőfeszítéssel próbálja rávenni Himmlert, mondjon le erről az őrült tervről – illetve próbálja rábeszélni Hitlert a deportálásnak a háború végéig való elhalasztására; Kersten ügyesen használja ki a Reichsführer rohamait, mivel a lüktető fájdalmakat rajta kívül senki sem tudja enyhíteni. Hat hétig próbálkozik, míg nagy nehezen sikerül meggyőznie Himmlert, járjon el Hitlernél, és ez utóbbi 1941. április 18-án – közvetlenül a jugoszláviai hadjárat befejezése után – le is mond tervéről.

Az egész ügy, Joseph Kessel lendületes stílusában elmesélve, könyvének egyik legmegrázóbb fejezete. Az olvasót azonban legnagyobb sajnálatomra ki kell ábrándítanom: az epizód merő kitaláció, még akkor is, ha maga Joseph Kessel szentül hitt a hitelességében. A francia író magától Kerstentől vette át a történetet, amit a terapeuta három könyvében is részletezett (de a negyedikben

* Erről a februári szolidaritási sztrájkról – ez volt az egyetlen egész Európában – Hollandiában évről évre megemlékeznek (Februaristaking).

már nem tér ki az epizódra).* De pont ezekkel a könyvekkel van baj, meg persze Kersten háború utáni nyilatkozataival. Az a probléma, hogy a különböző verziókat nem nagyon lehet egymással összeegyeztetni, mivel sem a dátumok nem stimmelnek, sem az idézett helységnevek; túl sok a felkutathatatlan dokumentum, túl sok az ellentmondás, meg a bizonyítékként felhozott, de ellentmondásokkal teli tanúvallomás. Akárhogyan is, ötvenhárom évet kellett várni, míg végre kiderült, miért is volt szükség a meglepő történetre...

Kerstennek egyébként semmi szüksége nem volt rá, hogy bátor akciókkal öregbítse dicsőségét: volt amúgy is jó néhány hőstett, amire már addig is büszke lehetett, és az előtte álló négy évben is bőven lesz alkalma bátor cselekedetekre. De egyelőre, újabb veszély fenyegeti, mégpedig nagyon is valóságos veszély: az ügy, amely 1941. május 11-én pattan ki, egyik – és korántsem a legjelentéktelenebb – betegével kapcsolatos, Rudolf Hessről van szó. Egy évvel korábban, ahogyan utaltunk rá, a Führer Vertreterje bizalmasan közölte Kerstennel, „történelmi jelentőségű küldetésre" készül. És csakugyan, 1941. május 10-én délután öt óra tájban Hess levegőbe emelkedett Messerschmidt vadászgépével** az augsburgi reptérről, és hat órával később leszállt Skóciában. Hitler, aki obersalzbergi rezidenciáján tartózkodott, csak másnap reggel értesül a történtekről, és tajtékzik dühében.*** Később nagy nehezen megnyugszik, de még azután sem tud napirendre

* *Samtal med Himmler* (Beszélgetés Himmlerrel), Stockholm, Ljus, 1947; *Klerk en Beul. Himmler van nabij* (Hóhér vagy hivatalnok, Himmler közelnézetből), Amsterdam, Meulenhoff, 1948; *The Kersten Memoirs*, New York, Macmillan, 1957. A német kiadásból viszont eltűnt a hollandok deportálásának ügye: *Totenkopf und Treue*, Hamburg, Robert Mölich, 1952.

** Már maga az a tény is elképesztő, hogy eljutott Skóciáig, mivel a kétmotoros Me 1010 Zerstörer olyan vadászrepülőgép volt, amelynek irányítása egyszerre két pilótát követelt.

*** Hess menekülése nemcsak hatalmas presztízsveszteség, ennél sokkal súlyosabban esett latba az a tény, hogy néhány más vezetővel együtt Hess is be volt avatva a Szovjetunió ellen indítandó katonai támadásba.

térni a történtek felett: „Ennek a Hessnek – mondta többször is a környezetének – mindig is voltak őrült gondolatai. (...) A jósok meg a sarlatánok, akiket rendszeresen látogatott, csak megerősítették rögeszméit. (...) Aligha adta volna ilyesmire a fejét, ha nem bolondítják meg az asztrológusok fantazmagóriái. Itt az ideje, hogy rendet csináljunk, és megszabaduljunk ettől a perverz jövendőmondó bagázstól."[24]

Ahogy mondta, úgy is lett: a Gestapo a Reich egész területén felkutatta az asztrológusokat, jósokat, spiritisztákat, antropozófusokat, kuruzslókat, és szépen lecsukta őket. Heydrich Gruppenführer úgy látta, végre eljött a várva-várt alkalom, végre megszabadulhat az átkozott finntől, aki ráadásul angol kém is, és aki – mivel szintén az alternatív orvostudomány híve – olyan káros befolyást gyakorol felettesére, arról nem beszélve, hogy Rudolf Hesst is kezelte. Kerstent ártalmatlanná tenni – mindez nagyon is összhangban van a Führer parancsával. Heydrich első lépésként május 14-én kora délutánra berendeli magához Felix Kerstent. Ez utóbbi, miután megkéri a szolgálatban levő SS-tisztet, hogy értesítse az akkor Münchenben tartózkodó Himmlert, szorongva indul el a Prinz-Albrecht-Strasséra.

A Sipo meg az SD főparancsnoka nem minden élvezet nélkül vállalja magára a kihallgató tiszt sok óvatosságot igénylő feladatát – a gyanúsított ugyanis nem akárki. Heydrich legelőször is megkérdezi Kerstent, beszéltek-e Angliáról Rudolf Hess-szel, és hogy nem Kersten beszélte-e rá erre a vállalkozásra – Heydrich ezzel azt inszinuálta, hogy Kersten mintegy segítséget adott Hessnek menekülése előkészítéséhez. Mire Kersten azt válaszolja, ő szabályként mindig is azt írta elő magának, hogy kizárólag orvosi kérdésekről beszélget a betegeivel, politikai és gazdasági kérdésekről soha, és ő nem is nagyon ért ezekhez a kérdésekhez. Heydrich ekkor értésére adja, hogy őt nem lehet átejteni, majd megjegyzi:

– Tudom, hogy maga nem kedvel minket. De biztosan el fog jönni a nap, amikor majd megérti, nekünk mindig igazat kell mondania.

Ezután Heydrich Hollandiára fordítja a szót, és csodálkozva állapítja meg, milyen tájékozott Kersten az ott-történtekről. Kerstent majd kiveri a hideg verejték, de lazaságot színlelve így válaszol:

– Lehet, hogy látnok vagyok.

Mire Heydrich:

– Lehet, hogy én is. És azt is tudom, hogy maga kicsoda...

Lassan öt órája tartott ez a csaknem élesben folyó tőrpárbaj. Márpedig Heydrich kitűnő vívó, a szó konkrét és elvont értelmében egyaránt; az egyenlőtlen párbajnak az vetett véget, hogy a szomszédos szobában egyszer csak megszólalt a telefon. Pár perc, és a Gruppenführer ezzel jön vissza a másik helyiségből.

– Elmehet – mondja „meghívottjának" –, a Reichsführer kezeskedik az ártatlanságáért, és a legközelebbi találkozásukkor ő folytatja majd a kihallgatást. De addig is rendelkezésünkre kell állnia, Berlint pedig csak akkor hagyhatja el, ha erre a Reichsführertől engedélyt kap."[25]

Heydrich megfontolt ember, két dolgot azonban kihagy a számításból. Legelőször is azt, hogy maga Himmler sem veti meg az „asztrológiai fantazmagóriákat", meg a természetfelettivel* meghitt viszonyban álló sarlatánokat; és azt is figyelmen kívül hagyja, hogy a Reichsführer megromlott egészségi állapota miatt nem tud lemondani Kersten szolgálatairól.

* Himmler egyetlen fontos döntést se hozott úgy, hogy előtte legalább két asztrológussal ne konzultált volna.

Jegyzetek

1 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, New York, Macmillan, 1956, 88. o.
2 Uo., 88–89. o.
3 NIOD, Map F 1, Gesprek prof. Posthumus met Medisinalrat F. Kersten, id. mű, 13. o.; Map F 5 A, 1. o.
4 Uo., Map F 1, 10. o.
5 Joseph Kessel, *Les Mains du miracle*, id. mű, 108–110. o.
6 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 A en B, Verslag, Bijlagen, Memorandum opgesteld door Jacobus Nieuwenhuis, Stockholm, 7/3/1948, 171–172. o.
7 NIOD, Map E43, attestation de Schijf recueillie par D.D. Vallgraaf, 21/9/48.
8 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 A en B, Verslag, Bijlagen, id. mű, 113–114. o.
9 Uo., Memorandum opgesteld door Jacobus Nieuwenhuis, Stockholm, 7/3/1948, 172. o.
10 NIOD, Map H 7, F. Kersten tot M. de Beaufort, 30/1/46.
11 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 170. o.
12 SRA, Advokat K. Littorin Samling, vol. 1, F. Kersten K. Littorinnak, 17/949, 1. o.
13 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 68–69. o.
14 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 89. o.
15 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 70. o.
16 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 89–90. o.
17 Uo., 90. o.
18 Galeazzo Ciano, *Diario*, Milano, Rizzoli, 1963, I. köt., 372–380. o.
19 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 71. o.
20 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 A en B, Verslag, Bijlagen, id. mű, 179. o., 2. lapalji jegyzet.
21 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 13–14. o.
22 Peter Longerich, *Himmler*, Paris, Héloïse d'Ormesson, 2008, 432–446. o.
23 Joseph Kessel, *Les Mains du miracle*, id. mű, 140. o.
24 Gerhard Engel, *Heeresadjutant bei Hitler, 1938–1943*, Stuttgart, DVA, 1974, 105. o.; Otto Dietrich, *Hitler*, Chicago, Regnery, 1955, 63. o.; Hans Frank, Im Angesicht des Galgens, München, Beck Verlag, 1953, 411. o.
25 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 98–99. o.; Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 60. o.

NEGYEDIK FEJEZET

A keleti hadjárat

1941 tavaszán ez volt Németország legjobban őrzött titka; kizárólag a Reich magas rangú vezetői és a három fegyvernem legmagasabb rangú parancsnokai tudják, hogy keleten nemsokára kezdetét veszi minden idők legnagyobb inváziós hadművelete. Minderről Felix Kersten ugyanúgy nem tudhatott semmit, mint bármelyik más német állampolgár, már csak azért sem, mert – hasonlóan a többi náci fejeshez – Heinrich Himmler is nagy híve a titoktartás kultuszának. De ahogyan a kezelés nyomán enyhülnek a fájdalmai, a Reichsführernek a kitűzött időpont közeledtével megoldódik a nyelve. Már március 20-i beszélgetésükben, amikor Finnországra terelődik a szó, meg arra, hogy milyen kevés segítséget kapott a téli háború idején a Szovjetunióval* küzdő Finnország Németországtól, Himmler egyszer csak megszólal: „Ne féljen, Kersten úr, sok minden meg fog változni keleten. Idáig, sajnos, a Führernek meg volt kötve a keze, de már nincs messze a nap, amikor a német és finn katonák kart karba öltve harcolnak majd a keleti fronton." Amikor pedig Kersten erre azt mondja, hogy ennek vajmi kevés az esélye, ugyanis egy éve a Führer még „karba font kézzel nézte", hogyan teszi rá kezét a Szovjetunió Finnország területének egytizedére, Himmler így folytatja: „Ne legyen ilyen szkeptikus, Herr Kersten, meg fogja látni, Finnország vissza fogja kapni, amit elvesztett, sőt, talán még többet is."[1]

* 1939 decembere és 1940 márciusának közepe között Finnország ellenállt a szovjet inváziós kísérletnek, de végül megadta magát, és átengedte az oroszoknak a Karéliai-félszigetet.

Persze a színfalak mögött már nagyban ment az alkudozás meg a vitatkozás – de ezt Kersten még csak nem is gyaníthatta. A vitának és az alkudozásnak az volt a tárgya, hogyan is osszák el annak az orosz medvének a bőrét, amit még el se ejtettek. Rosenberg Reichsleitert akkoriban nevezték ki az „elfoglalt keleti területek" miniszterének, de már vitába keveredett Göring birodalmi marsallal, a négyéves terv tótumfaktumával, aki a meghódítandó területek gazdasági hasznosításának vezénylését szeretné magának megszerezni; Rosenberg Reichleiter emellett Heinrich Himmler Reichsführerrel is konfliktusba kerül, ez utóbbit ugyanis a Führer azzal a „különleges feladattal" bízza meg, hogy a meghódított területeken is érvényesítse a német törvényeket. És konfliktusba keveredik Rosenberg Ribbentrop külügyminiszterrel is, aki – a balti államoktól a Krím félszigeten[2] át egészen a Kaukázusig – igényt tart a leendő „autonóm" területekkel fenntartott kapcsolatok monopóliumára – Frick belügyminiszterről, Darré mezőgazdasági miniszterről, valamint a Führer szürke (szürke? nem inkább barna?) eminenciásának tartott Martin Bormannról nem is beszélve. Hitler szokás szerint ezúttal sem hajlandó a hatásköri viták egyértelmű eldöntésére: ő ezeket a vitákat mindig is a szolgai engedelmesség garanciájának tekintette. Mindenesetre a heves veszekedés aligha hatott megnyugtatóan Himmler ideggörcseire – holott a keleti hadjárat még el se kezdődött...

A hadsereg vezetői a hadjáratot változó lelkesedéssel* és tipikusan porosz Gründlichkeittel** készítették elő. 1941. június 22-én hajnalban a Baltikumtól le a Kárpátok vonaláig három hadtest indul meg – három és fél millió ember, 190 hadosztály, 3350 harckocsi, 2465 repülőgép –, és lépi át a szovjet határt. Három hét se telik el, és a páncélos hadoszlopok már mélyen behatolnak az országba, és az átkaroló hadmozdulatokkal több százezer hadifoglyot ejtenek. Északon von Leeb marsall csapatai a balti államokon

* Göring marsall, a légierő parancsnoka így mennydörgött Kammhuber tábornok előtt: „Szerintem ennél rosszabbat nem is csinálhattunk volna. Ez háromszoros melléfogás, gazdaságilag is, politikailag is és katonailag is."

** Alapossággal (német).

átvonulva elérik a Leningrádtól már csak 100 kilométerre levő Lugát. Középen von Bock marsall páncélosai foglalják el előbb Minszket, majd a Moszkvától 400 kilométerre levő Szmolenszket. Délen von Manstein csapatai július 11-én már Kijev előtt állnak. Megfelelően elosztva hat Waffen-SS hadosztály, valamint négy Einsatzgruppe* is része a három hadtestnek (az utóbbi alakulatok a lengyelországi hadműveletek során szereztek maguknak gyászos hírnevet). De míg a Waffen-SS kötelékében harcoló katonákat a fronton vetik be, az Einsatzgruppen nevű különleges akciócsoportok a hátországban fejtik ki tevékenységüket az elszigetelődött szovjet egységek, a politikai komisszárok, általában a civilek és különösképpen a zsidók ellen.

Emiatt tartózkodik a Reichsführer is Hitler kelet-poroszországi főhadiszállásán. Himmler nagyon ragaszkodik katonai rangjához és szerepéhez, ezért a lehetőségek szerint ott akar lenni a Führer közvetlen közelében. Ez utóbbi a Wolfschanze (Farkasverem) nevezetű bunkeregyüttesben ütött tanyát, Rastenburg mellett, a görlitzi erdő közepén. A Heinrich sonderzug innen harminckét kilométerre állt meg egy Lötzen melletti fenyőerdőben. Himmler természetesen ragaszkodott hozzá, hogy útjára Kersten is elkísérje, aki következőképpen írja le az SS mindenható urának szállását: „Míg Kelet-Poroszországban állomásozott, vezérkarát »Hochwald« fedőnéven kellett megnevezni. (...) Vasúti elágazás vezetett az erdőig, és ezen a vágányon állt a Reichsführer különvonata. A vágánytól alig húsz méterre négy nagyobb bunkert** építettek, hogy a vonat utasai légitámadás esetén is biztonságban legyenek. A vonat körül húsz fabarakk, ezekben laktak és dolgoztak az SS-ek. A Reichsführer barakkja hetven méter hosszú volt és tizenegy méter széles; tágas iroda, melynek közepén világosbarna diófa-íróasztal terpeszkedett, a zöld huzattal bevont székek egy nagykövetségnek is díszére váltak volna. A válaszfalnál páncél-

* Az Einsatzgruppe A-t a balti államokban, a B-t Bjelorussziában, a C-t és D-t pedig Ukrajnában vetették be.

** Még ma is látni őket a lengyel Pozezdrze falu mellett (Mazúria).

A *BARBAROSSA*-hadművelet (1941. június–november)

Hitler főhadiszállása — A német támadás iránya — Mocsár

szekrény állt, Himmler ide zárta a titkos iratokat. (...) Szemben Himmler karosszékével, a túlsó falon, Hitler fényképe; a dolgozószoba mellett volt a hálószobája, a Korán sohasem hiányzott az éjjeliszekrényéről. (...) Az ebédlő szintén egyszerűen és ízlésesen volt berendezve; a falon pár Dührer- és Breughel-reprodukcióval. A folyosót, amely ezekbe a helyiségekbe vezetett, vasrács zárta, amit Himmler az irodájából gombnyomásra nyithatott-zárhatott. A rács, amelyet sohasem láttam lezárva, csak vészhelyzetre szolgált. Brandt doktor,* a titkárok, a tisztiszolgák, valamint a mindig Himmler kíséretében levő detektív szintén a Reichsführer barakkjában voltak elszállásolva."[3]

Kersten nem éri be a berendezés leírásával; mivel mégiscsak Himmler állt érdeklődése középpontjában, több olyan karakterjegyre és tulajdonságra is felfigyelt, amely ellentmondásban áll egymással nyugtalanító páciense magatartásában: „Himmlerre erősen hatottak azok a régi germán eszmények és istenségek, amelyek a századfordulón voltak divatban. Volt benne valami tanáros, emellett a hivatalnokok szőrszálhasogató körülményeskedéséből is, és nagyon érdekelték a katonai és rendőrségi ügyek. (...) Beosztottjai nem kis rémületére nemegyszer hajnali kettőig–háromig dolgozott, és a megbeszélések is sokszor éjszakába nyúlóak voltak. »A történelmet – mondogatta – nem érdekli, hogy Henrich Himmler jól aludt-e az éjszaka, csakis az érdekli, hogy mit hozott létre. (...) A Führernek szüksége van valakire, akire minden esetben számíthat, és ez a valaki én vagyok.« Mindebből az következik, hogy Himmler főleg a részletekre figyelt, (...) ahhoz, hogy összefogja és ellenőrizze a közös munkát, nem volt sok érzéke. Valósággal fulladozott a hivatalos iratok tömegében, (...) és ideje java részét másodlagos jelentőségű kérdések megoldására fecsérelte."[4]

Miután megjegyzi, hogy ez a különös náci nagykutya „megvesztegethetetlen" volt, hogy mélyen megvetette a fényűzést, és

* Jogvégzett ember; a németek különleges jelentőséget tulajdonítanak az akadémiai címeknek.

többször is kijelentette, hogy „szegénységben akar meghalni", Kersten így folytatja: „Himmler szerénysége és egyszerűsége az életmódjában is tükröződött; mértékletesen evett és ivott. (...) Az asztalánál sohasem volt szó hivatalos ügyekről vagy útszéli témákról; Himmler történelmi eseményekről, a gót királyságokról, a vandálokról, a vikingekről, a varágokról meg a normannokról szeretett beszélgetni. Meg arról, hogy a három nagy germán törzs vándorlásai hogyan alakították át Európát. I. Henrik betelepítési politikája érdekelte, meg Dzsingisz kán kormányzási módszerei, a nagy birodalomépítők stb. Nem olyan ember volt, aki szereti magánál tartani a szót; épp ellenkezőleg, szerette, ha a kollégák vagy a meghívottak részt vesznek a társalgásban – bár ahhoz mindig ragaszkodott, hogy a vitának mindig ő vonja le a gyakorlati tanulságait. (...) Alkalmam volt Himmlert nagyon közelről megfigyelni, láttam, hogyan beszélt különböző társadalmi helyzetű emberekkel; ha csak nem volt különleges oka a dühöngésre, mindig tiszteletben tartotta a társadalmi érintkezés szabályait, mindig udvariasan viselkedett, gyakran barátságosan is"[5] – és vendéglátóként is tökéletes volt!

De csak a társasági élet világában; mert azon kívül nyugtalanító tulajdonságai is vannak a Reichsführernek: „Himmler gyakran két–három napig is várakoztatta azokat, akiket a főhadiszállásra rendelt. Az SS tábornokok, meg a rendőrség vezetői tele voltak szemrehányással, a lehető leghamarabb elő akarták adni sérelmeiket. De mivel senki sem közölte velük, hogy Himmler mikor tudja fogadni őket, nem tehettek mást, nyugodtan várakoztak. Három-négy nap múltán pedig már minden dühük elpárolgott. Csak ekkor eresztették be őket Himmlerhez, aki szárazon megkérdezte tőlük, mit óhajtanak, majd gyorsan a szavukba vágott, ellentmondást nem tűrő hangon adott nekik pár utasítást, és már el is bocsátotta őket. Ez az egész – ideges türelmetlenséggel előadott – komédia csak arra volt jó, hogy Himmler leplezze döntésképtelenségét, és a hatalom látszata mögé bújjon. Maga Brandt is megerősítette nekem, Himmler mindig a lehető legtávolabbra tolta a döntés pillanatát. A félelem volt a legerősebb motivációja,

SOMOGYI KÖNYVTÁR 96409 1881

és minden egyes döntése kapcsán, a lelke legmélyén, Hitlerre hárította a felelősséget. (...) Bármit csinált, mindenben mereven járt el; (...) mélyen elfojtva a rá jellemző lelki kettősséget és jellemgyöngeséget, mindig keménységet prédikált, és olyan intézkedésekre adta a fejét, amik idegenek voltak az alkatától, egyszerűen azért, mert a Führer rendelte el őket."[6]

Az ember nem így képzelné az SS legfelső vezetőjét, mindenesetre tény, hogy Himmler csaknem naponta megjelent a Farkasveremben, és minden alkalommal átszellemülten jött vissza. Hitler, masszív és lehangoló parancsnoki bunkerjében, végeérhetetlen monologizálása közben közölte környezetével, mindössze két–három hónap, és térdre kényszeríti a Szovjetuniót, Himmler pedig, miután visszatért főhadiszállására, ezt mondta Kerstennek: „A háború két hónapig fog tartani, legrosszabb esetben háromig. (...) Sétagalopp az egész."[7] Hitler tolmácsa, Paul Schmidt később Himmlert „a gazda hangja" márkájú *gramofonlemeznek* fogja nevezni.*

A Reichsführer, persze, arról egy szót sem szólt Kerstennek, milyen utasításokat kapott Hitler búvóhelyén; ezek között a legtitkosabb a legszörnyűbb: az SS akciócsoportoknak ettől fogva az a feladatuk, hogy „megtisztítsák" az elfoglalt területeket a zsidóktól. Az ő lelkükön száradnak az 1941 júliusa és októbere közt elkövetett az augustówi,** breszt-litovszki, minszki, kijevi***, krivoj-rogi, mogilevi, novgorodi, kovnói és rigai borzalmas tömeggyilkosságok. 1941. augusztus 15-én Himmler személyesen is jelen van, amikor a B akciócsoport**** tagjai Minszk mellett vagy

* Paul Schmidtnek Göringről és Ribbentropról is ugyanaz a véleménye – aligha véletlenül.

** A Lengyelország északkeleti részén fekvő városból június végén verték ki a szovjeteket.

*** Itt történt szeptember végén a Babij Jar-i mészárlás, amelynek során az akciócsoportok 33 800 zsidót öltek meg két nap alatt.

**** Arthur Nebe SS Gruppenführernek, a bűnügyi rendőrség parancsnokának utasítására, aki szemmel látható élvezettel gyilkolta meg a foglyokat, és ezzel még nyilvánosan hencegett is. Nebe később Hitler ellenzékének lett az informátora.

száz zsidó „szabotőrt és kémet" gyilkolnak meg. Az áldozatokat arra kényszerítik, hogy arccal lefelé egymás mellé feküdjenek egy két méter mély gödörbe, majd a tizenkét főből álló kivégzőosztag több sorozatot ad le a gödör mélyén fekvő emberekre. Himmler – legalábbis Karl Wolff, a Reichsführer vezérkarának parancsnoka szerint – elsápad, megtántorodik a gödör mellett, remegő kézzel letörli arcáról az odafröccsent emberi agymaradványokat, majd félrefordulva elhányja magát.[8] Lehet, hogy bár a szíve kőből volt, a gyomra nem bírta? Kersten maga jegyzi meg, hogy Himmler sajátkezűleg senkit sem tudott volna megölni, „ehhez túl gyáva volt".[9]

Ez egyáltalán nem lehetetlen, de ha igaz is, hogy a Reichsführer képtelen lett volna gyilkolni,* az is igaz, hogy embereit állandóan buzdította a Hitler által elrendelt gyilkosságok elkövetésére. Egyébként a minszki tömeggyilkosság után gyorsan összeszedte magát, és egész kis beszédet intézett a kivégzőosztaghoz, és a beszédben magára vállalt minden felelősséget ezért „a visszataszító, de sajnos nélkülözhetetlen"[10] gonosztettért. Hol ilyen, hol olyan formában mindig ezt hajtogatta, amikor ellenőrizte az A, C és D akciócsoportot, miközben hatékonyabbnál hatékonyabb módszereket eszelt ki arra, hogyan is lehetne a Führer hagymázas elképzeléseit még hatékonyabban valóra váltani. A likvidálások ugyanis nem haladtak elég gyorsan, a kivégzések még a fanatizált és alkohollal elbódított hóhérok idegeit is annyira megviselték, hogy nem lehetett kordában tartani őket, miközben a nyilvánosan végrehajtott tömeggyilkosságok számos Wehrmacht-katonát felháborítottak, sőt, nem egy tiszt még tiltakozott is – a külföldi tiltakozásokról már nem is beszélve.** Márpedig a Führer

* A kisipari módszerekkel gyilkoló Ernesto „Che" Guevarától eltérően, aki szemmel látható élvezettel gyilkolta meg foglyait – és aki bár nyilvánosan hencegett gyilkosságaival, mindmáig a naiv fiatalok és „haladó" felnőttek bálványa.

** Mint például Canaris admirális, aki személyesen tiltakozik a Wehrmacht Főparancsnokság vezetőjénél, Keitel marsallnál. De a legtöbb főtiszt, mint például von Manstein vagy von Reichenau vagy helyesli, vagy szótlanul tudomásul veszi a mészárlásokat.

parancsára még több százezer „nem kívánatos személyt" kell eliminálni: a Vörös Hadsereg tisztjeit, politikai komisszárokat, ukrán nacionalistákat, szovjet zsidókat, lengyel zsidókat, német zsidókat, Európa megszállt országaiban élő zsidókat... A Lengyelországban, Fehéroroszországban és Ukrajnában „kisipari" módszerekkel végrehajtott barbár mészárlások már kevésnek bizonyultak; amiért is Himmler azzal bízza meg a lublini régió SS- és Polizei-Führerét, Odilo Globočnikot, hogy Lublintól délre építtessen két haláltábort; az egyik Majdanek volt, a másik Belzec, ezt a kettőt, még azon a télen, északabbra két másik táborral, Treblinkával és Sobiborral egészítik ki. Majd szeptember elején, Krakkó mellett, az auschwitzi táborban* az SS Karl Fritzsch Hauptsturmführer**, Rudolf Höss helyettese – először hatszáz szovjet hivatalnok elgázosításával – megkezdte a Zyklon B-vel való kísérleteket (a kéksav-kristályokat addig patkányméregnek használták). A siker, amit rögtön elújságolt feletteseinek, Himmler Reichsführer előtt is új perspektívákat nyitott...

Vajon tudott-e Felix Kersten minderről? Nem valószínű, már csak azért sem, mivel a nácik körében csak célzások, mendemondák vagy homályos jelentésű fedőszavak utaltak a gaztettekre: „Egyes körökben legfeljebb halkan emlegették a táborokban folyamatosan elkövetett szörnyűségeket, de mindezt a lehető legnagyobb titokban tartották. Az volt a benyomásom, hogy akik többet tudtak, mélyen hallgattak, és valahányszor megpróbáltam ezzel kapcsolatban tudakozódni vagy Himmlernél, vagy a Reichsführer a környezeténél, mindig azt a választ kaptam, hogy átnevelő táborokról van szó, olyan intézményekről, amelyekben tiszteletre méltó és a társadalomnak hasznos honpolgárokat faragnak a gonosztevőkből. Arról is biztosították, hogy ezekben a táborokban emberségesen bánnak a fogvatartottakkal. (...) Egyébként többször is figyelmeztettek, ne zaklassam Himmlert ezekkel a koncentrációs táborokkal kapcsolatos kérdésekkel,

* A tábort 1940 tavaszán építették egy lengyel tűzérségi laktanya helyén.
** Százados.

mert aligha veszi majd jó néven – főleg egy külföldi részéről – az efféle kérdéseket.[11]

A háború után a szenzációhajhász újságírók olyan állításoktól sem riadtak vissza, hogy Kersten azokra az ellenőrző körutakra is elkísérte Himmlert, amikor lengyel vagy ukrán koncentrációs táborokba látogatott.[12] Ezek az állítások azonban két megkerülhetetlen ténybe ütköztek: az egyik, hogy a Reichsführer mindegyik utazásáról rengeteg fotó és filmfelvétel készült; márpedig egyetlen olyan felvétel sincs, amelyen egy köpcös civilt is lehet látni az ellenőrzésre érkező SS-tisztek között. Másrészt, Himmler mindig gondosan feljegyezte határidőnaplójába, hogy adott alkalommal kik voltak a kíséretében, és Kersten neve egyetlen feljegyzésben sem szerepel. De ez a feltételezés különben sem valószínű: a Reichsführer nagyon is jól ismerte kezelőorvosának humanista meggyőződését és altruizmusát, és mivel mindenképp szerette volna megőrizni megbecsülését, aligha jutott eszébe, hogy megnyissa előtte annak a nagyipari módszerekkel működtetett pokolnak a kapuit, amely felügyeletére volt bízva – már ha egyáltalán feltételezzük, hogy Kersten egyáltalán hajlandó lett volna páciensét ilyen helyekre elkísérni. Mindenesetre, mivel egy Németországgal szövetséges* nemzetnek volt az állampolgára, Himmler egyáltalán nem rejtette előtte véka alá, hogy mi neki, és főleg mi Hitlernek a végső ambíciója: „Finnországgal csakis az lehet a jó kapcsolat megőrzésének feltétele, hogy megoldja a zsidókérdést, mégpedig a nürnbergi törvényeknek megfelelően. Mert a háború végére egész Európát meg kell tisztítanunk a zsidóktól! Aki ellenzi a Führer világosan megfogalmazott parancsait, vagy akárcsak szánalmat érez a zsidók iránt, az a német nép árulója. (...) Ha Finnországnak szándékában áll, hogy a háború után belépjen a germán népek nagy közösségébe, be kell vezetnie

* Finnország hadviselő félként csatlakozott Németországhoz, mivel a finnek azzal a céllal működtek együtt Németországgal a Szovjetunió megtámadásában, hogy visszaszerezzék a szovjetek által a téli háború végén elcsatolt területeket.

a német faji törvényeket, és amikor erre felszólítjuk, ki kell szolgáltatnia a finn zsidókat Németországnak." Kersten hozzáteszi: „Amikor megkérdeztem, személyesen is egyetért-e mindezzel, Himmler jelentőségteljesen azt mondta, ő olyan pozícióban van, hogy nem számít, mi a véleménye, neki csak az a fontos, hogy végrehajtsa a Führer utasításait."[13]

Más szóval az összes európai zsidót ki kell majd szolgáltatni Németországnak, hogy Európa teljesen megszabaduljon a zsidóktól... Mindebből nem nehéz levonni a tanulságot, csakhogy Kerstennek még három hónapig kell várnia, míg Himmler nagy nehezen be nem vallja: „A zsidók teljes megsemmisítése csak idő kérdése." A Reichsführer mindössze annyit mond válaszul Kersten felháborodására, hogy „A népirtás ugyan nem szokás a germánok körében", itt azonban „az akarat meg a kötelesség örök konfliktusáról van szó".[14] Valójában Himmler saját véleményként nyugodtan megismételhette volna a jól ismert kijelentést: „Nekem nincs külön lelkiismeretem, az én lelkiismeretemnek Adolf Hitler a neve" – feltéve, hogy ha nem tudja, a mondat egyszer már elhangzott, mégpedig legádázabb ellenségének, Hermann Göringnek szájából!

Kelet-poroszországi kényszerű tartózkodása alatt Kerstennek egész nyáron kézbesítették a leveleit; jöttek levelek a címére a Reich minden részéből, emellett Hollandiából, Belgiumból, Finnországból. Az egyiknek – ez Hágából érkezett – P. J. Schijt volt a feladója, a férfi arról értesítette, hogy a holland miniszterelnököt, Hendrikus Colijnt szeptember közepén letartóztatták.[15] Mivel az idős államférfit ingadozó politikai állásfoglalásai* ellenére is nagy tisztelet övezte hazájában, Kersten úgy érzi, közbe kell lépnie. Megkéri Brandtot, mutassa meg neki a miniszterelnök dossziéját; ebből megtudja, hogy Colijnt Seyss-Inquart, a Reich hollandiai kormánybiztosa, valamint Rauter Höhere SS és Polizeiführer Anglia javára való kémkedéssel vádolja. A holland politikus, ha igaz, hívő katolikus, és emellett németellenes csoportosulásoknak is tagja. Kersten ezek után arra volt kíváncsi, mi általában az ítélet ilyen vádak esetén, mire a jogvégzett Brandt azonnal rávágta: „halál". Ettől fogva Kersten próbál további információkat szerezni, és Colijn esetét már a legközelebbi kezelésen szóba hozza páciensének. Miután Himmler elolvasta a dossziét, kijelenti, az ügy egyértelmű, a vádlott pedig, „aki a pápa németellenes üzelmeinek bábja", meg fogja kapni méltó büntetését. Kersten azonban nem hagyja magát: „Hogyan képes elhinni ilyen butaságot? Rauter félrevezeti Önt!" Kersten Himmler elevenébe talált, a Reichsführer felcsattan: „Nekem senki se hazudhat!" Mire Kersten a legnagyobb nyugalommal: „Dehogynem! Rauter is arcátlanul hazudik Önnek (...) Colijn vallási hovatartozásával kapcsolatosan, ő ugyanis sohase volt katolikus, mindig protestáns volt. Ráadásul olyan protestáns pártnak a tagja, amelyik mindig is harcolt a katolikus egyház befolyása ellen..." Himmler szemlátomást zavarban van, kijelenti, hogy egyelőre nem mondhat semmit, de ígéri, hogy gondolkodni fog az ügyön.

A következő kezelésen, egy héttel később, Kersten újra támadásba lendül, emlékeztetve Himmlert, hogy a hágai SD meg Seyss-Inquart birodalmi biztos nyilván rá akart játszani a katolikusellenes érzelmekre, csakhogy el tudja fogadtatni Colijn likvidálását. Mire Himmler tűnődve: „Lehet valami abban, amit mond. Elrendeltem, nézzenek utána a dolognak, és csakugyan kiderült, Colijnnak semmi köze a katolikusokhoz. Félreértés volt az egész." Ezzel azonban az ügy még nem volt elintézve, Himmler ugyanis hozzátette: „Csakhogy a protestánsok legalább annyira veszélyesek, mint a katolikusok..." De a Reichsführer nem lehetett olyan biztos az igazában, mert így folytatta: „Lehet, hogy ez a Colijn nem is olyan rossz ember, csak annak akarják feltüntetni. (...) Egy biztos, ha ő meg a hívei egy kicsit is elfogadóbbak volnának a németekkel, és felsorakoznának a Führer mellett,

* Colijn annyira felháborodott, amikor hírét vette, hogy a kormány meg a királyné Londonba menekült, hogy 1940 júniusában brosúrát tett közzé *Op de grens van twee werelden* (Két világ határán) címen; a brosúrában hosszú időt jósolt Európában a német hegemóniának, amellyel meg kell békülni – Colijn azonban gyorsan kiábrándult a németekből, és megtalálta az utat az ellenállás köreihez.

akkor a mieink mellett 600 000 holland önkéntest is bevethetnénk az oroszországi hadjáratban." Mire Kersten azt válaszolja, hogy a lényeg nem az, hogy kapnak-e holland segítséget a keleti fronton; az a lényeg, hogy Colijn – „aki ugyanolyan germán, mint Ön vagy a Führer – ártatlan, és hogy a vád merő rágalom". Himmler végül beadja a derekát: „Mit javasol?" Mire Kersten habozás nélkül: „Minél előbb helyezzék szabadlábra!" Csakhogy ez még Himmlernek sem megy olyan könnyen: „Nem küldhetem vissza Hollandiába. Colijnnak sok az ellensége az NSB-n belül, ahogy beteszi a lábát Hollandiába, mind rávetik magukat." A Reichsführer egy nap gondolkodás után végül meghozza a döntést: „Colijnt elengedjük, de házi őrizetbe helyezzük a Rajna-vidéken a fontosabb személyiségeknek fenntartott egyik villában."* De rögtön meg is ijed tulajdon vakmerőségétől: „Ezzel a döntéssel szembe megyek a párt, az SD meg az NSB politikai vonalával. Ez a döntés meg fogja ijeszteni őket."[16]

1941 nyara és 1941 ősze között Kersten másokat is próbál kihúzni a csávából azok közül a szerencsétlenek közül, akik fennakadtak a Gestapo hálóján; említsük meg a KLM légitársaság igazgatóját, Albert Plesmant, a gyémántkereskedelemmel foglalkozó zsidó Aascher családot, Hendrickset, a németországi Unilever igazgatóját, annak Van Dijk nevű lányát, és még vagy tíz személyt, akiket ha nem is tudott szabadlábra helyeztetni, a kivégzéstől azért megmentette őket. Az egyik név a Kersten által említettek között (mármint a bebörtönzöttek listáján) eléggé meglepő. Ella van Heemstra bárónőről van szó; mindez nemcsak azért furcsa, mert a bárónő letartóztatásáról semmiféle dokumentum sem maradt fenn, furcsa azért is, mert a letartóztatásának semmi értelme nem lett volna. A bárónő ugyanis 1935-ben találkozott Hitlerrel, és a Führert nagyon rokonszenves embernek tartotta; 1941-ben pedig mint lelkes kollaboráns deklaráltan szimpatizált az NSB-

* Ami meg is történt. Colijn, akivel a németek különleges tiszteként bánnak, természetes halállal hunyt el 1944 szeptemberében a thüringiai Ilmenauban.

vel.* Az is lehet, hogy névtévesztésről van szó, a Heemstra név ugyanis eléggé gyakori Hollandiában; az eset azonban lényeges tényre hívja fel a figyelmet. A régi pácienseken és családjukon, valamint a jól ismert személyiségeken kívül Kersten – a túlnyomó többséget illetően – tulajdonképpen nem is ismeri azokat, akiknek közbenjár az érdekében, és ez még akkor is igaz, ha tudjuk, általában mindenkiről úgy beszél, mintha mindegyik jó barátja lett volna – ez a módszer is jó eszköz, hogy a Reichsführer előtt fokozatosan diszkreditálja azokat, akik elrendelték a letartóztatásokat...

Kersten, már a háború után, másokkal is próbálta megértetni, hogyan is játszották le Himmlerrel ezeket a „sakkpartikat". „Gyakran úgy alkudoztunk, mint két lókupec a vásárban. (...) Mondjuk volt egy húszfős listám, csupa olyan személyről, akit ilyen-olyan okok miatt őrizetbe vett a Gestapo, és ha a barátaim vagy ismerőseim megkértek, lépjek közbe az érdekükben, mindig vártam a legközelebbi kezelésig, hogy szóba hozzam a dolgot. (...) Ekkor csak annyi teendőm volt, hogy felhívjam a figyelmét a gyanúsított személyek feddhetetlen és tisztességes voltára, meg arra, hogy miért is volna kívánatos azonnali szabadlábra helyezésük. Legtöbb esetben Himmler nem is nagyon akarta tudni, hogy tulajdonképpen miért csukták le ezeket az embereket, inkább arra volt kíváncsi, ki emelt szót értük. Ilyenkor gyorsan átfutotta a listát, majd így szólt: »Mennyit akar ezek közül kiszabadítani? Húszat? És ha sikerül, mondja, mennyivel lesz jobb Önnek? És az embereim mit fognak gondolni erről? Kap öt embert. Ha ennyivel nem éri be, akkor nem kap semmit.« Előfordult, hogy csak az első ötöt engedte szabadon a listán szereplők közül, néha az utolsót is, de mindig önkényesen, pillanatnyi szeszélye szerint. Általában doktor Brandtnak adtam át a listát, Himmler ugyanis őt bízta meg ezeknek az ügyeknek az intézésével, és mindig a lelkére kötöttem,

* Ella van Heemstrának, aki mellesleg Audrey Hepburn anyja, már 1942 augusztusában megrendül a bizalma a nácikban (ekkor végzik ki sógorát, Otto van Limburg Stirum grófot). Később közeledik ugyan az ellenálláshoz, de a hatóságok ekkor sem veszik őrizetbe.

hogy ne érje be Himmler elhatározásának végrehajtásával, hanem bővítsen egy kicsit a listán, mielőtt aláírásra főnöke elé helyezi – és ez többnyire így is történt. Ebben a szakaszban Himmlert már nem érdekelte, hány emberről van szó, csak lendületesen aláírta a Brandt által megfogalmazott hivatalos iratot."[17]

Ez tehát Kersten hőstetteinek háttere. 1941 őszén, vagyis Kersten Berlinbe való visszatérte után másik aspektusa is volt a tevékenységének, erről azonban eléggé szűkszavúan beszél. Ha többet akarunk tudni, másik hollandiai informátorához kell fordulnunk, nevezetesen Jacobus Nieuwenhuishoz, aki – talán még emlékszünk rá – 1940 szeptemberében megújította NSB-beli tagságát, és attól fogva rendszeresen tájékoztatta Kerstent mindarról, ami a nácikkal együttműködő holland párt legfelső köreiben elhangzott. 1941 júliusában két SD tiszt azzal a hírrel kereste fel Nieuwenhuist, hogy megkapta az általa kért beutazó vízumot Németországba. Nieuwenhuis egy szót sem értett az egészből, míg meg nem kapta Kersten levelét, ebben arra kéri holland barátját, hogy szeptember közepén látogassa meg Berlinben. „1941. szeptember 15-én – emlékszik vissza Nieuwenhuis – meg is érkeztem Kerstenhez Berlinbe. Kersten bizalmasan elmondta, új tervet eszelt ki. Tudomására jutott, hogy a németek azt tervezik, nagy tételekben vásárolnak majd árucikkeket a hollandiai, francia meg belga piacon a Német Birodalomnak, és mindezt a Göring által kidolgozott négyéves terv keretében. (...) Kersten szerint a terv azonos Hollandia teljes kifosztásával, amiért is nagyon hátrányos Hollandiára nézve – Kersten fontosnak tartja, hogy minderről a lehető legpontosabban legyen informálva, mivel csakis így tud közbelépni Himmlernél az elképzelés megtorpedózása érdekében. Sokat töprengett ezen a dolgon, és úgy határozott, engem is bevon ebbe a körbe. Azt mondta Himmlernek, szeretne nekem valamilyen állást szerezni, és mivel kereskedelmi főiskolát végeztem, azt javasolta a Reichsführernek, keressen nekem valamilyen helyet ebben az új vállalkozásban. Mire Berlinbe érkeztem, Kersten már nagyjából elő is készítette a terepet. Tekintve, hogy mindez azzal járt volna, hogy egy teljesen német tulajdonban

levő vállalkozásnak lettem volna a munkatársa, gondolkodási időt kértem Kerstentől, de ő annyira kérlelt, hogy október 15-én végül igent mondtam az ajánlatra. Kersten azt mondta, feltehetően egy ideig Berlinben kell elkezdeni a munkát, később azonban igyekszik elintézni a Hollandiába való áthelyezésemet. Mindez pontosan így történt. November 15-től kiképzésen vettem részt Berlinben, az SS-hez tartozó Wirtschafts-Verwaltungshauptamt* keretében. De két hónapra rá már át is helyeztek Hágába, ahol a Dienstelle für Auftragsverlagerung** Javastraat 2/B alatti kirendeltségén kaptam íróasztalt. (...) Ahogy Kerstennel megegyeztünk, hetente küldtem neki tömör jelentést, amiben összefoglaltam a legfontosabb folyó ügyeket."[18]

Adott esetben Kersten elébe akar vágni az eseménynek, mivel ennek a legalább annyira becsvágyó, mint amennyire végzetes tervnek a végrehajtása csak 1942 tavaszán kezdődött volna. Addig a német vezetők mással vannak elfoglalva, már csak azért is, mivel a Szovjetunió elleni hadjárat, amit korábban „sétagaloppnak" gondoltak, könyörtelen pokoljárássá változott. A Wehrmacht a nagy nyári offenzíva során, igaz, elérte Leningrádot, aztán eljutott Kijev nyugati részéig, illetve Szmolenszk keleti negyedéig, és legalább 400 kilométerre megközelítette Moszkvát. Csakhogy ezek után Hitler addig tétovázott a három – egy északi, egy központi meg egy déli – célpont között, míg a harci veszteségek, az utánpótlás nehézségei, valamint a szovjet hadsereg elszánt védekezése végzetesen lelassította az offenzívát, amit többek közt az is visszavetett, hogy Hitler – aki mindig a legrosszabb időben lépett közbe – állandóan megváltoztatta véleményét, miközben fogalma sem volt a távolságokról, a terepviszonyok nehézségeiről, az utánpótlás körülményeiről, az emberek kimerültségéről, valamint a felszerelés meg a járművek elhasználódásáról és az ellenfél szívósságáról. Majd amikor október elején végre elszánja magát,

* Gazdaságirányító Főhivatal.

** A nemzetiszocialista közigazgatási terminológia szerette jelentéktelen megnevezés alá rejteni a különböző főosztályok valódi tevékenységét.

hogy a fő erőt bevesse Moszkva ellen, már két hónap veszendőbe ment, a csapatok szét vannak szórva a 3600 kilométeres fronton, Lappföld meg a Krím félsziget között, miközben az időjárás hamarosan hidegre fordul…

Ami 1941. november közepén be is következett, miközben a front centrumába vezényelt hatvanhét ezred megkezdte Moszkva bekerítését. A hőmérséklet előbb –20 °C-ra, majd –30 °C-ra süllyed, a repülőgépek nem tudnak leszállni, a harckocsiknak befagy a lövegtornya, a géppuska besül, az autómotorokban megfagy az olaj, egyre nagyobb a benzinhiány, a gőzmozdonyok elakadnak, az utánpótlást szállító szerelvények nem jutnak el rendeltetési helyükre, a gyalogosok pedig, akiket nyári felszerelésben indítottak útnak, nehezen viselik a rendkívüli körülményeket. December 6. hajnalán, miközben a Wehrmacht az egész frontvonalon állóháborúra rendezkedik be, tizenhét szovjet hadsereg Moszkvától északra és délre Zsukov tábornok vezényletével váratlanul megindítja az ellentámadást. Ettől fogva a németek középhada rendezetlen sorokban hátrál nyugat felé, ahogyan Rosztovban és Leningrádban a déli meg az északi hadsereg is visszavonulásra kényszerült a szovjet csapatok nyomására. Hiába tiltja a Führer a visszavonulást, és parancsolja meg a „sündisznóállások" kialakítását a megszállt helységek körül, megmásíthatatlan tény, hogy a szovjet csapatok 1941 közepére megállították a Wehrmacht előnyomulását.

Himmler, aki – Lengyelországtól a balti országokon át egészen Ukrajnáig – állandóan ellenőrző körúton volt, nagyot csalódott a fél évvel korábban kezdődő offenzívában. A hadjárat, amelybe lelkesen belevágtak, nemcsak hosszú állóháborúval fenyeget, nemcsak megalázó visszavonulásra kényszerítette a német csapatokat: Himmlernek – pedig milyen büszke volt rájuk! – az SS ezredekben is csalódnia kellett. Nem a bátorsággal volt baj, a katonák kegyetlennek is elég kegyetlenek voltak, a harcedzettség, a fegyverzet, meg a kiképzés a probléma. Túl gyorsan állították össze ezeket az alakulatokat; és ha igaz, hogy nagyszerűen helytálltak a fehéroroszországi meg az ukrajnai civil lakosság borzalmas lemészárlásában, az is igaz, hogy a mindenre elszánt és utolsó töltényig harcoló ellenséggel szemben már nem voltak olyan nagy fiúk. Így történt, hogy július 6-án a Totenkopf hadosztálynak már túlságosan is nagyok a veszteségei – 1700 ember, ráadásul alig három hét alatt.[19] Július 13-án az „Észak" SS dandár se teljesített fényesen Salla mellett a murmanszki fronton, olyannyira nem, hogy Himmler már azt is tervbe vette, hogy leváltja posztjáról Hans Maria Demelhuber Obergruppenführert,* és mást nevez ki dandárparancsnoknak. Szeptemberben megint csak elfogadhatatlanul nagyok a Totenkopf hadosztály veszteségei a Demjanszk melletti harcokban, sőt, az összecsapások során két ezred teljesen felbomlott a szovjet ellentámadás közben. Hét héttel később a „Leibstandarte Adolf Hitler" és „Wiking" hadosztály Ukrajna déli részén kerül kutyaszorítóba, nevezetesen a tüzérségi támogatás elmaradása miatt. Ezek után a „Reich" SS osztály szenved el különösen magas veszteséget a Kijevi és Szmolenszk melletti harcokban. Emellett sok a fegyelmi probléma is ezekben az egységekben: lopások, italozás, korrupció, az alacsonyabb rangban levők megalázása – megannyi halálbüntetéssel járó kihágás az SS-en belül. Még a Reichsführer homoszexualitással vádolt unokaöccsét is hadbíróság elé állították, és ki is végezték[20] (Himmler a kisujját sem mozdította az érdekében, így akarta megmutatni, hogy nem kivételez a rokonaival).

Ezeket a dolgokat Himmler persze nem köti legfontosabb terapeutájának orrára, aki akkortájt ezt jegyzi fel: „Amikor az események árnyékot vetettek mindarra, aminek az SS-en belül »becsület«, »bajtársiasság« vagy »lojalitás« volt a neve, Himmler mélyen hallgatott."[21] Pedig félni csak egy dologtól félt: attól, hogy ezek miatt a csalódások miatt elveszti Hitler bizalmát, meg hogy a legfelső vezetésben számos ellenfele kihasználja ezt a felsülést, csak hogy a hírnevét befeketítse. Jóllehet Himmler messze nem volt olyan jó katonai vezető, mint amilyennek szerette magát

* Amire csak 1942 áprilisa után kerülhetett sor, mivel korábban nem talált hozzáértő katonát a posztra.

beállítani, ehhez a látszathoz foggal-körömmel ragaszkodott. Csakhogy mindezt egy váratlan fordulat minden jelentőségétől megfosztotta: 1941. december 7-én Japán – az amerikai tengeri támaszpont, Pearl Harbor bombázásával – belépett a háborúba. Erről a japánok senkit sem értesítettek, még a szövetséges Németországot sem, feltehetően azért nem, mert adott esetben – legalábbis a háromoldalú szerződés szerint – Berlinnek nem volt segítségnyújtási kötelezettsége. A paktum aláírói mindössze annyit vállaltak, hogy „harmadik fél támadása esetén" segítségére sietnek egymásnak. Ebben az esetben viszont Japán támadott meg egy harmadik felet. De mit számít ez! December 11-én Hitler hadat üzen az Egyesült Államoknak.

Semmi sem utal arra, hogy a Führer előzőleg konzultált volna minisztereivel, diplomatáival vagy katonai vezetőivel – mint mindig, ezúttal is a pillanatnyi szeszély és néhány makacs előítélet volt a motivációja. Hitler erősen túlbecsüli a japán katonai potenciált, és végzetesen alábecsüli az Egyesült Államokét, azt *hiszi, az Egyesült Államoknak legalább egy évre van szüksége*, hogy bekapcsolódjon az európai harci eseményekbe. Ehhez még az az öröm is hozzájárul, hogy végre megtámadhatja az Amerikából Angliába tartó teherhajó-rajokat. Mint mindig, legelvakultabb hívei – Ribbentrop, Goebbels, Ley, Rosenberg, Göring és Himmler – meghajolnak az elhamarkodott kezdeményezés előtt, bármennyire is meglepi őket a dolog, és teljes mellszélességgel azonnal ki is állnak mellette. December 12-e reggelén, amikor Himmler nagy büszkén elújságolja Kerstennek a hadüzenet hírét, ez utóbbi megkérdezi:

– Csakugyan szükség volt erre?

– Már hogyne lett volna szükség – mondja Himmler, aki teljesen Hitler befolyása alatt áll. – Mégse tűrhetjük tétlenül, hogy ez a zsidóbérenc Roosevelt állandóan provokáljon minket…

– És mit szól ehhez a német nép?

– Nem fogjuk kikérni a véleményét; majd engedelmeskedik, és kész. És ha valaki szót emel a döntés ellen, azt a Führer eltapossa.

Az amerikai zsidók meg a zsoldosaik összeszűrték a levet az angol meg az orosz zsidókkal, ezért kell megsemmisíteni őket.

– De mások is élnek Amerikában, nem csak zsidók…

– Tudom, de Amerikában a nem zsidók degeneráltak, elfajzottak. Hagyják, hogy a zsidók a fejükön táncoljanak, hogy a zsidók irányítsák őket. Amerikában a dollár az úr, márpedig a pénz a zsidók kezében van. Ha a háborút megnyerjük, csak egy feltételt szabunk az amerikaiaknak. „Adjátok ki az összes zsidót Németországnak!" Mindössze ennyit kérünk az Egyesült Államoktól, semmi többet. A többi amerikaival pedig egykettőre megegyezünk.[22]

Heinrich Himmler ez egyszer is „a Gazda hangja". Ilyenformán a náci vezetők jókedvűen és minden félelem nélkül néztek az új esztendő – és egy világméretűvé terebélyesedő háború elébe.

Jegyzetek

1 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 91–92. o.
2 Alfred Rosenberg, *Journal 1934–1944*, Paris, Flammarion, 2015, 395–397. o.
3 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 44–45. o.
4 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 302. o.
5 Uo., 303–304. o.
6 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 47. o.; *The Kersten Memoirs*, id. mű, 305–306. o.
7 NIOD, Map E 45, Ausführungen zum Umsiedlungsplan, 28/9/48, Den Haag.
8 Karl Wolff, „Eichmanns Chef Heinrich Himmlers", *Neue Illustrierte*, nr. 17, 23/4/1961, 22. o.
9 NIOD Map F 1, Gesprek mat Med. F. Kersten, id. mű, 11. o.
10 *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers, 1941/42*, Hamburg, Hans Christians Verlag, 1999, 195. o.
11 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 79. o.
12 Például Staffan Thorsell, *Warszawasvenskarna*, Stockholm, Bonniers Förlaget, 2015, 238. o.
13 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 59. o.
14 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 119–120. o.
15 NIOD, Map E 44, P.J. Schijf, Waarom ik lid der Bewening werd, 27/5/48.
16 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 110–111. o.
17 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 78–79. o.
18 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 A en B, Verslag, Bijlagen, id. mű, 172. o.
19 *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers, 1941/42*, id. mű, 183. o.
20 Eugen Kogon, Der SS Staat, München, Nachdruck, 1974, 375. o.; *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers, 1941/42*, id. mű, 283. o.
21 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 51. o.
22 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 125. o.

ÖTÖDIK FEJEZET

A kimondhatatlan

A sokatmondó Stellvertreter des Reichsprotektors címmel 1941. szeptember 21-én Reinhard Heydrichet nevezték ki Cseh- és Morvaország* protektorhelyettesévé; a Stellvertreter ugyanis sokkal inkább ügyvezető protektor, mint másodvonalbeli vezető, és erről is volt szó: mivel a „Reich kormányzója", Constantin von Neurath túlzottan engedékenynek bizonyult, Hitler erőskezű embert akart a helyére állítani. Hartzwaldében Heydrichtől még az ördögnél is jobban félnek, a hírt nem kis megkönnyebbülés fogadja. Ahogyan a Reichsführer közvetlen környezetében is, ahol szintén nem kedvelték Heydrichet. Annál nagyobb a csalódás, amikor kiderült, hogy Prága Obergruppenführerré** előléptetett új ura – függetlenül az új megbízatástól – továbbra is az RSHA-nak, vagyis a Harmadik Birodalom – több intézményben is megtestesülő biztonsági szolgálatának vezetője. Pontosan ezen a címen elnököl egy wannsee-i villában 1942. január 20-án, azon a konferencián, amelyen tizenhárom náci vezető kidolgozza „az európai zsidókérdés végső megoldását". A következő hónapokban legfelső szinten Heydrich szervezi meg azt a tömeges deportálást, amely példa nélkül áll az emberiségellenes bűncselekmények történetében – nemhiába állapítja majd meg Aberhard Jäckel német történész: „A genocídium főépítésze nem Himmler volt, hanem Heydrich. Ő még Hitlert is radikálisabb megoldásra buzdította."[1] Az első mondattal egyet lehet érteni, a másodikkal nem. Hitlert akárki nem buzdíthatta radikálisabb megoldásokra,

* Ma Csehország.
** Főcsoportfőnök.

főleg nem alárendelt pozícióból. Heydrich végeredményben csak végrehajtó volt, semmi több. Bár igaz, hogy a legfélelmetesebb és leghatékonyabb.

Ezt a hatékonyságot – kell-e mondani? – Heydrich közvetlen felettese is értékeli; Himmler állandóan dicséri főinkvizítorát Kersten előtt, amiből az utóbbi azt a következtetést vonja le, hogy a két férfi kapcsolata sokkal bonyolultabb, mint amilyennek látszik. „Heydrich mindig alázatosan viselkedett Himmlerrel szemben, aki kitüntetően barátságos volt vele, és erre az alázatos magatartásra nem nagyon lehetett magyarázatot találni. Heydrich Himmlert mindig Herr Reichsführernek szólította (...) – holott rangjánál fogva mondhatott volna szimplán Reichsführert is. Amikor valamit megbeszélnek, Heydrich valami ilyesmit ismétel: »Természetesen Reichsführer úr. Ha a Reichsführer úr így kívánja, azonnal intézkedem, és be fogok róla számolni a Reichsführer úrnak. Igen, természetesen, értettem.«* Magától értetődik, politikusként Heydrich sokkal dinamikusabb Himmlernél, és ezt ő maga is tudja. (...) Másrészt Heydrich azonnal visszakozik, mihelyt Himmler ellenállásával találja magát szemben, vagy amikor Himmler véleménye nem azonos az övével. Mintha Heydrich teljesen Himmler rejtélyes befolyása alatt állna, csakis ez lehet a magyarázata annak, hogy feltétel nélkül mindig aláveti magát Himmlernek."[2]

Hogy mi is ez a rejtélyes befolyás, azt Himmler 1942 februárjában még nem árulja el Kerstennek; a titok napvilágra kerüléséig még el kell telnie pár hónapnak. De egy jelentős titkot február 8-ának reggelén azért a Reichsführer elárul neki.

– A következő hetekben minden erőmre szükségem lesz. (...) Új feladatok várnak.

Amikor Kersten figyelmezteti, hogy már így is sokkal több nehezedik a vállára a kelleténél, Himmler – képzeljük csak el a párbeszédet, amelyet e könyvben majd sok hasonló követ – így válaszol:

* És nyilván rendkívül magas hangon, mert ennek a kolosszusnak olyan hangja volt, mint egy pubertás előtti kisfiúnak.

– Még néhány hét, és Svédország is része lesz a Német Birodalomnak.

Kis szünet, majd:

– Jó kis ügy ez is, nem fogunk unatkozni! Azt hiszi, tűrni fogjuk, hogy ez a paraziták lakta ország az orrunknál fogva vezessen minket!? Ki kell tisztítanunk ezt a Nagynémetország életterét elcsúfító gennyes daganatot. Svédország a világ egyik hírszerzési központja; ráadásul a svéd sajtó állandóan támadja Németországot,* arról nem beszélve, hogy nekünk nem elég az a mennyiség, amit vasércből jelenleg szállítanak, legalább a duplájára volna szükségünk. (...) Mihelyt megvetettük a lábunkat Svédországban, és Stockholmot eltöröltük a föld színéről, egykettőre megtanítjuk a svédeknek, mi is a germán gondolat...

Kersten felkiált.

– De hát ennek semmi értelme! Ha elfoglalják Svédországot, egyáltalán nem lesz vasércük... A svédek tönkre fogják tenni a bányákat, legalábbis használhatatlanná teszik őket. (...) És egymást érik majd a szabotázsakciók, meg fog bénulni az egész ország. Hiába végeznek ki száz embert, azzal se mennek semmire.

Himmler szakértőként válaszol:

– Megvannak a módszereink, tudjuk mi, hogyan kell munkára kényszeríteni az embereket...

De Kerstent ezzel nem lehetett meggyőzni.

– Biztos vagyok benne, hogy nem mérték fel a következményeket. Ezt az oroszokkal megcsinálhatják, megcsinálhatják a balkáni népekkel is, de germán néppel soha. Ha a svédek élelmiszertartalékai elfogynak, maguknak kell majd élelmezniük őket, gondolom azt azért mégse hagynák, hogy éhen haljanak."

Himmler a legkevésbé sem érzékeny az ilyen érvekre. Kersten ekkor megpróbálja máshonnan megközelíteni a dolgot.

– Egyszerűen nem értem, hogy Ön, aki olyan logikusan és intelligensen gondolkodik, hogyan tévedhet ekkorát, és hogyan

* Ami igaz is: a legtöbb svéd napilap nagyon kritikus a Reich-hel szemben, a Führer többször is felháborodik a svéd sajtóban megjelent cikkek olvastán.

adhatja a fejét ekkóra melléfogásra. Egy elfoglalt Svédország rengeteg kellemetlenséggel fog járni. A szabad és független Svédország viszont annak is garanciája, hogy minden lekötött szállítás idejében megérkezzen Németországba.

Himmler ezt már jobban érti. Így válaszol:

– Hm. Ön balti államból jött, ismeri Svédországot.

Kersten megerősíti, többször is átutazott Svédországon Finnországba menet, és hogy dolgos, bátor, tiszteletre méltó, ráadásul megvesztegethetetlen népnek ismerte meg a svédeket.

– Igen – helyeselt Himmler –, ezt mi is tapasztaltuk. Hiába próbálkoztunk csúszópénzzel, nem jutottunk semmire. A külpolitikájuk olyan tükörsima, hogy a legrafináltabb diplomáciával se lehet rajta fogást találni…

Ez már vallomás a javából, amit a svédbarát Kersten megpróbál a javára fordítani.

– Véleményem szerint Németországnak az a legjobb, ha békén hagyja Svédországot.

– Csakugyan ez a véleménye? – tűnődik Himmler.

Göringnek, persze, aki jól ismeri Svédországot, más a véleménye. Kersten előtt sem titok, hogy Himmlernek nagyon rossz a kapcsolata a nagy hasú birodalmi marsallal, ezért ártatlanul megkérdezi, hogy ez egyben azt is jelenti-e, hogy Himmler a jövőben igazodni fog Göring véleményéhez.

Himmler felcsattan:

– Mit képzel!? Az az ostoba disznó elmehet a fenébe…

– Göringnek – folytatja Kersten – személyes okai lehetnek arra, hogy sürgesse Svédország lerohanását, talán mert ez felel meg legjobban egoista érdekeinek…

– Látja, ez egyáltalán nem lehetetlen. Erre nem gondoltam. Ma este a Führerhez kell mennem, biztos szóba kerül a svéd kérdés is.[3]

Kersten mindehhez csak annyit tesz hozzá, hogy már február 14-én elment a finn nagykövetségre, hogy informálja barátját, Toivo Kivimäkit a hallottakról…

De csakugyan létezett terv Svédország lerohanására, és csakugyan megtörtént ez a szürrealista párbeszéd? Az első szembeszökő ellenérv: Göring sohase döntött volna a „saját hatáskörébe tartozó"[4] Svédország megtámadása mellett – sőt, mindent elkövet, hogy ezt megakadályozza. Csakhogy ez az érv még nem bizonyíték, mivel Himmler hiába a legtájékozottabb a Harmadik Birodalomban, arról nem lehet tudomása, hogy Hitler miről beszélget Göringgel; már csak azért sem, mivel a Führer külön-külön találkozik a híveivel, és senki se tudhatja az érintetteken kívül, hogy miről tárgyal velük*: *Divide et impera!*** A Reichnek 1938-ban volt az utolsó miniszteri értekezlete, azután a rezsim vezetői feltételezésekre voltak utalva vetélytársaiknak a Führer előtt kifejtett állásfoglalásait illetően – nem csoda, hogy nagyobb hitelt adnak a legképtelenebb pletykáknak, mint a szavahihető információknak.

Végeredményében csak egy módon lehet ellenőrizni ennek a tervnek a hitelességét: ha Kersten csakugyan tájékoztatta a finn nagykövetséget, ahogyan állítja, a finn diplomatáknak ilyen jelentőségű információt mindenképp továbbítaniuk kellett a svédeknek. Ha pedig így van, ennek nyoma kell hogy legyen a svéd külügyminisztérium archívumában; márpedig csakugyan ez a helyzet, ahogyan Richertnek, a berlini svéd nagykövetnek, valamint Söderblomnak, a svéd külügyminisztérium politikai osztályvezetőjének a levelezéséből, és főleg a svéd kormányon belüli vitákból is kiderül: „Egyes híresztelések és ellenőrizetlen információk szerint Németország a közeljövőben akcióra készül – vagy legalábbis akciótervet készít elő. A kósza híreket az év első heteiben a berlini svéd nagykövetség is megerősítette. (…) Február közepe táján azonban nemcsak felerősödtek a küszöbön álló svédországi akcióról a nagykövetségre érkező hírek, de az is kiderült, hogy ezek az esetek többségében szavahihető forrásokból származnak."[5] És elképzelhető-e egyáltalán szavahihetőbb forrás a finn nagykövetségnél, amellyel a svéd diplomaták állandó kap-

* „Az az elvem, hogy mindig csak annyit mondok az embereknek, amennyit okvetlenül tudniuk kell, és csakis akkor, amikor szükségük van arra az információra…"

** Oszd meg, és uralkodj!

csolatban állnak? Ráadásul épp „február közepe táján", márpedig magától Kerstentől tudjuk, hogy február 14-én ment el a finn nagykövetségre. Mindenesetre a svéd kormány nagyon is komolyan veszi az információt, annál is inkább, mivel néhány napra rá már be is jelenti a légierő, a légelhárítás meg a tengerparti tüzérség mobilizálását, valamint körülbelül százezer újonc behívásával a szárazföldi erők megerősítését.[6]

Hogy a tervből végül semmi sem lett, arra feltehetően nemcsak az azonnali részleges mozgósítás a magyarázat, magyarázat lehet az is, hogy V. Gusztáv király személyes megbízottja február 24-én üzenetet ad át Hitlernek. Emellett nyilván az is sokat nyomott a latban, hogy a német vezérkar becslése szerint legalább harminc hadosztály kellett volna Svédország meghódításához.[7] Mivel amúgy is küszöbön állt Ukrajnában meg a Kaukázusban az offenzíva megindítása, a Führer – legalábbis ebben az időszakban – túlságosan is költségesnek tarthatta a svédországi kalandot.*[8] Mindenesetre, ahogyan Kersten erre az intervallumra datált feljegyzéseiből is kiderül, egyáltalán nem volt légből kapott Svédország megszállásának terve – még akkor sem, ha Kersten alighanem túlbecsülte a befolyását, és komolyan elhitte, ha egyszer sikerül Himmlert meggyőznie, Himmler képes lesz majd lebeszélni a Führert a svédországi invázió tervéről. Márpedig stratégia dolgában a Führer soha egyetlen véleményt sem vett figyelembe a sajátján kívül, és mindig „az alvajáró magabiztosságával"** hozta meg döntéseit.

A józanul és logikusan gondolkodó Kersten más ügyekben is vitába bonyolódik a Reichsführerrel, így például annak a szín-

* Himmler nem akarta közölni Kerstennel – bár az sem lehetetlen, hogy ő maga sem tudta –, hogy mi az eredete a Svédország megszállásával kapcsolatos elképzeléseknek. Hitlert 1941 végétől foglalkoztatta a norvég partokon való brit partraszállás lehetősége – ha ugyanis a britek Svédországot is bevonják a vállalkozásba, akkor a német megszálló csapatok könnyen harapófogóba kerülhetnek. Ez a szemlélet azonban, legalábbis ami Svédországot illeti, nem mentes a paranoiától, de hát tudjuk, a Führer nem ment a szomszédba egy kis üldözési mániáért.

** A kifejezés Hitlertől való.

tén gyászos következményekkel járó elképzelésének kapcsán is, amelynek jegyében a nácik rá akarták tenni kezüket a francia, belga és holland feketepiacra – a terv előkészületei sokat haladtak 1941 szeptembere óta. „Úgy döntöttem – emlékszik vissza Kersten –, hogy mihelyt alkalom adódik rá, újra visszatérek a témára, afféle zaklatási stratégiát alkalmazva. (...) Sikerült meggyőznöm Himmlert, hogy a hollandok tulajdonképpen pozitívan viszonyulnak a németekhez, de ha azt kell látniuk, hogy az utóbbiak gazdaságilag kifosztják őket, akkor a Reich biztosra veheti, a hollandok előbb-utóbb szembe fognak vele fordulni. Ugyan mit nyerne Németország egy – vagy a háború alatt, vagy a háború után – kifosztott Hollandiával? – tettem fel a kérdést. Hollandia jelenleg Németország előretolt hadállása Anglia ellen, és ennek a helyzetnek mindenképp meg kellene őrizni a hatékonyságát stb."[9] Mindez végül feleslegesnek bizonyult, tekintve, hogy ha Kerstennek sikerül is meggyőznie Himmlert, ez mit sem változtat azon, hogy a Reichsführernek vajmi kevés befolyása van a Reich gazdaságára és stratégiájára. Ez a végzetes következményekkel járó felvásárlási centrum, amelyet akkor alakítottak ki Hágában, Párizsban és Brüsszelben, nem az SS-nek volt alárendelve, hanem a Göring-féle Vierjahresplannak, vagyis a négyéves tervnek.

Kerstent már kilencvenegy esztendős apjának halála is erősen megviselte, és amikor látja erőfeszítéseinek hiábavalóságát, mély depresszióba zuhan; március elején több napon át nyomja az ágyat. De még akkor is makacs eltökéltséggel végzi kötelességét. Hogy pontosan milyen ügyre vonatkozott az üzenet, amelyet március 5-én küld Rudolf Brandtnak, nem tudjuk, de mindez nagyon is jellemző arra, hogyan járt el az emberéletek megmentésének e sztahanovistája: „Telefonhívása nagyon megijesztett. Nem vagyok biztos benne, hogy tökéletesen el tudtam magyarázni, miről is van szó, ezért küldöm a nővéremet ezzel a levéllel Berlinbe. Még mindig lázasan fekszem. (...) Nyomatékosan kérem, tartsa mindig magánál Rauter jelentését, és semmiképpen se adja a Reichsführer kezébe, mielőtt beszélni tudok vele, és elő

tudom adni a védekezésemet. (...) Legjobb, ha ezt az üzenetet azonnal megsemmisíti, hogy ne kerüljön illetéktelen kézbe."[10]

Természetesen Kersten gyorsan talpra áll, nemcsak azért, mert várják berlini betegei, azért is, mert legfontosabb betegétől – ha csak levélben is – újabb szabadlábra helyezést kell kicsikarnia. Ezért 1942. június 15-én a következő levelet intézi Himmlerhez: „Nagyon hálás vagyok, amiért tizenkét holland tisztet szabadon engedett. Emellett hat francia férfi és három francia nő szabadlábra helyezéséért is szeretnék köszönetet mondani. Mindig tudtam, bízhatok emberi együttérzésében és germán emberhez méltó igazságszeretetében."[11] Május 16. és 20. között Kersten elkíséri Himmlert hollandiai útjára. Wilhelm Harster SS Standartenführernek, Rauter Obergruppenführer helyettesének bosszankodásából mi is pontos képet kaphatunk az elért eredményekről: „Kersten itt tölt egy hetet,* és öt nappal az elutazása után már meg is érkeznek az első parancsok egyes foglyok szabadon engedésére. Többször is utasítást kaptunk az SS Reichsführertől, hogy egyes letartóztatásban levő személyeket engedjünk szabadon. Mondtam is Rauternak: »Megint egy névsor, amit ez a kibaszott finn orvos kimasszírozott a Reichsführerből«."[12] Ennél ékesszólóbb igazolását elképzelni se lehet Kersten embermentő tevékenységének...

1942 tavaszán mind a berlini, mind a rastenburgi főhadiszálláson még mindenki optimista; jóllehet a szovjetek öt hónapon át több ellentámadást is indítottak, sehol se tudták áttörni a német vonalakat. A Führer váltig meg van győződve, milyen igaza volt, hogy megtiltott minden visszavonulást, és nyakra-főre dicsekszik, hogy a „napóleoni vereséget" sikerült elkerülnie. Az a tény, hogy gyakorlatilag elvesztette teherszállító légiflottáját, és hogy a frontot védő hadserege is jelentősen meggyöngült, a Führer szemében másodlagos. Egyébként ezen a tavaszon a konfliktus máshol is a tengelyhatalmaknak kedvez: Máltán, Líbiában, Malajziában, Birmániában, az Atlanti-óceán északi részén csakúgy,

* Valójában csak öt napot – de nagyon hosszúnak érezhette ezt az időt.

mint a Csendes-óceán déli fertályán a britek és szövetségeseik mindenütt vagy defenzívában vannak, vagy visszavonulnak. Rommel már ott áll Egyiptom kapujában, a japánok pedig India határán. Mindez nagy reményekre jogosít: Deutschland siegt an allen Fronten!*

De május 7-én váratlanul más irányt vesznek a dolgok; a fordulatot Londonból gondosan előkészítették. Reichard Heydrich, Cseh- és Morvaország helyettes helytartója merényletnek lesz az áldozata. A merényletet a SOE** cseh szekciójának tagjai hajtották végre. Akkor Heydrich már nyolcadik hónapja próbálja terrorral megerősíteni pozícióját, közben ezrével küldi börtönbe és végezteti ki ellenfeleit. A „prágai hentesnek" azonban sikerült megbékítenie a Németországnak dolgozó fegyvergyárak munkásait, jelentősen emelve az életszínvonalukat. A brit stratégák Heydrichet főleg ezért tartották veszélyesnek, mivel arra készült, hogy módszerét a megszállt Franciaországban is meghonosítsa. Heydrich – végzetes tévedés – mindig ugyanazon az útvonalon ment, ráadásul lehajtott fedelű Mercedesében, és minden kíséret nélkül rezidenciájából Prága központjában levő hivatalába.*** Május 27-én, fél tizenegy tájban, az ejtőernyős Jozef Gabčik és Jan Kubiš az egyik szűk kanyarban tartóztatja fel az autóját, lelőni nem tudták, viszont sikerült páncéltörő gránátot hajítaniuk a Mercedes hátsó ülésére, a gránát fel is robbant, a repeszektől Heydrich súlyosan megsebesül. Azonnal kórházba szállítják, az orvosok szerint nincs válságos állapotban. A hátsó bőrülés lószőrrel volt kitömve; mivel a bőrdarabokkal lószőr is került a repeszek ütötte sebekbe, Heydrich egy hét múlva fertőzést kap, és

* „Az összes fronton Németország győz!" – Goebbels propagandaszólama, amelyet egészen 1945-ig gyakran hangoztatott.

** *Special Operations Executive* – a brit titkosszolgálatot azzal bízta meg Churchill, hogy a helyi ellenállási mozgalmak irányításával, szabotázsakciókkal, merényletekkel és hamis információkkal „egész Európát lángba borítsa".

*** Előző este még részt vett a Wallenstein-palotában rendezett koncerten, ahol többek közt a *Reinhards Verbrechen* (Reinhards bűne) című zeneművet is előadták; a preludium az ügyvezető protektor operaénekes apjának, Richard Bruno Heydrichnek 1895-ben készült szerzeménye.

1942. június 4-én vérmérgezésben meghal. Halálakor még nem töltötte be a harmincnyolcat.*

Berlinben Heydrichet grandiózus gyászszertartással helyezik örök nyugalomra. Adolf Hitler a végső megoldás fő szervezőjét, Heinrich Himmler nagy ügybuzgalommal eljáró helyettesét, Felix Kersten pedig engesztelhetetlen ellenségét vesztette el az elhunytban. Június 9-én, a gyászszertartás után Himmler fogadja az RSHA legfontosabb vezetőit, és kijelenti előttük, „Lehetetlen, hogy bárki más ugyanúgy irányítsa a jövőben az RSHA gigantikus apparátusát (...), ahogyan Heydrich irányította". Ezért, egyetértésben a Führerrel, ő maga vállalja az RSHA irányítását, legalábbis amíg megfelelő utódot nem találnak.[13] Nem sokkal később Himmler fogadja a szervezet külföldi hírszerzéssel foglalkozó VI. szekciójának vezetőjét, Walter Schellenberget, és ezt mondja neki: „Többször is tárgyaltam a Führerrel, arról beszéltünk, ki is lehetne Heydrich utódja. Önre nem gondoltunk, a Führer szerint Ön túl fiatal** ehhez a megbízatáshoz, és különben is, Ön szerintem nem elég kemény." Majd Himmler minden átmenet nélkül témát vált: „Mondja csak, de őszintén, milyen viszonyban állt Heydrich-hel az utóbbi időben?" És meg sem várva a választ: „Igaz, hogy megpróbálta meggyőzni Heydrichet, hogy ő az egyetlen, aki alkalmas rá, hogy adandó alkalommal a Führer helyébe lépjen? Mintha maga Heydrich is utalt volna erre, persze csak homályosan. Megmagyarázná, kérem, hogy miről van szó?"[14]

Schellenberg nem jön zavarba, azzal érvel, hogy ő jó ideje olyan feszült viszonyban volt Heydrich-hel, hogy annál rosszabbat el se tudott volna képzelni, mint hogy ő kerül a hatalom csúcsára. A Reichsführer kérdése azonban sokat elárul: a szívélyes jóindulat meg a harmonikus együttműködés homlokzata mögött Himmler, jóllehet neki köszönhette elképesztően gyors felemelkedését, egyáltalán nem bízott Heydrichben, aki minden szempontból tehetségesebb lévén nála, egy szép napon könnyen kitúrhatta volna a pozíciójából, sőt, még az övénél sokkal fontosabb pozíciókat is elfoglalhatott volna. Nem csoda, hogy Himmler gondosan őrizte azt a vaskos dossziét, ami több kompromittáló dokumentumot is tartalmazott beosztottjára nézve, amint azon sem csodálkozhatunk, hogy a maga részéről Heydrich is őrizgetett egy hasonló dossziét közvetlen felettese viselt dolgairól. Ez a magyarázata annak, hogy mihelyt értesült Heydrich elhunytáról, a Reichsführer azonnal Heydrich rezidenciájára sietett a páncélszekrény kulcsáért![15] Soha nem szabad elfelejteni: a felső vezetés igazi viperafészek volt.[16]

Miután Schellenberg elmondta, amit mondani akart, Himmler megnyugodott, és így folytatta: „Bárkit nevezzenek is ki az RSHA élére, a VI. szekciónak változatlanul Ön lesz a vezetője, legfeljebb azzal a különbséggel, hogy mostantól fogva én leszek a közvetlen felettese. (...) Próbáljon kiegyensúlyozott életet élni. A jövőben Kersten – a magánorvosom – az Ön egészségére is ügyel majd. Meg fogja vizsgálni, ellátja, és ha úgy látja jónak, ahogyan engem is, Önt is rendszeres kezelésben részesíti. Meglátja, csodákat művel, és jó hatással lesz magára, ha kezelésbe veszi. Kersten finn ugyan, de nagyon megbízható. Ön is megbízhat benne. De nem árt egy kis óvatosság, mert néha sokat beszél. Ráadásul kíváncsi is. De jóravaló, rendes ember, és nagyon segítőkész. Majd maga is meg fogja tapasztalni."[17]

Azzal, hogy Heydrich pozícióit is átvette, Himmler az eddigieknél is mélyebben kapcsolódik be a végső megoldás végrehajtásába. Eddig a Führer utasításainak volt a közvetítője, emellett dinamikusabb munkára sarkalló felügyelő és propagandista, ettől fogva azonban szervezői feladatokat is el kell látnia. Pedig az ilyen feladatokat szereti legkevésbé. Ennek a fanatikus végrehajtónak és ködös fejű teoretikusnak nemigen van gyakorlati tapasztalata. Igaz, Hitlertől eltérően képes érthető parancsokat adni, de mint bizonytalan és tétovázó, ráadásul túlterhelt és döntéshalogató teoretikus, hajlamos úgy adni ki az utasításait, hogy eszébe se jut végiggondolni, hogy nem ütik-e egymást, és egyáltalán végrehajthatók-e – neki csak egy a fontos, hogy amit csinál, az tetsszen

* A merényletet követő szörnyű megtorlás nem kevesebb, mint 200 emberéletet követelt: Lidice falut – miután legtöbb lakóját lemészárolták – teljesen eltörölték a föld színéről.

** Schellenberg Standartenführer ekkor harminckét éves.

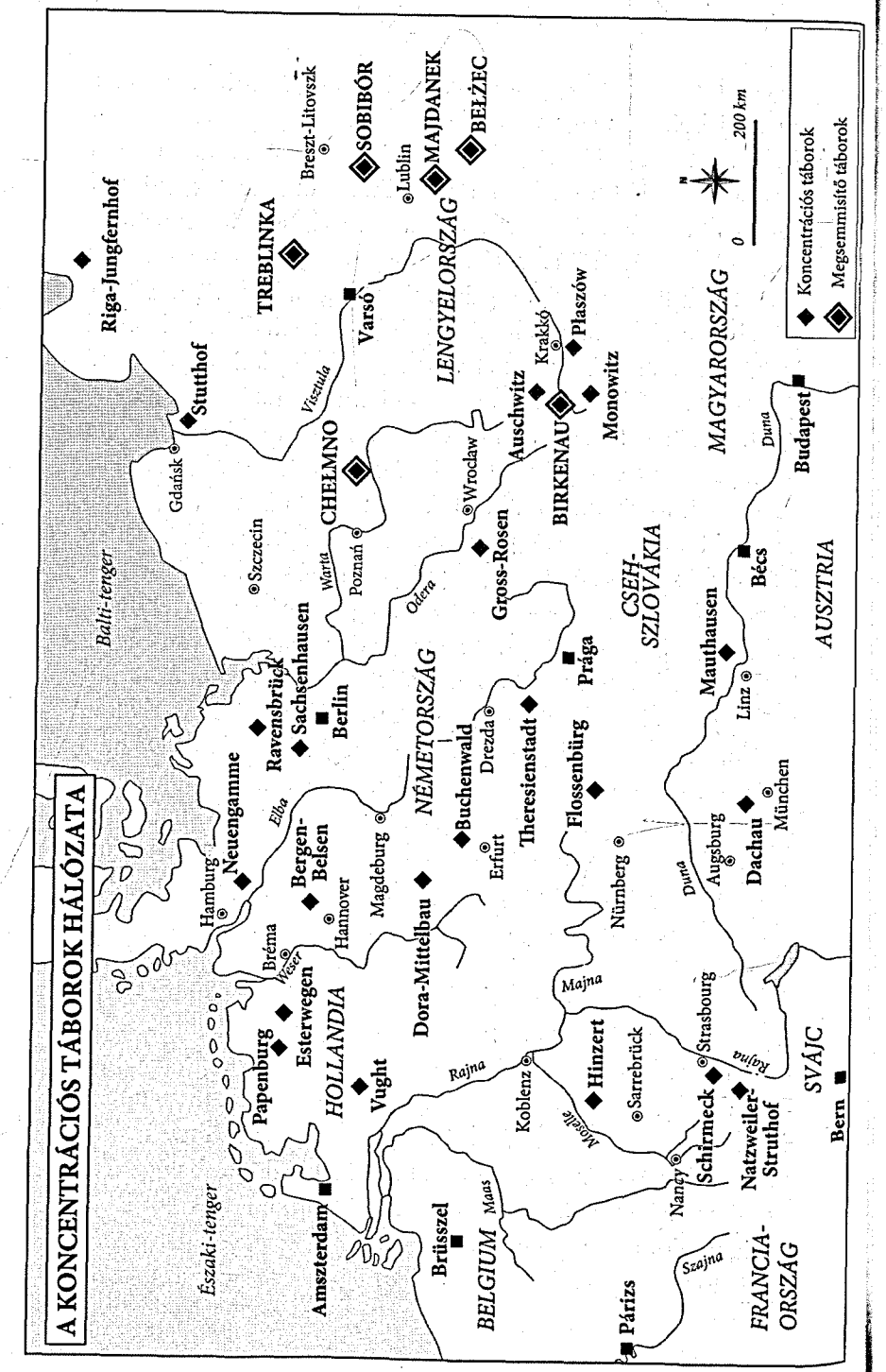

a Führernek. Ez Kerstennek is feltűnt, később így foglalta össze Himmler adottságait: „Csak parancsolni tudott, alkotni nem."[18] De ekkorra már lerakták az alapjait a Heydrich által kidolgozott tervnek, vagyis az embertömegek nagyipari módszerekkel való megsemmisítésének. A Reichből, Lengyelországból, Csehés Morvaországból, Szlovákiából, Ukrajnából meg a balti államokból tízezerszám deportálják a zsidókat és cigányokat a legjelentősebb kelet-európai gettókba: Theresienstadtba, Varsóba, Krakkóba, Kovnóba, Vilnába, Grodnóba, Bialystokba, Łodźba, Lublinba, Minszkbe, Czestochowába és még legalább tíz haláltáborba. Sokakat munkatáborba visznek, ilyen Arbeitslager volt Mauthausen, Auschwitz I, Kaunas, Riga, Janowska, Płaszów – és emellett számos másodlagos fontosságú láger, amelyben a zsidók és a cigányok mellett szovjet hadifoglyok, lengyel értelmiségiek, homoszexuálisok, szocialisták, a Jehova tanúi szekta tagjai és kommunisták is raboskodtak. Ezekben a táborokban az életkörülmények iszonyatosak, és ijesztően magas a gyermekhalandóság. De a legborzalmasabb az Auschwitz-Birkenauban, Belzecben, Sobiborban és nemsokára Treblinkában* létesített új megsemmisítő tábor; 1942 júniusától a Franciaországból, Belgiumból, Hollandiából és Luxemburgból deportáltak nagy részét egyenesen ezekbe a haláltáborokba szállították.

Július 17-én Himmler személyesen ellenőrzi az auschwitzi tábor új létesítményeit, és nézi végig még aznap reggel 449 Hollandiából érkező zsidó elgázosítását. Rudolf Höss táborparancsnok később kijelenti: „Himmler néma csöndben nézte végig a megsemmisítés folyamatát, és egyetlen megjegyzést sem fűzött az eseményhez."[19] Később azonban volt néhány észrevétele a történtek kapcsán, és ellentmondást nem tűrő parancsban fogalmazta meg őket: „A hullákat elégetni kell, nem pedig eltemetni."** „A munkára fogott táborlakók teljesítményét a fejadagok csökkentése

* Előző télen már két tábort átadtak: Chełmnót és Majdaneket – ezek mellé épült harmadiknak Treblinka.

** A krematóriumokat csak a következő évben állítják szolgálatba.

esetén is növelni kell." „Ha Auschwitzban az őrök egy részét átvezénylik a frontra, változatlanul fontos, hogy minden módon elejét vegyük a szökéseknek." Az esti vacsoránál azonban mintha Himmler teljesen megváltozott volna: kedves volt, szívélyes, gálánsan bókolt a hölgyeknek, a gyermeknevelésről beszélt, művészetről, irodalomról, utazásokról, vallásról és filozófiáról. „Még sohasem láttam ilyennek" – jegyezte meg Rudolf Höss.[20] Pedig a kétarcú Janus általában ezzel az arcával fordult Kersten felé.

Himmler Auschwitzban is, meg máshol is meghagyta pozíciójukban a Heydrich által kinevezett személyzetet, de a rendőröket még kegyetlenebb munkára, a táborparancsnokokat még nagyobb termelékenységre,* a haláltáborok hóhérait még nagyobb ügybuzgalomra, az emberkísérleteket végző orvosokat még iszonyúbb kísérletekre,** végezetül az összes SS-tisztet a pokol előszobájában zajló borzalmakat illetően még szigorúbb titoktartásra utasította. Himmler már 1941 végén megtiltotta, hogy a kivégzéseken fényképezzenek – „legfeljebb szolgálati indokkal,"[21] és Hitler szigorú utasításának megfelelően ő is rákényszeríti beosztottjait a Tarnsprache, vagyis a „virágnyelv" alkalmazására. A hivatalos iratokban például nem szerepelhet a likvidálás szó, helyette olyan eufemizmusokat kell használni, mint „deportálás", „kényszermunka", „áttelepítés", „különleges elbánás", „félreállítás", „megfelelő megoldás", „távozás", „idegenrendészeti intézkedés", „kitoloncolás", „Reinhard-művelet", „evakuálás", „különleges akció", „elszállítás", „eltávolítás" és így tovább *ad nauseam*.***

* A fegyvert, muníciót és hadi járműveket gyártó iparágak ekkortól települtek a munkatáborok, nevezetesen Buchenwald, Neuengamme, valamint Auschwitz közelébe.

** A kísérletek során azt próbálták felbecsülni, mennyire ellenálló az emberi szervezet a szélsőséges hideggel és az oxigénhiánnyal szemben – a (remélt) eredményeket a Wehrmacht és a Luftwaffe javára akarták hasznosítani. Jóllehet tömeges sterilizációs kísérleteket is végeztek, számos más – tudományos ürügygyel végrehajtott – kísérlet csak az orvosok szadizmusát volt hivatva kielégíteni.

*** Több más álcázó szókapcsolat jelentése – ilyen volt az Endlösung (Végső megoldás) vagy az „NN" (Nacht und Nebel – Köd és éjszaka) – csak a Reich bukása után világosodott meg.

Jóllehet szigorúan betartják a hallgatás utasítását, Kersten előtt azért nem maradhat titokban, hogy ezer kilométerre Berlintől, a megszállt Lengyelország keleti részén elképzelhetetlenül iszonyú dolgok történnek – már csak azért sem, mert Himmler, nyolc hónappal korábban bevallotta neki, hogy Hitler az egész zsidó népet el akarja pusztítani. Kersten azonban, talán eredendő optimizmusának sugallatára, vagy mert ilyen méretű genocídiumot el se tudott képzelni, sokáig abban a hitben volt, hogy a náci vezetőket annyira lefoglalják a háborús erőfeszítések, hogy a népirtást csak a győzelem után hajtják végre. Ami pedig a „közönséges" – hol Konzentrationslagernek, hol Arbeitslagernek, Sammellagernek vagy Durchgangslagernek* nevezett – táborokat illeti, Kersten nyilvánvalóan hitelt adott a Reichsführer szavainak, meg annak, amit a Reichsführer környezetében hallott, és elhitte, csakugyan „átnevelő táborokról" van szó, amelyekben emberségesen bánnak a bűnözőkkel, és mindent megtesznek azért, hogy azok tiszteletre méltó és hasznos tagjai legyenek a társadalomnak.**

Kersten csak 1942 júliusában jön rá az igazságra; hogy milyen körülmények között, azt így meséli el: „Közeledett a gyümölcsszüret, jól jött volna pár munkás a hartzwaldei birtokomon. Ekkor tudtam meg, hogy néhány szomszéd a ravensbrücki koncentrációs táborból kért munkásokat. Egyenesen a földművelésügyi kormánybiztoshoz fordultam azzal a kéréssel, hogy bocsássanak néhány munkást rendelkezésemre. 1942. július 27-én*** tíz nőt kaptam egy hétre. (...) Rendkívüli kedvezményként még azt is megengedték, hogy nálam éjszakázzanak, a gazdaság ugyanis jó húsz kilométerre lehetett a tábortól, az utak pedig pocsék állapotban voltak. Mind a tízen a Jehova tanúi szektához tartoztak. Ahhoz a szektához, amelynek hívei nem voltak hajlandók belépni a náci pártba, de még az üdvözlő karlen-

* Koncentrációs tábor, munkatábor, gyűjtőtábor, átmeneti tábor stb.

** Lásd fentebb, 80. o.

*** A Kersten által megadott dátumok nem mindig megbízhatók. Az itt említett tények mindenképp július 17-e előtt vagy július 20-a és 23-a között történhettek, mivel Kersten 17-e és 20-a között nem tartózkodott Németországban, és 24-én megint csak elhagyta Németországot.

dítésre se lehetett rávenni őket. (...) Mivel a háborúskodást bűnnek tartották, semmi olyan munkában nem voltak hajlandók részt venni, ami kapcsolatban állt a háborúval, ezért a legszigorúbb büntetést szabták ki rájuk: magánzárkába csukták, megkorbácsolták, megalázták őket. (...) Amikor tönkrement a cipőjük, nem kaptak másikat, egész télen kénytelenek voltak mezítláb járni. Emellett végkimerülésig kellett dolgozniuk, állandóan futólépésben hajtották őket, olyan tempóban, amit harcedzett katonák se bírtak volna. Ráadásul éveken át olyan fejadagokkal élelmezték őket, ami az életben maradáshoz sem volt elég, nemhogy a fizikai munkához. Ezeknek a csonttá soványodott nőknek sok betegségük is volt az alultápláltság meg a rossz higiénia miatt."[22]

De amit meséltek, az még ijesztőbb volt. „Csak egy dolgot kértek: hallgatást, mert ha kitudódik, hogy eljárt a szájuk, halálbüntetéssel sújtják őket. Lassanként egyre több részletre derült fény; azt is megtudtam tőlük, mi a magyarázata annak, hogy a németek semmit sem tudnak a koncentrációs táborokról. De hát egy táboron belül még az internáltak se tudtak róla, hogyan gyilkolják le sorstársaikat. A egyik asszony például, aki már évek óta a ruharaktárban dolgozott (...), észrevette, hogy több nő, akivel aznap reggel együtt indult munkába, estére eltűnt, a ruhájuk viszont még aznap megérkezett a ruharaktárba. Mi lett velük? Amikor ez a nő pár nappal később feltette a kérdést az egyik női őrnek, elég világos választ kapott: ha kedves az élete, egy szót se szóljon erről senkinek."[23]

Kersten mélyen meg van döbbenve: „Végre minden megvilágosodott: beigazolódtak az utóbbi évek pesszimista előérzetei, a barátaim félelmei és gondjai, sőt, amit megtudtam, az százszor borzalmasabb volt mindannál, amit gyanítottunk. Tudtam, hogy tennem kell valamit. De mit? Elhatároztam, hogy megkérem Himmlert, erősítse meg, hogy ezek a borzalmak csakugyan megtörténnek; ehhez azonban várnom kellett az első kedvező alkalomig."[24]

Ami egyelőre váratott magára, mivel a keleti fronton megint minden lángba borult. Hitler, a tavasszal kidolgozott Blau-tervnek

megfelelően azt tervezte, Kurszkból és Harkovból kiindulva fog rajtaütni az oroszokon, Voronyezstől keletre, majd délről és délkelet felől indít támadást a Don meg a Donyec-medence között összevont szovjet hadsereg ellen. Ezek után Sztálingrádon át széles védelmi vonalat alakít ki Rosztovtól egészen Voronyezsig, még mielőtt a kaukázusi olajmezőket elfoglalná. Miután 1942 májusában és július elején két elsöprő győzelmet is aratott Harkov, Szevasztopol és Voronyezs mellett – miközben nem kevesebb, mint 500 000 szovjet hadifoglyot ejtettek –, Hitler július közepén két hadsereget indít útnak, az egyiket Rosztov felé, a másikat pedig a Volga mentén délkeleti irányba, ennek a hadseregnek a feladata Sztálingrád elfoglalása. Július 16-án Kijevtől délnyugatra Hitler a Vinnicától tizenkét kilométerre levő fenyőerdőben építette ki főhadiszállását; ettől fogva a Führer a tökéletesen álcázott fabarakkokból irányítja – minden apró részlethez görcsösen ragaszkodva – a hadműveleteket. De már a kezdet kezdetén változtat a kidolgozott stratégián: július 23-án megparancsolja, hogy a Volga mentén, meg a Kaukázus felé irányuló támadást a hadsereg *egyidejűleg* hajtsa végre; mindez, persze, az erők megosztásával jár, a két hadseregnek, amelyet több mint 700 kilométer hosszúságban erdők, sztyeppék és hegyek választanak el egymástól, két – egymással ellentétes – fronton kell harcolnia.

A Reich sorban legelső* stratégája nem foglalkozik a távolság problémájával, őt a legkevésbé sem zavarják a domborzati viszonyok, az utak állapota, az utánpótlás körülményei, a katonák kimerültsége meg a harci eszközök fogyása. Kizárólag saját ötletei vezénylik, mélyen megveti a felderítés által készített jelentéseket, lenézi a tábornokokat, nem hajlandó megszívelni a javaslataikat, mindenhol egyszerre akar támadni, vakon hisz az akarat mindenhatóságában, és folyamatosan alábecsüli az ellenfelet. Mindezek ellenére 1942 júliusának végén a Don meg a Donyec között a Wehrmacht diadalmasan tör előre, a Vörös Hadsereg pedig fejvesztve hátrál.

* Második nincs – épp ez az oka az első bukásának.

Jegyzetek

1 Mario Dederichs, *Heydrich*, Paris, Tallandier, 2007, 133. o.
2 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 90–91. o.
3 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 133–134. o.
4 François Kersaudy, *Hermann Göring*, Paris, Perrin, 2009, 187. o.
5 Wilhelm M. Carlgren, *Svensk Utrikespolitik 1939–1945*, Stockholm, Allmänna Förlaget, 1973, 340–341. o.
6 Uo., 341. o.
7 Uo.
8 François Kersaudy, *Vi stoler på England*, Oslo, Cappelen, 1991, 120–126. o.
9 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 34. o.
10 NIOD, Map B 1, Kersten tot Brandt, 5/3/42.
11 Uo., MAP b 2, Kersten tot Himmler, 15/6/42.
12 NIOD, Map F 7, Gedeelte van het verhoor van Harster door L. de Jong over Kersten, 7 maart 1949, 38. o.
13 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen des letzten Geheimdienstchefs unter Hitler*, Gütersloh, Moewig, 1981, 311. o.
14 Uo., 314. o.
15 André Brissaud, *Canaris*, Paris, Perrin, 1970, 549. o.
16 François Kersaudy, *Les Secrets du IIIe Reich*, Paris, Perrin, 2013, III. fejezet.
17 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 314–315. o.
18 NIOD, Map F 1 Gesprek met Med. F. Kersten, id. mű, 21. o.
19 Martin Broszat, *Kommandant in Auschwitz*, Stuttgart, DVA, 1958, 182. o.
20 Uo., 183–184. o.
21 *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers, 1941/42*, id. mű, 259. o.
22 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 80. o.; *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 94–95. o.
23 Uo., 81. o.
24 Uo.

HATODIK FEJEZET

Kényes egyensúly

Mihelyt Hitler megérkezik az ukrajnai főhadiszállásra, Himmler is útnak indul, és 1942. július 24-én már ott is van; a Reichsführer Zsitomir mellett rendezkedett be a vezérkarával, Vinnicjától 110 kilométerre északra – természetesen vele van kezelőorvosa is, aki így írja le új életüket: „Zsitomirban a főhadiszállást egy szovjet katonaiskola épületében rendezték be, az épületet át se kellett alakítani. A főépület első emeletét tágas terem foglalta el, amelynél keresve se tudtunk volna alkalmasabbat találni megbeszélésekre és konferenciákra. Én voltam az egyetlen civil, így a mozgási lehetőségeim erősen korlátozottak voltak. Kelet-Poroszországban még nagyokat sétálhattam az erdőben, Zsitomirban viszont ez már nem volt lehetséges. Be kellett érnem a lőtérrel, de ez csak 100 méter hosszú volt, és szögesdróttal volt bekerítve. (...) Csak jártam körbe-körbe, közben meg-megálltam, néztem a katonák lőgyakorlatát. Akkor jártam először Oroszországban, és bizony nem volt könnyű elfogadni a mozgási szabadságom korlátozását. »Egyenruhában – mondta Himmler –, oda megy, ahova csak akar.« De ezúttal is visszautasítottam az ajánlatot.* Mivel Himmler is látta, milyen nehezen viselem a helyzetet, piacnapon – persze csak kísérettel* – a helyi piacra is elmehettem. A vidék, amerre mentünk, irreálisnak látszott. A végtelenbe nyúló lapos síkságon sárgán kókadozott a növényzet a nyári hőségben. A piacon festő ecsetjére kívánkozón kavargott a tarkabarka tömeg. Az emberek alázatosak voltak, félénkek, és olyan lassú tempóban haladtak előre, ólomnehéz léptekkel, mint az álomban. Szóba elegyedtem egy-kettővel,** még szotyolát is vettem nekik."[1]

Himmlernek eszébe se jut, hogy sétáljon egyet a kisvárosban: „Július 27-én – jegyzi fel Kersten –, délután ötkor jött vissza a Führer barakkjából. A megbeszélés fontos lehetett, azt vitatták meg, hogyan osszák szét a győzelem után Oroszország európai területeit. Himmler bejelentette, a Führer megingathatatlan meggyőződése, hogy rövid idő alatt meg tudják majd törni az oroszok ellenállását, és hogy ideje előkészíteni Oroszország felosztását."[2] Himmler, az SS nevében, rögtön be is jelentette igényét Ukrajna termékeny országrészeire, sőt, nagylelkűen még Kerstennek is felajánlotta, hogy minden további nélkül ő is birtokot kaphat a régióban – Kersten, udvariasan, azzal hárította el az ajánlatot, hogy ha vége a háborúnak, Finnországban szeretne letelepedni. Ezután Himmler rátér a lényegre: „Hitlernek az a kívánsága, hogy a finnországi zsidókat szállítsák a lengyelországi Majdanekbe. A Führer ugyanis úgy ítéli meg a helyzetet, hogy nemsokára vége a háborúnak, és sietni kell a zsidók likvidálásával. (...) Most itt a kedvező alkalom, hogy Finnországot engedményre kényszerítse a zsidókat illetően, különös tekintettel arra, hogy Finnországban jelenleg kenyérgabonából nagy a hiány. A német kormány közölte is a finn hatóságokkal, hogy ha a finnek kiadják a zsidókat, kész

* Azt viszont elfelejti hozzátenni, hogy alig egy hónappal később, nyilván engedve Himmler rábeszélésének, Kersten levélben arra kéri a finn külügyminisztert, hogy engedélyezze neki a német katonaorvos-egyenruha viselését. Az engedélyt megkapja, a források azonban arról nem beszélnek, hogy bárki is látta volna ebben az öltözékben.

* A visszaemlékezések másik verziójában azt írja, egyedül ment ki a piacra, kísérők nélkül, de emiatt szigorúan megdorgálta Himmler titkosszolgálata. A figyelmeztetés nagyon is indokolt volt: három hónappal később Himmler pilótáját, Carl Schnäbelét egyik ilyen kiruccanáson az ukrán partizánok felkoncolták.

** Feltehetően azzal a hézagos orosztudással, amit még Tartuban osztálytársaitól tanult.

kenyérgabonával ellátni az országot. Ha viszont a finnek nemet mondanak, szeptemberig se lesznek elegek a készleteik; és ha nem sikerül nekik legalább harmincezer tonna kenyérgabonát importálni, súlyos élelmezési válságnak néznek elébe."[3]

Himmler, két nappal későbbre tervezett útján, pontosan ezt az üzletet fogja javasolni a finneknek. Kersten gyorsan tájékoztatja Kivimäki* finn nagykövetet, aki arra kéri, próbálja Himmlert lebeszélni az utazásról – vagy ha nem sikerül, igyekezzen bekerülni a kíséretébe. „Másnap kerek-perec kijelentettem Himmlernek, hogy egészségi állapota ezt az utazást nem teszi lehetővé. Páciensem azzal vágott vissza, hogy Hitler szemében halaszthatatlanul fontos ügyről van szó, amiért is az utazást nem lehet elodázni, arról nem beszélve, hogy egy füst alatt az Észak-Finnországban állomásozó Waffen-SS egységeknél is ellenőrzést fog tartani. Azt javasolta, ha annyira aggódom az egészségéért, kísérjem el Finnországba, hogy ott is folytathassuk a kezeléseket."[4] Himmler ehhez azt is hozzáfűzte, hogy Kersten tolmácsolhatna is neki a látogatás alatt.

Július 29-e reggelén a Reichsführer – Felix Kerstennel, Karl Wolff szárnysegéddel meg a szokásos kísérettel – Finnországba repül. Alig szállnak le Helsinkiben, Himmlernek kiújulnak a hastáji görcsei, Kerstennek azonnal kezelésbe kell vennie: „Mivel egyedül voltunk, próbáltam meggyőzni, hogy a látogatás aligha a legalkalmasabb időpont arra, hogy váratlan vitába bonyolódjon a zsidókérdésről a finn kormánnyal. Mint mindig, amikor nagy fájdalmai voltak, ezúttal is befolyásolható volt, végül beleegyezett, hogy felveszi a kapcsolatot néhány magas rangú finn személlyel. A kezelés befejeztével, Himmler meg Wolff társaságában, én is jelen voltam a Ryti elnök és felesége által adott díszebéden. Mivel nem érezte jól magát, Himmler ebéd után rögtön visszatért a szállodájába, úgyhogy lehetőség nyílt rá, hogy én is elbeszélgessek Wittinggel, a finn külügyminiszterrel Himmler látogatásának

* Hogy hogyan, nem tudni – a telefonbeszélgetéseket ugyanis lehallgatták, ráadásul Kersten nem beszélhetett más nyelven, csakis németül.

céljáról. Abban rögtön egyetértettünk, hogy meg kell próbálni az ügyet húzni-halasztani. Erre nem is egy lehetőség kínálkozott. A legegyszerűbb azt mondani, hogy a zsidókat csak a finn parlament hozzájárulásával lehet kiadni, márpedig a parlament legközelebb csak novemberben ül össze. Anélkül, hogy pontosítanák, mi is a kérdésben a finn kormány álláspontja, értésére adnák Himmlernek, hogy a kormány kész rendkívüli ülésre összehívni a parlamentet, csakhogy az ilyen rendkívüli ülés, ráadásul a háború kellős közepén, könnyen felkorbácsolhatja a politikai indulatokat, és akkor a kormánynak egy sor nem kívánt problémával is szembe kell néznie. Emellett arra is figyelmeztetni kéne Himmlert, hogy a zsidók Németországnak való kiadása csak növelné a lakosság németellenességét – annál is inkább, mivel a téli háború alatt a zsidók nagy számban áldozták Finnországért az életüket. A finnek nem értenék, hogy a kormány miért adja ki Németországnak mindazoknak az anyját, feleségét, gyerekeit, akik életüket adták Finnországért. Másrészt azzal a ténnyel is számolni kell, hogy Finnország igen nehéz helyzetbe kerülhet a gabonahiány miatt. Végül, miután alaposan meghányták-vetették a dolgot, oda lyukadtak ki, hogy Witting a fentiek szerint fog válaszolni, ha Himmler szóba hozza a zsidókérdést. De, időközben, én is latba vetem minden befolyásomat, hogy Himmler elfogadja Witting álláspontját."[5]

A fejlemények azonban már nem ilyen világosak, mivel Kersten különböző könyveiben több – egymással összeegyeztethetetlen – változatban adja elő a történteket; ráadásul egyik-másik verzió már kronológiai szempontból is elfogadhatatlan. Akárhogyan is, Himmler határidőnaplóját alapul véve, a svéd nyelvű *Samtal med Himmler* című memoár változata látszik legvalószínűbbnek: „A szállodába visszamenet azt mondtam Himmlernek (...), Finnország elvben elfogadja a finnországi zsidókkal kapcsolatos javaslatát. De hozzátettem, egyelőre egy sor akadályba ütközik a terv végrehajtása, és olyan jól vázoltam fel a dolgokat, gondosan megválogatva a szavaimat, hogy egyáltalán nem sértődött meg, és nem is haragudott, sőt, nagyon is meg volt elégedve. Azonnal

kérte, hogy telefonon kapcsolják Hitler főhadiszállását, és tájékoztatta a Führert a tárgyalások pozitív alakulásáról – ezzel Hitler, legalábbis egyelőre, be is érte."[6]

A telefonbeszélgetés minden valószínűség szerint július 29-én este* történhetett, a rákövetkező nap délutánján Himmler Mannerheimnél tett látogatást, mégpedig a marsall Mikkeli melletti főhadiszállásán – ezután ellenőrző körútra indult az Észak-Finnországban Oulu és Rovaniemi között állomásozó Wehrmacht- és SS-alakulatokhoz. Kerstent, aki ez alatt az idő alatt Helsinkiben marad, július 31-én délután Risto Ryti köztársasági elnök hívja meg Rolf Witting külügyminiszterrel együtt. Hosszú beszélgetés után mindhárman megállapodnak abban, hogy Finnország hajójának lassan és diszkréten el kell távolodnia a német vizektől." Kersten azt is megkérdezi, Finnországnak nem kellene-e befejeznie a Németországgal való együttműködést, mire Witting: „Ez egyelőre sajnos lehetetlen. Finnország nem szolgáltathatja ki magát az oroszoknak. Ettől függetlenül Himmler ötletei és javaslatai elképesztőek.** Finnország szabad állam, amelynek politikája semmiképpen sem hagyhatja figyelmen kívül az emberi tisztességet és méltóságot. Nem adja ki, és nem is adhatja ki az itt élő zsidókat."[7]

Miután Himmler augusztus 4-én visszatér ellenőrző körútjáról, Rangell miniszterelnöknek lesz a vendége, aki előtt rögtön felveti a zsidók deportálásának kérdését. Ezt a jeges választ kapja: „Wir haben keine Judenfrage."***[8] Mivel a Reichsführernek nem erénye a bátorság, azonnal visszavonulót fúj: „Eredetileg úgy terveztem, már most deportálom a finn zsidókat, de Kersten orvosi tanácsos elmagyarázta, hogy ennek egy csomó technikai akadálya van. Mivel mindig is ellene voltam az olyan intézkedéseknek, amelyek nyugtalanságot keltenek a lakosság körében, úgy ítéltem meg a helyzetet, hogy okosabb novemberig várni, amikor a parlament rendes ülésén diszkrétebben is el tudja intézni a kérdést."[9] A parlament, magától értetődik, novemberben sem vette napirendre az ügyet, de azon a télen a finnek legalább meg fogják kapni a kenyérgabonát; a finnek a zsidókat nem fogják kiadni, Felix Kersten pedig később megkapja a Fehér Rózsa-rend parancsnoki keresztjét – de nem tolmácsi szolgálataiért, egészen másért...*

Vajon augusztus 6-án, a visszaúton, rájött-e Himmler, hogy túljártak az eszén? Mindenesetre bizalmasan ezt mondta Kerstennek: „Ez a Ryti úgy viselkedik, mint egy angol lord, Angliában végezte tanulmányait, és tetejébe még szabadkőműves is. Sohase lesz a nemzetiszocializmus híve, és mérget vennék rá, hogy németellenes.** Ami engem illet, nagyon veszélyesnek tartom. (...) Egyébként mindig is óvakodtam a Ryti- és Mannerheim-féle*** szabadkőművesektől, és csak most látom, mennyire igazam volt."[10]

Zsitomirban az élet a késő nyári hőségben visszazökken a rendes kerékvágásba. A nappali forróságot alig ellensúlyozza az éjszakai hideg, az állandóan nyirkos erdő meg a falánk szúnyogok meg-megújuló támadása. Mivel a Reichsführer egészségi állapota nem a legjobb, és szüksége van rendszeres kezelésre, Kersten a kezeléseket biztosítja is neki, de közben azt sem felejti el, amit alig egy hónappal korábban a koncentrációs táborok kapcsán elhatározott: „Egy orvosnak elsősorban a betegei gyógyításával kell törődnie... De azt is világosan láttam, cselekednem kell, ha meg akarom őrizni lelki nyugalmamat. (...) Olyan módszert kellett

* Vagy éjszaka, Hitler ugyanis álmatlanságban szenvedett.

** Himmler az egyik négyszemközti beszélgetésen állítólag azt is javasolta Wittingnek, hogy Finnország konfliktusba fog keveredni Svédországgal, ami jó ürügy lesz Németországnak az utóbbi megszállására. Witting – jóllehet nem mutatta ki érzelmeit – méltatlankodva reagált a tisztességtelen javaslatra.

*** „Minálunk nincs zsidókérdés."

* Tolmácsra nem volt szükség: a köztársasági elnöktől – a külügyminiszteren és Mannerheim marsallon át – egészen a miniszterelnökig mindenki tökéletesen beszélt németül.

** Mindebben sok az igazság: Risto Ryti, aki rövid ideig Oxfordban is tanult, a Victoria-rend (KCVO) parancsnoki fokozatának kitüntetettje, emellett szabadkőműves, inkább az angolokhoz húz, semmint a németekhez, és egyáltalán nem híve a nemzetiszocializmusnak.

*** Mannerheim marsall sohasem volt szabadkőműves.

kidolgoznom, amivel valamit el tudok érni. Mivel Himmler néhány napra rá magához rendelt a főhadiszállásra, úgy gondoltam, nem várok tovább, és színlelt naivsággal megkérdeztem, igaz-e, hogy rendszeresen kínozzák és el is pusztítják az internáltakat a koncentrációs táborokban. Himmler elnevette magát: »Úgy látom, Kersten – mondta –, maga is áldozatul esett az ellenséges propagandának! Az ellenség rengeteg álhírt terjeszt, hogy lejárasson minket!« Azzal válaszoltam, hogy szó sincs álhírről, amit hallottam, az szavahihető forrásból származik. Himmler, persze, azonnal tudni akarta, milyen hírforrásról van szó. Mire én: »Nemrég a finn követségen találkoztam pár Svédországba tartó svájci állampolgárral. Fényképeik is voltak a koncentrációs táborokról, az SS őröktől vásárolták őket.« Himmler azonnal belesétált a kelepcébe; rögtön félbeszakított: »Ez lehetetlen! Csakugyan látott koncentrációs táborban készült fényképeket? És ezek az urak még mindig Németországban vannak? Ha igen, azonnal beszélnem kell velük!« Azt válaszoltam, az urak minden jel szerint már Svédországban járnak, és azt is hozzátettem, hogy a koncentrációs táborokról szóló jelentéseket nem lehet ellenséges propagandának minősíteni. »Elismerem – válaszolta Himmler –, hogy néha előfordulhatnak bizonyos események, de ezeket az ellenséges propaganda felnagyítja, eltúlozza. Az ég szerelmére, nem tudja, hogyan lehetne ezeket a fényképeket visszaszerezni?« Amikor azt mondtam, ez teljesen lehetetlen, Himmler nagyon gondterheltnek látszott."[11]

Ettől fogva Kersten megpróbál minél többet megtudni a koncentrációs táborokról, igyekszik szóra bírni Himmler környezetét: „Apránként sikerült legyőznöm tartózkodásukat; miután megeskettek, hogy nem adom tovább a hallottakat, sok mindent megtudtam, és amit elmondtak, az nemcsak igazolta mindazt, amit a ravensbrücki asszonyoktól megtudtam, de sokkal borzalmasabb volt a tőlük hallottaknál. Legtöbben nagyon szégyellték magukat, (...) csak kevesen próbálták igazolni mindazt, ami a koncentrációs táborokban történik, és mindannyian egybehangzóan állították, hogy a német népnek fogalma sincs, milyen

körülmények között tartják a foglyokat a koncentrációs táborokban. (...) Felvetettem, hogy tekintettel rangjukra és beosztásukra, ők maguk is közbeléphetnének, de csak a vállukat vonogatták: nem tehetnek semmit, és különben is, úgy gondolták, nem az ő dolguk. (...) Amikor pedig megkérdeztem, miért nem tagadják meg a részvételt ezekben a szörnyűségekben, zavartan rám néztek: »Engedelmeskednünk kell – mondták –, különben minket is megölnek.«"[12]

1942 augusztusának közepén mindenki optimista a vinnyicai és zsitomiri főhadiszálláson: Paulus tábornok 6. hadserege, amely erőltetett menetben halad kelet felé, két szovjet hadsereget is bekerített és szétvert Kalacs mellett, mindössze hetven kilométerre Sztálingrádtól. Délen, List marsall *A* hadteste átkelt a kubáni sztyeppéken, hogy elfoglalja Szevasztopolt, Armavirt és Majkopot. Augusztus 19-én Hitler bizalmasan közli Goebbelsszel, megkezdődött Sztálingrád ostroma, és hogy a várost egy hét alatt elfoglalják, és ezután teljesen „eltörlik a föld színéről". Hozzáteszi, még a nyáron meg akarja szerezni a kaukázusi petróleummezőket, hogy végleg bebiztosítsa az üzemanyag-utánpótlást, és el akarja vágni az oroszok hozzáférését az üzemanyagforrásokhoz, majd „be akar törni a Közel-Keletre, el akarja foglalni Kis-Ázsiát, Irakot, Iránt, Palesztinát, és a briteket meg akarja fosztani az üzemanyag-utánpótlás lehetőségétől".[13] A Führer, látnivaló, nem foglalkozik olyan apróságokkal, mint idő meg távolság, ahogyan azzal se, hogy mindehhez megvannak-e az anyagi eszközei.

Ami Himmlert illeti, őt főleg a meghódított területek fejlesztése foglalkoztatja. Ki is fejtette Hitlernek az elképzeléseit arra vonatkozóan, hogy „földműves katonáknak"* *(Wehrbauern)* kellene falvakat építeni. Amikor Kersten másnap reggel találkozik vele,

* Felix Kersten a *Totenkopf und Treue* címen 1952-ben közreadott „naplójában" – tévesen – 1942. július 16-ára teszi a beszélgetést: ebben az időpontban az SS Reichsführer még be sem rendezkedett a zsitomiri főhadiszálláson! A legvalószínűbb dátum Himmler határidőnaplójának következő bejegyzése szerint augusztus 10-e: „Ebéd Hitlerrel Vinnicja augusztus 9-én, 14–15 h. Kersten, kezelés: Zsitomir, augusztus 10-e, reggel 9 óra.

nagyon izgatottnak látja: „El se tudja képzelni, milyen boldog vagyok, Herr Kersten! A Führer nemcsak meghallgatott, de szokása ellenére egyetlen egyszer sem szakított félbe. (...) Még helyeselte is a javaslataimat, kérdéseket tett fel, és olyan fontos részletekre is felhívta a figyelmemet, amikre nem is gondoltam.* (...) Ez volt életem legszebb napja!"

Kersten megkéri Himmlert, feküdjön le a kezeléshez, de mintha az nem is hallaná: „Hitlernek ahhoz a gondolatához igazítottam a mondanivalómat, amely szerint az európai életteret meg kell védeni – tudtam, mennyire ragaszkodik ehhez a meggyőződéséhez. Felfegyverzett földművesekkel benépesített falvak – megannyi láncszeme a Kelet gyarmatosításának és védelmének. Ez lesz az alapzata annak a nagy falnak, amit Európa védelmében a Führer emel majd, miután német győzelemmel véget ért a háború. Ezek a germán falvak több száz kilométer széles védelmi övezetet alkotnak majd – képzelje csak el, Herr Kersten, micsoda gondolat! (...) És ha mindez megvalósul, Adolf Hitler neve lesz a legnagyobb név a német történelemben! És a Führer nem valaki másra, hanem énrám bízta ezt a nagy feladatot!"

Himmler ezzel az íróasztalán magasodó irathalomból kihúz egyet, és odanyújtja az ámuldozó Kerstennek:

– Nézze csak, Herr Kersten, itt a felfegyverzett germán földművesek falujának terve, ezt fogjuk Keleten felépíteni. Harminc–negyven gazdaság alkot majd egy falut, és minden gazda nagyjából százhúsz hektár földdel rendelkezhet, természetesen a talaj minőségétől függően. Ez ad majd lehetőséget a gazdaságilag független és anyagilag tehetős paraszti osztály kialakítására. (...) A gazdák vezetője pedig egyben parancsnoka is a felfegyverzett parasztokból álló faluközösségnek.

– Vagyis Ön katonai alakulatként képzeli el ezt a faluközösséget?

– Persze, a katonai feladat talán a legfontosabb, amit a felfegyverzett parasztok falvaira bízunk. (...) Mindegyik negyven tanyából álló falu – a gazdákkal, a gazdák fiaival meg a bérlőkkel – nagyjából kiad egy századot. (...) És ezek a gazdák nemcsak a Reichért, hanem tanyájukért, az otthonukért is harcolnak majd. Mindegyik tudni fogja, nekik nem valami távoli bürokrácia írja elő, mi a teendő; ők autonóm közösséget alkotnak, a közösség pedig a tagjai által hozott törvények szerint működik.

* Hitler 1942 áprilisában már jelezte, hogy érdeklődik a terv iránt. L. Henry Picker (kiadó), *Hitlers Tischgespräche*, Berlin, Ullstein, 1989, 202. o.

Kersten, még a meglepetés hatása alatt, a következőképpen fogalmazza meg első ellenvetését:

– Hogy ilyen telepes falvakat létre lehet hozni, azt egy percig sem vitatom, ennek ellenére az a véleményem, hogy abszurd ezeknek a falvaknak a létesítését összekötni a terület katonai védelmének problémájával. Utóvégre nem Gusztáv Adolf korában élünk! Ő még harcolhatott parasztokból toborzott hadsereggel, akkor a háborúkat még viszonylag egyszerű fegyverekkel vívták. De ma, a tankok, lángszórók, repülők világában... Nekem ez az elképzelés inkább a német romantikát juttatja eszembe.

„Utóvégre nem Gusztáv Adolf korában élünk..." – mondta Kersten. Hogyan is sejthette volna, hogy a Führert teljesen áthatja a Harmincéves Háború szellemisége? És hogy egyik nagy vágya – saját bevallása szerint – épp „a Vesztfáliai béke likvidálása"?[14] Sajtófőnöke, Otto Dietrich „múltból itt maradt"[15] személyiségként írja le Hitlert, és mindent összevéve Himmler is csak a Führer hasbeszélő bábja. Kersten viszont racionálisabb – és kulturáltabb – évszázad gyermeke, ami bizony nem könnyíti meg a megértést a két férfi között:

– Úgy látom, Herr Kersten, Maga még a Führernél is okosabbnak képzeli magát. (...) Ugyanis ő rendelte el, hogy minden felfegyverzett parasztnak puskát, páncélsisakot és egyéb szükséges katonai felszerelést kell tartania az otthonában. A kisebb egységek golyószóróval, automata fegyverekkel és gránátokkal lesznek felszerelve. Harckocsikkal a zászlóaljak rendelkeznek.

Mire Kersten, még mindig szkeptikusan:

– De vajon az emberek el fogják-e fogadni ezt az örökké tartó katonásdit? Lehet, hogy ezt a fiatalok pár évig élvezni fogják, az sem lehetetlen, hogy szívesen vesznek részt a kiképzésben és

gyakorlatozásban, annak azonban aligha fognak örülni, hogy állandóan katonai fegyelemnek lesznek alávetve…

– Ezt csak bízza ránk. Ezen pszichológiai módszerekkel nagyon gyorsan tudunk változtatni. Mindez idomítás kérdése, márpedig ebben mi otthon vagyunk. (…) A városi ember gyáva, a bátrak kivétel nélkül falusiak. Csak kedvező feltételeket kell teremteni, és már meg is születik a hősökből álló új nemzet a keleti végeken![16]

A jó dolgok azonban egyszer véget érnek, és Kersten megjegyzi: „Himmler ezúttal is megfeledkezett mindazokról, akiket az előszobában várakoztatott, sőt, a kezelésről is. Azt javasoltam, halasszuk a kezelést estére. »Istenem – jegyezte meg Brandt, amikor kiléptem Himmler dolgozószobájából –, ma aztán jól elhúzódott a kezelés!« – Dehogy – válaszoltam –, csakhogy ma ő kezelt engem, nem én őt. Még mindig forgott velem a világ a katonapara-sztokkal, a mesterlövész, tankvadász- és ejtőernyős-képzésben részesülő földművesekkel kapcsolatos elképzelésektől."

Kersten csak Brandttal osztja meg, amit konklúzió gyanánt leszűrt a beszélgetésből: „A Reichsführer nem ismeri a gazdák mentalitását. Ő csak a germán parasztkatonák idealizált képét látja maga előtt, ez azonban nem létezik a valóságban. A gazda elsősorban önmagára gondol; persze, mindenki örül, ha kaphat egy tanyát a keleti végeken, de ha a gazdának állandóan háborúskodnia kell, a Reichsführer előbb-utóbb komoly ellenállással találja magát szemben. (…) A gazdát legelsősorban saját gazdaságának teendői foglalkoztatják, neki minden más irányú tevékenység csak időpocsékolás. És melyik gazda fogja tankkal feltúrni a termőföldjét?"[17] Pedig Kersten is, Himmler is mezőgazdasági tanulmányokat folytatott fiatalkorában – csakhogy míg az egyik megmaradt a valóság talaján, a másik minden realitásérzékét elvesztette.

Nem csoda, hogy Kerstennek olyan érzése van, mintha bolondokházába csöppent volna, ráadásul olyan tébolydába, amelynek a legsúlyosabb esetnek számító őrült a vezetője; de még más meglepetések is várnak rá. Három nappal később például ezt jegyzi

fel: „1942. augusztus 20.* Ma is kezeltem Himmlert, erős fájdalmai voltak. Ahogy megkönnyebbült, fekve maradt a díványon, közvetlenebb lett egy kicsit, és akárcsak a múltban többször is, megint szabad utat engedett a gondolatainak. Váratlanul megoldódott a nyelve. (…) Heydrichre terelődött a szó. Hitlert, aki rendkívüli tehetségnek tartotta Heydrichet, mélyen megrendítette a halála. »Ez még egy elvesztett csatánál is nagyobb veszteség volt a szemében.« Ilyen rendkívüli tehetséget nagyon nehéz pótolni. Hitlernek nagy tervei voltak vele."[18] Kersten megragadta az alkalmat, és megkérdezte:

– Egyes pletykák szerint Heydrich messze nem volt százszázalékos árja. De ez, ugye, nem igaz?

– De, nagyon is igaz.

– Ezt korábban is tudta, vagy csak Heydrich halála után értesült róla?

– Ezt már akkor tudtam, amikor még a bajorországi rendőrségnek voltam a vezetője. Annak idején tudattam is a Führerrel, aki színe elé kérette Heydrichet, és hosszasan elbeszélgetett vele. Hitlernek a beszélgetés eredményeképpen igen kedvező benyomása alakult ki róla. Később a Führer azt mondta, Heydrich rendkívül tehetséges, de egyben rendkívül veszélyes is, és hogy a mozgalomnak ki kellene használni az adottságait. Ilyen embert azonban csak úgy tudunk használni, ha keményen kézben tartjuk, az a tény pedig, hogy nem teljesen árja származású, erre nagyon is alkalmas. Örökké hálás lesz, amiért nem zártuk ki a sorainkból, és vakon fog engedelmeskedni. Így is történt…"

Amihez Kersten hozzátette: „Miközben Himmler beszélt, eszembe jutott, milyen szervilisen viselkedett vele Heydrich, és hirtelen megértettem, hogy miért." Himmler így folytatta:

* Ez a dátum is elfogadhatatlan: Himmler, Kersten nélkül, augusztus 20-án ellenőrző körúton van Lvov (Lemberg) és Lublin között. A beszélgetésre augusztus 11-én, 12-én vagy 13-án feltehetően Zsitomirban került sor – a három dátum a Reichsführer határidőnaplója szerint három kezelés időpontja. (Valószínű, hogy Kersten annak idején dátum nélkül vetette papírra feljegyzéseit, és az események dátumát jól-rosszul csak hét évvel, már a háború után rekonstruálta.)

– A Führer bátran bízhatott rá olyan feladatokat, amiket senki se vállalt volna, biztos lehetett benne, hogy a lehető legjobban fogja végrehajtani őket.

Mire Kersten felháborodva:

– Más szóval zsidót használtak a zsidók megsemmisítésére, olyat méghozzá, akit kézben tudtak tartani? Micsoda ördögi terv!

– Ugyan! Vegye csak elő Machiavellit, és nézze meg, mit mond az államrezonról, ott ennél sokkal különbeket is talál! Azt hiszi, most más idők járnak? Dehogy! Csak a módszerek kifinomultabbak. Ha Machiavellinek meg kellett volna védenie az államot, pontosan ugyanígy cselekedett volna, ő is olyanokat használt volna erre a célra, akiket állandóan ellenőrzése alatt tud tartani… „Ezek után – írja Kersten – elhallgattam, Himmler pedig azzal zárta le a beszélgetést, hogy a lelkemre kötötte, senkinek se beszéljek arról, amit most hallottam tőle."[19]

Ma a legtöbb történész egyetért abban, hogy Heydrichnek nem voltak zsidó felmenői; ebből arra a következtetésre is juthatunk, hogy az idézett párbeszédet Kersten kitalálta. De ne feledjük, az 1940-es évek szereplőit a legkevésbé sem befolyásolta a mai történészek véleménye. Az akkori emberre főleg a két háború közti pletykák, mendemondák voltak hatással; ezeket pedig a következőképpen foglalhatjuk össze: a harmincas évek elején egy hallei pék szerint Heydrich apai nagyanyja, akit a pék is jól ismert, zsidó volt, és Sarahnak hívták. Reinhardt Heydrich beperelte a péket, és a pert meg is nyerte, mivel a „rágalmazó" nem tudta bemutatni a bíróságon a bizonyítékait. A fellebbviteli tárgyaláson azonban a pék azt kérte a bíróságtól, hogy ellenőrizze az egyház által, valamint a Halle város által anyakönyvezett születési bejegyzéseket, így derült ki, hogy mind az egyházi, mind a városi anyakönyvből eltűntek az 1904. márciusi születéseket rögzítő oldalak.* 1936-ban és 1937-ben Heydrich két másik férfit is feljelentett a bíróságon, amiért ők is azt híresztelték, hogy zsidó származású, és hogy ezt be is tudják bizonyítani, de még mielőtt

* Reinhardt Heydrich 1904. március 7-én született Hallében.

az ügy bíróság elé került, a két férfi közül az egyik visszavonta állítását, a másik pedig szőrén-szálán eltűnt. 1939-ben az is közszájon forgott, hogy Sarah Heydrich sírján a kőlapot másikra cserélték ki a lipcsei temetőben. Az új kőlapra csak ennyi volt rávésve: S. Heydrich.[20]

Bárhogyan értékeljük is ezeket az információkat, tény, hogy azokban az években nagyon is komolyan vették őket. Mi több, a náci párt korifeusai*, sőt, egyes katonai vezetők is számos dossziét töltöttek meg Heydrich származásával kapcsolatos iratokkal. Hans Pickenbrock tábornok például, az Abwehr első ügyosztályának vezetője** azt írja emlékirataiban, hogy főnöke – Canaris admirális – megszerezte az imént említett három per iratanyagának másolatát, mi több, annak a lipcsei kőfaragónak a számláját is, aki Sarah Heydrich sírján a kőlapot kicserélte.[21] Az admirális állítólag értesítette is Reinhardtot, és azt tanácsolta neki, érdemes volna életbiztosítást kötnie (ami elterjedt gyakorlat volt a Harmadik Birodalomban).[22] Walter Schellenberg SS felderítőtiszt, az RSHA VI. ügyosztályának vezetője, aki közvetlen beosztottja volt Reinhardt Heydrichnek, szintén megerősítette ezeket a híresztelléseket: „Canaris, kevéssel az RSHA vezetőjének halála után, reggeli lovaglás közben elmondta, hogy kezében voltak a bizonyítékok Heydrich zsidó származását illetően (de hogy ezek a bizonyítékok csakugyan birtokában voltak-e vagy csak látta őket, arra már nem emlékszem)."[23] Amikor a két különböző – és egymással rivalizáló – felderítés, vagyis az Abwehr meg az SS valamiről ugyanazt mondja, akkor azt nem lehet félvállról venni – ezért vehette Himmler is komolyan…

Mellesleg ugyanarról a Walter Schellenbergről van szó, aki Himmler utasítására 1942. augusztus 12-én Zsitomirba utazott. A Reichsführer ekkor több feladattal is megbízta, Schellenberg azonban, váratlanul, meghökkentő javaslattal hozakodott elő.

* Kezdve Martin Bormann-nal, akinek Heydrich állandó fenyegetést jelentett…

** A külföldi katonai hírszerzés volt a feladata.

Miután az SS hírszerzés vezetője jó ideig tanulmányozta mind az Egyesült Államok, mind a Szovjetunió gazdasági és katonai kapacitását, nagyjából 1942 januárjában arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy Németországnak lehetetlen megnyernie a háborút a két egymással szövetséges nagyhatalom ellenében. Amikor erre rájött, úgy határozott, engedélyt kér Himmlertől, hogy titokban tárgyalásokat kezdeményezzen a szövetségesekkel a békekötés lehetőségeiről. – Maga teljesen megőrült? – kérdezi tőle a Reichsführer; ez utóbbi teljesen összezavarodik. Felháborodás, hitetlenkedés, bizonytalanság, szorongás, beletörődés – ezek az érzések kavarognak benne, míg végül, nagy nehezen, rááll a dologra. Utóvégre nem árt vészkijáratot biztosítani magának arra az esetre, ha balul ütne ki a Führer katonai kalandja. Csakhogy az ügy rendkívül kockázatos, és különben is, érdemben csakis akkor lehetne tárgyalni a szövetségesekkel, ha előbb eltávolítja Ribbentropot a külügy éléről. Schellenberg végül zöld utat kap, hogy semleges országokban közvetítőkkel felderítse a kapcsolatfelvétel lehetőségeit. Csakhogy Himmlerben, rögtön ezután, megint a félelem kerekedik felül. A Reichsführer ezzel a rá annyira jellemző figyelmeztetéssel zárja a beszélgetést: „Ha hibázik, rám ne számítson, nem fogom kihúzni a csávából."[24]

A Reichsführer határidőnaplójából kiderül, Schellenberg, hét másik tiszttel, 1942. augusztus 12-én 14 órakor csakugyan Himmlernél ebédelt, majd Himmler 16 óra 45-kor négyszemközt is tárgyalt vele, végül, még mindig a határidőnapló szerint, közvetlenül Schellenberg után Kerstent is fogadta.[25] Ráadásul ennél sokkal több történt. Azon az estén Schellenberg, elöljárója ajánlására* Kerstent is felkeresi orvosi vizsgálat céljából. Az utóbbi időben sokat aggódik az egészsége miatt. Lefogyott, látszólag minden ok nélkül; a fogyást az SS orvosok máj- és epebántalmakkal magyarázzák, pontos diagnózist azonban nem állapítottak meg. Vajon Schellenberg csakugyan találkozott Kerstennel? Annyi bizonyos, hogy ezzel kapcsolatban a nyilatkozataik eléggé ellentmondásosak.* Mindenesetre, ezen a napon Schellenberg olyan férfiról ad érdekes portrét, akivel a későbbiekben még gyakran fog találkozni: „Külsőre nem volt valami vonzó férfi, ráadásul eléggé el volt hízva, csak ránézésre is több, mint száz kiló lehetett. Ha csak a két lapátkezét nézte az ember, nem is gondolta volna, mennyi érzékenység van az ujjaiban; barna szemének íriszét furcsamód fekete karika övezte (...), attól volt olyan szúrós a tekintete. Mindent összevéve barátságos volt, jóindulatú és általában joviális."[26]

* Lásd fentebb, 103. o.

Kersten viszont ilyennek látta Schellenberget: „Meglepően korrekt viselkedés; nem tartozott a legőrültebb nemzetiszocialisták sorába; ízig-vérig katona volt, olyan értelmes ember, aki ösztönösen irtózott a rezsim brutalitásától. (...) Mivel meggyőződtem róla, hogy a viszolygása őszinte, igyekeztem rábeszélni, hogy alkalomadtán ő is segítségemre legyen."[27] A két férfi hajnalig beszélget, és azonnal rokonszenvükbe fogadják egymást. Hamar bebizonyosodott – emlékszik vissza Schellenberg –, Kersten teljesen egyetért velem abban, hogy ezt a háborút a lehető leghamarább be kell fejezni. Még arra is ráállt, hogy megpróbálja Himmlert ebbe az irányba befolyásolni. (...) Részemről megígértem Kerstennek, hogy minden módon meg fogom védeni Müllerrel** szemben."[28]

Jó alapja volt ez annak az egyetértésnek, amelyet aznap még terápia is követett: Felix Kersten orvosi tanácsos funkcionális dysphreniát*** állapított meg, amihez a duodenum[29] szintjén erős nyomás társult, de a beteg már az első kezelés után sokkal jobban érezte magát – az ötödik kezelés után pedig minden fájdalma megszűnt.[30] Az efféle dolgok mindig megpecsételnek egy barátságot; és a közös érdek is közrejátszott abban, hogy végül valamiféle cinkosság is kialakult a két férfi között...

* Schellenberg azt állítja emlékirataiban, egy évvel korábban találkoztak, 1945-ben viszont, amikor a britek kihallgatják, nem ezt mondja.

** Heinrich „Gestapo" Müller, az RSHA IV. ügyosztályának vezetője.

*** A rekeszizom eltorzulása, amely légzési nehézségeket is okozhat. Duodenum – patkóbél.

Jegyzetek

1 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 102. o.
2 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 164. o.
3 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 92–93. o.
4 Uo., 93. o.
5 Uo., 93–94. o.
6 Felix Kersten, Samtal med Himmler, Stockholm, CKM förlag, 2010, 140. o. (az 1947-es könyv újrakiadása).
7 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 169. o.
8 Olli Vehviläinen, Finland and the Second World War, London, Palgrave Macmillan, 2002, 85. o.
9 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 95. o.
10 Felix Kersten, *Totenkopf und Treue*, id. mű, 181. o.
11 Felix Kersten, Samtal med Himmler, id. mű, 126–127. o.
12 Uo., 128. o.
13 Elke Frölich (szerk.), *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, München, K. G. Saur, II. rész, 5. köt., 1998, 352–354. o.
14 Uo., II. rész, 3. köt., 55. o. (1937. február 23.)
15 Otto Dietrich, *Hitler*, id. mű, 71. o.
16 Felix Kersten, *Totenkopf und Treue*, id. mű, 157–163. o.
17 Uo., 163. o.
18 Uo., 127–128. o.
19 Uo., 128–129. o.
20 André Brissaud, *Canaris*, id mű, 512. o.
21 Uo., 513. o.
22 François Kersaudy, *Les Secrets du IIIe Reich*, id. mű, 75–81. o.
23 André Brissaud, *Canaris*, id mű, 511. o.; Walter Schellenberg, *The Labyrinth*, London, Da Capo, 2000, 193. o.
24 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 339. o.
25 Der *Dienstkalender Heinrich Himmlers, 1941/42*, id. mű, 514–515. o.
26 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 331. o.
27 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 127. o.
28 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 332. o.
29 Achim Besgen, *Der stille Befehl*, id. mű, 155. o.
30 Reinhard R. Doerries, *Hitler's Last Chief of Foreign Intelligence*, London, Routledge, 2003, 283. o.

HETEDIK FEJEZET

A gyanú árnyéka

1942 őszén a német katonai vezetők fejében már oszladozott a győzelmi mámor köde. A Kaukázusban, de Sztálingrád előtt is jelentősen megerősödött a szovjet ellenállás. Ahogyan Goebbels szeptember 16-án feljegyzi a naplójában: „El kell ismerni, a bolsevikok jelenleg olyan energikusan védekeznek, amire csak igen kevesen tartották őket képesnek."[1] Ez így is volt. Annál is inkább, mivel az észak-kaukázusi olajkutakat, amiket Hitler meg akart szerezni, a szovjet csapatok a visszavonulás előtt mind felgyújtották vagy eltömítették, úgyhogy a Wehrmacht ezekből a kutakból egyetlen csepp kőolajat sem tudott szerezni. Emellett a szövetséges repülőgépek is egyre intenzívebben bombázták Németországot, szeptemberben például Karlsruhe, Bréma, Düsseldorf, Frankfurt és München bombázása komoly károkat okozott az ipari létesítményekben. Rommel marsall németekből és olaszokból álló hadseregét a szövetségeseknek Alexandria előtt száz kilométerre, az El-Alamein nevű part menti város előtt sikerült feltartóztatniuk. Végezetül, a Csendes-óceán déli részén, a szövetségesek a Salamon-szigetcsoport Guadalcanal nevű szigeténél a japán terjeszkedést is sikeresen megállították.

1942 szeptemberében már csak Hitler ragaszkodott rendíthetetlen optimizmusához. Biztos volt benne, Sztálingrád eleste napok kérdése, és hogy a várost földig fogják rombolni. Azokat pedig, akik túlélték az ostromot, utolsó szálig likvidálják. Ezek után a grúziai partok megszállása egészen Batumiig merő formalitás: „A nehézségek korántsem megoldhatatlanok (...). Legelőször is az odavezető utat kell ellenőrzésünk alá vonni. Csakis ezután lesz szabad az út a dél-kaukázusi fennsíkhoz, és ott már teljes

biztonsággal szállásolhatjuk el csapatainkat, és alakíthatjuk ki az utánpótlási támaszpontokat. (...) Innen kiindulva már jelentéktelen erők is bőven elegendők Perzsia meg Irak felszabadítására, és biztos vagyok benne, hogy Indiában is nagy ovációval fogják fogadni bevonuló egységeinket."[2]

Lehet, hogy Himmler is osztja ezt a lelkesedést? Lévén Hitler szervilis és feltétel nélküli csodálója, egyetlen percig sem kételkedik a Führer stratégiai zsenialitásában – már csak azért sem, mert Heinrich Himmler katonai képességeit nyugodt lélekkel hasonlíthatók Hermann Göring gazdasági szakértelméhez... Néhány zavarba ejtő tényre azonban nyilván a Reichsführer is felfigyelt. Az utóbbi tizenöt hónapban elszenvedett sorozatos vereségek a lényeget illetően semmiben sem befolyásolták a szovjet hadsereg ellenálló képességét, ahogyan erről az SS hadosztályok aránytalan veszteségei is árulkodnak. Emellett Ukrajnában és Fehéroroszországban a mezőgazdasági, bányászati és energia-erőforrások kiábrándítóan jelentéktelenek voltak, a Sztálin által elrendelt felperzselt földtaktika miatt.[3] Egyes vidékeken, ahol pedig egy évvel korábban felszabadítóként fogadták a németeket, a partizánmozgalom megerősödése is gondot okozott.* Végül sok jóval az se biztatott, hogy a Führer egy hónap leforgása alatt két főtisztet is felmentett; először is leváltotta Halder tábornokot, a vezérkar vezetőjét, majd List marsallt, a kaukázusi *A* hadseregcsoport parancsnokát. A két főtiszt, két korábbi precedens tükrében,** alighanem bűnbakként szolgált...

Lehet, hogy annak is ez volt az oka, hogy a Reichsführer 1942. szeptember 8-a és szeptember 23-a között egy árva szót sem szólt a Wehrmacht katonai győzelmeiről a reggeli kezeléseken.[4] Általában Kerstner beszél – többnyire azért, hogy dicsérje mindazok érdemeit, akiket – belgákat, luxemburgiakat, észteket, letteket, hollandokat, franciákat és norvégokat – szeretne szabadlábra helyeztetni. Ezek közül kettő Kivimäki finn nagykövet ajánlására került fel a listájára: Finnország tiszteletbeli oslói konzulja, a bankár Johannes Sejersted Bødtker, valamint az oslói egyetem rektora, Didrik Arup Seip* – mindkettőt egy évvel korábban tartóztatták le, és zárták internálótáborba. Az utóbbi a sachsenhauseni tábor foglya, kiszabadítása a rákövetkező hetekben heves alkudozások tárgya: „Himmler nem adott egyértelmű választ. Nagy nehezen sikerült megtudnom (...), szó se lehet Seip professzor szabadon engedéséről, mivel lopás miatt tartják fogva. Utánanéztem, mi is lehetett az oka letartóztatásának, végül Brandt doktornak köszönhetően kiderült, hogy Seip sárgarépa-rakodás közben elcsent pár répát, amiért öt botütésre ítélték. Ezt el is mondtam Himmlernek, ő ellenőriztette az értesülésemet, és a hír igaznak bizonyult. Ezek után megkérdeztem Himmlert, összeegyeztethetőnek tartja-e a germánok méltóságával Seip professzor testi fenyítését. Himmlernek nagyon kínos lett ez az egész ügy; mindenesetre elrendelte, hogy a táborparancsnok kérjen bocsánatot Seiptől. (...) Végül Himmler késznek mutatkozott Seip szabadon engedésére. Arról hallani sem akart, hogy a professzort visszaengedje Norvégiába, viszont elintézte, hogy egy müncheni könyvtárban tudományos munkát végezzen, és hogy a felesége is csatlakozhasson hozzá."[5]

A sachsenhauseni internálótáborban tizenhatezer, különféle nemzetiségű embert tartottak fogva, és ezek közül havonta több ezren haltak meg a rossz bánásmód, alultápláltság és végkimerülés miatt. A táborparancsnokság a csonttá-bőrré soványodott foglyot átadta két SS-nek, akik Seip rektort Berlinbe vitték. A fogva tartás új helyszíne: Hausgefängnis,** Prinz-Albrecht-Strasse 8.

* De Himmler fanatizmusa miatt képtelen volt megérteni, hogy ennek két oka van: az egyik az akciócsoportok által elkövetett szégyenteljes mészárlások, a másik Alfred Rosenberg Reich-megbízott elképesztő inkompetenciája.

** Kilenc hónappal korábban, az 1941. decemberi szovjet ellentámadás után a Führer harmincöt tábornokát, a három – Oroszországban bevetett – hadseregcsoport több parancsnokát állította félre, köztük a szárazföldi hadsereg főparancsnokát, Walther von Brauschichtot.

* Bár a németek nem tudtak róla, Seip rektor egyike a *Kretsen* (Kör) néven ismert norvég civil ellenállás tíz vezetőjének.

** Házi őrizet.

– vagyis a Gestapo székhelye – amiből semmi jó nem olvasható ki. A rektor eleinte csak furcsállja a dolgot, majd elámul. Megkérdezik tőle, külön cellát akar-e, majd úgy hallgatják ki, mintha csak interjút kérnének tőle. Olyanokat kérdeznek, hogy milyen volt a gyerekkora, milyen tanulmányokat végzett, merrefelé járt a világban. És ez még mind semmi: december 23-án díszegyenruhában egy bizonyos „Müller tábornok" jelenik meg a cellájában,* és Himmler nevében bocsánatot kér a kegyetlen bánásmódért, majd hozzáteszi: „A felelősöket példásan megbüntettük."[6] Majd 1942 karácsonyán Seipet felteszik a müncheni vonatra; Münchenben a Vier Jahreszeitenben vesznek ki neki szobát, ami a város legjobb szállodája. Három napra rá, amikor a felesége is megérkezik hozzá Oslóból, értesítést kap, hogy a müncheni egyetemi könyvtárban folytathatja kutatásait.[7]

Ahogyan a legtöbb fogvatartott, akit szintén Himmler utasítására engedtek szabadon, Seip rektor sem tudja, kinek köszönheti szerencséjét. De a háború után a *Hjemme og i fiendeland* (Otthon és az ellenségnél) című könyvében ezt írja: „1945 decemberében Richert berlini svéd nagykövettől sok mindent megtudtam. Amikor 1942-ben Svédországban tartózkodott, Jenő herceg** megkérte, tegyen meg mindent a kiszabadításom érdekében. Richert erre azt mondta, Berlinben ugyan nincs semmilyen befolyása, de meg fogja kérni kollégáját, a finn Kivimäkit, hogy csináljon valamit az ügyben. Ez utóbbi fel is vette a kapcsolatot a német külügyminiszterrel, de hiába. Ekkor Himmler kezelőorvosához, a finn állampolgárságú Felix Kerstenhez fordult, neki aztán sikerült Himmlert rávennie, hogy nézzen utána az ügyemnek."[8] Az eredményt már ismerjük.

Csakhogy, jóllehet erről nem tudott, Seip rektor még nincs túl a veszélyen. „Abban a hitben voltam – emlékszik vissza Kersten –, hogy az ügy el van intézve; csakhogy nem sokkal később

* Vagyis a „Gestapo Müllerként" is emlegetett Heinrich Müller Gruppenführer.

** Bernadotte Jenő, V. Gusztáv svéd király legkisebb öccse.

Brandt doktortól megtudtam, hogy Terboven,* a Reich norvégiai kormánybiztosa levelet írt Himmlernek, és a levélben felháborodásának adott hangot Seip szabadlábra helyezése miatt, sőt, a norvég férfi rendkívüli veszélyességére hivatkozva, kivégzését követelte. A levélben Terboven azt javasolja, Seipet „menekülési kísérlet közben lőjék agyon".[9] Kerstent az információ nem kis dilemma elé állította: hogyan hozhatná újra szóba az ügyet Himmler előtt? Azt mégse mondhatja, hogy mindenről tud, mivel rendszeresen belenéz a Reichsführer levelezésébe. De nem hagyhatja azt se, hogy Seipet egyszerűen lepuffantsák. Kersten kénytelen tovább tökéletesíteni módszerét, és olyan ravasz megoldásokhoz folyamodni, amik a múltban egyszer már beváltak: „Azzal kezdtem, hogy finn ismerőseimtől tudom, Terboven Seipet legfőbb ellenségének tekinti, és megkérdeztem Himmlert, mit csinálna, hogyha Terboven Seip kivégzését követelné. Nem mondhatom, hogy Himmlernek kedvére való volt a kérdés; azt válaszolta, hogy az ügy el van intézve, és hogy Terboven aligha áll elő ilyen követeléssel – de ha, minden várakozás ellenére, mégis követelné Seip kivégzését, ő ennek semmiképpen sem fog eleget tenni."[10]

Kersten nem először figyelt fel erre a vonásra a halál furcsa bürokratájának jellemében. Mihelyt döntött, még ha korábban voltak is fenntartásai, kitartott döntése mellett. A köztiszteletben álló norvég rektor nyugodtan folytathatta kutatásait, előbb a müncheni, majd a berlini egyetemi könyvtárban; ettől fogva nem zaklatta senki.

Honfitársa, Bødtker nem úszta meg a dolgot ilyen könnyen. Ő, Oslóhoz közel, a Grini melletti táborba került, és teljesen ki volt szolgáltatva Terboven Reichskomissar kénye-kedvének. A napjai meg voltak számlálva. „Miután Himmler is megerősítette, hogy Seip kiszabadult – emlékszik vissza Kersten –, hozzátette, hogy ennyivel be kell érnem, Bødtkerért nem tehet sem-

* Josef Terboven, volt esseni Gauleiter és Göring marsall pártfogoltja, súlyos alkoholista és gátlástalan gazember, akinek ugyanolyan feszült a viszonya Quisling norvég „miniszterelnökkel", mint amilyen feszült a viszony Hollandiában Seyss-Inquart és Mussert között.

mit. Himmler szerint a színházak sztrájkját a brit titkosszolgálat szervezte, márpedig ebben Bødtker is részt vett*; és hogy egész biztosan lógni fog. Mire megjegyeztem, hogy ebben a mostani időszakban a finn főkonzul felakasztása aligha lesz jó hatással a Finnország és Németország közti kapcsolatokra. Hosszas vita után Himmler kijelentette, hajlandó beszélni az ügyről Terboven birodalmi kormánybiztossal, akivel nemsokára találkozni fog Berlinben."[11] A kivégzést egyelőre későbbre halasztották, Kersten azonban eltökélte, utolsó pillanatig küzd Bødtker életéért.

Pedig más elintézetlen ügyei is voltak abban az időben, ha hihetünk legfontosabb hágai levelező partnerének, Jakobus Nieuwenhuisnak: „Kersten megkért, utazzak megint Berlinbe, és ezúttal is ő intézte a beutazási vízumot. Berlinben (...) közölte velem, nemsokára kezdetét veszi a feketepiaccal kapcsolatos akció. Hiába kérte Himmlert, hogy lépjen közbe – Himmler már csak azért sem tudott eredményt elérni, mivel az akció része volt a Göring-féle négyéves tervnek. Ettől fogva igyekeztem pontosan tájékoztatni az akcióról, mivel biztos voltam benne, konkrét tényekkel sokkal többet tud elérni."[12]

Így volt, csakugyan? Kersten később maga is elismeri: „Jó ideig Himmler hallani sem akart a dologról. Állandóan azt hajtogatta, hogy tehetetlen az ügyben, nem fordulhat szembe Hitler és Göring akaratával. Nekem inkább az volt a benyomásom, hogy személy szerint nem volt ellene a vállalkozásnak, már csak azért sem, mert Németországnak szüksége volt az akciótól remélt zsákmányra. Aligha véletlen, hogy egy alkalommal (...) ezt a könyvet találtam Himmler főhadiszállásán: *Ököljog a középkorban*. A könyv maradék illúzióimat is szétoszlatta, és sok mindenre választ adott a feketepiaccal kapcsolatos ügy hátterét illetően..."[13]

* Ez az öthetes sztrájk, amely 1941 májusában Oslóban, Bergenben és Trondheimben kezdődött, tiltakozásul az ellen, hogy hat színésznek bevonták munkavállalási engedélyét, amiért nem voltak hajlandók részt venni a nácik által ellenőrzött NRK nemzeti rádió adásaiban.

Kersten azon az őszön másokon is igyekszik segíteni az eddig említettek mellett; a Kieschke-üggyel is abban az időben kerül kapcsolatba. Az ügy valóságos karikatúrája az akkori német intézmények működésének. Hitler 1942 tavaszán, keserűen szóvá tette, milyen akadozva működik a közlekedés az anyaország meg a keleti front között, és mindezért Kleinmann államtitkárt tette felelőssé. Őt azonban, régi harcostársát, a náci párt közismert aktivistáját és mindenre képes karrieristát megfelelő ellentételezés nélkül csak úgy nem lehetett leváltani. Kleinmann csak azzal a feltétellel fogadta el felmentését, ha kinevezik a Mitropa, vagyis az európai háló- és étkezőkocsi társaság igazgatójának. Csakhogy ennek a társaságnak már volt igazgatója, aki nem kevesebb, mint tizenhét évet töltött állásában. Az igazgató, akit Werner Kieschkének hívtak, ugyan nem volt tagja a náci pártnak, de ettől még nagyon lelkiismeretesen látta el feladatát. Sebaj: csakhamar névtelen jelentések forogtak közkézen, a jelentések szerzői hanyagsággal vádolták Kieschkét. Emellett egy sor rejtélyes baleset is történt... Nem csoda, hogy ezek után Kleinmann államtitkár, bízva Bormann pártminiszter támogatásában, már Kieschke letartóztatását követelte.

Ez utóbbi, végső kétségbeesésében, Felix Kerstenhez fordult (a két férfi immár másfél évtizedes baráti kapcsolatban állt egymással). Kersten a következőképpen meséli el a fejleményeket: „Hogy tisztában vagyok-e vele, hogy könnyen kompromittálhatom magam, ha szót emelek az érdekében? Hát persze! Négy vádpont is volt, amit eljuttattak Himmlerhez. Kieschke nem tagja a pártnak; tanúk előtt megvetéssel nyilatkozott a nemzetiszocialista párt által hirdetett elméletekről; több alkalommal is a Harmadik Birodalom elveivel összeegyeztethetetlen módon bánt beosztottjaival; és ami a legsúlyosabb: a nagymamája anyja zsidó volt. Kleinmann a négy vádpont bizonyítékait is csatolta. Egyúttal azt állította, Kieschke meg a felesége veszélyt hozhat a német népre, és követelte mindkettő letartóztatását, és a házaspárnak koncentrációs táborba való internálását. Sikerült meggyőznöm Himmlert, hogy foglalkozzék személyesen az üggyel.

Végül Kieschke kénytelen volt lemondani az állásáról, annál is inkább, mivel Himmlernek az volt a véleménye, hogy a zsidó dédnagymama miatt Kieschke nem maradhat az állásában. Azt azonban megígérte, később semmiféle eljárás nem indul Kieschke meg a felesége ellen. Kieschkével beláttuk, jelen körülmények között ez még a legtöbb, amit el lehetett érni."[14]

Legalábbis a rémálomba illő mostani Németországban, amelyben még a nürnbergi törvényeken* is túllépnek, és ahol olyan új fogalmak keletkeztek, mint „zsidó mentalitás", „tiszteletbeli árja", „gazdaságilag hasznos zsidó",** sőt, „ál árja"***... De amikor „százszázalékos" zsidókról van szó, még Kersten is tehetetlen, és ettől szemlátomást nagyon szenved: „Azon töprengtem, mit is tehetnék (...) ezekért a szerencsétlenekért, akiknek szembe kell nézniük a teljes megsemmisítés fenyegetésével. Tudtam, ebben a magányos harcban egyetlen hatóságra vagy magas rangú tisztviselőre sem számíthatok. Próbáltam ugyan olyan német és holland páciensek vagy zsidó ismerősök érdekében is közbelépni, akik hozzám fordultak segítségét, de jóformán semmit sem tudtam elérni. (...) Amikor lépéseket tettem az érdekükben, igyekezetemre vagy gúnyos mosoly, vagy ellenségeskedő gyanakvás volt a válasz. Nem is egyszer vágták az arcomba, hogy a zsidók engem is megrontottak: sőt, egy alkalommal azzal is meggyanúsítottak, nekem is zsidó vér folyik az ereimben. Magatartásom nagyon gyanús volt mindazoknak, akik fel se tudták fogni, hogy valaki közbe akar lépni az emberiség legnyomorultabbjának számító emberek érdekében. Idővel azért sikerült néhányukat kiszabadítanom, vagy legalábbis valamit könnyíteni a helyzetükön, de

* „2.2. § – Zsidó vérkeveredésűnek számít az a személy, akinek vagy egy, vagy két nagyszülője teljesen zsidó. 5.1. § – Zsidónak számít az a személy, akinek nagyszülei közül legalább hárman fajilag teljes zsidók."

** Wirtschaftlich Wertvoller Jude, avagy WWJ.

*** Mint például Robert Ley, az Arbeitsfront vezetője, aki úgy lett árja, hogy kijárta az anyakönyvi hivatalnál, hogy családnevéből töröljék az y előtti v-t. Vagy mint – a német légierőnél nélkülözhetetlen – Milch tábornok, akinek maga Göring szerzett megkérdőjelezhetetlenül árja új apát.

– mindent összevéve – próbálkozásaimnak alig volt eredménye. Amikor kiderült, hogy zsidókról van szó, mindenhol szemellenzős visszautasításba ütközött az ember."[15]

1942 októberének elején Ciano gróf meghívására Kersten feleségével Rómába utazik. Mivel október 11-én Himmlernek is Rómába kell mennie, könnyen beleegyezik a dologba. Kersten úgy érzi, sok minden megváltozott legutóbbi látogatása óta. „Az ország tele németekkel, az olaszok dühösen méltatlankodnak. Graziani és Aosta herceg afrikai veresége után – mind a civilek, mind a katonák között – Olaszországban nagy a zűrzavar, a békekövetelések miatt egyre viharosabb a légkör. A Duce villámháborúja mind jobban elhúzódott, és az olasz hadsereg teljes felmorzsolódásáig tartott."[16]

Pontosan emiatt aggódik a Führer, és Hitler hű szolgája is erről tárgyal Mussolinival már Rómába való érkezésének estéjén. Másnap, október 12-én, Kersten magától a Reichsführertől értesül a tárgyalás eredményéről: „Azért utaztam ide – mondta –, hogy rendet csináljak az olasz politikában. Az olaszok passzív rezisztenciával tiltakoznak a háború ellen. A békepárt, amelyhez Ciano is tartozik, egyre népesebb, egyre befolyásosabb. A Führer azonban a Ducét támogatta, és arra is el volt szánva, hogy ha kell, lefegyverzi az olasz hadsereget, és megszállja az országot.* Ezzel Olaszország megszűnt volna létezni. A királyi házat a nemességgel együtt megvásárolták az angolok. – Himmler hozzátette, alaposan megtárgyalta a problémát a Ducéval, de az utóbbi arra kérte, Németország – legalábbis egyelőre – mondjon le az ország megszállásáról. Megígérte, ő maga fog, ráadásul erős kézzel, rendet csinálni."[17]

Még azon az estén nagy fogadást adnak Himmler tiszteletére az Ambassadore nagyszállóban; Kersten feljegyzi: „Ciano engem is meghívott. A fasiszta párt összes vezetője jelen volt, és ott voltak az olasz kormány tagjai is. Vacsora után Buffanini**

* A kevésbé ismert esemény pontos előképe annak, ami tizenegy hónappal később csakugyan be fog következni.

** Belügyminiszter.

meg én csatlakoztunk Himmlerhez és Cianóhoz; ez utóbbi elmesélte Himmlernek, milyen rendkívüli hatása volt a terápiámnak. Amire Himmler azt mondta, nem is tudja, hogyan tudna élni a segítségem nélkül. »Kersten terápiájának nincs párja – mondta –, nagy varázsló ez a Kersten, valóságos Buddha, és mindannyiunknak minden okunk megvan rá, hogy hálásak legyünk neki. Még a hasgörcseimet is enyhíteni tudta, pedig a többi orvos, akivel megvizsgáltattam magam, egytől egyig kudarcot vallott. (...) Egyvalamit tudok csak a szemére vetni, nevezetesen azt, hogy se honoráriumot nem fogad el, se kitüntetést.« Mire Ciano nevetve: »Ebben az esetben mi, olaszok büszkék lehetünk, az általunk adományozott kitüntetést ugyanis elfogadta.«* Mivel a beszélgetés nekem egyre kínosabb lett, megjegyeztem, az én szememben nincs értékesebb kitüntetés a szenvedő páciens elégedettségénél. »Igen – folytatta Himmler –, csakhogy a mi Buddhánk sok gondot okoz, mindig megtalálja a módját, hogyan érheti el, hogy olyan embereket engedjek szabadon, akik nem osztoznak eszméinkben, és hátráltatják a háborús erőfeszítéseket. Általában hollandokról van szó, de vannak köztük zsidók és német árulók is. Ráadásul hihetetlenül makacs és rámenős, a végén mindig engednem kell neki.« És amikor Ciano barátságosan rálicitál azzal, hogy »Kerstennek nem lehet nemet mondani«, Himmler így folytatja: »Pontosan, ezt a mi Buddhánk nagyon is jól tudja, ha egyszer fejébe vesz valamit, addig nem enged, míg célt nem ér.« Itt kénytelenek voltunk megszakítani a beszélgetést, mert mások is csatlakoztak hozzánk."[18]

És csakugyan, Ciano gróf említi is a naplójában „il dottor Kersten(t), akit Himmler Buddhának, nagy varázslónak nevez, és aki masszírozással mindent meg tud gyógyítani".[19] Ciano még az apósának is beszélt a csodadoktor bámulatos gyógyításairól, a Duce azonban, noha kegyetlenül kínozta a gyomorfekély, nem mutatott érdeklődést – így aztán Benito Mussolini nem lett Kersten betege.

* Ordine dei Santi Maurizio e Lazzaro. Lásd fentebb 65. o.

Két nappal később, már Himmler elutazása után, Ciano, Bufferini, de a kormány más tagjai is megosztják Kerstennel félelmeiket, elmondják, milyen nyugtalanok a német beavatkozás meg a háború újabb fordulata miatt. Minden okuk megvolt a nyugtalankodásra: az olasz katonák, akiket az Afrika Korps tisztjei másodrendű szövetségesnek tartanak, legalább annyit szenvednek a nélkülözéstől meg a németek megalázó bánásmódjától, mint az angol bombáktól és ágyúlövedékektől. A Földközi-tengeren a matrózok ezrei pusztulnak el, amikor a Royal Navy tengeralattjárói megtorpedózzák a Tripoliba és Bengáziba utánpótlást szállító hajórajokat. Emellett a szövetségesek különösen intenzív bombatámadásainak, idestova egy hónapja, olyan olasz városok is célpontjai, mint Róma, Torinó, Milánó, Genova és Brindisi.

De a java még hátravan. Kersten 1942 novemberének elején még mindig Rómában tartózkodik, amikor hírét veszi az Afrika Korps El Alamein előtti megsemmisítő vereségének. A Líbiában és Egyiptomban harcoló 31 800 hadifogoly túlnyomó részét a német szövetségesek által magukra hagyott olaszok alkotják, ők benzin híján nem tudtak idejében visszavonulni. De, akárcsak a németeknek, az olaszoknak is hátravan még a feketeleves. Ez pedig nem más, mint november 8-ának reggelén az angol és amerikai csapatok algériai és marokkói partraszállása. Aznap Ciano ezt mondja Kerstennek: „A szövetségesek rossz helyet választottak, Genovában* kellett volna partra szállniuk! Ha ott szállnak partra, Olaszország kiléphetne a háborúból... De mivel Afrikában szálltak partra, tovább kell harcolnunk, ez pedig egyet jelent a háború elhúzódásával. Sok olasznak kell még meghalnia – és miért? Nem Olaszországért, hanem a náci Németországért."[20]

Himmler november 18-án így kommentálja a történteket Kerstennek, aki közben visszaérkezett Rómából: „Úgy látom, Musso-

* Ami ugyancsak veszedelmes vállalkozás lett volna! Ehhez, abban az évben, bármilyen vakmerő stratéga is volt, még Winston Churchillnek se volt bátorsága.

lini kivételével az olaszok elárulták a tengelyhatalmak ügyét. De ennek meglesz a böjtje! Egy szép napon az SS-ek el fogják foglalni Rómát, és foglyul ejtik a pápát! (...) Remélem, én is ott leszek, amikor díszöltözékben és tiarával a fején le fogják tartóztatni. Amikor már ott lóg az akasztófán, és a tiara lehull a fejéről, az lesz csak az igazi jelképe Róma bukásának (...). A katolikusok meg a zsidók kéz a kézben próbálják hatalmukba keríteni a világot. (...) Egyelőre diplomáciai okok miatt, meg van kötve a kezünk, kénytelenek vagyunk elrejteni szándékainkat, de mihelyt megnyertük a háborút, Hitler rendezni fogja a számlát Olaszországgal meg a római katolikus egyházzal..."[21]

Ennél sürgősebb ügyek is vannak; a szövetségesek észak-afrikai partraszállása Franciaországban az Anton hadművelet elindítására kényszerítette a németeket, akik immár a szabad övezetet is megszállták, hogy ellenőrzésük alá vonják a Földközi-tengeri partszakaszt, és hogy – egy fejhosszal megelőzve a szövetségeseket – Szicíliából 50 000 embert dobjanak át Tunéziába. Déltől északra, valamint keletről nyugatra valóságos versenyfutás kezdődik az idővel, hogy betömjék a legnagyobb lyukakat. Ugyanis ezzel egyidejűleg, szeptember óta, a keleti fronton is sokat romlott a helyzet, amióta Hitler kijelentette, hogy „az oroszok az utolsókat rúgják", és hogy „a sztálingrádi ellenállást helyi ügyként kell kezelni".[22] Azóta Paulus tábornok 6. hadseregének 22. hadosztálya, valamint 280 páncélos csakugyan behatolt az augusztusi bombázásokkal földig rombolt városba, de Csujkov tábornok szovjet katonái elsáncolták magukat a Volga nyugati partján sorakozó gyárépületekben, ahonnét a németeknek az október folyamán indított sorozatos offenzívája se tudta kiszorítani őket. Ennek következményeként a *B* hadsereg csapattestei, amelyeknek hosszan elnyúló kommunikációs vonala Voronyezstől Sztálingrádig húzódott, a tél beálltával ugyanúgy megbénultak, mint a Kaukázusban az *A* hadsereg csapatai. Az utóbbiak a tereki magaslatokon, illetve a Szocsi melletti erdőségek előtt rostokoltak. Paulus tábornok már október közepén javasolta a sztálingrádi hadműveletek felfüggesztését, és a 6. hadsereg csapattesteinek a Dontól nyugatra való visszavonását. Hitler azonban válasz helyett elrendelte az „1-es hadműveleti parancsot", amely szigorúan megtilt minden visszavonulást. Paulusnak folytatnia kellett a nagy vérveszteséggel járó támadásokat a szovjeteknek a Volga mentén kiépített utolsó állásai ellen, mígnem 1942. november 19-én valósággal elsöpörte az egymillió katonát és 900 harckocsit bevető szovjet ellentámadás, amelynek két gigantikus ollója északnyugatról és délkeletről fogta körül a megszállókat. A bekerítő hadművelet november 22-től Kalacs mellett csaknem zárt gyűrűbe fogta a németeket. Pár napig a Dontól nyugatra még lehetőség volt a visszavonulásra, Hitler azonban erre nem adott engedélyt, úgyhogy a 6. hadsereg 270 000 katonáját az oroszok kelet felé tolják maguk előtt, annak a városnak a romjai felé, amelyet a németek három hónapon át módszeresen leromboltak. Így a Wehrmacht főparancsnokának az orosz télben valóságos ostrommal kell számolnia.

Római tartózkodásának vége felé Kersten találkozik a régi cári hadsereg* egyik tábornokával, aki bizalmasan közli vele: „A németek minden lehetséges hibát elkövettek Oroszországban." És amikor Kersten megkérdezi, csakugyan menthetetlen-e a helyzet, a tábornok így válaszol: „Nem, de csak egy feltétellel: ha a németek orosz nemzeti hadsereget állítanak fel.** A hárommillió orosz hadifogoly között*** legfeljebb tíz százalék a hithű kommunista, ezeket félre kell állítani. De a többi alighanem boldogan harcol majd a szabad Oroszországért, ha ezt a tervet állítják célul a katonák elé."[23]

Kersten erre megkéri, foglalja írásba a gondolatait; másnap már meg is kapja a memorandumot, amit magával visz Németországba. November 18-án érkezik meg Himmlernek a Berchtes-

* Kersten nevet nem mond, de feltehetően Anton Turkul hercegről lehet szó, aki római száműzetésben élt abban az időben.

** Ez lesz, pár hónapra rá, Vlaszov tábornok Orosz Felszabadító Hadserege (Русская освободительная армия), amelynek Turkul az egyik tanácsadója.

*** Turkul nem tudhatta, hogy a gyér élelmezés meg a hideg miatt kétmillióan már el is pusztultak a hadifogolytáborokban.

gaden melletti aigeni kastélyban* berendezett főhadiszállására; itt újra kezelésbe veszi páciensét, majd három napra rá ezt jegyzi fel naplójába: „1942. november 21. – Ma reggel Himmler jókedvűen fogadott. A tegnapi kezelés után nagymértékben csökkentek fájdalmai, az egész éjszakát végigaludta. Olaszországról beszélt, mély megvetéssel. Mivel az oroszországi helyzet komolynak bizonyult,** arra gondoltam, ez a megfelelő pillanat, és átadtam neki a memorandumot. Gyorsan belenézett: »Rendkívül érdekes« – mondta. Vacsora után Himmler közölte, elolvasta a memorandumot, és még aznap délután beszámolt róla Hitlernek. Hitler egészen kikelt magából, ordított, ahogy a torkán kifért, hogy most, amikor már csak hetek kérdése, hogy uralma alá vesse egész Oroszországot, el akarják tőle lopni a győzelmet, ami csakis az övé. Ezt nem fogja hagyni. Még pár hét, és megoldják a nehézségeket a sztálingrádi fronton, utána pedig egész Oroszország úgy hull az ölébe, mint az érett gyümölcs. (...) Ezzel a memorandum ügye el is intéződött. Ezután Himmler részletesen ismertette, milyen tervei vannak Hitlernek Oroszországgal. Az Obig terjedő területet a Führer teljes egészében Németországhoz akarja csatolni.*** Ami pedig az Obtól a Lénáig terjedő területet illeti, ennek közigazgatását az angolokra bízná, annál is inkább, mivel azt reméli, hogy Németország a közeljövőben ki fog egyezni Angliával. Anglia gyorsan észre fogja venni, a háború nem az ő pozíciói, hanem a judeo-bolsevikok ellen folyik, akik – lévén az egész világ ellenségei – az ő ellenségeik is. Végül a Léna, Kamcsatka meg az Ohotszki-tenger közti terület az Egyesült Államoké lesz."[24]

Kerstenben ekkor csakugyan felmerülhetett az érzés, hogy kötözni való bolondok közé keveredett. Ebből az érzésből azon-

* Fedőnevén: „Bergwald"; az elnevezés nyilván Hitler – az előbbi közelében levő – Berghofjának analógiája.

** A kifejezés, két nappal a sztálingrádi félelmetes szovjet ellentámadás után, erősen eufemisztikus.

*** Vagyis az Uráltól keletre, egészen az Altáj-hegység lábáig.

ban nem akar semmit kimutatni, már csak azért sem, mert újabb kérelmet szeretne a Reichsführernek benyújtani. „Kihasználtam a kedvező pillanatot, és átadtam neki egy listát, a listán huszonnyolc holland szerepelt, hat német és négy norvég – mindegyik halálbüntetéssel járó bűncselekménnyel gyanúsítva. Arra kértem, helyezze szabadlábra őket. Himmler gyorsan átfutotta a listát, és ezt mondta: »Lehetetlent kér!« Mire én: »Tudom, de biztos vagyok benne, hogy hallgatni fog a jó szívére, és futni hagyja őket.« Himmler nagyot sóhajtott: »Rendben! De nem érdemlik meg...« Aláírta a parancsot, majd hívatta dr. Brandtot, hogy a listán szereplő személyeket azonnal engedjék szabadon."[25]

Kerstenben már a beszélgetés alatt is felmerült a kérdés, mi is a helyzet Hitler mentális egészségét illetően. A kérdésre alig három héttel később kapja meg a választ. Himmler a december 12-i* kezelés után megkérdezi Kerstentől, vállalna-e új beteget. „Óvatosan csak ennyit mondtam: »Attól függ...« »A beteg – tette hozzá Himmler –, akit állandó fejfájás gyötör, szédülésről és álmatlanságról panaszkodik.« Majd kis szünet után: »Itt a jelentés, jó volna ha belenézne. De meg kell ígérnie, nem beszél róla senkinek.« Nem szoktam kibeszélni az orvosi titkokat – mondtam. Egy kicsit még habozott, majd átnyújtotta a dossziét. Belelapoztam: huszonhat gépelt oldalnyi szöveg – részletes jelentés Hitler egészségi állapotáról. »Olvassa el, most azonnal, itt helyben.« Sajnos Himmler jelenlétében nem jegyzetelhettem, de pár dolgot sikerült megjegyeznem: Hitler csakugyan fejfájásra, szédülésre és álmatlanságra panaszkodott, meg arra is, hogy a bal keze enyhén reszket,**[26] és egy kicsit húzza a bal lábát. Az első világháborúban

* A dátumot nyilván csak később csatolták az eseményhez, mivel Himmler 1942. december 12-én ellenőrző körútján valahol Peenemünde és Friedrichsruh között jár, és a határidőnaplójában sem említi, hogy Kersten kezelte ebben az időben. Az itt említett beszélgetésre csak december 3-a és 8-a között kerülhetett sor, ebben az időszakban ugyanis Kersten Himmlert naponta részesíti gyógykezelésben.

** Pontos észrevétel: Hitler inasa is ebben az időszakban jegyzi fel, hogy remeg a Führer bal keze, „amit csak nagy nehezen tud palástolni".

egy gáztámadás után néhány napig nem látott. Mivel a gégéje is megsérült, beszédproblémái is voltak. Korábban polipot szedetett le a hangszálairól. Katonaévei alatt szifilisz-fertőzésen esett át, amit nem kezeltek ki teljesen, és mivel a betegség a szemére is ráment, az a lehetőség is felmerült, hogy megvakul. Amikor elbocsájtották a kórházból, gyógyultnak tekintették, és annyi igaz is, hogy egészen 1937-ig nem voltak egészségügyi problémái. Ekkor azonban a tünetek újra megjelentek. 1942 elején sokat romlott az állapota; ekkor az orvosok tüzetesen megvizsgálták: progresszív bénulás volt a diagnózis. Minden tünet ebbe az irányba mutatott, kettőt kivéve: a pupillák reakciója jó volt és a beszédzavarok is elmúltak. A beteg több hónapon át, csak a naponta beadott injekciókkal volt munkaképes – az injekciókban sok minden lehetett,* morfium azonban nem volt benne, ezt Hitler határozottan elutasította. (...) A családban több tuberkulózis, sőt, rák is volt. Fiatalon tüdőgyulladással kórházban ápolták. Az előzményekből az is kiderült, hogy évek óta impotenciában szenved, és képtelen nőkkel szexuális kapcsolatra. A jelentés a homoszexualitást kizárta, azt viszont megemlítette, hogy amikor nagy tömeg előtt beszélt, szexuális kielégülést érzett – sőt, ő maga sem titkolta, hogy ilyen alkalmakkor többször orgazmusa volt. Végül pár megjegyzés a diétájával kapcsolatban, tudniillik nem evett húst, emellett a jelentés kiegészítő információként azt is említi, hogy alkoholt sem ivott és nem dohányzott."[27]

Kersten néhány részt másodszor is elolvas, majd visszaadja a dossziét Himmlernek. „»Nos, Kersten? – kérdezi az utóbbi. – Hajlandó felvenni a betegei közé?« Azt válaszoltam, ehhez nincs meg a szükséges szaktudásom, Hitlernek ugyanis, a lényeget illetően, pszichológiai problémái vannak. Hozzátettem, ebben az esetben nem segíthetek, a Führernek tulajdonképpen pszichológusra van szüksége. (...) Himmler azt mondta, nagyon sajnálja, de igazság szerint erre a válaszra volt elkészülve. De amikor azt merészeltem mondani, hogy szerintem e miatt a problémák miatt

* Összesen *kilencven* különböző gyógyszer, ráadásul nyolc éven át...

Hitler ítélőképessége sem lehet tökéletes, és hogy fel kellene menteni funkciójából, Himmler dühbe gurult: »De hát ez lehetetlen! – mondta, már-már kiabálva. – A párt és Hitler tulajdonképpen egy és ugyanaz... Épp ellenkezőleg, mindent meg kell tennünk, hogy meg tudja őrizni munkaképességét! (...)«"[28]

Miután Himmler valamennyire megnyugodott, megkérdezi Kerstentől, mit is lehetne tenni ilyen esetben. Mielőtt válaszolna, Kersten megkérdezi, Hitler jelenleg kezelés alatt áll-e.

»– Persze, hogy kezelés alatt áll – így Himmler. – Morell doktor rendszeresen injekciózza, az injekciók szerinte lassítják a betegség súlyosbodását, és ami a legfontosabb, segítenek a Führer munkaképességének megőrzésében...

– De hogyan segítenek? A tudomány jelenlegi állása szerint nincs semmilyen gyógyszer a progresszív bénulásra.

– Ezzel tisztában vagyok. (...) De a Führert a gondviselés küldte Németországnak, és ha innen nézem a dolgot, képtelen vagyok elhinni, hogy ne lehetne őt a szifilisz következményeitől megvédeni. Ha egyszer Morell azt mondja, tud segíteni a Führeren, akkor ezt el kell fogadnom, annál is inkább, mivel az injekciók után csakugyan képes tiszta fejjel és bámulatra méltó vaslogikával gondolkodni. (...) Részemről ezért szavazok bizalmat Morellnek, és ezért nem avatkozom a munkájába. Az a lényeg, hogy a Führer elláthassa feladatát, egészen a háború végéig. Utána meglátjuk. Akkor visszavonulhat, és élvezheti a jól megérdemelt pihenést.«

Ezek után Himmler visszatette az iratokat a dossziéba, a dossziét pedig elzárta a páncélszekrénybe – de előtte még egyszer figyelmeztetett, hogy mindezt titokban kell tartanom."[29]

Mint akit fejbe vágtak, Kersten úgy jön ki Himmler dolgozószobájából; később két kérdést is feltesz Brandtnak. Hányan tudnak erről a titokról, és ki írhatta ezt a jelentést? A titkár, akit szemlátomást megijesztett, hogy külföldi is tudomást szerzett a „legjobban őrzött német államtitokról", végül elismeri, Himmleren kívül csak Bormann és feltehetően Göring tud a jelentésről. Ami pedig a dokumentum szerzőjét illeti, „olyan emberről van

szó, aki nagyon is tisztában van a felelősségével, és akinek a tisztességét nem lehet kétségbe vonni".[30] Kersten ezúttal kénytelen ennyivel beérni.

Ahogyan az olvasó is... Vannak azért gyanús jelek: a jelentés szerzője nyilván hozzáférhetett Hitler orvosi leleteihez, mivel – mind a háború előtt, mind a háború alatt – a Führer szédülési rohamai, impotenciája, a kezelőorvosának személye meg az orvos által felírt gyógyszerek, sőt, 1935-ben még a polipnak a hangszálakról való eltávolítása is államtitoknak számított. Mindamellett a szóban forgó „tisztességes férfi" nyilván csak a régi orvosi leleteket tudta tanulmányozni,*[31] amiért is a jelentés kiegészítéséhez a pletykákat és másodkézből származó információkat is figyelembe kellett vennie, hogy egyéni szintézis látszatát keltse. Nem világos ugyanis, kitől is kaphatott volna Hitler nemi betegséget, amikor gondosan kerülte a nőkkel való szexuális kapcsolatot;[32] emellett a jelentésben említett tünetek jó részét sok más betegség is okozhatta, arról nem beszélve, hogy ekkor egyetlenegy sem akadt Hitler orvosai között, aki „progresszív paralízisről" beszélt volna. Végül Morell doktor igen részletes feljegyzéseiben semmi nyoma szifilisznek, ami már csak azért is különös, mert a bőrgyógyászatnak meg a nemi betegségeknek volt a specialistája.**[33] Ahogyan sűrűn megesik, Himmlert csúnyán félrevezették, nem csoda, hogy annyi fejtörést okozott neki, mit is kezdjen az így szerzett információkkal. A Reichsführer egyébként, már a beszélgetés másnapján, ezt mondta Kerstennek: „Nem sürget az idő, ráérünk akkor cselekedni, amikor kiderül, hogy a jelentés valódi

* Ha újabb orvosi dossziét tartott volna a kezében, nyilván az 1942 nyarán megállapított diagnózist sem hagyja említetlenül: „fokozódó koszorúér-meszesedés."

** Arról nem beszélve, hogy akinek 1940-ben negatív a Wassermann, Kahn és Meinicke tesztje, annak aligha lehetett korábban súlyos szifilitikus fertőzése. Mindenesetre, az a tény, hogy Morell doktor elvégeztette ezeket a vizsgálatokat, arra vall, hogy teljesen nem zárta ki ezt az eshetőséget. Viszont ahhoz egészen 1945 áprilisáig kellett várnia, míg megállapíthatta az igazi problémát: a Parkinson-kórt.

tényeken alapul."[34] Már ez a megjegyzés is arra vall, hogy ebben ő sem volt biztos!

Mindent összevéve valószínűleg a Kersten által megállapított diagnózis áll legközelebb az igazsághoz: Hitler egészségügyi problémái, a lényeget illetően, pszichológiai okokra vezethetők vissza. Pedig Kersten semmit sem tudott a Führer fóbiáiról, semmit sem tudott arról, hogy Hitler – tériszonya mellett – félt a lifttől, a sötétségtől, a magánytól, a mozdulatlanságtól, az árulástól, a dohányzástól, az alkoholtól, a hőségtől, a merényletektől, a macskáktól, a mikrobáktól, az érzéstelenítéstől, a fizikai kontaktustól, a székrekedéstől, az elhízástól, az újságíróktól, a napsütéstől, a húsevéstől, a tengeri fürdőzéstől, a hajózástól, a lovaktól és természetesen attól is, hogy megmérgezik.

Jegyzetek

1 Elke Fröhlich, *Journal de Joseph Goebbels, 1939–1942*, Paris, Tallandier, 2009, 628. o.
2 Albert Speer, *Erinnerungen*, Berlin, Propyläen Verlag, 1971, 252. o.
3 Alfred Rosenberg, *Journal 1934–1944*, id. mű, 467. o.
4 *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers, 1941/42*, id. mű,
5 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 144–145. o.
6 Difrik Arup Seip, *Hjemme og i Fienland*, Oslo, Gyldendl Norsk Forlag, 1946, 445., 453., 457–465. o.
7 Uo., 467., 477–480. o.
8 Uo., 471. o.
9 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 145. o.
10 Uo.
11 Uo.
12 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 A en B, id. mű, 172–173. o.
13 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 61. o.
14 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 101. o.
15 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 60–61. o.
16 Felix Kersten, *Samtal med Himmler*, id. mű, 116. o.
17 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 90. o.
18 Uo., 91. o.; *The Kersten Memoirs*, id. mű, 158. o.
19 Galeazzo Ciano, *Diario, 1939–1943*, id. mű, II. köt., 225. o.
20 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 89. o.
21 Uo., 91. o.
22 François Kersaudy, *Stalingrad*, Paris, Perrin 2013, 61. o.
23 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 126–127. o.
24 Uo., 127–128. o.
25 Uo., 128. o.
26 Heinz Linge, *Bis zum Untergang*, München, Herbig, 1980, 160. o.
27 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 155–157. o.
28 Uo., 159. o.
29 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 166–167. o.
30 Uo., 159. o.
31 David Irving, *Wie krank war Hitler wirklich?* München, Heyne, 1980, 39. o.
32 L. François Kersaudy, *Les Secrets du IIIe Reich*, id. mű, 5. fejezet, „L'homme à femmes" (A férfi, aki szerette a nőket).
33 David Irving (szerk.), *Die geheimen Tagebücher des Dr. Morell*, München, Goldmann, 1983, 41. o.
34 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 170. o.

NYOLCADIK FEJEZET

Hullámverésben

1943 januárjának végére lassan véget ér a 6. hadsereg agóniája. 1944. november 22-től a szovjet harapófogó könyörtelenül bezáródik Sztálingrád körül, ettől fogva semmiféle kiút nem lehetséges a körülzárt városból, minden ellenállás kudarcra van ítélve. Azzal, hogy Hitler parancsba adta Paulus tábornoknak, hogy az erősítés megérkeztéig tartani kell a német pozíciókat, végzetesen túlbecsülte annak a kimerült és minden rendszeres utánpótlást nélkülöző huszonkét hadosztálynak a védekezési képességeit, amelyet – 1000 km-re kiindulási támaszpontjától – az orosz tél közepén meghatározott időre csapdába ejtett a szovjet hadsereg. December közepén von Manstein marsall déli irányban megpróbál ugyan kitörni a körülzárt városból, de gyorsan visszavonulót fúj, amikor északon visszaszorítják 4. páncélos hadseregét, amit kelet felől nem véd semmi. Attól fogva, hogy a mínusz 30 fokos hidegben 90 szovjet hadosztály veszi körül Sztálingrádot, 120 000 még hadra fogható német katona kénytelen negyven napon át elsáncolni magát a romok közt a gyilkos ágyútűzben, miközben a német hadsereg egyre nehezebben tudja biztosítani élelmezésüket. 1943. január 10-én a szovjetek megkezdik a Gyűrű hadműveletet: 57 hadosztály, 270 000 ember és 457 harckocsi indul a város ellen, a támadást 7000 ágyú, aknavető és sztálinorgona támogatja. A védők még húsz napig kitartanak, de 1941. január 31-ének reggelén Paulus marsall* teljes vezérkarával megadja magát, miközben a pincékből meg a romok közül 45 000 kimerült, didergő, kiéhezett és lerongyolódott katona támolyog ki a nap-

* Előléptetéséről előző este kapta meg a hírt.

világra; a Vörös téren halomba dobálják fegyvereiket, majd elindulnak a hadifogolytáborba, 110 000 bajtársuk holttestét hagyva maguk mögött.

Ez a német hadsereg első nagy veresége. A Moszkva alatti kudarcot, 1941 végén, még lehetett stratégiai visszavonulásnak feltüntetni, de egy egész hadsereg megsemmisülése, együtt a szánalmas véggel, amelyet a szovjet propaganda gondosan lefilmez – ez már szégyenletes vereség. A hírt három napig még elhallgatják a német nép előtt; Kersten így emlékszik vissza a történtekre: „1943. február 3-án épp Himmler kelet-poroszországi főhadiszállásán tartózkodtam, amikor a rádió bemondta, a német csapatok Sztálingrádban letették a fegyvert. Himmler akkoriban nem volt valami jó bőrben, a kezelések eléggé megviselték. Amikor megkérdeztem, miért vártak annyi ideig az esemény bejelentésével – utóvégre a német nép már jó ideje tudott a sztálingrádi vereségről –, Himmler a késlekedést a propagandával magyarázta. Vereségről különben sem lehetett beszélni, csak a németek legnagyobb győzelméről. Hála a német katonák hősies sztálingrádi helytállásának, a szovjet hadsereget feltartóztatták, és teljesen felőrölték. Ezzel az Európa ellen indított szovjet támadást egyelőre sikerült feltartóztatni. Hitler katonai képességei és hadvezéri tehetsége nélkül aligha lehetett volna ilyen csapáshoz megválasztani a kedvező pillanatot, és győzelemre vinni a német hadsereget. A német nép csak az eljövendő évszázadokban tudja majd megérteni, mi is volt ennek a rendkívüli győzelemnek a háttere; ennek ma még nem jött el az ideje. Persze tragikus, hogy sokan estek el ebben a csatában, a veszteségek azonban, történelmi perspektívából nézve elkerülhetetlenek voltak. (...) Mi több, a Führer is sajnálhatja, hogy sohase adatott meg neki, hogy magához méltó ellenféllel mérje össze az erejét, mivel egész életében csak jelentéktelen figurákkal kellett háborúznia."[1]

Valami kis igazság azért van ebben a handabandázásban, de hogy mi, arról Kerstennek nincs tudomása. A 6. hadsereg kétségbeesett erőfeszítése Sztálingrádnál időt adott a von Kleist tábornok által vezetett és a Kaukázusban elakadt 6. hadseregcsoportnak, amelyet délről és keletről már bekerítés fenyegetett, hogy január közepén Rosztov felé pánikszerűen hátrább húzódjanak, mégpedig azzal a céllal, hogy csatlakozzanak a német védekezésnek a Dnyeper meg a Don között kiépített fő vonalához. Himmler azonban erről nem beszélhetett, már csak azért sem, mert az annyi lett volna, mint elismerni, hogy a Führer súlyos stratégiai hibát követett el, amikor megosztotta az erőket, és a hadsereg egy részét 700 km-rel délebbre irányította a Kaukázus sztyeppéire és hegyeire.*

Amit Kersten titkolt elégedettséggel meg tudott állapítani, nem egyéb, mint hogy a goebbelsi propagandát a legtöbb tiszt még Himmler környezetében is elengedte a füle mellett, és nagyon is tisztában volt a sztálingrádi vereség súlyosságával. Ugyanekkor egy fontos bejelentés miatt is nyomott a hangulat. Végre eldőlt, ki lesz Reinhardt Heydrich utódja. Nyilván a Führer utasítására, akinek kizárólag honfitársaiban** van bizalma. Az RSHA új vezetője ettől fogva Ernst Kaltenbrunner, egy tagbaszakadt, gonosz, brutális, alkoholista volt rendőr, aki amilyen ostoba, olyan becsvágyó. Kaltenbrunner fele annyira sem értelmes, mint Heydrich, de legalább annyira veszélyes, ha nem veszélyesebb. Együtt beosztottjával, „Gestapo Müllerrel", valamint ennek jobbkezével, Oswald Pohllal,*** Kaltenbrunner állandó fenyegetést jelent mind Felix Kerstenre, mind mentőakcióira nézve...

* Emellett Himmlernek, aki összekötő tisztjével állandóan tartja a kapcsolatot Hitlerrel, tudnia kell, hogy a Führer csak a vezérkari főnök Zeitzer, valamint von Manstein marsall közbelépésére adta meg az engedélyt az A hadseregcsoportnak, hogy visszavonuljon Rosztov felé. Egy kis időre rá visszavonta ugyan az engedélyt, de már későn: akkorra a visszavonulást már nem lehetett visszacsinálni.

** Azzal a feltétellel, persze, hogy bebizonyították gátlástalanságukat: „Nekem erélyes, vasöklű emberekre van szükségem, olyanokra, akik nem kérődznek erkölcsi alapelveken, amikor agyon kell ütniük valakit."

*** Akit időközben SS Obergruppenführerré, a koncentrációs táborok felügyelőjévé, valamint az SS gazdasági és közigazgatási ügyekben illetékes központi hivatalának vezetőjévé léptettek elő.

Ezek a mentőakciók, legalábbis egyelőre, sikeresek; Himmlert nagy nehezen sikerült meggyőzni, Johannes Sejersted Bødtker kegyelmet kapott; a bankárt és finn főkonzult, „akinek bitófán kellett volna végeznie" szépen visszaküldik a Grini melletti táborba, ahonnét 17 hónappal később diszkréten szabadon engedik. Kerstennek sikerült az eddigiek mellé további öt Jehova tanúi-hívőt igényelni Hartzwaldba – sőt, szomszédjait is meggyőzte, hogy ők is igényeljenek. Végül 1943 februárjában nem kis elégedettséggel értesült arról, hogy a német hatóságok – Belgiumban, Franciaországban és Hollandiában – végül meggondolták magukat, és úgy döntöttek, nem vonják fennhatóságuk alá a feketepiacot – ennek a döntésnek, persze, vajmi kevés a köze Kersten erőfeszítéseihez. Göring marsall hozzá nem értése mellett az is sokat nyomott a latban, hogy Göringnek állandó konfliktusai voltak Abetz párizsi nagykövettel, valamint a franciaországi Militärbefehlshaber von Stülpnagellel, akiknek végül sikerült megtorpedózni a vállalkozást.

De amikor Kaltenbrunner letartóztatja zu Mecklenburg herceget, Togo volt kormányzóját, Vilma királynő sógorát, Kersten sikeresen lép közbe öreg páciense és barátja érdekében. Ebben az időszakban Kersten ugyan nem kezeli Himmlert, de március 21-én levelet ír neki: „Úgy látszik, a Gestapo új vezetője (akit egyébként egyik ellenségének tartok), a zavarosban akar halászni. (...) Az alter kämpfer,* akit eddig kétszer is elítéltek, közismert alkoholista. (...) Ezúttal kémkedéssel vádolja a herceget, meg azzal, hogy esténként a szövetségesek győzelmére koccint pezsgőspoharával, és hogy leköpte a Führer arcképét... Nem tudom, nem a feljelentőt kellene-e koncentrációs táborba zárni. Kersten azzal fejezi be a levelet, hogy emlékezteti Himmlert 1940. május 20-i beszélgetésükre, ekkor ugyanis a Reichsführer megígérte, nem áll bosszút a Mecklenburg hercegi családon. Majd a merész záradék: „Mellékelten listát is küldök, három észt férfi, négy francia nő, tizenegy holland nő, két belga és három norvég férfi nevével. Arra

* Volt frontharcos (még a hatalom megragadása előtti „hősi" időkből).

kérem, késlekedés nélkül engedje szabadon őket."[2] Hihetetlen, de kis időre rá, Himmler teljesíti a kérést, a Gestapo pedig bocsánatot kér Adolf Friedrich zu Mecklenburgtól, és udvariasan felkéri a herceget, szíveskedjen visszafáradni a kastélyába!

Kersten abban a hónapban egy másik esettel is meg fog ismerkedni, lehet, hogy az ügy első pillantásra banálisnak látszik, legalábbis a náci rezsim politikai gyakorlatának nézőpontjából. Előző nyáron Varsóban a Gestapo őrizetbe vett hét svéd üzletembert: közülük Hersow és Widin a Svenska Tändissticksbolaget nevezetű svéd gyufagyár lengyel részlegének igazgatója, Gerge, Grönberg és Lagerberg pedig ugyanannak a cégnek a mérnöke, míg Berglind és Häggberg az L. M. Ericsson telefontársaság két igazgatója. Ezekben az esetekben* gyakorlatilag automatikus volt a kémkedés vádja, és annyi igaz is, hogy a letartóztatottak mindegyike szoros kapcsolatban állt a lengyel belső ellenállással. Ennek ellenére egészen más volt az oka a letartóztatásnak. 1942 májusában Sven Normannak, a svéd ASEA cég (Allmanna Svenska Elektriska AB**) regionális igazgatójának sikerült a megszállt Lengyelországból kivinnie egy igen alapos dokumentációt arról, hogyan gyilkoltak meg 700 000 zsidót, és milyen kísérleteket folytatnak Auschwitzban és Treblinkában azzal kapcsolatban, hogyan is lehetne titokban és a lehető leggazdaságosabban nagy tömegeket likvidálni, kezdve az 500 000 varsói zsidóval. Ezeket a dokumentumokat, amiket annak rendje-módja szerint eljuttattak Londonba, a náci rezsim nem kis meglepetésére és a nemzetközi közvélemény megdöbbenésére a BBC közzé is tette. A nácik, ezek után, tehetetlen dühükben letartóztatták a Lengyelországban maradt svéd üzletembereket, a letartóztatás azonban nagy vihart kavart...

1942 nyarán a hét svédet titokban átszállították Németországba, ahol a Gestapo legdurvább módszereivel hallgatták ki

* A Harmadk Birodalom alatt nem azért vesznek őrizetbe valakit, mert kém, hanem azért kém valaki, mert őrizetbe vették.

** Svéd Áramszolgáltató Vállalat.

őket. Mivel a két cégnek van bizonyos befolyása és gazdasági jelentősége,* a letartóztatottaknak joguk volt ügyvédet fogadni; az ügyvéd – micsoda véletlen – Felix Kersten** volt betege. „Karl Langbehn ügyvéd úr, régi barátom, akit a két cég felkért a vádlottak védelmére, 1943 februárjában felkeresett a Tändisstickbolaget igazgatójának, Axel Brandin úrnak a társaságában; ekkor tájékoztattak arról, ki is a letartóztatott hét svéd, és hogy mivel vádolják őket. (...) A vád Grönberg és Lagerberg ellen viszonylag jelentéktelen, a többi öt ellen viszont olyan súlyos, hogy a halálbüntetés sem tekinthető kizártnak. (...) Megígértem, megteszem, amit tudok; azzal kezdtem, hogy az egész ügyet elmeséltem Schellenbergnek, a hírszerzés vezetőjének, így sikerült őt is magam mellé állítani. Ami már csak azért sem volt rossz kezdet, mivel a Varsóban kipattant »kémügy« az ő hatáskörébe tartozott. Ettől fogva egyetlen olyan lépést sem tettem az ügyben, ha előzőleg nem egyeztettem Schellenberggel."[3]

Csak az a baj, hogy Walter Schellenberg csupán végrehajtó, semmi több. Ha Kernberg eredményt akar elérni, Schellenbergnél magasabb rangú támogatót kell találnia. „Amikor Himmlerrel először ismertettem a problémát, hallani sem akart a dologról, azzal a kifogással, hogy ő ebben az ügyben nem tud közbelépni. Mivel az eset nem tekinthető német belügynek, ebben csakis a belügyminiszter, vagyis Ribbentrop illetékes... Az ügy azért lassan mégiscsak felkeltette az érdeklődését, sőt, egyre több rokonszenvvel kezdett érdeklődni a hét letartóztatott svéd iránt. Még abba is beleegyezett, hogy fogadja Brandint és Möllert,*** hogy

* Svédország biztosítja a Reich vasérc-szükségletének jó részét, továbbá precíziós csapágy-szükségletének túlnyomó részét, egyik is, másik is nélkülözhetetlen a hadiiparban.

** Langbehn Himmler régi barátja is egyben: lányaik iskolatársai egymásnak, ami még szorosabbra fűzi a szülők közti kapcsolatot. Langbehn ennek az ismerettségnek köszönheti, hogy elérte a Reichsführernél a zsidó volta miatt őrizetbe vett jogászprofesszornak, Fritz Pringsheimnek a szabadon bocsátását és külföldre való távozását.

*** Alvar Möller a svéd Gyufagyár-Társaságnak volt a németországi igazgatója.

az ő verziójukat is meghallgassa. Csak ezután lépett kapcsolatba Thierack igazságügyminiszterrel, és kérte el az ügy német irat-anyagát. Végül, nagy nehezen, azt az ígéretet kicsikartam belőle, hogy mindent meg fog tenni, hogy a hét svéd végül kegyelmet kapjon – feltéve, persze, hogy közben Ribbentropot is sikerül meggyőznie."[4]

Ez nem lehetett egyszerű, már csak azért sem, mert a dolognak volt még egy akadálya. Langbehn ugyanis közel állt azokhoz a körökhöz, amelyek szemben álltak Hitlerrel, ráadásul sohasem rejtette véka alá a véleményét. „Időközben – írja majd Kersten – Brandt doktor értésemre adta, jobb volna, ha Langbehn barátom kivonulna az ügyből, annál is inkább, mivel a Gestapo már gyűjti az anyagot a letartóztatásához. Se neki nem használ, se a letartóztatottaknak, ha kémkedési ügyben éppen ő fogja védeni őket. Tájékoztattam Langbehnt a veszélyről, ő pedig visszaadta az ügyet. Möller Dix doktort javasolta helyette, a választást a Gestapo is jóváhagyta."[5]

Ezek után már csak egy kényes kérdés maradt: sikerül-e rábírni az együttműködésre Ribbentropot, aki a Salzburg melletti Fuschl-kastélyban* nyaralt. „Szerencsére a véletlen is besegített. 1943 tavaszán Ribbentrop súlyosan megbetegedett, és Himmler javaslatára, engem kértek fel a gyógyítására." Kersten, még a kezelés megkezdése előtt, alaposan megvizsgálja a külügyminisztert, és megállapítja: a problémák legalább annyira szervi, mint pszichés eredetűek. Fejfájás, szédülés, gyomorgörcsök, emésztési zavarok – és mindez rendszeresen visszatérő levertséggel és nyugtalanító memóriazavarral párosulva. Ribbentropnak, ennek ellenére, igen hamar visszatér az emlékezete, elég Kerstennek szóba hozni a Varsóban őrizetbe vett hét svéd férfi ügyét. „Ribbentrop egyáltalán nem mutatkozott rugalmasnak, őszerinte mind a heten kémtevékenységet végeztek, márpedig aki kém, az ne számítson szánalomra. Azt válaszoltam, hogy lehet ezt más szempont-

* Ribbentrop a kastélyt úgy szerezte meg, hogy a tulajdonost Dachauba internáltatta, ahol az meg is halt.

ból is nézni, nem csak abból, hogy megérdemlik-e a szánalmat vagy nem. Például politikai szempontból. Finnország is végzett ügynöktevékenységet, és Svédország békepolitikáját sem szabad figyelmen kívül hagyni, ahogyan a svéd vasércet sem... Mire Ribbentrop azzal vágott vissza, hogy elege van a németellenes svéd sajtóból. Svédország már rég elvesztette a politikai függetlenséghez való jogát, és különben sem érdemli meg Németország jóindulatát. A Varsóban őrizetbe vett svédek meg fogják kapni méltó büntetésüket. Az ügyben szó sem lehet engedékenységről."[6]

Kersten azzal próbál hatni Ribbentropra, hogy futólag megemlíti, Himmlernek egészen más a véleménye. Számítása azonban nem válik be. „Erre nagyon dühös lett, Himmler – kérdezte – milyen jogon avatkozik be olyan ügyekbe, amelyek kizárólag a külügy hatáskörébe tartoznak? Jobban tenné, ha a rendőrséggel foglalkozna, és távol tartaná magát a politikától. Ribbentrop azzal zárta le a beszélgetést, hogy el fogja mondani Hitlernek, Himmler illetéktelenül beavatkozott az ügybe."[7]

Kersten, amikor találkozik Himmlerrel, nem hallgathatja el, hogy próbálkozása kudarcot vallott: „Himmlert főleg az foglalkoztatta, mi lesz, ha Ribbentrop feljelenti Hitlernél. Az ügy különben sem az ő asztala, tette hozzá, többet nem is fog vele foglalkozni, és nem is érzi magát felelősnek a történtekért."[8]

A hét svéd jószerivel minden támogatás nélkül állt a bírák elé 1943. június 30-án. Ráadásul – nem a legjobb előjel – a bírói tanács elnökét Roland Freislernek* hívták, és hogy a pert a Népbíróság első kollégiuma tárgyalja, ahol február 22-én Hans és Sophie Stollt halálra ítélték, majd néhány órával később lefejezték. Az új per valójában ugyanolyan sommás eljárás; az ítélet már másnap, július elsején meg is születik: Einar Gerge életfogytiglan; Stig Lagerberget és Reinhold Grönberget felmentik, de nem engedik szabadon, ők továbbra is a Gestapo foglyai. A többi négyet

* Roland Freisler bíró valóságos megtestesítője a náci bírósági terrornak, három év leforgása alatt többezer halálos ítélet szárad a lelkén.

(Carl Herslow-t, Sigge Häggberget, Nils Berglindet és Tore Widént) halálra ítélik.

A svéd diplomácia azonnal mozgásba lendül, maga a svéd király, V. Gusztáv is levelet ír Hitlernek, arra kérve a Führert, kegyelmezzen meg a négy svéd állampolgárnak – de hiába. Kersten azonban, aki jobban tudja, hová kell fordulni segítségért, azonnal visszamegy Himmler főhadiszállására: „Nem volt más megoldás, röstellem is a dolgot, de kénytelen voltam hazugsághoz folyamodni. Azt mondtam, Berlinben levelet kaptam Ryti finn köztársasági elnöktől, ez utóbbi az után tudakozódott, mi lett a sorsa a hét őrizetbe vett férfinak. A köztársasági elnök azt írta a levélben, mivel hazája egyre jobban ráeszmél, hogy része a skandináv országok közösségének, kezdik elveszíteni türelmüket az ügy miatt. (...) Rögtön láttam, Himmlert meglepte ennek a svéd kémügynek a nemzetközi visszhangja; ezek után az volt a benyomásom, most már csakugyan úgy érzi, hogy tennie kell valamit az ügyben. Ami végül be is következett."[9]

Persze még sok időre és még több erőfeszítésre lesz szükség mind Schellenberg, mind Kersten részéről. Az utóbbinak mindez csak újabb kereszteshadjárat, a Warszawasvenskarna-ügy* fejleményei azonban nem kis felháborodást keltettek Svédországban – és ez a reakció döntő szerepet játszott Felix Kersten sorsának alakulásában.

Időközben Schellenberg semmilyen erőfeszítéstől sem riad vissza, hogy a szövetségesekkel való titkos tárgyalások előtt megnyissa az utat. Hála az olyan közvetítőknek, mint Karl Lindemann,** Kurt Rieth konzul, Albrecht Haushofer professzor, az ügyvéd Carl Langbehn és Max zu Hohenlohe herceg,*** Svájcban, Spanyolországban, Portugáliában, Svédországban és Törökországban számos nagykövettel, katonai attaséval, konzullal,

* „Varsói svédek".

** A Norddeutscher Lloyd hajózási társaság elnöke.

*** A dolog pikantériája, hogy a három utóbbi, ezzel párhuzamosan, a Hitler-ellenes körökben is hasonló küldetéssel van megbízva. Hohenlohe herceg alkalomadtán Hermann Göringtől sem tagadja meg ilyen irányú szolgálatait.

üzletemberrel, brit és amerikai titkos ügynökkel került kapcsolatba. Maga Schellenberg is több fontos személyiséggel találkozott Zürichben, Stockholmban és Ankarában – de az eredmények kiábrándítóak. Akikkel kapcsolatba került, elég bizalmatlanok voltak, főleg amikor kiderült, ki is Schellenberg felettese. Mellesleg ez utóbbi sem könnyítette meg a küldetését. A zürichi brit konzul, Eric Cable késznek mutatkozott ugyan a tárgyalások megkezdésére, Himmler azonban, időközben ráeszmélve a vállalkozás vakmerőségére, végül kijelentette, okosabb ezt az egész ügyet rábízni a külügyminiszterre, ráadásul ugyanarra a külügyminiszterre, akinek egy évvel korábban még a lemondását követelte. Himmler erről a lehetőségről be is számol Ribbentropnak; az eredmény borítékolható volt. Hitler ugyanis szigorúan megtiltotta, hogy a háború befejezése ügyében bárki is felvegye a kapcsolatot külföldi személyekkel.[10]

Schellenbergnek és Kerstennek sok gondot okozott Himmler kiszámíthatatlansága. Úgy látták, a megbízhatatlan Reichsführerrel a hátuk mögött lehetetlen komolyabb tárgyalásokat kezdeményezni a szövetségesekkel, és hogy nem fogják tudni kikényszeríteni Ribbentrop lemondását – Hitler elmozdításáról már nem is beszélve. Azzal mindketten tisztában voltak, milyen szorosan függ Himmler az asztrológusoktól, de hogy melyiküknek is jutott eszébe új asztrológust javasolni a Reichsführernek, nem tudjuk. Schellenberg szerint Kerstennek; akárhogyan is, a jelölt kiválasztásán, valamint a dolog gyakorlati kivitelezésén egyformán látszik a Schellenberg által vezetett RSHA VI. ügyosztályának márkajele.

Bizonyos Wilhelm Wulff volt a kiválasztott, akit asztrológusként *már jól ismertek az RSHA, más szóval** a Gestapo VI. ügyosztályán. Az utóbbi két évtizedben a hamburgi születésű Wulff volt a legismertebb a szakmában. Aligha véletlen, hogy az elsők közt vették őrizetbe a Rudolf Hess váratlan távozása utáni letar-

* Itt dolgozott Schellenberg, mielőtt 1941 júliusában kinevezték a VI. ügyosztály élére.

tóztatási hullámban. Wulffban keserű emlékeket hagyott a Fühlsbuttel melletti munkatáborban töltött idő, jóllehet négy hónappal később diszkréten szabadon engedték, bár a Gestapo ezután is szemmel tartotta. A könnyebb megfigyelés érdekében még munkát is szereztek neki egy Zimmermann nevezetű berlini vállalkozónál, aki mellékesen a náci titkosszolgálatnak is tiszteletre méltó informátora.* 1943 tavaszán alkalmi megbízói Zimmermannt kérik fel arra, hogy hozza el Wulffot Wilmersdorfba, a Rüdesheimer Platz sarkán levő rendelőbe. Az ajtón aranyozott fémtáblán ez olvasható: „Medizinalrat Felix Kersten."

Közel sem érdektelen a portré, amit Wulff ad Kerstenről (akit első pillanattól fogva rendkívül ellenszenvesnek tart): „Kersten tagbaszakadt, nagydarab, elhízott ember volt. A víziló nagyságú testet mázsás súlyával el se bírták a normálisra méretezett székek. (...) Hétköznapi halandók szinte elvesztek a hatalmas bútorok között, ahogy meghúzták magukat a nem rájuk méretezett fotelekben. Jómagam egészen kicsinek éreztem magam ezzel a hájtömeggel szemben. A felpuffadt arcban gyermek-szempár pislogott, mohó tekintettel. (...) De a kövérségével is fürge és rugalmas volt a mozgása. Két lapátkezében, amelyen számtalan fehér heg éktelenkedett, vagy ceruzát, vagy kisebb képet szorongatott. Jelleme – a klasszikus karakterológia szerint – valamiféle keveréke volt a flegmatikus és szangvinikus alkatnak. Minden átmenet nélkül így szólt hozzám: »Előttem nyugodtan beszélhet politikai eseményekről; bőven eleget tudok ahhoz, hogy aggódjam a háború kimenetele és Németország helyzete miatt. Mi a véleménye Hitler horoszkópjáról? Tudna erről valamit mondani?« Visszafogottan és óvatosan leírtam neki a csillagképet, utalva arra, hogy a *Hitleré bizony nem sok jót ígér; ilyen személyiség csak addig* maradhat egy nemzet élén, amíg vele van a szerencse. (...) Mire Kersten: »Ide tudná adni Hitler horoszkópját? Szeretném megmutatni Himmlernek.« Amikor észrevette, mennyire meg vagyok

* Vagyis – szovjet mintát követően – секретный сотрудник (titkos munkatárs).

rémülve, így folytatta: »Kedves barátom, semmi oka félelemre; Himmlertől nem kell tartania, ezért kezeskedem. De amit Hitler jövőjét illetően mond, az nagyon érdekes, és fontos is. Erről Himmlert is tájékoztatnunk kell.« Mindezt leereszkedően mondta... Ezt válaszoltam: »Nem akarom, hogy megmutassa neki. Nagyon kérem, erről egy szót se szóljon Himmlernek. Semmi kedvem visszamenni a börtönbe, nem szeretnék megint a Gestapo embereinek keze közé kerülni. Himmlernek is jobb, ha nem tud semmit. Sokat úgysem értene az egészből, ráadásul a horoszkópot államellenes tevékenységnek minősítené. Arra kérem, kezelje bizalmas információként mindazt, amit Hitler horoszkópjáról mondtam, olyan bizalmas információnak, amit csak Önnel osztok meg, senki mással. Így is éppen elég bajom van.« – »Olyan szörnyű volt az előzetes letartóztatásban?« – kérdezte Kersten. Amire azt válaszoltam, ugyanannyi borzalmas dolognak voltam tanúja, mint a többi internált, és hozzátettem, ha nagyon akarja, a Hitlerrel kapcsolatos kedvezőtlen jóslatomat kiegészíthetem más német és külföldi személyiségek horoszkópjával. (...) »Nekem minderről sokkal többet kell mondania, Herr Wulff; mindez nagyon érdekes információ, és hasznos is a terveimet illetően. Ha egyszer belekezdett, most már mindent el kell mondania.« Zimmermann, aki szem- és fültanúja a beszélgetésnek, szintén biztatott; azzal utasítottam vissza őket, hogy az általam használt eszközöket elkobozta a Gestapo, és különben is, a Gestapo emberei nyilván több jóslatomról is tudomást szereztek a Németország jövőjével kapcsolatos horoszkópokból. Legfeljebb pár emléktöredéket tudnék felidézni – ez azonban aligha elégséges, ráadásul a számításaim és következtetéseim részben húsz évvel ezelőttre nyúlnak vissza... Amikor Kersten látta, hiába minden erőfeszítés, nem tud meggyőzni, ezt mondta: »Meg kell ismerkednie Himmlerrel. Majd meglátja, milyen kedves, rokonszenves ember. Sokat segíthet magának, ha Ön rááll a dologra.« Megköszöntem a felkínált lehetőséget, de semmi kedvem nem volt Himmlerrel személyesen megismerkedni. Beértem azzal, amit addig tudtam róla. (...) Kersten a következőképpen zárta a beszélgetést: »Nos, akkor

arra kérem, egy füst alatt dolgozza ki Himmler horoszkópját is.« (...) Így kezdtem Kerstennek dolgozni, cserében pedig arról biztosított, meg fog védeni Himmler Gestapójától. Úgy éreztem, bízhatok Kerstenben. Néhány héttel később át is adtam neki egy részletes horoszkópot, de néhány adat még hiányzott Himmlert illetően, úgyhogy a megbízatásnak ezt a részét még nem tudtam teljesíteni. (...) Ez volt a kezdete annak az időszaknak, amelyben hamburgi otthonomban rendszeresen felkerestek a Gestapo emberei, hogy Oranienburgon vagy Ravensbrückön át elvigyenek Kersten birtokára, Hartzwaldéba. A birtokon több olyan Jehova tanúja is dolgozott, akiket a ravensbrücki koncentrációs táborba internáltak."[11]

Kersten csak részben csapta be Wulffot, amikor „kedves, rokonszenves" emberként jellemezte Himmlert. A Reichsführernek ugyanis csakugyan ez az egyik arca, a tökéletes vendéglátóé, a jó kedélyű társasági emberé, a jó családapáé,* a nagy állatbarátté, aki szenvedélyesen érdeklődik a középkori történelem, a vallástörténet meg az okkult tudományok iránt. Csakhogy Kersten ismeri a másik – sötét – arcát is ennek a szolgalelkű kivitelezőnek, fanatikus ideológusnak, agyafúrt politikusnak, szorgalmas köztisztviselőnek, rettegő satrapának, botcsinálta katonának, döntésképtelen potentátnak és szánalmat nem ismerő hóhérnak, akinek esetében ez a sok vonás nemcsak egybemosódik, de nemegyszer összeegyeztethetetlen is egymással. „Észrevettem – írja majd jó megfigyelőként Kersten –, Himmler nagyon fél a párt magas rangú személyiségeitől, és nem is minden ok nélkül, mivel nagyon kicsi a hatalma felettük. Nem csoda, hogy kész volt minden engedményre, csak hogy elkerülje a konfliktusokat. (...) Gyakran hivatkozott a történelemre. Egyetlen pillanatig sem kételkedett abban, hogy helye lesz a híresség panteonjában. Lehet, hogy életében nem volt sok önbizalma, abban viszont biztos volt, hogy halála után értékelni fogják képességeit. (...) Ő inkább árnyékban maradt, nem akart mások útjába állni. De senki sem tudta nála

* A „család" szó többesben értendő, mivel Himmler két családot tart el.

jobban kihasználni ellenfelei gyöngeségeit, nála jobban senki se tudta őket egymás ellen fordítani. Tudott tisztességes is lenni, bár ennek megvoltak a korlátai. Ha egyszer szavát adta valamire, sohasem szegte meg az ígéretét. Becsület, történelem, a Führer meg a bajtársi szolidaritás – ezek voltak az ő jelszavai."[12]

Pedig Kersten nem ismerte, nem is ismerhette a Reichsführer bizarr furcsaságait és nevetségesen zavaros gondolatait. 1942 nyarán, a hadműveletek kellős közepén Himmler olyan expedíciónak lesz a védnöke, amely zoológiai, antropológiai, etnológiai és botanikai kutatásokat fog végezni a Kaukázusban.* Arra kéri az RSHA vezetőjét, derítse ki, hogy a Korán melyik passzusa jövendöli meg Adolf Hitler hatalomra kerülését. Elképesztő pénzösszegeket irányoz elő, több millió hektár földet foglal le, és több ezer foglyot vezényel át a *taraxacuus kok-saghyz*, vagyis a pitypang művelésére, abban a reményben, hogy ebből a szintetikus bundánál jobb minőségű latexet hozhat létre. Tanulmányoztatja az Indus felső folyása mentén élő hunzák életét, mivel róluk az a hír járja, hogy sokáig élnek.** Arról kér jelentést a Gestapo főnökétől, hogy mekkora földterület van parlagon Franciaországban. Szakadatlanul intrikál annak érdekében, hogy a Führer az SS-re bízza a V2 rakéták összeszerelését és kipróbálását. Mivel állandó erőfeszítéseket tesz hatalma növelésére, 1943 nyarán belügyminiszternek nevezteti ki magát, holott ideje sincs rá, hogy ellássa új feladatát. Mivel féltő gonddal őrködik jogosítványain, összetűzésbe bonyolódik Joseph Goebbelsszel, amiért ez azzal bízta meg a hírszerzést, derítse ki, milyen a hangulat a berlini kocsmákban és szórakozóhelyeken. Jóllehet az SS-en belül ő határoz a házasságok és válások dolgában, immár arra is jogot formál, hogy megtiltsa a kollaboráns holland Anton

* Mégpedig a *Deutsches Ahnenerbe Studiengesellschaft für Geistesurgeschichte* égisze alatt. Csakhogy 1942 végén a Kaukázusban olyan „bonyolulttá" vált a katonai helyzet, hogy a *Sonderkommando Kaukasust* 1943 februárjában feloszlatják.

** Mindez sokkal inkább mítosz, mint valóság, az ottani átlagéletkor ugyanis ötvenhárom év...

Mussert válását. Egy tengeralattjáró-kapitány panaszára megbünteti az innsbrucki Gestapo tagjait, amiért „kihallgatásán sértegettek egy asszonyt". Előírja a horvátországi SS-különítmény élére kinevezett tábornoknak, fenyítse meg azokat a kiképző tiszteseket, akik a „balkáni szokásoknak megfelelően durván szidalmazzák a bakák édesanyját."* Ugyanez az SS tábornok azt is parancsba kapja, azonnal lövesse agyon az utasítás megszegőit, különlegesen súlyos esetekben pedig akasztassa fel őket. Nemkülönben hadbíróság elé akarja állíttatni azokat az SS-eket, akik úgy öltek meg lengyeleket, oroszokat és zsidókat, hogy erre nem volt parancs. Ordnung muss sein!, rendnek kell lennie. Ráadásul ugyanaz a Himmler, aki melegen üdvözli Globočnik Gruppenführert, és méltatja a rajparancsnok „rendkívüli érdemeit", amiért „kiválóan megszervezte körülbelül másfélmillió ember"[13] likvidálását, ugyanaz a Himmler, aki ellenőrzi a dachaui szovjet foglyokon végzett „mélyhűtéses" kísérleteket, parancsba adja 71 000 zsidó meggyilkolását, valamint a varsói gettónak 1943 áprilisa és májusa közti lerombolása után,** további 7 000 zsidónak Treblinkába való deportálását.[14]

Ebben az időszakban a keleti frontvonal már stabilizálódott, sőt, von Manstein marsallnak még Harkovot és Belgorodot is sikerült visszafoglalnia. Az SS 2. páncélos hadteste azonban legalább az állomány felét elvesztette a hadműveletekben, emiatt pedig Himmler elég nehéz helyzetbe kerül Hitler előtt. Ennél is aggasztóbb, hogy amikor már minden német katonának hét szovjettel kell megküzdenie, dr. Korherr, az SS főnökség statisztikusa arról informálja a Reichsführert, hogy a Vörös Hadsereg még korántsem merítette ki embertartalékait.[15] A többi fronton a helyzet még nagyobb aggodalomra ad okot. Az Afrika Korps május közepén Tuniszban kapitulál, a szövetségesek 275 000 német és olasz katonát ejtenek foglyul. Az Atlanti-óceánon olyan nagyok a német tengeralattjárók veszteségei, hogy Dönitz átmenetileg

* Célzás a gyakori szerb–horvát sértésre: *Jeben ti mater!*

** A Főkormányzóság többi gettójának egyidejű „likvidálásával".

felfüggeszti a hadműveleteket.* Két hónapra rá Hitler a Citadella-hadművelettel próbál előnyre szert tenni, hogy a német állásokba benyúló kurszki kiszögellést felszámolja. De 1943. július 14-én, a történelem legnagyobb páncélos-ütközete után a Wehrmacht Oreltől északra és keletre kénytelen meghátrálni a szovjet ellentámadás előtt. Mindez már csak azért is nyugtalanító, mivel négy nappal korábban új frontvonal keletkezett a Földközi-tenger medencéjében: július 10-én az angol és amerikai szövetségesek partra szálltak Szicíliában. Két héttel a szicíliai partraszállás és Palermo elfoglalása után őrizetbe vették és börtönbe zárták Mussolinit, miután kisebbségbe került a fasiszta Nagytanácsban, és a király is megvonta tőle bizalmát. Utóda, Badoglio marsall ugyan kötelezi magát a németek oldalán való harc folytatására, de Hitler nem bízik benne. Szicília kiürítésével, valamint az Alpokban a hágók elfoglalásával villámhadműveletet készít elő, mégpedig azzal a céllal, hogy megszállja Rómát. Emellett azzal bízza meg Himmlert, derítse ki, bármi áron, hol tartják fogva Mussolinit...

Egy hónappal később, augusztus 26-án, Himmler a lehető legnagyobb titokban fogadja a poroszországi pénzügyminisztert, Johannes Popitzt; a pénzügyminisztert barátja, Langbehn ajánlja figyelmébe. Popitz, aki részt vesz a Hitlerrel szembeni civil ellenállásban,** azt javasolja a Reichsführernek, álljon az élére a Hitler és Ribbentrop eltávolítására alakult civil mozgalomnak, és azonnal kezdjen tárgyalásokat az Egyesült Államokkal és Nagy-Britanniával. Hogy Himmler hogyan reagált a javaslatra, nem tudni, az tény azonban, hogy a két férfi abban állapodott meg, hogy hamarosan ismét találkozik, arra vall, hogy nem lehetett teljesen elutasító.[16]

1943. szeptember 3-án, amikor a szövetségesek átkelnek a Messinai szoroson, és megvetik lábukat Kalabriában, Badoglio marsall kész aláírni a fegyverszünetet. Ennek közzététele öt nappal később csak felgyorsítja az Alarich hadműveletre való előkészületeket. Rommel marsall nyolc hadosztálya megszállja Észak-Olaszország minden stratégiai pontját, és lefegyverzi az olasz erőket, két légi úton odaszállított hadosztály pedig elfoglalja Rómát, míg az olasz fővárostól délre Kesserling marsall hat hadosztálya úgy alakítja ki pozícióit, hogy a szövetségesek előtt elzárja a Nápolyba vezető utat. Marad a hat héttel korábban Himmlerre bízott feladat, hogy derítse ki, hol tartják fogva a Ducét. „Ekkor még – írja visszaemlékezésében Schellenberg – fogalmunk sem volt, hol lehet Mussolini. Ekkor Himmler – hóbortjának megfelelően – megint okkult tanácsadóihoz folyamodott. Parancsot adott, gyűjtsék össze az okkult tudományok képviselőit – csupa látnokot, asztrológust,* radiesztéziával foglalkozó specialistát –, vagyis mindazokat, akiket lecsuktak Rudolf Hess Angliába való távozása után, majd egy Wannsee melletti villába vitette őket; a szakemberek azután azt az utasítást kapták, próbálják kideríteni, hol lehet a Duce. Ezek a szeánszok egyáltalán nem voltak olcsók, mivel a »tudósok« munka közben degeszre ették magukat, sokat ittak, méregdrága szivarokat szívtak, míg végre a csillagóra szakértője egy idő után meg nem állapította, hogy Mussolini egy szigeten lehet, mégpedig Nápolytól nyugatra."[17]

Ami igaznak is bizonyult: a Ducét Ponza szigetén őrizték, majd átszállították Maddalenára, végül visszahozták a kontinensre, és egy hotelben szállásolták el a Gran Sasso hegyen. E titok nyitjára azonban már nem az okkultista tudósok jöttek rá, mindez egy olasz rádióüzenetből derült ki, amit Herbert Kappler, a Rómában állomásozó Sipo-SD vezetője hallgatott le. A Birodalmi Biztonsági Szolgálat (RSHA) VI. részlegéhez tartozó Skorzeny SS Oberstrumbahnführer** és ejtőernyős kommandója szeptember

* Csak a május 5-ről 6-ra virradó éjszaka a szövetségesek öt tengeralattjárót elsüllyesztenek és tizenhetet súlyosan megrongálnak; 1943 májusában a németek nem kevesebb, mint 38 tengeralattjárót veszítenek el.

** Nevezetesen a Mittwochsgesellschaft (Szerda-társaság) tevékenységében.

* Köztük egy bizonyos Wilhelm Wulffot.

** Akit a náci propaganda hősként ünnepel; csakhogy az *Eiche* hadműveletet valójában Harald Mors ejtőernyős főtörzsőrmester vezeti, mégpedig Kurt Student hadműveleti ellenőrzése mellett – a két tiszt semmilyen kapcsolatban nem áll az SS-szel.

12-én délután sikeresen ki is szabadította a Ducét, majd légi úton Bécsbe szállította.

A hőstett tovább növelhette volna a VI. ügyosztály vezetőjének megbízhatóságát, de ennek ellenkezője következett be: a hadművelet dicsőségét nem Schellenberg, hanem az osztrák Skorzeny aratta le, akit Kaltenbrunner erőszakolt Schellenbergre. Sőt, a sikeres akció után Kaltenbrunner arról próbálja meggyőzni Himmlert, állíttassa félre Schellenberget, és pártfogoltját, Skorzenyt nevezze ki a helyére. Nyilván meg is győzte volna, ha nincs Kersten, ő azonban több napon át ostromolta a Reichsführert,* és próbálta rábeszélni, hogy ne engedjen Kaltenbrunner követelésének. Schellenberg így emlékszik vissza a történtekre: „Kersten meg én, ahol és amikor lehetett, segítettünk egymásnak. Amikor egyikünknek valamilyen problémája támadt Himmlerrel, mindig számíthatott a másik segítségére."[18] Végül ebben az esetben is Kersten kerekedett felül: Schellenberg megtarthatja funkcióját, ami viszont lehetővé teszi, hogy tíz hónappal később busásan meghálálja Kersten segítségét.

Ami Kerstent illeti, legalábbis egy időre, el akarja hagyni Németországot. Hartzwalde – nyolc lóval, huszonöt tehénnel, tizenkét emsével, százhúsz tyúkkal, valamint a húsz jehovista által lelkesen** megművelt termékeny földekkel a béke, nyugalom és jólét szigete. De – és ennek már több hónapja – Kersten megértette, Hitler semmiképpen sem nyerheti meg a háborút, és eljött az ideje – még a Reich összeomlása előtt – biztos menedéket keresni a családjának meg magának. A semleges Svédország ebből a szempontból megfelelőnek látszott, már csak azért is, mert a varsói svédek ügye óta befolyásos támogatókra*** tett szert

* Mégpedig Bradt, Wolff vezérkari főnök – ő Kaltenbrunner esküdt ellensége –, valamint feltehetően Gottlob Berger tábornok segítségével (ez utóbbi a Waffen-SS toborzási és hadseregszervezési felelőse).

** Egyikük később ki is jelenti a finn tévében: „Olyan volt, mintha a pokolból egyszer csak a paradicsomba kerültünk volna".

*** Ezek: Möller, Brandin, továbbá – és főleg – a bankár Jacob Wallenberg (a *Svenska Tändsticksbolaget* fő részvényese).

Stockholmban, akiknek a segítségével könnyen tud beutazási vízumot, megfelelő lakást szerezni, és orvosi praxisát is folytathatja. Az a tény, hogy a Svenska Tändsticksbolaget gyufagyár igazgatójától még meghívást is kap, végleg meggyőzi, az adott helyzetben ez a legjobb megoldás. Mindössze azt kell kitalálnia, milyen ürüggyel fogadtathatja el tervét Himmlerrel. Az érvet Kivimäki finn nagykövet tálcán nyújtja át neki, amikor emlékezteti Kerstent, hogy mint a finn hadsereg tartalékos tisztjének haza kell térnie Finnországba. A finn kormány azonban abba is beleegyezne, ha Kersten részt venne a Svédországban ápolt finn sebesültek kezelésében. Himmler nem örül az ötletnek, de végül rábólint a dologra, mindössze azzal a feltétellel, hogy Kersten megígéri, szükség esetén kezelésére visszatér Németországba.

Kersten feleségével és legkisebb fiával* (másik két fia Hartzwaldében marad, Elisabeth Lüben gondjaira bízva) meg is kezdi az előkészületeket. Kevés dolgot akar magával vinni, viszont előveszi a pince falába elrejtett dobozt, ebben tartja azoknak a gondosan feljegyzett beszélgetéseknek a kéziratát, amelyeket az utóbbi öt évben a Reichsführerrel folytatott. A kéziratcsomagnak abban a jókora bőröndben talál majd helyet, amit finn diplomata-útlevéllel minden gond nélkül magával vihet majd Finnországba.[19] Már csak egy hét van hátra az indulásig, amikor tudomására jut Langbehn ügyvéd** letartóztatása. Azonnal Himmlerhez siet, hogy kérje az ügyvéd szabadon bocsátását. A Reichsführer azonban indulatosan reagál a kérésre: „Még annyit sem engedett – emlékszik vissza Kersten –, hogy beszéljek a ravensbrücki koncentrációs táborba internált barátommal, vagy hogy belenézzek a vádiratba, azzal az ürüggyel, hogy az már nincs is nála, mivel az összes iratot továbbküldték Hitlernek. Azt azonban elértem, hogy Himmler

* Andreas Heinrich az előző évben, május 9-én született, a keresztapa pedig egy bizonyos... Heinrich Himmler.

** Langbehnt Anglia javára való kémkedéssel vádolják; és annyi igaz is, hogy azért utazott Bernbe, hogy találkozzon az OSS képviselőjével, Allen Dullesszel.

szavát adta, a Langbehn elleni eljárást csak a háború után fogják lefolytatni."[20]

Három napra rá Kersten ezt a levelet írja Himmlernek: „Biztosíthatom, hogy november végén visszajövök Németországba, és folytatni fogjuk a kezeléseket. Engedelmével szeretném ismét emlékeztetni, becsületszavát adta, hogy Langbehn doktornak nem lesz bántódása, és hogy ügyét jóindulattal fogja megítélni."[21] Ezek után Kersten 1943. szeptember 30-án nyugodt lelkiismerettel Stockholmba repül.*

* Kersten sehol sem említi (bár lehet, hogy nem is tudott róla): az augusztus 27-i Himmler-Popitz találkozó is Langbehn szervezésében jött létre.

Jegyzetek

1 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 38–39. o.
2 NIOD, Map B 3, Kersten tot H.H., id. mű, 21/3/43.
3 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 110–111. o.
4 Uo., 111. o.
5 Uo.
6 Felix Kersten, *Samtal med Himmler*, id. mű, 157–158. o.
7 Uo., 158. o.
8 Uo., 159. o.
9 Uo.
10 Reinhard R. Doerries, *Hitler's Last Chief of Foreign Intelligence*, id. mű, 101. o.; Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 352–353. o.
11 Wilhelm Th. Wulff, *Tierkreis und Hakenkreuz*, Güntersloh, Bertelsmann, 1968, 117–126. o.
12 Felix Kersten, *Samtal med Himmler*, id. mű, 57–58. o.
13 *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers, 1943–1945*, München, Piper Verlag, 2020, 128., 260., 274., 390., 430., 461., 511., 513–514., 537., 553. o.
14 Uo., 162., 246. o.
15 Uo., 175. o.
16 Allen W. Dulles, *Germany's Underground*, New York, Little & Ives, 1947, 157–160. o.
17 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű,
18 NIOD, Map F 4, Verslag van gepreek van K.W. Swart met W. Schellenberg in het Duitse Hospitaal te Nurenbeg, 18/20/48.
19 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 188. o. Más verzió szerint állítólag a finn diplomáciai postával együtt küldte a bőröndjét: Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 37. o.; *Samtal med Himmler*, id. mű, 48. o.
20 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 131. o.
21 NIOD, Map A, Kersten 29–47, Kersten an Himmler, 25/9/43.

KILENCEDIK FEJEZET

Viharjelzés

Kersten, negyven hónap után először, végre szabad levegőt szívhat Stockholmban. Miután berendezkedett egy Belfrage nevezetű szerény panzióban, úgy érezte, két minden másnál fontosabb feladata van. Az első, hogy körbenézzen a cukrászdákban, Németországban ugyanis a finomabb sütemények eltűntek a polcokról, az édesszájú Kersten nem kis bánatára. A másik, hogy feljegyzéseit biztonságba helyezze. Diplomata bőröndjét leplombáltatta, és a háború végéig elhelyeztette egy bank pincéjében.

Megérkezte után két nappal Kersten Graffmannénál tesz látogatást; a holland nő, aki Kersten két idős páciensének lánya, svéd férfihoz ment feleségül. Úgy hozta a véletlen, hogy a Graffman házaspár ugyanazon a napon egy Abram Stevens Hewitt nevezetű amerikait is vendégül lát, a férfi Roosevelt elnök különmegbízottja Stockholmban. Kersten aznap ezt jegyezte fel naplójába: „Nem kis szerencsémre olyan emberrel ismerkedtem meg, aki szoros kapcsolatban áll Amerikával. Lehet, hogy ez arra is jó alkalom, hogy segítsek Finnországnak kilépni a háborúból. A békekötésnek azonban nem szabad megalázónak lennie. Hosszú beszélgetést folytattam Hewitt-tel, beszél németül is, úgyhogy nagyon jól megértettük egymást. Mivel gyenge lábon áll az egészsége, megkérdezte, nem kezelném-e, amire boldogan igent mondtam."[1]

A kezelés jó alkalom a beszélgetésre, a két férfi egy-kettőre megállapítja, egyformán látják az aktuális problémákat. „Mindketten azon a véleményen vagyunk, hogy ideje véget vetni ennek a borzalmas háborúnak. (...) De nekem Finnország az első gondolatom, márpedig Finnország nem áll háborúban Amerikával. Hewitt szerint egyáltalán nem lehetetlen, hogy Roosevelt elnök szót emeljen az oroszoknál a békekötés érdekében, annál is inkább, mivel Amerikában még mindig nagy a rokonszenv Finnország iránt. Elmagyaráztam, Finnország nem tart fenn szoros kapcsolatokat a náci Németországgal, és a finnek nem rajonganak különösebben a nemzetiszocializmusért. Csak a téli háború miatti mélységes kétségbeesésünkben léptünk szövetségre Németországgal, és kizárólag a Szovjetunió ellen. Hewitt azt mondta, megérti helyzetünket, és nagyon szívesen vállalja a közvetítő szerepét, de az első lépést Finnországnak kell megtennie."[2]

Amikor Kersten 1943. október 15-én Helsinkibe utazik, hogy az új külügyminiszternek, Ramsaynek tájékoztatást adjon a németországi helyzetről, a Hewitt-tel való megbeszéléséről is beszámol: „Elmondtam neki, ha kívánja, Stockholmban fel tudom venni a kapcsolatot Roosevelttel, mivel a különmegbízottja páciensem. Közvetíthettem volna, ha kell, de inkább azt tanácsoltam, Ramsay ezt a feladatot bízza inkább Grippenbergre, Finnország stockholmi nagykövetére, és őt kérje fel a tárgyalásokra."[3] Felix Kersten, semmi kétség, nem akar a diplomáciába belekotnyeleskedni; ő elsősorban orvos, nem érzi magát alkalmasnak nemzetközi tárgyalásokra, ezt a feladatot inkább meghagyja a hivatásos vagy félhivatalos diplomatáknak. De amikor október 19-e után visszatér Stockholmba, és újra találkozik betegével, a beszélgetés már nem áll meg Finnországnál. „Hewitt maga is tisztában van a keleti veszéllyel. Azt indítványoztam, tapogatózni fogok Himmlernél, hogy mennyi az esélye a béketárgyalásoknak. Hewitt kijelentette, az Egyesült Államok és Anglia legfontosabb követelései között első helyen említendő az összes elfoglalt terület azonnali kiürítése, a náci párt meg az SS feloszlatása, később – brit és amerikai ellenőrzés mellett – szabad és demokratikus választások tartása, (...) továbbá a náci vezetők internálása. (...) Mire én: »Himmler szerintem el is fogadná ezeket a követeléseket, de csak azzal a feltétellel, hogy rá nem vonatkoznak, és ha garanciát kap személyi szabadságát illetően.«"[4]

Hewitt az OSS-nek továbbított jelentésében minimalizálja javaslatai jelentőségét, inkább a beszélgetőtársáét részletezi: „A doktor úr arra próbált rávenni, menjek Németországba (...), hogy én magam is lássam, a megegyezés nagyon is lehetséges. Világosan érzékeltette, bizonyos kikötésekkel Himmler nagyon is késznek mutatkozna Hitler hatalmának megdöntésére, és ő az egyetlen, aki ma Németországban ezt végre is tudja hajtani."[5] Kersten, úgy látszik, a kelleténél messzebbre ment a Reichsführer nevében, ezt második jelentésében maga Hewitt is megerősíti: „Kersten szerint Himmler világosan látja, hogy Németország elvesztette a háborút, és az ország megmaradásának érdekében szeretne kiegyezni a britekkel meg az amerikaiakkal. (...) Mivel tudja, hogy az amerikaiak és a britek sohasem ülnének le tárgyalni Hitlerrel, Himmler most már arra is kész, hogy szükség esetén megszervezze a Führer megbuktatását. (...) Értésére adtam, hogy nem vagyok az amerikai kormány képviselője, és fogalmam sincs, mi is lehet ezzel kapcsolatban az amerikai kormány álláspontja, amiért is a jelenlegi körülmények között nem is tudnék miről tárgyalni Himmlerrel. Mire a doktor azt javasolta, utazzam vissza Washingtonba, és tájékozódjam az amerikai kormány álláspontja felől."* [6] (...) Azt is említette, hogy Himmler jelenleg valamiféle párhuzamos kormányt alakít az SS-en belül, és hogy a két legfontosabb főtanácsadója külpolitikai ügyekben Walter Schellenberg Oberführer és Braun doktor.** (...) Azt is mondta, Schellenberg vagy Braun doktor a kérésére bármikor Stockholmba utazik, csak hogy megerősítse az általa mondottakat."[7]

* Ennél is meglepőbb, hogy Kersten ismertette Hewitt-tel azt a különbéke-javaslatot, amit Sztálin 1943 februárjában és májusában juttatott el Hitlerhez, és amiről Himmler főhadiszállásán értesült, sőt, Himmler még a különbéke feltételeit is megosztotta vele: „A szovjetek szabad kezet kapnak a Balkánon, szovjet terjeszkedés Szalonikiig és Konstantinápolyig, a balti államok, valamint az 1939-ben megszállt Lengyelország egy részének annektálása."

** Valószínűleg Rudolf Brandtról van szó, akit Kersten az ügy érdekében „főtanácsadónak" léptetett elő.

Hogy Himmler „kész megszervezni Hitler megbuktatását"? Hogy Himmler „párhuzamos kormányt alakít az SS-en belül", és hogy két „külpolitikai főtanácsadja" is van? Látnivaló, a doktori tanácsos még némi túlzásra is hajlandó, ha ezzel elindíthatja a folyamatot... Kersten október 24-én diplomáciai postával a következő üzenetet küldi Himmlernek (az üzenet megérdemli, hogy teljes terjedelemben közöljük): „Van itt Stockholmban egy amerikai páciensem, Abram Stevens Hewitt (nem zsidó*), aki szoros kapcsolatban áll az amerikai kormánnyal. (...) Hewitt-tel sokat beszélgettünk, és tekintettel a háború által okozott egyre nagyobb rombolásra, úgy gondoltuk, nem volna haszontalan kidolgozni egy sor javaslatot, amely megfelelő alap lehet a béketárgyalásokhoz. Herr Reichsführer, nagyon kérem, ezt a levelet ne dobja papírkosárba, hanem azzal az emberséggel vegye kézhez, amely igenis ott fészkel a szívében. Ebben az esetben biztos lehet benne, az egész világ hálás lesz Önnek az eljövendő évszázadokban. Jómagam, finn állampolgár lévén, aligha vezethetem Németország nevében a béketárgyalásokat. Arra kérem, küldjön valakit Stockholmba, valakit, akiben teljes mértékben megbízik, hogy bemutassam Hewitt úrnak. Herr Reichsführer, nagyon kérem, tegyen eleget a kérésemnek, Európa jövőjéről van szó. Erre, véleményem szerint, Herr Schellenberg a legalkalmasabb, annál is inkább, mivel tud angolul."[8]

Kersten hét „javaslatot" is csatol a leveléhez; a hét javaslat, amelyet Hewitt Graffmannal dolgozott ki, nem kis bátorságról tesz tanúbizonyságot.

„1. Minden németek által megszállt terület kiürítése, valamint e területek eredeti szuverenitásának visszaállítása.

2. A náci párt feloszlatása. Amerikai és brit ellenőrzéssel szabad választások kiírása.

3. Hitler diktatorikus hatalmának megdöntése.

* Egy Heinrich Himmlerhez intézett levélben nyilván nem felesleges az ilyen információ.

4. Az 1914-es német határok visszaállítása.*

5. A német hadseregnek és légierőnek olyan szintre való visszafejlesztése, amely lehetetlenné tesz minden agressziót.

6. A német hadiipar brit és amerikai ellenőrzés alá helyezése.

7. A náci vezetőknek elmozdításuk után bíróság előtt kell felelniük az általuk elkövetett háborús bűnökért."[9]

Himmlernek e dokumentum olvastán alighanem elállt a lélegzete,** és feltehetően eszébe se jutott, hogy állást foglaljon ezzel kapcsolatban. Schellenberg azonban, akivel Kersten szintén összeköttetésbe lépett, azonnal reagált, ráadásul minden felhatalmazás nélkül: „Különgéppel utaztam Svédországba. (...) A lehető legnagyobb titokban találkoztam Hewitt-tel az egyik legnagyobb stockholmi szálló lakosztályában.*** (...) Saját elhatározásból és minden fenntartás nélkül elmondtam, milyen óriási szüksége volna Németországnak egy kompromisszumos békére."[10] Akárcsak Kersten, Schellenberg is említetlenül hagy egy evidenciát: nevezetesen azt, hogy kompromisszumos béke csakis Hitler bukása esetén lehetséges, és mivel Himmler az egyetlen, akinek sikerülhet Hitler félreállítása, csakis ő lehet a Führer utódja. Márpedig könnyen elképzelhető, hogy Hitlernek Himmlerrel való helyettesítése nem lehetett vonzó a szövetségesek szemében...

Miután Kersten bemutatta egymásnak a két férfit, diszkréten eltűnt. Ezúttal is az volt a véleménye, hogy a szorosan vett tárgyalásokat rá kell hagyni azokra, akiknek ez a hivatásuk – és akik az érintett országok állampolgárai. Annál is inkább, mivel Kersten ugyanabban az időben egy másik feladatot kapott, olyat méghozzá, amit rajta kívül senki más nem tudott elvégezni. Alighogy

* A javaslatot alaposabban meg kellett volna fontolni: az 1914-es német határok ugyanis Elszász-Lotaringiát is magukban foglalták.

** Figyelemre méltó, hogy ezek a követelések majdnem azonosak azokkal, amiket egy héttel később Moszkvában az angol–amerikai–szovjet konferencia fog megszövegezni.

*** Ami nem a legjobb garancia a találkozó titokban tartását illetően, főleg abban a fővárosban nem, amelyben csak úgy nyüzsögnek a különböző nemzetiségű kémek!

megérkezett Stockholmba, a külügyminisztérium egyik alkalmazottja arról tájékoztatta, hogy Christian Günther külügyminiszter szeretne vele félhivatalosan találkozni – sőt, annyira diszkréten, hogy a külügyminiszter az otthonában fogja fogadni. Hogy mi is történt ezen az első és rendkívül bizalmas találkozáson,* azt Kersten a következőképpen foglalta össze: „Günthernek akkor hívhatták fel rám a figyelmét, amikor minden követ megmozgattam a hét svéd állampolgár érdekében, és a külügyminiszter nagyszabású tervet dolgozott ki azoknak a skandinávoknak a megsegítésére, akiket koncentrációs táborban tartottak fogva. A svéd politikai helyzet (...) is megváltozott, és a jelen helyzetben már nyomást is gyakorolnak rá, hogy csináljon valamit.** Ebből a szempontból úgy gondolja, erre a Svédországra jellemző hagyományos humanitárius akció volna legalkalmasabb, és ez is illene leginkább Svédország helyzetéhez. Alaposan megvitattuk a lehetséges lépések előnyeit és hátrányait (...), meg azt is, hogy feltehetően milyen ellenállásba fogunk ütközni. A kormány – mondta – majd rendelkezésemre bocsát egy listát a Németországban fogva tartott skandináv és külföldi állampolgárokról, és megkért, hogy a Himmlerrel folytatott beszélgetéseim során tegyek meg mindent a kiszabadításukért, vagy ha ez lehetetlen, igyekezzek valamit javítani a sorsukon."[11]

Kersten, úgy látszik, habozás nélkül ráállt a dologra. „Hála a Günther külügyminiszterrel való kapcsolatnak, teljesen új alapokon folytathattam embermentő tevékenységemet. (...) A Himmlernél való közbenjárásom ettől fogva nemzetközi kontextusba kerül. Olyan szervezetek és hatóságok nevében fogok eljárni, amelyeket Himmler nehezen hagyhat figyelmen kívül. (...) Ettől megnőtt az önbizalmam, határozottabb lettem, már csak attól a gondolattól is, hogy többé nem kell feltüntetni,

* Amelynek se Kersten, se Günther nem adta meg a pontos dátumát, bár mindketten „1943 októberére" időzítették az eseményt.

** A szövetségesek ugyanis erős nyomás alá vették Svédországot, hogy lépjen be a háborúba Németország ellen.

kin akarok segíteni, hogy végre őszintén beszélhetek, ráadásul egy másik nemzet nevében."[12]

Schellenberg a Hewitt-tel való megbeszélése után rögtön visszatért Németországba: „Ahogy megérkeztem Berlinbe, rögtön papírra vetettem egyfajta vázlatot a beszélgetésről, az volt a tervem, hogy majd átadom Himmlernek. Ekkor ő Münchenben tartózkodott.* Amikor tájékoztattam a Hewitt-tel való találkozásomról, alig kapott levegőt, annyira elképedt a kezdeményezéstől, amire nem volt semmilyen meghatalmazásom; majd dühében tombolni kezdett, én meg arra gondoltam, inkább megvárom, míg lehiggad, és csak akkor adom át a jegyzeteimet. Amikor másnap újra megpróbáltam meggyőzni, hogy a próbálkozásaim elkerülhetetlenek voltak, nyugodtan meghallgatott, de éreztem, Münchenben Hitler olyan hatást gyakorolt rá meg a környezetére, hogy az érveim hatástalanok maradnak."[13]

A Rastenburg melletti „Hochwaldban" Himmler még akkor is Hitler hatása alatt van, amikor – Schellenberget váltva és már Svédországból való visszatérte után – Kersten próbál vele beszélni: „1943.** december 4-én: Ma reggel megpróbáltam megértetni Himmlerrel, ideje eldönteni, hogyan fog reagálni a Hewitttel és Graffmannal folytatott stockholmi tárgyalásaimra. (...) »Jaj, ne gyötörjön ezzel – válaszolta –, adjon még egy kis időt. Csak úgy nem szabadulhatok meg a Führertől, utóvégre mindent neki köszönhetek. Arra az állásra is ő állított, amit betöltök – és most használjam ezt a pozíciót a Führer megdöntésére? (...) Csak egy kis megértést kérek. Olvassa csak el a hűségesküt, ami jelszavam is egyben. Gázoljak át mindenen? Legyek áruló? Az ég szerelmére, kérjen bármit tőlem, Herr Kersten, csak ezt ne!« Mire én: »Én nem kérek Öntől semmit, a német nép azonban, sőt, Európa is

* Hogy részt vegyen az 1923. november 9-i puccs évfordulóján tartott ünnepi megemlékezésen.

** A dátumot minden jel szerint ezúttal is utólag toldották a szöveghez: december 4-én Himmler Weimarba látogat, de Kersten nélkül. Az első kezelésnek – legalábbis a Reichsführer határidőnaplója szerint – december 7-e az időpontja.

várja, hogy döntsön végre. Ezt a döntést csakis Ön hozhatja meg, más senki. Ne húzza az időt, Herr Reichsführer, legyen végre béke Európában, tegye a kötelességét, ha azt akarja, hogy nevét nagy germán vezérként tartsa számon a történelem. Stockholmban Hewitt várja a döntését, hogy azonnal közölje Roosevelttel. Ne szalassza el az esélyt – csak egyszer van ilyen lehetőség.» Himmler így vág vissza: »A Schellenberg által közölt feltételek elfogadhatatlanok. Gondolja meg, Herr Kersten, mennyi áldozatot hoztunk. Akkor ez mind hiábavaló volt? Hogyan vállalhatnám mindezért a felelősséget a párt vezetői előtt, hogyan? (...) Gondosan áttanulmányoztam a levelet, amit Stockholmból küldött. A feltételek elképesztőek. Ennek ellenére nem zárom ki a lehetőséget: ezen még lehet vitatkozni, ha komolyabbra fordul a helyzet. Mindamellett az egyik feltétel teljesen elfogadhatatlan: nem vállalhatunk felelősséget olyan háborús bűnökért, amelyek a mi nézőpontunkból nem minősülnek háborús bűnnek. Már csak azért sem, mert minden, ami a Führer alatt történt Németországban, az a törvényesség lehető legaggályosabb tiszteletben tartásával történt.«

– Még a lengyelek és zsidók legyilkolása is? – kérdeztem.

– Természetesen, mivel a Führer parancsba adta, márpedig (...) Németországban megkérdőjelezhetetlen törvény a Führer parancsa... Soha, egyetlen egyszer se cselekedtem saját elhatározásból, mindig a Führer parancsát hajtottam végre. Ezért se engem, se az SS-t nem lehet felelősségre vonni.»"[14]

Látva, hogy hiába is próbálkozik Himmler meggyőzésével, Kersten témát vált, és a béketárgyalásokra tereli a szót. Himmler ekkor előveszi aktatáskájából a stockholmi levelet.

„– Hm... *Az elfoglalt területek kiürítése*... Ez is eléggé kemény feltétel. Gondoljon csak arra, Herr Kersten, hogy ezekért a területekért legjobb fiaink ontották vérüket. De ha ez elkerülhetetlen, rendben, beleegyezem. Másik példa: a levelében ez áll: *az 1914-es határok elismerése*. Akkor Hewitt úr úgyszólván semmit sem hagy nekünk a meghódított területekből. Csakhogy biztonsági okokból keleti irányban legalább 160 km-re el kell tolnunk a német határt... *Demokratikus választások Németországban, ráadá-*

sul amerikai és brit ellenőrzéssel? Nincs ellene kifogásom… De: *A Führer megbuktatása és a párt feloszlatása?* Mit kezdjek ezzel a feltétellel?

– Hogy mit kezdjen, az az Ön dolga – így Kersten –, de ennek meg kell lennie, a szövetségesek ugyanis sohase ülnek le tárgyalni a Párttal, és sohase tárgyalnak a Führerrel sem.

– Tudom – mondja Himmler –, de ezt a legnehezebb elfogadni. Ez annyi, mint kihúzni alólam a szőnyeget. De van itt még valami – jegyzi meg indulatosan, hangját felemelve –, ami teljes abszurditás. Honnan veszik maguknak a szövetségesek a jogot, hogy felelőssé tegyék a németeket mindazért, amit ők háborús bűncselekménynek neveznek? Ez őrültség, Herr Kersten. Mi, németek nem vagyunk bűnözők, mi nem követtünk el háborús bűncselekményeket. (…) Az talán nem háborús bűncselekmény, hogy a szövetségesek az utóbbi években romhalmazt csináltak a német városokból? Nem látja, hogy ha Németország elveszti a háborút, Oroszország – és talán tíz év múlva Amerika – fog uralkodni Európában? Aztán még ez is, olvasom: *A német hadseregnek olyan szintre való visszafejlesztése, ami lehetetlenné tesz minden agressziót.* Egyáltalán mit ért ezen Hewitt úr? Hogy térjünk vissza a százezres létszámú német hadsereghez?* Ennyi emberrel aligha fogjuk tudni feltartóztatni az oroszokat. Hogy Németország meg tudja védeni Európát a keleti fenyegetéstől, legalább hárommilliós hadseregre van szüksége.

Majd pár perccel később, fáradtan:

– Ma nem tudok ebben az ügyben döntést hozni. Hewitt néhány napig még Stockholmban tartózkodik. (…) Gondolkodnom kell. Azt én is világosan látom, hogy ez a háború mindegyik részvevőnek hatalmas csapás, és ha tehetek valamit, hogy véget érjen, megteszem. De Amerikának engedni kell, valahogy jelét kell adnia jószándékának."[15]

A kezelések december 15-ig megszakítás nélkül folytatódnak, és eközben, egy héten át Kersten újra meg újra szóba hozza

* Ez egyik fő feltétele volt az 1919-es versailles-i békeszerződésnek.

a dolgot – mindhiába. Egy váratlan esemény azonban kezére játszik: 1943 október végétől az SS hírszerzés első kézből való értesüléseket kap Törökországból az angol–amerikai diplomáciai stratégiát* illetően… Nagy-Britannia ankarai nagykövetségének egyik komornyikja – fedőnevén „Cicero" – átad pár másolatot a Foreign Office meg a brit nagykövetség közti levélváltásból a német követség „kereskedelmi attaséjának".** Márpedig a Berlinbe is eljutó dokumentumok között található néhány feljegyzés is, amely beszámol – egyrészt – a szövetséges külügyminisztériumok moszkvai megbeszéléséről, másrészt arról a konferenciáról, amelyet Churchill, Roosevelt és Sztálin részvételével épp akkor tartottak Teheránban. Ezekből a dokumentumokból az derül ki, hogy bár komoly nézetkülönbségek vannak a három szövetséges között, abban egyetértenek, hogy a háborút együtt kell folytatniuk, mégpedig a Reich bukásáig. Ennyit azoknak, akik – miként Hitler vagy Ribbentrop – ki akarták használni a szövetségesek közti feszültségeket. További dokumentumok, amelyek számba veszik az amerikaiak által a Szovjetuniónak szállított katonai felszerelést (189 000 tábori telefon, 150 000 géppisztoly, 45 00 tonna szögesdrót, 4 millió pár csizma, 2000 harckocsi, 4000 repülőgép…), arra utalnak, milyen elképesztő méreteket öltenek a szövetségesek háborús erőfeszítései.[16]

Schellenberg kezdettől fogva pártfogolta ezt a figyelemre méltó kém-akciót, a siker nemcsak növeli presztízsét, sokkal több: a hír kétségbevonhatatlan cáfolata a náci vezetőknek a szövetségesek közti szakítással kapcsolatos jóslatainak, ahogyan azt is megvilágítja, hogy a náci vezetők végzetesen alábecsülték az ellenfél katonai potenciálját. Erre Schellenberg is azonnal rádöbben, bár később így ír: „Ahogyan várható volt, Hitler elutasítóan reagált a dokumentumokra. Azt olvasta ki a jelentésekből, hogy ez újabb érv a kíméletlen totális háborúnak az összes rendelkezésre álló

* L. François Kersaudy, *L'Affaire Cicéron*, Paris, Perrin, 2005.

** Aki nem más, mint Ludwig Moyzisch SS Sturmbannführer, az SD diplomáciai védettséggel rendelkező ügynöke.

forrás bevetésével való folytatására. Himmlert viszont látnivalóan zavarba hozták a dokumentumok. Kevéssel karácsony előtt magához hívatott, és azt mondta: »Most már én magam is úgy látom, csinálni kéne valamit.« Nem hittem a fülemnek. Így folytatta: »Ügyeljen rá, hogy meg ne szakadjon a Hewitt-tel való kapcsolata. Nem tudná értesíteni, hogy kész vagyok kifejteni előtte a nézeteimet?«"[17]

A fordulat azonban elkésett: Hewitt-tel többé nem lehetett kapcsolatba lépni, és ha lehetett volna is, feltehetően már nem lett volna miről tárgyalni. Azt ugyanis, hogy Himmlerrel egyáltalán szóba álljanak, az Egyesült Államok stockholmi nagykövete hevesen ellenezte, és ellenezte a State Department is, az OSS-ről meg a Fehér Házról nem is beszélve. Nyilván attól féltek, Sztálin rettenetes dühbe gurul, ha ezek a tárgyalások napvilágra kerülnek, annál is inkább, mivel tagadhatatlanul volt ennek a kapcsolatfelvételnek egyfajta szovjetellenes éle,*[18] és az 1943. januári Anfa konferencia óta nyilvánvaló volt, a szövetségeseknek csakis a náci Németország feltétel nélküli megadása lehet az egyetlen követelésük. Maga Roosevelt elnök sem örült volna (jóllehet akkortájt teljesen lefoglalták az elnökválasztás teendői), már csak az amerikai választók reakciója miatt sem, ha tudomására jut, hogy olyan kétes alakkal kezdtek tárgyalásokat, mint Heinrich Himmler. Hewitt, nyolc évvel a háború után, ezzel kapcsolatban ezt írja: „Ebben az időszakban az amerikai vezető körök Kersten doktort Himmler bábjának tartották, és semmit se tudtak a csak később tudomásukra jutó és több bizonyítékkal is alátámasztott embermentő tevékenységéről. Így azután azt az utasítást kaptam, hogy hagyjam abba a tárgyalásokat."[19]

Schellenberg ennek ellenére folytatja erőfeszítéseit, és továbbra is tárgyalópartnereket keres a szövetségesek oldalán, Kersten

* Schellenberg Hewitt-tel folytatott beszélgetésében nem rejtette véka alá, hogy Németország csak az angolokkal és az amerikaiakkal kíván békét kötni, keleten folytatni akarja a háborút – vagyis javaslata pontosan megfelelt annak, amit Canaris tengernagy pár hónappal korábban indítványozott Törökországban és Spanyolországban a szövetségesek megbízottjainak.

viszont, úgy látszik, hacsak nem jutott arra a meggyőződésre, hogy nem nagyon alkalmas a közvetítő szerepére, feladta a küzdelmet. Igaz, így is van elég dolga: egyszerre terapeuta, gyóntatópap, összeesküvő és szamaritánus, már ez is alig fér bele egy nap huszonnégy órájába. 1944. január 14-én ezt jegyzi fel naplójába: „Himmler nagyon levert volt, teljesen kétségbe volt esve; a Führer ugyanis előző éjszaka szemrehányást tett neki, amiért kesztyűs kézzel bánik a német néppel; ha meg akarjuk nyerni a háborút – mondta a Führer –, ki kell nyírni a szabotőröket meg az elégedetlenkedőket. Himmler azzal érvelt, hogy a kétmillió internálttal már így is zsúfolásig tele vannak a koncentrációs táborok, és hogy – bárhogy is követeli a Führer – lehetetlen megduplázni befogadóképességüket. A zsidók, a nép ellenségei meg a szabotőrök likvidálása megy a maga útján, a Führer azonban sohase elégedett az eredménnyel, sőt, a végső megoldás végrehajtását sem tartja elég gyorsnak. Himmler a Führer szerint nem elég erélyes. Kétségbeesett hangon megjegyezte: »Nem értem ezt az egészet. Mindent megcsinálok, amit csak kér, mindent, de sohase elégedett«. »Mégis, mit vár egy őrülttől? Már maga a szemrehányás is annak bizonyítéka, hogy a Führernek hiányzik egy kereke. (…) Szerintem nincs más megoldás: a Führert meg kell buktatni, fel kell oszlatni a pártot, és békét kell kötni a Nyugattal. Én is azért léptem kapcsolatba Hewitt-tel, hogy előmozdítsam a békekötést – még akkor is, ha egyáltalán nem előnyösek a feltételek –, Németországot mégiscsak meg kell menteni.« Himmler felkiáltott: »Az ég szerelmére, miket beszél itt!? Én örök hűséget esküdtem a Führernek, nem szeghetem meg az eskümet! (…)«"[20]

Kersten erre megjegyezte, amikor Himmler hűségesküt tett a Führernek, még nem tudott pszichológiai problémáiról – majd azt tanácsolta páciensének, legalább a zsidók életét kímélje meg, és kímélje meg azoknak az életét is, akik valamiért nem rokonszenveznek a nemzetiszocialistákkal, emellett nevezzen ki megbízható embereket a koncentrációs táborok élére, végül arra is legyen gondja, hogy humánusan bánjanak az internáltakkal, egészen addig, míg diszkréten szabadlábra nem helyezik őket…

„Himmler – jegyzi meg Kersten – elneveti magát, majd így válaszol:

– Ha megszívlelném a tanácsát, a Führer még azon a héten megtudná, és felakasztatna az egész családommal együtt.

– Ideje, hogy katonai körökben meg az SS-ek között is barátokat szerezzen, olyan barátokat persze, akik hasonlóképpen gondolkodnak. Sokan maga mellé állnának, ha őrizetbe venné a Führert, és bezáratná egy pszichiátriai intézetbe.

– Az ellenség polgárháborús helyzetként értékelné. Ennek nem vállalhatom a felelősségét. Egyelőre maradjunk ennyiben, és örülök, hogy senki se volt tanúja ennek a beszélgetésnek, kedves Kersten. Maga sohase fogja megérteni, milyen kényes helyzetben vagyok, (...) ahogyan azt se, hogy már nem számíthatok az összes SS-vezető lojalitására. Ezért aztán még körültekintőbbnek, még óvatosabbnak kell lennem, hogy fel ne mentsenek megbízatásomból, és – teszem azt – Bormannt állítsák a helyembe."[21]

Miután megértette, hogy a Reichsführer minden cselekedetére a félelem az egyetlen magyarázat, Kersten más úton próbál hatni rá, és arra hívja fel a figyelmét, hogy a világ őt fogja felelősségre vonni az elkövetett bűnökért. Mire Himmler nagyot nevet, és emlékezteti Kerstent, hogy többször is megmutatta neki a Führer levelét, és hogy a Führer ebben a levélben minden felelősséget magára vállal mindazért, amit a nevében elkövetnek, őt pedig, mármint Himmlert, minden felelősség alól felmenti. Ezek után Kersten és Himmler hosszú vitába bonyolódik a felelősség fogalmát illetően; a vita után Kersten még egyszer megismétli: a Reichsführernek abba kellene hagynia a zsidó életek kioltását, és azonnal intézkednie kellene, hogy bánjanak emberségesebben a koncentrációs táborok foglyaival. Majd hozzáteszi:

– Utóvégre a zsidók éppen olyan emberek, mint Ön vagy én.

– Ezt, Herr Kersten, már ezerszer mondta. Csakhogy a Führer egészen más véleményen van, és váltig meg van róla győződve, hogy három faj népesíti be a földet: emberek, állatok meg zsidók. És hogy az utóbbiakat likvidálni kell az előbbi kettő túlélésének érdekében.

– De Ön az igazságérzetével meg a germán intelligenciájával csakugyan hisz ebben?

– Nem, nem hiszek... De hagyjuk abba ezt a vitát, erről egy szót se többet."[22]

1944 januárjának végén Kersten elkíséri Himmlert Hágába. Pár hónappal korábban Himmler megjegyzi: „Hogy Hollandiában végre rend legyen, ahhoz 3000 rendőrre van szükségem, és néhány plusz fejadagra. Ha ez megvan, a rendőrség előtt nincs semmi titok." – Ezek után a Reichsführer azzal kezdett dicsekedni, hogy nincs olyan ellenálló szervezet, amelyben ne volnának informátorai.[23] És csakugyan, a közelmúltban megszaporodtak a letartóztatások, 1944. január 4-én Kersten – ügynöke, Jan Reyers jóvoltából – megtudja, hogy Herman van Roijen diplomata is a Gestapo keze közé került. Kersten Hágában nem vesztegeti az időt: „A Seyss-Inquart Reichskomissar* által adott díszvacsorán, amelyen Rauter Obergruppenführer is részt vett, szóba hoztam Herman von Roijen ügyét. Mire Rauter megvető mosollyal: »Megint egy páciens, ugyebár?« Mire én: »Igen, és nagyon beteg páciens!« Ekkor azt a tájékoztatást kaptam, hogy van Roijen bizonyítottan kémtevékenységet folytatott, és hogy büntetésül fejvesztésre fogják ítélni, ez már el van döntve. Amikor egyedül maradtam Himmlerrel, kérve kértem, könyörüljön meg Roijenen (...), és intézze el, hogy engedjék szabadon. Himmler azzal válaszolt, hogy Roijen együttműködött az ellenállással, és hogy többen is látták egy közismert ellenálló társaságában. Erre azt mondtam, ez lehet véletlen is, és arra kértem, hogy így tálalja majd az ügyet Rauternek meg Naumann-nak** – amit végül meg is ígért."[24] Jan Herman van Roijent két hónappal később ki is engedték;*** a férfi hat évvel a háború után a holland parlament által felállított bizottság előtt kijelentette: „Egyik nap aztán szabadlábra helyeztek. Hogy miért, fogalmam sincs..."[25]

* Január 30-án este, legalábbis Himmler határidőnaplója szerint.

** Erich Naumann Brigadeführer Hollandiában a Sipo-SD főnöke, Hans Albin Rauter jobbkeze.

*** 1946-ban külügyminiszteri tárcát kap a holland kormányban.

Felix Kersten egyelőre még ennél is kényesebb akcióra vállalkozik: Hágában az SS-ek szállodájában van elszállásolva, a Béke-palota mögött, innen mindennap Clingendaelbe kell mennie a Reichsführer kezelésére. A második kezelés után Seyss-Inquart jelentést ad át Himmlernek: másnap hajnalban a Gestapónak tíz közismert hágai személyt kell őrizetbe vennie, mind a tízet az ellenállással való együttműködéssel vádolják. Kerstennek sikerül megjegyeznie néhány nevet: van Vlissingen, Philips, Türkow, Roys, Doedes, Böningen... Márpedig Frans Türkow régi jó barátja, ráadásul épp aznap estére van hozzá vacsorameghívása! Figyelmeztesse? Aligha érne el vele valamit, Türkow-t is, akárcsak a többieket is nyilván figyelik, menekülés esetén úgyse jutna messzire, ráadásul rögtön rájönnének, hogy Kersten figyelmeztette a veszélyre. Miközben öreg barátaival tölti az estét, Kersten kínosan feszeng, de amikor fél tizenkettő tájban elindul hazafelé, egy ötlet sugallatára arra kéri a sofőrt, vigye Clingendaelbe Himmlerhez. Miután átjutottak három ellenőrző ponton, abban a pillanatban engedik be a Reichsführer szobájába, amikor az már lefekvéshez készül. Kersten így meséli el az akkor történteket:

„Himmler meglepve felkiált:

– Jobbkor nem is jöhetett volna. A gyomorgörcseim egyre fájdalmasabbak.

– Valahogy megéreztem... Ezért is jöttem olyan sietve.

Öt percre rá Himmler már feküdt a díványon, és el is kezdtem a kezelést. A fájdalom azonnal elmúlt, Himmler nem kis örömére. Felbátorodtam:

– Herr Reichsführer, szívességet szeretnék kérni. Csak maga segíthet, más senki.

– Ki vele, miről van szó?

Elmondtam, hogy fültanúja lévén a Seyss-Inquarttal folytatott megbeszélésének, megtudtam, hogy Türkow barátomat másokkal együtt holnap le fogják tartóztatni. Arra kértem, hogy a kedvemért akadályozza meg a letartóztatást. Türkow is és Doedes* is

* Lambertus Doedes, 1928-ban a vitorlázás olimpiai bajnoka.

közeli barátaim; nekem elviselhetetlen még a gondolat is, hogy bármi bajuk eshet.

– De, kedves Kersten, (...) ezek az emberek árulók, a pángermán eszmény árulói. És különben is, parancsot nem vonhatok vissza. Ezzel nagyon kínos helyzetbe hoznám az embereimet – míg a katonák a fronton küzdenek, meg kell védenünk a hátországot. – Legalább egy negyedórát huzakodtunk. Végül engedett.

– Rendben – mondta –, holnap beszélek Rauterrel.

– Az már késő. Ezek az emberek pár óra múlva már rács mögött vannak. Rautert most kell felhívnia.

– Bizonyára alszik már – jegyezte meg Himmler.

– Ha alszik, fel kell ébreszteni.

– Mindig úgy forgatja a dolgot, Kersten, hogy magáé legyen az utolsó szó. (...)

– Akkor hívhatom Rautert? – kérdeztem.

– Hívhatja – mondta fáradtan.

Örömmel kaptam fel a telefonkagylót. Himmler megparancsolta Rauternak, hogy a szóban forgó tíz férfit nem kell letartóztatni. Majd akkor dönti el, hogy mi legyen velük, ha már visszatért Berlinbe. Egyelőre arra utasította Rautert, hogy – tekintet nélkül a körülményekre – ne legyen intézkedés az ügyben. Amikor visszatette a kagylót, így szóltam hozzá:

– Nagyon köszönöm, Herr Reichsführer, a hollandok hálával emlékeznek meg majd Önről.

Néma csönd, majd Himmler:

– Édes mindegy, hogy egyet-kettőt szabadlábra helyezünk-e vagy sem, ezek itt egytől egyig árulók az utolsó szálig, Mussertet is ideértve. De meg fogja látni, nemsokára lógni fog ez a csirkefogó.* (...)

Ideje hazamenni, gondoltam. Már mentem kifelé, de Himmler visszahívott, azt mondta, vegyek pár almát, Seyss-Inquarttól

* Hogy Himmler milyen mélyen megvetette Mussertet, az a történészek előtt sem titok, de hogy a Reichsführer likvidálni akarta, az mindenképp új információnak számít.

kapta őket. Vagy hatot el is tettem a télikabátom zsebébe. Himmler két tábla csokoládét is adott, majd hozzátette: »Ne aggódjon, nem lesz semmi baj a barátaival.«"[26]

Már ez is döbbenetes, de ami még elképesztőbb: a beszélgetés estéjén és másnapján Kersten találkozik informátoraival meg az ellenállás néhány fontos szereplőjével. Az előbb említettek között ott van legfontosabb ügynöke, Jacobus Nieuwenhuis,* ő később így emlékszik vissza a találkozásra: „Látogatása alatt Kersten azt mondta, ha problémáim lennének, azonnal értesítsem; segíteni fog, hogy eljussak Svédországba, odáig nem ér el a nácik keze."[27] Hét hónappal később Nieuwenhuis élni fog a lehetőséggel... Kersten a bankár és hajómérnök Maurits de Beaufort-ral is találkozik; ő az egyik vezetője az ellenállás hálózatának. Sajnos megszakadtak az angol kapcsolatai, pedig fontos információkat szeretett volna továbbítani az emigrációba kényszerült holland kormánynak. Kersten biztosítja, ő eljuttatja az üzenetet Stockholmba, onnan pedig minden nehézség nélkül továbbítják Londonba.

Az ember azt hiszi, álmodik: ezt a férfit gyűlöli a birodalmi komisszár Seyss-Inquart, gyűlöli a holland rendőrség legmagasabb beosztású vezetője, Hans Albin Rauter, állandóan szimatolnak utána „Gestapo Müller" pribékjei – és ez a férfi, mindezek ellenére, büntetlenül találkozhat informátoraival, és találkozhat ellenállókkal is. Nincs olyan kémregény, amelynek szerzője elő merne állni egy ilyen históriával! Hogy a valóság nemegyszer a legvadabb fikciónál is regényesebb, azzal maga Kersten is tisztában van: autóval megy régi pácienséhez és barátaihoz,** egy SS-tiszthelyettes a sofőrje, mégpedig a Reichsführer kifejezett

* Ő informálta Kerstent a túszszedésről, a partmenti erődítményekről, a Clingendael-negyedben épülő bunkerekről, valamint a zsidók tervezett deportálásáról, a rádiókészülékek elkobzásáról és arról is, hogy a razziákon fiatalokat vesznek majd őrizetbe, hogy kényszermunkára fogják őket.

** Akik közül néhányan minden gyanú fölött állnak, amióta beléptek a németekkel kollaboráló NSB pártba – ez különösen fontos volt Kerstennek.

kívánságára. Ha a Gestapo valamelyik embere inzultálná a tagbaszakadt finn orvost, vagy akárcsak tüntetően kémkedne utána, tudnia kell, hogy – legjobb esetben – az előléptetésével játszik, abban a rendszerben méghozzá, amelynek félelem, karrierizmus és szervilizmus az alapja.

Kersten ennek függvényében 1944. február 4-én a Reichsführer különgépén térhet vissza Berlinbe, ráadásul a hollandiai ellenállás legtitkosabb üzeneteit tartalmazó bőröndjével. Ugyancsak ennek köszönhető, hogy február 7-én még azt is megengedheti magának, hogy levelet írjon Obergruppenführer und General der Polizei Rauternek, akitől három nappal korábban vett búcsút: „Herr Lambertus Doedes legjobb barátom Hollandiában, amiért is személyes sértésnek veszek minden vádat, amit ellene és családja ellen felhoznak. (...) Himmler már elküldte Önnek a direktívát, hogy ne hozzon semmilyen intézkedést Herr Doedes meg a családja ellen a Reichsführer írásos beleegyezése nélkül. (...) Ahogy látom, Ön az utolsó a legmagasabb kitüntetésre javasoltak Seyss-Inquart által összeállított listáján; ezen, azt hiszem, könnyen segíthetünk.* Elutazásom előtt átadtam Neumann Brigadeführernek a listát arról a hét őrizetbe vett személyről, akinek kérem szabadon engedését.** Öreg betegeimről és barátaimról van szó." A levél ezzel az ellentmondást nem tűrő záradékkal fejeződik be: „Kérem, várja meg a Reichsführer döntését."[28]

Ami a döntést illeti, Kersten a továbbiakban is hatni próbál Himmlerre, ahogyan ez a Reichsführerhez március 26-án intézett leveléből is kiderül: „Naumann Brigadeführer arról értesít, hogy idős betegemet és barátomat, Herr van Roijent szabadon engedték. (...) Nagyon hálás vagyok Önnek, Herr Reichsführer, amiért

* Ezt nevezik a furkósbot meg a simogatás politikájának: Kersten hamar észrevette, hogy a katonák, rendőrök és alacsony beosztású hivatalnokok megnyerésére a kitüntetés vagy előléptetés ígérete legalább olyan hatékony, mint a kenőpénz.

** Nyilván új listáról van szó, mivel a tíz korábbi személyt nem vették őrizetbe.

megmentette a barátomat. El se tudom mondani, mekkora öröm ez nekem. Neumann arról is tájékoztatott, hogy három további név, amely szintén szerepel a listámon, ismeretlen az SD-n, és nincsenek őrizetbe véve. Ezt kizártnak tartom. A három személy, akiről szó van: G. Hitzen, von Stirum de Haarlem báró, valamint Jan Paul Bannier doktor. Arra kérem, Brandt doktorral nézessen utána, hogy mi lett velük. Egyébként Naumann arról is tájékoztatott, hogy két férfit, bizonyos P. I. A. Clavareau-t, valamint I. Wilkent kémkedésért hamarosan el fogja ítélni a Wehrmacht bírósága. Neumann részéről csak egy kis erőfeszítés kellene, meg egy kis jóakarat, ha ez megvolna, azt hiszem, el lehetne érni, hogy a Wehrmacht bírósága bűncselekmény hiányában szabadon engedje a két férfit. Emellett az is tudomásomra jutott, hogy Herr Jacob de Graefft Buchenwaldba internálták, nagyon hálás volnék, ha intézkedne kiszabadulása érdekében. (...) Hogy őszinte legyek, mélyen tisztelt Reichsführer úr, nem nagyon értem, miért bánik ilyen kemény kézzel Hollandiával. Minden nép, amelynek van méltóságérzete, szabadságot akar, és különben is, germánokkal nem lehet úgy bánni, mintha rabszolgák volnának. (...) Sajnos, az Ön Hollandiával kapcsolatos információi fizetett besúgóktól és kétes elemektől származnak. (...) Nagyon jól tudom, hogy Ön milyen méltányos és igazságszerető ember, máskülönben nem írnék Önnek. Hadd hivatkozzam az Ön nagylelkűségére és germán szellemiségére; arra kérem, legyen humánusabb Hollandiával. A germánság hálás lesz Önnek, és hálás lesz még a leszármazottainak is."[29]

Időközben a háború ment a maga kérlelhetetlen útján, 1944 januárjának közepén kitörnek a körülzárt Leningrádból, és a dél-ukrajnai meg a Krím félszigeti nagy offenzívát illetően is nagyban folytak az előkészületek. Rómától délre a Wehrmacht nagy nehezen feltartóztatta az előrenyomuló szövetségeseket, miközben Hitler arra beszélte rá az eleinte szabódó Mussolinit, hogy Észak-Olaszországban teljes egészében német ellenőrzés alatt álló „Olasz Szociális Köztársaságot" hozzon létre – Kersten mindeközben nagy szomorúsággal értesült barátja, Ciano gróf

kivégzéséről.* Németországban pedig 1944 februárjának közepén Canaris tengernagyot, Hitler ellenfeleinek támogatóját felmentették funkciójából, és háziőrizetbe helyezték,** miközben az Abwehr a Kaltenbrunner által vezetett SS fennhatósága alá került. Január és március között a szövetségesek berlini légitámadásai soha nem látott méreteket öltöttek.

Kersten 1944. április elsején feleségével együtt immár egy rommá bombázott fővárosból repül vissza Svédországba. Az utazáshoz ugyanazzal az ürüggyel szerezte meg Himmler beleegyezését, mint korábban – hogy finn katonákat kell kezelnie –, és ugyanolyan feltételekkel: mihelyt szükség lesz a szolgálataira, vissza fog jönni Berlinbe. Még aznap, hogy megérkezett Stockholmba, átadja a holland ellenállás üzenetét Van Nagell bárónak, az emigráns holland kormány volt nagykövetének, majd Günther külügyminiszterrel nagyszabású embermentési tervet dolgoz ki, módszeresen mérlegelve ennek minden aspektusát – a legnagyobb titoktartástól a terv támogatóinak felkérésén át egészen addig, hogy milyen körülmények közt fogják fogadni Svédországban a kiszabadított foglyokat. Ami a remélt támogatókat illeti, szóba került Svédországban Per Albin Hansson miniszterelnök és V. Gusztáv svéd király, Németországban Brandt, Berger és természetesen Schellenberg... Kersten megígéri, igyekszik megdolgozni a Reichsführert, mihelyt visszatér Németországba.

Berlinben az idő tájt Schellenberg Oberführer rendkívül túlterhelt ember. A funkciójával kapcsolatos kötelességek mellett három dologra is figyelnie kell: ki kell kerülnie a Kaltenbrunner és „Gestapo Müller" által állított csapdákat, fel kell vennie a kapcsolatot a szövetségesek oldalán álló potenciális informátorokkal,

* Cianót a Veronában megtartott per során ítélik halálra, amiért megszavazta Mussolininek a hatalomból való eltávolítását. A grófot 1944. január 11-én állították kivégzőosztag elé.

** *Mégpedig* abból az alkalomból, hogy 1944 februárjának elején az Abwehr egyik alacsony beosztású, Isztambulban dolgozó hivatalnoka, Erich Vermehren doktor átállt a szövetségesekhez. Mindezért Hitler a tengernagyot hibáztatta, és Canarist dühében minden funkciója alól felmentette.

végül meg kell győznie Himmlert, hogy immár elodázhatatlan Hitler megbuktatása. Hogy az utóbbi tervet valamennyire előrelendítse, rendszeresen továbbítja a Reichsführernek Wilhelm Wulff részletes asztrológiai jóslatait, és úgy dönt, konkrét eredmények híján eljött az ideje, hogy az asztrológus találkozzon is a Reichsführerrel. Május vége felé a kellőképp megdolgozott asztrológust a legnagyobb titokban el is viszik „Bergwaldba", Himmlernek a Salzburg melletti Aigen kastélyban berendezett főhadiszállására. Hogy itt mi történt, azt Wulff csak évekkel később fogja elmesélni. Legelőször is annak a férfinak a leírásával kezdi, akinek bemutatják: „Himmler középtermetű férfi, gyors kézmozdulatai ideges emberre vallanak, hadarva beszél, élénken gesztikulálva. (...) Sápadtságát ugyanúgy okozhatja túlhajszoltság, mint alvászavar, szemhéja gyulladt, talán a sok olvasástól, tekintete sötét, egérszürke szeme (...) csaknem eltűnt a szem tipikusan mongoloid redői alatt.[30]

Mihelyt bemutattak minket, rögtön rátértünk a lényegre: vagyis az asztrológiára. Amit Himmler mondott róla, abból arra lehetett következtetni, alapos ismeretei vannak erről a sokat ócsárolt tudományról. (...) Majd megjegyezte: »Nagyon sajnálom, hogy őrizetbe kellett vennem,* de többé nem lehet nyilvánosan asztrológiával foglalkozni. (...) Nem engedhetjük meg, hogy rajtunk kívül bárki is ilyesmivel foglalkozzék. A nemzetiszocialista államban az asztrológia valójában *privilegium singulorum*, és annak is kell maradnia. Nem tartozik a néptömegekre.«"

Majd rátérnek a lényegre: „Himmler átlapozta a Sztálinról és Churchillről készített horoszkópomat. A Hitleréhez csak pár megjegyzést fűzött; ebben minden mellébeszélés nélkül leírtam, milyen gyászos vége lesz a háborúnak, leírtam a betegségét meg az életpályáját kísérő veszélyeket és különös halálát is. Ezt mondtam Himmlernek: »Nem fog sikerülni merénylettel eltenni Hitlert láb alól, erre ne is számítsanak! A merénylet ott van ugyan a lehetőségek között, de nem a merényletben fog meghalni. Azok

* Lásd fentebb, 159. o.

a végkövetkeztetések, amelyeket Hitler horoszkópjából levontam, már az év kezdete óta Himmler birtokában voltak. A horoszkópokból, amiket Kersten juttatott el Himmlerhez, az derül ki, hogy Hitlertől csak 1945-ben lehet megszabadulni.«*[31] A végkövetkeztetésben külön kitértem erre a tényre abban a reményben, hogy rávegyem Himmlert, akinek közismert volt a döntésképtelensége, még idejében találjon ki valamit Hitler ellen, ha nem akarja, hogy az összeomlás forgószele őt is magával sodorja. Egyszóval abban reménykedtem, érdekelt lesz Hitler félreállításában és a béketárgyalások megkezdésében. (...) Himmler megkérdezte: »Mi a véleménye, mit kell tennünk? Az teljesen lehetetlen, hogy végül a mi javunkra alakuljanak a dolgok? Még vannak érintetlen hadosztályaink Oroszországban, még ha a célra nem is elegendőek, mivel nyugat felől is védenünk kell magunkat.« Emellett a „csodafegyvert" is megemlítette, ehhez különösen nagy reményeket fűzött. Elmondtam, hogy részemről nem nagyon hiszek ezekben az új fegyverekben, összefoglaltam a lényeget, és végezetül udvariasan kifejtettem, ebben a helyzetben Hitler félreállítása az egyetlen megoldás, ezzel Himmler még mentheti a menthetőt. Himmler azonnal rávágta: »Mi sem könnyebb. Odaküldöm Bergert egy páncélos hadosztállyal, és az embereimmel elfoglaltatom a stratégiai pontokat.«

A válasz nekem nagyon is sokatmondó; ezek szerint Himmler már fontolgatta a Hitler elleni felkelés lehetőségét, sőt, azt is mérlegelte, mi volna, ha a lázadásnak ő állna az élére. De rögtön hozzátette, mégpedig fenyegető hangon: »Amiről itt vitatkozunk,

* Schellenberg erről így beszélt a háború után kihallgatóinak: „Wulff Hitlerrel kapcsolatban azt jósolta, hogy 1944. július 20-án nagy veszélybe kerül a Führer élete, a veszély elmúltával pedig, 1944 novemberében, meg fog betegedni; azt is előre látta, hogy Hitler nem fogja megérni 1945. május 7-ét, megjegyezve, hogy a halál oka sohasem fog kiderülni, de feltehetően alkaloidák is közrejátszanak benne." Ami eléggé zavarba ejtő, csakhogy Schellenberg kijelentéseire nyilván az általa ismert későbbi események is hatással lehettek. Mellesleg a cián nem alkaloida – de hát attól, hogy valaki jó asztrológus, még nem kell a kémiához is konyítania.

az hazaárulás, és az életünkbe kerülhet, ha Hitler valamiképp tudomást szerez róla.«

»Nagyon jól tudom, hogy a vállalkozás nehéz, meg kockázatos is, de bármelyik nap áldozatul eshetünk egy bombatámadásnak. Mély meggyőződésem, hogy a külföldnek radikálisan megváltozna az Ön személye iránti magatartása, ha Ön előmozdítaná a béke ügyét, és azonnal felszámolná a koncentrációs táborokat. (...) Hitler a vesztébe rohan az elvakultságával. Ha a dolgok így folytatódnak, Németország menthetetlenül elveszíti a háborút. Minden perc számít. Támaszkodhat a rendőrség teljes apparátusára, ennek segítségével könnyen megszerezheti a hatalmat. A következő hónapokban kedvez Önnek a csillagok állása, Hitlernek viszont nem kedvez. Addig cselekedjen, míg nem késő!«

Himmler eltöprengett, majd leverten megjegyezte:

– Nézze, én csak a tömegtől félek, a néptől. Mindezt nem könnyű tető alá hozni. Az ilyen forradalom több helyen, az elfoglalt területeken is lázadást gerjesztene a birodalomban, és ezt nekem kellene vérbe fojtani. Azt pedig, hogy a tömeg többi része hogyan reagál az eseményre, lehetetlen kiszámítani.

– A felkeléseket legrosszabb esetben két-három hónap alatt el lehet fojtani, azzal a feltétellel, persze, hogy sikerül megnyernie a legfontosabb tábornokok támogatását.

– Ebben az esetben gyorsan kellene cselekedni... gondolkodni fogok a dolgon. (...)

Ezek után a társalgás visszakanyarodott a politikai és katonai helyzethez. Himmler nézetei (utóvégre 1944 májusában voltunk!) nagyon naivnak látszottak. (...) Azt állította, egy-kettőre békét fognak kötni a nyugati hatalmakkal. Angliát nagyon megviselték a háborús erőfeszítések. Amerikát még nem, de az ország még messze van fegyverkezési potenciálja csúcsától. Miután békét kötnek a nyugati hatalmakkal, keleten a háború változatlanul folytatódhat. Himmlernek az volt a véleménye, hogy ha a Reich által már elfoglalt kedvező stratégiai pozíciókhoz még hozzáadódik a nyugati szövetségesek segítsége, a háború keleten így is évtizedekig eltarthat (...)."[32]

Wilhelm Wulff így folytatja: „Rövid szünet következett, Himmler frissítőket rendelt, majd saját horoszkópjára volt kíváncsi. Volt erről egy régi meg egy 1934-ben készült vázlatom. Mivel nem tudta pontosan mikor, a nap melyik órájában született, együtt igyekeztünk *a posteriori* kideríteni a meglévő adatok összehasonlításával."[33]

A két férfi jó két órán át teljesen belevész az állatövi jegyek konstellációjának nehezen értelmezhető útvesztőjébe. 19 órakor Himmler végül elbocsátja Wilhelm Wulffot, aki érthető megkönnyebbüléssel tér vissza Hamburgba. Berlinben megszakítja útját, hogy tájékoztassa Schellenberget; ez utóbbi biztatónak tartja, hogy Himmler ilyen hosszú ideig – öt órán át – beszélgetett Wulff-fal. „Ilyen sokáig? Ez nagyon jó hír. – Az nála nagyon ritka."[34] Lehet, hogy ritka, de a találkozásnak vajmi kevés eredménye volt...

Ami Hitlert illeti, ő teljesen közömbös az asztrológia iránt; az Ankarából érkező hírek sem érdeklik különösebben, pedig ezeknek az információknak a fényében már várható az Overlord nevezetű titokzatos hadművelet, amit a tervek szerint május közepén fognak megindítani.[35] Von Papen nagykövet erről így beszél visszaemlékezéseiben: „Az Overlord hadműveletről mindössze annyit tudtunk, hogy mi a neve. Többször is javasoltam, hogy az ellenség megtévesztése végett azt kellene színlelnünk, hogy mindent tudunk az Overlordról. Erre azonban – miért, miért nem – Hitler nem adott engedélyt."[36] A Cicero komornyik által továbbított dokumentumok olvastán Ludwig Moyzisch, az SD ankarai ügynöke ennél is messzebb ment a végkövetkeztetéseket illetően: „Nem kellett nagy fantázia annak megértéséhez, hogy az Overlord hadművelet a nyugati szövetségesek szemében a háború egyik döntő hadmozdulata. Ettől fogva biztos voltam benne: az Overlord valójában a második front fedőneve. Azonnal táviratoztam Berlinbe, és kifejtettem, minek az alapján jutottam erre a következtetésre. Egy héttel később megjött a szűkszavú válasz. „Lehetséges, de nem valószínű."[37]

Pedig Berlinben az SS erre szakosodott szolgálatait továbbra is érdekli a kérdés, és a Cicero komornyik által továbbított doku-

mentumok német fordítója ki is jelentette: „Az RSHA már 1943 novemberében rendelkezett információkkal az Overlord tervet illetően. Nem voltak ugyan beható ismeretei, de a dokumentumok több ízben is céloztak a tervre, úgyhogy Graefe doktor és a VI. ügyosztálytól többen is azt a következtetést vonták le mindebből, hogy az inváziónak csakis Franciaország lehet a színhelye. (...)

Az információt Hitler főhadiszállására is továbbították, sőt (...) át is adták Hitlernek, ő azonban csak nevetett azon az elképzelésen, hogy bárkinek sikerülhet rést nyitni az atlanti falon, és végül kijelentette, nem foglalkozik ilyen hóbortos feltételezésekkel."[38]

A Führer állandóan ingadozott a tagadás, a félelem meg az optimizmus között. 1944 januárjában, miután Rommelt nevezte ki az atlanti fal erődrendszer főfelügyelőjének, a La Manche-csatorna menti partok védelmével megbízott B hadseregcsoport élére is kinevezi. A lelkesedés és ügybuzgalom, amivel a marsall munkához látott, Berlinben is megnyugtatóan hatott, Goebbels április 18-án ezt írja feljegyzéseiben: „A Führer biztos benne, ha lesz is partraszállás, az invázió kudarcot fog vallani, sőt, jelentős veszteséggel kényszerül rá a visszavonulásra. (...) Rommel a legalkalmasabb arra, hogy az angolokat és amerikaiakat megtanítsa kesztyűbe dudálni."[39] Goebbels azonban Hitler hencegése ellenére is bizonytalan, már csak azért is, mert a partraszállás helyét illetően még a vezérkari tisztek között sem teljes az egyetértés. A Führer is hol Pas-de-Calais-t, hol Normandiát, hol Bretagne-t vagy a Gironde torkolatát jelöli meg a partraszállás helyéül, de néha a belga, a holland, sőt, a norvég partokra is gondol – ezért arrafelé is sürgősen megerősíti az erődítményeket.

1944. június 6-án a szövetségesek partra szállnak Normandiában.

Jegyzetek

1 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 188. o.
2 Uo., 189. o.
3 Uo., 191. o.
4 Uo., 189–190. o.
5 US NARA, RG 226, Microfilm 1642, Roll 23, Frames 782–800; A Hewitt, „Contact with Himmler", in William Donovan's Memorandum for the President, March 20, 1944, idézi John H. Waller, *The Devil's Doctor*, New York, John Wiley & Sons, 2002, 146–147. o.
6 Steven Koblik, *The Stones Cry Out*, New York, Holocaust Library, 1988, 225–226.
7 PRO, FO 371/29085, Aide-mémoire from the US Dept of State, 22/1/44, idézi John H. Waller, *The Devil's Doctor*, id. mű, 147. o.
8 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 190. o.
9 Uo., 191. o.
10 Walter Schellenberg, *The Labyrinth*, id. mű, 370–371. o.; *Aufzeichnungen*, id. mű, 380. o.
11 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 116. o.
12 Uo., 117. o.
13 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 380. o.
14 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 192–193. o.
15 Uo., 193–194. o.
16 François Kersaudy, *L'Affaire Cicéron*, id. mű, 48–49. o.
17 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 235. o.
18 François Kersaudy, *Les Secrets du IIIe Reich*, id. mű, 227–229. o.
19 SRA, Advokat K. Littorin Samling, 3. köt., F. Kersten K. Littorinnak, PM by A. Hewitt, 3/5/53, N.Y.
20 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 235. o.
21 Uo.
22 Uo., 236. o.
23 Uo., 237. o.
24 NIOD, Map H 8, F. Kersten, Zusatz zum Memorandum für Holland von 12/6/45, 5. o.
25 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6C, Verhoren, id. mű, 899. o.; Verhoor van Dr Jan Herman van Rojien.
26 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 265–267. o.; Arno Kersten, Himmlers innersta Hemligheter, id. mű, 238–240. o.
27 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6A en Bm Verslag, Bijlagen, id. mű, 174. o., Memorandum opgesteld door Jacobus Nieuwenhuis, Stockholm, 7 Maart 1948.
28 NIOD, Map B 6, F. Kersten an SS Obergruppenführr und General der Polizei Rauter, 7/2/44.
29 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 148–149. o.

30 Wilhelm Th. Wulff, *Tierkreis und Hakenkreuz*, id. mű, 161. o.
31 Reinhard R. Doerries, *Hitler's Last Chief of Foreign Intelligence*, id. mű, 138. o.
32 Uo., 159–162. o.
33 Uo., 162. o.
34 Uo., 166. o.
35 François Kersaudy, *L'Affaire Cicéron*, id. mű, 60. o.
36 Franz von Papen, *Memoirs*, London, André Deutsch, 1952, 518. o.
37 Ludwig C. Moyzisch, *Der Fall Cicero*, Sarrebrück, Presse Verlag, 1949, 176–177. o.
38 PRO, KV 6/8, Extract from P.F. 66886, Y boksz 6174, Molkenteller, Serial 12a. Sent by HQ OOS/SCI, Ist US Army, APO 230 to AC of S., G-2, 13 May 1945, 2. o.
39 Joseph Goebbels, *Journal 1943–1945*, id. mű, 420., 446. o.

TIZEDIK FEJEZET

A vég kezdete

Bár a „második front" megnyitása jó ideje* várható volt, a hír váratlanul éri a német vezérkart; de mivel egyetlen stratégiai kezdeményezés sem lehetséges a Führer jóváhagyása nélkül, a partraszállás sorsdöntő első óráiban a német reakció várat magára. De mire az angol, amerikai és kanadai erők szilárdan megvetik lábukat a szárazföld belsejében, akkora a szembenálló erők aránytalansága – főleg a levegőben** –, hogy a Wehrmacht immár tehetetlen a szövetségesekkel szemben.

Kersten ugyanezen a napon, 1944. június 6-án tér vissza Stockholmba, kilenc nappal később pedig már ismét legfontosabb páciense mellett találjuk a Salzburg*** melletti „Bergwald" főhadiszállásán. A terapeuta már az első kezelések után támadásba lendül: a partraszállást is szóba hozva Himmler szemére veti, hogy koncentrációs táborokban gyilkoltatja meg mindazokat,

* Inkább „harmadik frontról" kellene beszélni, mivel a keleti front mellett ekkorra az olaszországi is aktivizálódott; a szövetségesek június 4-ére már beveszik Rómát.

** A Luftwaffénak kezdetben csak 173 vadászgép áll rendelkezésére, míg a szövetségeseknek 3000 vadászgépük van. Ráadásul a német gépekhez az üzemanyagutánpótlás is akadozik... Himmler, akárcsak Hitler, igen sokat vár az első V1-esektől, csakhogy ezek a csekély robbanóanyaggal útnak indított rakéták elsősorban Londont fenyegetik, és Franciaországban nem gyakorolnak semmilyen hatást a stratégiai helyzetre.

*** Joseph Kessel a *Les Mains du miracle* című regényében ezt a beszélgetést a kelet-poroszországi „Hochwaldba" helyezi; csakhogy Himmler határidőnaplója szerint a beszélgetésre 1944. március elseje és július 13-a között kerülhetett sor, márpedig ebben az időben a Reichsführer ki se mozdult salzburgi főhadiszállásáról.

akik „a germán fajból még megmaradtak", vagyis a norvégokat, dánokat és hollandokat. Márpedig a Reichsführernek – teszi hozzá – tekintettel nagyfokú intelligenciájára meg germán nemzetvezetői képességeire, inkább arra kellene törekednie, hogy minél több embert engedjen szabadon. Mire Himmler azzal válaszol, hogy ilyesmit Hitler sohase engedne meg – ez viszont arra ad lehetőséget Kerstennek, hogy újra elővegye Schellenberg és Wulff érveit. Miért is ne küldhetne Himmler egy Waffen SS hadosztályt Berchtesgadenbe, és miért ne lehetne ő az új Führer... Himmler még a gondolatát is visszautasítja a puccsnak, és rémülten bújik hűségesküje mögé; az eskü szövegét még az övcsatjára is felvésette: Meine Ehre Heisst Treue (A hűség az én becsületem). Kersten erre azt javasolja, cserélje ki a csatot, de a Reichsführer erről hallani sem akar: „A hűség szent érzés, én is erre tanítom a katonáimat!"[1]

Néhány napra rá Felix Kersten Berlinben találkozik az asztrológussal; Wulff így emlékszik vissza a találkozásra: „„Kersten már a partraszállás után felkeresett, és kétségbeesett hangon ezt mondta: »Himmler még most se szánta el magát a cselekvésre! Azt mondja, nem bízik a főtisztjeiben, a puccs egyelőre szóba se jöhet.«"[2]

Ami legjobb esetben is csak egy ürüggyel több. Ebben az időszakban a főtisztek különben is a normandiai harcokkal vannak elfoglalva, nagy a veszélye ugyanis, hogy a szövetségesek Caentól délre és nyugatra átkarolják a Wehrmacht arcvonalat.* Himmlert, akinek pedig három – sőt, június végére már hat – SS páncélos hadosztálya is van Normandiában, úgy látszik, nem nagyon érdekli a harcok kimenetele. Igaz, hogy nem tőle kérdezik meg, hol is vessék be a hadosztályait, ez elvben von Runstadt főparancsnok, illetve gyakorlatilag a Führer hatásköre; különben is, a Waffen SS csak a kisebbik része birodalmának. Ott van még a politikai rendőrség, a bűnügyi rendőrség, a belső elhárítás, a külföldi hírszerzés, ott vannak a koncentrációs táborok, az új hadi üzemek, az Ahnenerbe, a Lebensborn,* a végső megoldás végrehajtása, ott vannak a kutatóintézetek, a belügyminisztérium, a német faj megerősítésére alapított birodalmi hivatal, a faji és benépesítési hivatal...

* Az ukrajnai helyzet sem veszélytelen, ahol a június 22-én kezdődő Bagration-hadművelet valósággal elsöpri a központi hadseregcsoport hadállásait.

Heinrich Himmler ebben a hónapban az itt említett – és emellett még néhány más** – intézmény keretében ideje legjavát a következő tevékenységeknek szenteli: a tífusz elleni vakcina kísérleti tanulmányozása,*** a łódźi gettó felszámolása,**** a bayeux-i szőnyeg***** biztonságba helyezése, a Speer fegyverkezési miniszterrel való vitája (Himmler ugyanis, miután Speert „orvosi műhibával"[3] megpróbálta eltenni láb alól, igyekszik bitorolni annak funkcióit), az olasz zsidók deportálása, a V1 rakétákat****** gyártó föld alatti üzemek előkészítő munkálatai, a palalemezből kinyerhető kőolaj előállításának technológiai fejlesztése, a koncentrációs táborokban szolgálatot teljesítő őrök egyenruháján a megkülönböztető jelek módosítása, a kaucsuk-növény termelésére kijelölt földterületek növelése,******* az alkoholizáló vagy korrupt SS-tisztek elleni büntető eljárások lefolytatása, az új „európai hadosztályok"******** felállításával kapcsolatos tervek, a megszállt területeken állomásozó ezredeknél tervezett propagandakörút, a lebombázott városokban a foglyoknak romeltakarításra való kivezénylése, a tengervíz sótlanításával kapcsolatos

* „Az ősi örökség intézete" és az „Életforrás" (A tiszta árja faj létrehozásának intézete).

** És ott vannak még azok a feladatok, amelyek a (nagy nehezen megszerzett) „kaucsukfa kísérleti meghonosításának képviselője" címmel kapcsolatosak.

*** Csak ennek a próbálkozásnak 250 áldozata volt a „kísérleti nyúlnak" kiválasztott foglyok között.

**** Amelyet a gettó 72 000 lakójának lemászárlása követett.

***** Természetesen Németországban; de erre már nem volt idő.

****** A Nordhausen melletti építkezés munkálatait a Mittelbau-Dora tábor lakóival végeztették (a munkák közben 20 000-en vesztették életüket).

******* Lásd fentebb, 162. o.

******** Ezeket a hadosztályokat azonban, megfelelő fegyverek és keretszemélyzet híján, soha nem sikerült felállítani.

kísérletek,* 437 400 magyar zsidó Auschwitzba való deportálása, a népi németek szállítása és letelepítése (nekik kell majd gyarmatosítaniuk Fehéroroszországot, Ukrajnát, a Krím félszigetet meg a balti államokat), a görögországi és jugoszláviai partizánmozgalmak leverése, és így tovább... Emellett látnivalóan nem sok ideje maradt a stratégiai kérdésekre, amikhez, az igazat megvallva, nem sokat konyított...

Vajon volt-e egyáltalán a Reichsführernek valami halvány fogalma arról, hogy mi van készülőben 1944 júliusának elején? Az utóbbi hat évben több hiábavaló kísérlet is történt Hitler leváltására vagy meggyilkolására; a véletlen, a jószerencse, a tapasztalatlanság, a tennivalók halogatása, a külföldi kezdeményezések,** a Hitler körüli biztonsági intézkedések, a Führer megérzése – mindez szerepet játszott a sorozatos összeesküvések kudarcában. Az összeesküvőkhöz (gondoljunk csak Beek volt vezérkari tisztre; az Abwehr főparancsnok Canarisra; Oster tábornokra, Canaris helyettesére; von Witzleben marsallra; Schacht miniszterre; a diplomata von Weizsäckerre, a jogász Giseviusra vagy Goerdelerre, a volt lipcsei polgármesterre) később a „Kreisau-kör" meg a Mittwochgesellschaft civiljei is csatlakoztak: Helmuth James von Moltke gróf, a diplomata Adam von Trott zu Solz, a jogász Hans-Bernd von Haeften, a volt szociáldemokrata képviselő Julius Leber, a jezsuita pap Alfred Dep, Jens Jessen professzor, Johannes Popitz volt lipcsei polgármester, Ulrich von Hassell diplomata, Gottfried von Bismarck gróf, Dietrich Bonhoffer lelkipásztor, meg a volt moszkvai nagykövet Friedrich von der Schulenburg. Mindamellett a felsoroltak csak kapcsolatokat kerestek a szövetségesekkel, és intézményes változásokat szorgalmaztak a Reich bukása után. A Reich megbuktatásához azonban olyan új szereplők kellettek, mint a keleti fronton harcoló Centrum fegyveres csoport tisztjei.

* Ezeket a kísérleteket, amelyek szintén több emberéletet követeltek, siker esetén a Luftwaffe javára akarták kamatoztatni.

** Mint 1938 szeptemberében Chamberlain megérkezése Münchenbe; az esemény hatására ugyanis az összeesküvők lemondtak arról a puccsról, amelyet Csehszlovákia megtámadásakor akartak végrehajtani.

A csoporton belül Henning von Tresckow volt az ellenállás lelke. Mint több más bajtársát, őt is felháborította az ukrán zsidók lemészárlása; ezt a mészárlást ráadásul 1941 őszén* az akciócsoportok az ő szektorában hajtották végre. Ettől fogva Tresckow módszeresen törekedett arra, hogy olyan – Hitlerrel szembenálló – embereket helyezzen el a vezérkarában, akikben megbízhat, mint például von Kleist, von Schlabrendorff hadnagy és von Gersdorf százados.** Ha két egymást követő feletteset, von Bock és von Kluge marsallt nem tudta is bevonni az ellenállásba, annyi sikerült neki, hogy 1942 elejétől rendszeres kapcsolatot létesítsen a legfontosabb berlini összeesküvőkkel, Carl Goerdelerrel, Oster, Beck és Olbricht tábornokkal, valamint Canaris tengernaggyal. Ezekkel együttműködve több merényletet is tervezett Hitler ellen. A sorozatos kudarc, igaz, elvette kedvét a folytatástól; de amikor Klaus Schenk von Stauffenberg alezredes megérkezett Berlinbe, az összeesküvők újra reménykedni kezdtek. A mindenre elszánt, idealista, hívő katolikus férfival, aki súlyosan megsebesült a háborúban, Olbricht és von Tresckow tábornok Walkür*** néven új tervet eszel ki Hitler meggyilkolására, majd a hatalomnak államcsínnyel való megragadására. Július elején az Overlord hadművelet nyugati sikere, valamint a keleti fronton a Bagration-offenzíva arra sarkallja az összeesküvőket, hogy azonnal akcióba lépjenek.****

* De már 1938 novemberében, a Kristályéjszaka után eltávolodott a nemzetiszocializmustól.

** A két utóbbi unokatestvére Tresckow-nak.

*** Valójában egy – már létező – terv áthangolásáról volt szó: a *Walkür* azoknak az intézkedéseknek volt a fedőneve, amelyeket a tartalékos hadsereg tervezett arra az esetre, ha a szövetségesek meglepetésszerű támadást indítanának Berlin ellen.

**** Az összeesküvők azt tervezték, hogy közvetlenül a hatalom megszerzése után azonnal tárgyalásokat kezdenek az angolokkal meg az amerikaiakkal, miközben keleten továbbra is védik magukat a szovjet csapatok ellen. Nagy volt rá az esély, hogy a szövetségesek a keleti és nyugati fronton való előretörése megkérdőjelezi a terv megvalósítását. Sürgette viszont az összeesküvőket az a tény, hogy a Gestapo Ostert, Dohnányit, Mooltke grófot már letartóztatta, és már Goerderer ellen is kiadták a letartóztatási parancsot.

1944 júliusának elején Himmler már minden kapcsolatot megszakított azzal a néhány emberrel, aki az ellenállók közül megpróbált a bizalmába férkőzni. Langbehn ügyvéd börtönben van, Popitz miniszter pedig – őt az összeesküvők közösítették ki, amióta érintkezésbe lépett Himmlerrel* – nem tud semmit a készülő összeesküvésről. Bár az is igaz, hogy a Reichsführer sok mindenről tudott, legalábbis erre vall a Canaris tengernagynál tett látogatása. Az Abwehr kegyvesztett vezetője előtt – őt akkor a jelentéktelen OKW, vagyis a „gazdasági és kereskedelmi háború vezérkarának" élére állították – Himmler minden kertelés nélkül kijelenti: nagyon jól tudja, hogy a hadsereg befolyásos körei zendülést szerveznek, de ő ezt nem fogja hagyni, és adott pillanatban ennek az egésznek véget fog vetni; csak arra várt, hogy kiderüljön, ki áll az összeesküvés mögött. Most, hogy már tudja, alaposabban a körmére néz az olyan figuráknak, mint Beck vagy Goerdeler.[4]

A Reichsführer szemlátomást jól van informálva, mivel az összeesküvésnek Beck az agya, Goerdeler meg a szíve...** De miért *osztja meg ezt a titkot éppen Canarisszal, aki köztudomásúan* a náci rezsim egyik legveszedelmesebb ellenfele?*** És egyáltalán, mi értelme lehet közölni az összeesküvés egyik feltételezett vezetőjével, hogy hamarosan le fogják tartóztatni a bűntársait? Egyébként július közepén Beck tábornok még mindig szabadlábon, és Carl Goerdeler holléte után is csak ímmel-ámmal nyomoznak, ráadásul egészen más üggyel kapcsolatban. A magyarázat elképesztő, de a lényeget illetően egyáltalán nem érthetetlen, legalábbis annak nem, aki ismeri Heinrich Himmler torz lelki alkatát. Amióta a Reichsführer beszélgetéseket folytatott Schellenberggel, Kerstennel, Longbehnnel, Popitz-cal és Wulff-fal, bár nem tudja kiverni a fejéből a puccs gondolatát, képtelen rászánni

* Mivel Himmler a legtöbb összeesküvő szemében ugyanolyan veszélyes, mint Hitler, őt is likvidálni akarták.

** Himmlernek úgy látszik, nem volt tudomása arról, hogy az összeesküvés döntéseinek von Tresckow és Stauffenberg a végrehajtója.

*** Canarist Himmler sohase volt hajlandó őrizetbe venni, holott nagyon is tisztában volt ellenzéki tevékenységével.

magát a cselekvésre. De ha ezeknek a balfácán összeesküvőknek mégis sikerül megölniük Hitlert, akkor Heinrich Himmler fel van mentve a kezdeményezés alól, és azon a címen, hogy „bosszút áll Hitlerért", könnyen megszerezheti a hatalmat. Ez elfogadható megoldása lenne az őt csaknem második éve gyötrő dilemmának.

Mivel Hitler visszatért Rastenburgba, Himmler már július 14-én odautazik, kíséretéből természetesen Kersten sem hiányozhat. A nehezen elviselhető kelet-poroszországi nyári hőségben alig ad felüdülést a görlitzi erdők viszonylagos hűvöse. Kerstennek nem könnyű visszaszokni a „Hochwald" főhadiszállás spártai kényelmetlenségébe, meg a Reichsführer kezelésének rutinjába – ez egyszer azonban jelentős esemény zökkenti ki unalmából. Július 20-ának reggelén minden a szokásos rend szerint kezdődik: „A reggeli terápia közben Himmler elmondta, jelenleg az amerikaiaknak nem kevés problémájuk van az oroszokkal. Mindez még súlyos konfliktussá is fejlődhet, olyan konfliktussá, amely döntő befolyással lehet a háború kimenetelére. Ezután nagyot sétáltam az erdőben, majd ebéd után *ledőltem aludni. Hirtelen óriási* robajra ébredtem. Lukas Sturmbannführer, Himmler sofőrje ezzel rohant be a hálókocsiba: »Merénylet a Führer ellen! Merénylet a Führer ellen! De nincs semmi baja, megúszta.* Most jöttünk vissza a Farkasveremből a Reichsführerrel.« Azonnal felugrottam: »Hol a Reichsführer?« Lukas: »A barakkjában.« Gyorsan belebújtam a cipőmbe, magamra kaptam a zakót, és már mentem is Himmlerhez. A barakkja előtt az őrséget megduplázták, megállítottak, de felmutattam az igazolványomat, erre beengedtek. Kopogás nélkül benyitottam Himmler dolgozószobájába.

* Az összeesküvőknek ekkor sem volt szerencséjük: von Stauffenbergnek csak arra volt ideje, hogy egyetlen ép kezének három ujjával egy bombát élesítsen, a másodikat már bele se tette a táskájába; másrészt, mivel még nem fejeződtek be a munkálatok Hitler bunkerjében, a megbeszélést az egyik fabarakkban tartották, amelynek tárva-nyitva volt minden ablaka, ami erősen csökkentette a légnyomás erejét. Másrészt a Hitler közelében, a masszív tölgyfaasztal lába mellé helyezett táskát az egyik tiszt, akit ez zavart, arrább tolta a lábával. Enélkül a véletlensorozat nélkül Hitler aligha élte volna túl a merényletet.

Himmler az íróasztala előtt állt, (...) papírokat rendezett és semmisített meg. »Mi történt, Reichsführer úr?« – kérdeztem. Fel se emelte a fejét, úgy válaszolt: »Bombamerénylet a Führer ellen. De hála a Gondviselésnek, nincs komolyabb baja.« Megkérdeztem, lehet-e többet is tudni.

– Nyilván valami Wehrmacht-őrnagy lehetett a tettes. De ezt nem viszi el szárazon. Azt a parancsot kaptam a Führertől, hogy legalább kétezer árulót vegyek őrizetbe.

– Kiket akar letartóztatni?

– Bűnözőket.

– De kik azok a bűnözők? Biztos benne, hogy ismeri őket? Remélem nem ártatlanokat akar letartóztatni, Herr Reichsführer. (...)

Himmler nem válaszolt. Idegesen keresgélt valamit az iratok között. Így folytattam:

– Emlékszik, Herr Reichsführer, tizennyolc hónappal ezelőtt mutatott egy jelentést Hitler betegségeiről. Ilyen körülmények között nem lett volna jobb, ha sikerül eltenni láb alól? (...) Akkor magának kellett volna cselekedni. Most valaki más lépett akcióba Ön helyett. Arra kérem, nézze ebből a szempontból a dolgot, még mielőtt elindítaná a megtorlás gépezetét, és likvidálná az árulónak nevezett személyeket.

Himmler egyszer csak abbahagyta a keresést, és rám nézett; tekintetében iszonyat és rettegés tükröződött. A szeme szikrázott, az ajka remegett. Majd elüvöltötte magát:

– Mit hadovál itt összevissza, Kersten? Ezt komolyan gondolja?

Nyugodt hangon, határozottan válaszoltam:

– A lehető legkomolyabban.

Himmler maga volt a kétségbeesés.

– Az Isten szerelmére, magának ilyet nem szabad gondolnia sem, ahogyan én se gondolok ilyet. Maga nekem nem mondott semmit, Kersten, én semmit se hallottam! A Gondviselés megmentette a Führert, a Történelem pedig feljegyzi, hogy utolsó katonája, a hű palotagróf Himmler utolsó leheletéig harcolt a Führerért, akinél nincs nagyobb ember, nagyobb elme az egész

földkerekségen. (...) Miért kímélte volna meg a Gondviselés, ha nem azért, hogy folytassa a háborút, egészen a végső győzelemig? Nekem mellette a helyem, és kíméletlenül végre fogom hajtani a parancsait. Azonnal Berlinbe repülök. Maga meg utazzon vissza Hartzwaldéba, és várja az utasításaimat.

Magához vett néhány iratot, majd elviharzott. Egyedül maradtam a helyiségben, és csak néztem, néztem az íróasztalt, amely az imént minden titkot kiadott magából."[5]

Himmler még a nyomait is eltüntette korábbi ingadozásának, és miután Hitler ott helyben kinevezte „a tartalékos hadsereg főparancsnokává",* a kudarcot vallott puccskísérlet után csakugyan nekifogott a kíméletlen megtorlásnak. A főkolomposok kivégzése vagy öngyilkossága után, július 20-án** a Gestapo veszi kézbe az ügyet, és a rákövetkező hat héten 5000 olyan személyt vesznek őrizetbe és kínoznak meg, aki szorosabb-lazább kapcsolatban volt az összeesküvéssel. 1944 augusztusa és szeptembere között minden olyan katonát és civilt, akiről bebizonyosodott, hogy köze van az ügyhöz, azonnal *népbíróság elé állítottak* (köztük olyanokat, mint Goerdeler, von der Schulenburg, Schacht, von Hassell, Popitz, von Wartenburg, Canaris tengernagy). Emellett népbíróság elé állítottak hat tábornokot is (Thomas, Halder, Stieff, Fromm, Oster, Fellgrebel). A tárgyaláson a bírói tanács elnöke, Roland Freisler még sértegette, sőt meg is alázta őket, mielőtt kimondta rájuk a halálos ítéletet.***

Kersten ennek ellenére, azon a nyáron igyekszik megmenteni néhány embert, aki fennakadt a Gestapo szélesre húzott háló-

* Az államcsíny terve a hadseregen belül született meg, és maga a hadsereg hajtotta végre, mégpedig a hadsereg parancsnokának beleegyezése nélkül (de Fromm, ha nem is járult hozzá, tudni nagyon is tudott az akcióról).

** Von Tresckow már másnap öngyilkosságot követ el, Becket, von Stauffenberget és Olbrichtot kivégzik.

*** Bár előzőleg kínvallatásnak vetették alá őket, a vádlottak sztoikusan tűrik a bíró sértegetését, sőt, Fellgiebel tábornok az ítélet kihirdetése után még vissza is szól Freisler bírónak: „Csak siessenek minket felakasztani, Herr Präsident, különben elsőnek magukat akasztják fel!"

ján: „Azok között a személyek között, akiknek a vád szerint közük volt a »Stauffenberg-féle összeesküvéshez«, két jó barátom is akadt, a prefektus Karl Wentzel, meg az ügyvéd Karl Longbehn. (...) Wentzel az első körben volt az összeesküvők listáján (a listát Goerdeler lipcsei polgármesternél találták meg), mezőgazdasági miniszternek akarták volna kinevezni a Hitler bukása utáni kormányban.* (...) Ahogy értesültem a letartóztatásáról, azonnal Himmlerhez siettem, méghozzá azzal a szándékkal, hogy megkérem, Wentzelt is meg Longbehnt is engedje szabadon. (...) Sajnos Himmler akkor épp igen jó egészségnek örvendett, nagyon jól elvolt nélkülem. (...) Azt mondta, biztos benne, hogy Wentzel tagja volt az összeesküvés vezetőségének. Ami Longbehnt illeti, Himmlernek igaza volt, az ügyvéd sok ellenséget szerzett magának. (...) Minden erőfeszítésem kudarcot vallott. A későbbiekben sokat romlott Himmler egészségi állapota, és sürgősen magához rendelt. Ekkor mintha reménykeltően nyilatkozott volna, kezdtem bízni benne, hogy a barátaimat felmentik. Addig Himmler minden esetben szavának állt, és amikor megígérte, hogy Wentzelnek és Langbehnnek nem esik baja, végre megnyugodtam."[6]

Pedig ha egyelőre nem is tud róla, Kersten még nagyob veszélyben forog, mint azok, akiket ki akar szabadítani. Kersten minderről úgyszólván az utolsó pillanatban értesül, abból a levélből méghozzá, amit augusztus 2-án, vagyis azon a napon, amikor Kersten Hartzwaldéban épp Berlinbe készülődik, Schellenberg SS-futárral juttat el hozzá.

„Kedves Kersten Úr!
Amikor utoljára kezelt, próbáltam figyelmeztetni, egyesek – vagyis Kaltenbrunner Obergruppenführer és Müller Gruppenführer – megint megpróbálják Önt nehéz helyzetbe hozni a Langbehn-ügy kapcsán (...). Állítólag Langbehn

* A feltételes módnak az a magyarázata, hogy Kersten „biztos forrásból" megtudta, hogy a Gestapo még több más nevet is hozzátett a listához, csak hogy megszabaduljon azoktól, akik útjában álltak.

lakásán Önre nézve kompromittáló iratokat találtak; ezek az iratok szerintük annak a bizonyítékai, hogy Ön együttműködik a brit titkosszolgálattal.

Azóta már bizonyos vagyok benne, nemcsak bizalmatlanok Ön iránt, de már jó ideje szigorú megfigyelés alatt tartják. Jobb lett volna minderről személyesen beszámolni, (...) de – sajnos – egy halaszthatatlan szolgálati út ebben megakadályozott, ezért is küldöm ezt a figyelmeztető levelet olyan futárral, akinek kezeskedem a megbízhatóságáról.

Amióta Svédországba utazott (...), ezek a körök megpróbálják Önt eltenni láb alól – még a Reichsführerrel is dacolva. Legyen magánál mindig tűzfegyver, ne bízzon ismeretlen emberekben, és főleg ismeretlenek előtt ne tegyen kijelentéseket. (...) Minden mozdulatát figyelik, telefonbeszélgetéseit lehallgatják.

Ha a napokban erre alkalom adódik, kérem, óvatosan figyelmeztesse a Reichsführert, és mondja el neki, értesült ellenségeinek szándékáról; remélem, ő megint védelmébe veszi és kiállít Önnek valami menlevélfélét, ami meg fogja védeni a váratlan letartóztatástól.

Kérem, értesítse az Önnél dolgozó jehovistákat is, akiket kiszabadított a koncentrációs táborból, mivel az a gyanú, hogy a koncentrációs táborokról az ő segítségükkel juttat külföldre információkat.

Arra kérem, rögtön semmisítse meg a levelet, mihelyt elolvasta. (...) Fogadja hálás köszönetemet és jókívánságaimat,

Walter Schellenberg[7]

Szó ami szó, nyugtalanító egy levél... De amit a futár a levél átadásakor mond, még nyugtalanítóbb: „A futár arra is figyelmeztetett, Schellenberg tábornok szerint okosabb, ha ezúttal nem a szokásos úton megyek Hartzwaldéból Berlinbe – az ugyanis jelenleg túl kockázatos."[8]

Ezeket a figyelmeztetéseket semmiképpen sem lehet félvállról venni, Kersten utasította is a sofőrjét, inkább Templin felé menjen, ne Oranienburgon át. A többit így meséli el: „Követtem Schellenberg instrukcióit (...), és elmondtam Himmlernek: „titokzatos figyelmeztetést kaptam, és veszélyben az életem. Himmler fel volt dúlva, rögtön elrendelte, hogy nézzenek utána a dolognak, és a nyomozás ki is derítette, hogy a figyelmeztetés megalapozott volt. Kaltenbrunnert azonnal berendelték az akkortájt Berlin közelében állomásozó „Steiermark különvonaton"* berendezett főhadiszállásra. Még mielőtt megérkezett, Himmler azt ajánlotta, viselkedjem úgy, hogy Kaltenbrunner ne gyanakodjon, (...) mert szándéka szerint az ügyet – ahogyan ő mondta – diplomatikusan akarta elintézni. Kaltenbrunner meg is érkezett, Himmler mindkettőnket meghívott ebédelni az étkezőkocsiba. Kaltenbrunner nagyon barátságosnak mutatkozott, még azt is megkérdezte kedvesen, mi a helyzet Svédországban, és hogyan érzem magam.

– Nem túl jól – válaszoltam rosszkedvűen.

– Ne mondja! – így Kaltenbrunner – Én meg azt hittem, Svédország valóságos földi paradicsom...

– Lehet – válaszoltam –, de én elvesztettem az állásomat. Nyilván Ön is tudja, hogy jó ideje a brit hírszerzésnek vagyok az alkalmazottja. És most, képzelje, elbocsájtottak. Elégedetlenek a szolgálataimmal, kiderült ugyanis, hogy Herr Himmler még mindig jó egészségnek örvend...

– Igen, az angolok szerint Kersten teljesen használhatatlan – tette hozzá Himmler, aki csak nehezen tudta elfojtani a nevetését.

Soha életemben nem láttam ilyen elképedt ábrázatot. Kaltenbrunner csak nézett, egyetlen szót se tudott kinyögni. Majd Himmler hahotázva:

– Látja, Kaltenbrunner, minden okunk megvan rá, hogy szolidaritást vállaljunk Kerstennel.

* A „Heinrich különvonat" új elnevezése.

Majd komolyabban:

– Kerstennek, remélem, a haja szála se görbül meg, máskülönben nemcsak az én életem van veszélyben, hanem a magáé is. (...) Az a gyanúm, akkor a maga élete se lesz sokkal hosszabb az övénél. És ha már így össze van kötve az életük, remélem, még igen sokáig jó egészségnek örvendenek...

Kaltenbrunner tökéletesen megértette, hogy miről van szó, és amikor Himmler tósztot mondott az egészségemre, remegő kézzel ő is felemelte poharát."[9]

Schellenberg visszatérte után Kersten végre részletesen megtudja, hogyan is akarták tőrbe csalni: a ruppini körzetben egy erdő mellett megállítják az autóját, és őt is meg a sofőrjét is lelövik, majd azzal magyarázzák a történteket, hogy az autó nem volt hajlandó megállni. Régi módszere ez a Gestapónak... „Ezek után – fejezi be a történetet Kersten – soha többé nem mentem arra, mindig a főútvonalat választottam, a bombázások ellenére, amelyek akkor már folyamatosak voltak."[10]

Ami igaz is, csakhogy 1944 augusztusában az országutak csak másodlagos célpontjai a szövetséges bombázóknak, a bombatámadások elsősorban az olajfinomítókra és szintetikus anyagot előállító gyárakra összpontosultak – jóllehet ezek az üzemek abban a hónapban már tíz százalékát sem tudják megtermelni rendes kapacitásuknak. Ördögi kör: minél kevesebb az üzemanyag, annál kevesebb német vadászgépet lehet bevetni a szövetséges bombázók ellen; és minél több a lerombolt vegyigyár, annál kevesebb az üzemanyag, és annál kevésbé tudják a vadászgépek a vegyigyárakat megvédeni a bombatámadástól.* Van ennél közvetlenebb stratégiai következménye is annak, hogy a Reich elvesz-

* Korántsem az üzemanyaghiány az egyetlen probléma: Törökország még ugyanebben a hónapban megszakítja Németországgal a diplomáciai kapcsolatokat, ezzel a lépéssel megfosztva Németországot a hadiiparban nélkülözhetetlen krómszállítmányoktól; egy hónappal később Finnország is megszakítja Németországgal a diplomáciai kapcsolatokat, és tárgyalásokat kezd a Szovjetunióval – aminek sokkal komolyabb következményei is vannak annál, hogy Németországnak le kell mondania a finn nikkel-szállítmányokról.

tette légi fölényét: augusztus 15-én a szövetségesek partra szálltak Dél-Franciaországban, és ahogy a Rhône völgyében haladnak felfelé, sehol sem ütköznek komolyabb ellenállásba. A normandiai csatában nem kevesebb mint 450 000 embert vesztett a Wehrmacht;* a németek kénytelenek Párizst kiüríteni, és – sarkukban az ellenséggel – visszahúzódni a német határ felé. A szövetségesek Brüsszelt már szeptember 3-án felszabadítják. Keleten a szovjetek ellentámadása Ukrajna déli részén nem kevesebb, mint tizenhat német hadosztályt** semmisített meg. Antonescu román diktátor bukása szintén a szovjet offenzíva következménye. Ezzel Románia átáll a szövetségesek oldalára, és hadat üzen Németországnak – a példát nemsokára Bulgária is követi. Ezzel párhuzamosan a Vörös Hadsereg behatol Lengyelországba, és letáborozik Varsó előtt, amikor a lengyel fővárosban felkelés tör ki a németek ellen. A szovjet hadsereg közeledtére a szlovák hadsereg is átáll, Jugoszláviában és Görögországban pedig jelentősen növekszik a partizánok aktivitása – annál is inkább, mivel a Wehrmacht is készül a két ország evakuálására.

Himmler kétségbeesetten kapálódzik ebben a forgószélben, hol vak fanatizmusba, hol féktelen kegyetlenségbe, hol esztelen rombolásba vagy mértéktelen becsvágyába kapaszkodva. Belügyminiszterként, az országon belül a legkegyetlenebbül leveri az ellenállási próbálkozásokat. Mint a halálfejes osztagok vezetője, elrendeli a szovjet csapatok által megközelített koncentrációs táborok kiürítését. Mint SS Reichsführer, parancsot ad a varsói felkelők teljes megsemmisítésére és egész városnegyedek lerombolására. Mint a tartalékos hadsereg frissen kinevezett főparancsnoka, a Siegfried-vonaltól egészen Svájcig az ő feladata a Reich délnyugati határainak megerősítése. Mint a Werwolf egységek felállítója és vezetője, ő ellenőrzi azoknak az újoncoknak a kiképzését, akiknek az amerikai és szovjet vonalak mögötti terrorcselekmények végrehajtása a feladatuk. Mint a Volksturm

* Ezek egy része meghalt, a többi vagy megsebesült vagy fogságba esett.
** A német veszteség: 380 000 ember.

népi milícia keresztapja, az ő hatáskörébe tartozik több tízezer újonc kiképzésének és felszerelésének megszervezése; az újoncok ugyanis vagy nagyon fiatalok, vagy túl idősek ahhoz, hogy a Wehrmachtba be lehetne sorozni őket. Mint magasrangú náci méltóság, ádáz harcot vív riválisai, Goebbels, Göring, Rosenberg, Ribbentrop és Bormann ellen. Mint a Sipo-SD főnöke, arra utasítja pribékjeit, hogy kíméletlenül fojtsanak el minden ellenállást Jugoszláviában, Görögországban, Ausztriában, Norvégiában, Dániában, Szlovákiában, Magyarországon és Hollandiában.

Abban a Hollandiában például, ahol a Gestapo meg az SD kíméletlen harcot vív az ellenállási mozgalmak ellen; a nyár folyamán Kersten ügynökét, Jacobus Nieuwenhuist a rendőrség közlekedési ügyosztályán dolgozó barátja arról értesíti, hogy körözést adtak ki X229-es rendszámú autójára. Nieuwenhuis azonnal rendszámot cserél, és várja a kedvező alkalmat, hogy találkozzék Kerstennel, aki hét hónappal korábban meghívta magához Németországba.* 1944 szeptemberének elején el is jön a kedvező alkalom: „Ügyosztályunk azt az utasítást kapta, hogy helyezzük át székhelyünket Apeldoornba.** A nagy összevisszaságban kitöltöttem magamnak egy útiparancsot Berlinbe, a Dienststelle pecsétjével és egy hamisított aláírással. Vételeztem hetven liter benzint a szolgálati raktárból, és még aznap elindultam. Szerencsém volt, (...) az úton gyakorlatilag senki sem ellenőrzött, még a határon sem, és szeptember 6-án meg is érkeztem Hartzwaldéba Kerstenhez; Kersten azonnal fogadott. Elmeséltem, hogyan jártam (...), Kersten megígérte, megpróbál a főhadiszálláson utánanézni a dolognak. Visszatérte után megerősítette, felmerült ellenem a gyanú, hogy az ellenállásnak dolgozom, és hogy »a nép ellensége« vagyok."[11]

Jacobus Nieuwenhuis több hónapon át rejtőzködik Hartzwaldéban. Jóllehet a birtok biztos rejtekhely, Jacobus Nieuwenhuis támogatójának korántsem irigylésre méltó a helyzete. 1944. szep-

* Lásd fentebb, 186. o.
** Nieuwenhuis még mindig a hágai Javastraat 2/B alatti Dienststelle SS-en dolgozik. Lásd fentebb, 87. o.

tember 2-án Finnország fegyverszünetet kér a Szovjetuniótól, és megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat Németországgal. Amikor Kivimäki nagykövet, akit szintén internálnak, aggódik Kersten barátja biztonságáért, ez utóbbi azzal nyugtatja, hogy nincs semmi félnivalója: „Himmler rossz egészségi állapotánál el se tudok képzelni jobb »menlevelet«."[12] De szeptember 8-án, amikor a kezelések folytatása végett „Hochwaldban" újra találkozik a Reichsführerrel, Kerstent Himmler ezekkel a kedvesnek semmiképpen sem nevezhető szavakkal fogadja: „Maga meg a finnek, maguk mind árulók. (...) Csak azt sajnálom, hogy ahogyan Norvégiával, nem számoltunk le Finnországgal is, amíg lehetett."[13] De néhány kezelés után ismét hat a régi varázs, olyannyira, hogy Kersten azt is kiharcolja, hogy Himmler megígéri, különleges védelemben fogja részesíteni a Reich területén élő 300 finnt, emellett területen kívüli státuszt ad a hartzwaldei birtoknak, Kerstennek pedig engedélyt, hogy visszatérhessen Svédországba, de csak azzal a feltétellel, ha megígéri, azonnal visszatér Németországba, mihelyt szükség lesz a szolgálataira. Ennél is nagyobb kiváltság, hogy – miként a Reichsführer főhadiszállásának tisztjei – ő is használhatja Himmler telefonvonalát a 145-ös számon, hogy Stockholmból telefonálhasson Hartzwaldéba.* Kersten szeptember 26-án egy Himmel által rendelkezésére bocsátott Junker 52-es fedélzetén visszatér Berlinbe, miközben egy szövetséges vadászgép kis híján lelövi,** majd feleségével és két gyerekével két nappal később visszatér Svédországba.

* Himmlernek – ezért az engedmény – nagyon is érdeke, hogy ha nem érzi jól magát, Kerstent bármikor elérhesse. Márpedig ebben az időszakban a Berlinben Stockholmba feladott postaküldemények csak három hét múlva érkeznek meg a címzetthez.

** Joseph Kessel a könyvében, igaz, részletesen leírja ezt a támadást, ő azonban 1943 májusára időzíti, ami aligha felel meg a tényeknek: amellett, hogy Kersten 1944. szeptember 27-én kelt és Himmlerhez intézett levelében az előző napra teszi az incidenst, a szövetséges vadászgépeknek 1943 májusában még nem volt annyi autonómiájuk, hogy a német légtérben is tevékenykedjenek; a szövetséges vadászgépek csak 1943 októberétől jelennek meg Németország felett, és akkor is csak a bombázógépek kíséretében.

Stockholmban Kersten újra felveszi a kapcsolatot Günther külügyminiszterrel; abban az időszakban megnőtt a svéd kormányra nehezedő amerikai nyomás, amelyhez – főleg a norvég egyetemi hallgatók és a dán rendőrök deportálása óta – a dán meg a norvég hatóságok képviselőinek nyomása is csatlakozott.* A diplomata Niels Christian Ditleff, ő a stockholmi norvég követségen dolgozott, a svéd külügyminisztériumban értékes összekötőt talált a politikai osztály vezetőjének, Eric von Postnak a személyében, és meggyőzték Christian Günthert, ideje akcióba lépni:[14] „1944 őszén – ahogyan a külügyminiszter is megerősítette – azzal bízták meg Kerstent, hogy tárgyaljon Himmlerrel a norvég egyetemisták és dán rendőrök kiszabadítása érdekében. A svéd kormány késznek mutatkozott a foglyok fogadására, és azt is megígérte, hogy a háború végéig internálja őket, akárcsak a Németországban fogva tartott dán és norvég nőket és gyerekeket. Ha ezt Kersten nem tudja elérni, teljes körű felhatalmazással arról kell tárgyalnia Himmlerrel, hogy legalább egy táborban gyűjtse össze a skandináv foglyokat, és a tábort helyezzék a svéd Vöröskereszt ellenőrzése alá – a svéd kormány vállalja a foglyok élelmezését."[15] Günther az utolsó pillanatban még egy küldetést bíz Kerstenre: a száműzött holland kormány azt kéri a svéd hatóságoktól, hogy szállítsanak élelmet Hollandia még megszállt területére, mivel a németek ezt az országrészt teljesen elzárták a külvilágtól, és az odairányított élelmiszerszállítmányokat sem engedik kirakodni, emiatt még éhínség is kitörhet. Kerstennek rá kell beszélnie Himmlert, hogy legalább részben oldja fel a blokádot. Emellett Kersten számos egyéni kérelemnek is címzettje: a neves svéd bankár, Jacob Wallenberg is tőle kér segítséget, hogy engedjék szabadon sógorát, Ferdinand von Arco auf Valley grófot.

* Oslóban 1944 elején, Terboven gauleiter „morális ellenállás" vádjával 644 norvég diákot, Koppenhágából pedig, 1944 szeptembere és októbere között 1981 rendőrt hurcoltatott el, és záratott be a neuengammei és buchenwaldi koncentrációs táborba; a rendőröknek az volt a bűnük, hogy nem voltak hajlandók megvédeni 74 gyárat az ellenállók szabotázsakciói ellen.

Ez az első alkalom, hogy Kersten „orvosi tanácsos" nagyobb számban szabadít ki foglyokat. Kersten erről így ír: „Egészen felkavart ennek a megbízatásnak a súlya. 1944. november 28-án azonnal repülőre szálltam, hogy beszéljek Himmlerrel. (...) A főhadiszállását akkor már a fekete-erdői Tribergben rendezte be.* (...) Ismertettem vele a svédek javaslatait, és – ezzel egyidejűleg, de már saját kezdeményezésre** – kértem 5000 holland állampolgár szabadon bocsátását. Himmler kész tárgyalni a svédekkel, de amikor a hollandok ügyét szóba hoztam, iszonyatosan dühbe gurult. „A hollandok semmivel se jobbak a zsidóknál, elárulták a germánok ügyét." Az első napon a szokásos érveim süket fülekre találtak. Másnap azonban, mivel sokkal rosszabbul érezte magát, és sikerült megszabadítanom a fájdalmaktól, valahogy megenyhült, mint már annyiszor hasonló esetben."[16]

Így történt, hogy december 8-án Himmler beleegyezik – ha nem is ötezer, de – legalább ezer holland nő*** szabadlábra helyezésébe. Ezek után rátértünk Skandináviára: „Több napi hiábavaló érvelés és egy helyben topogás után Himmler végül beleegyezik ötven dán rendőr és ötven norvég egyetemista szabadon bocsátásába. Ennél többet egyelőre nem volt hajlandó szabadon engedni, de hozzátette, a közeljövőben még több dán vagy norvég gyerekes család szabadon engedéséről is szó lehet, feltéve, hogy a külföldi sajtó nem a gyöngeség jelének tartja ezt a nagylelkűséget. (...)

* A Führer ugyanis időközben „a felső Rajna-vidék főparancsnokának" nevezte ki, azzal a küldetéssel, hogy a Rajna bal partján, a Sarre-vidék meg a svájci határ között bármi áron tartsa meg az ott létrehozott ideiglenes hídfőállást, míg a december közepére tervezett nagy ellentámadást az Ardennekben meg nem indítják.

** Ebben nincs semmi túlzás: Kersten novemberben azzal kereste fel a stockholmi holland nagykövetséget, hogy adják ki neki a Németországban bebörtönzött holland állampolgárok névsorát, van Rechteren Limpurg nagykövet azonban nem mutatott érdeklődést Kersten kezdeményezése iránt. Lásd lejjebb, 225. o.

*** Kerstent Rudolf Brandt, Himmler titkára tájékoztatja arról, hogy Ravensbrückben 5000 és 6000 közöttre tehető a női foglyok száma, és ezek között 1000 holland nő is van. Valójában ennél sokkal nagyobb volt a holland nők száma.

Arra is késznek mutatkozott, hogy javaslatomra egyetlen – és a Vöröskereszt fennhatósága alá helyezett – táborba viteti a skandináv foglyokat."[17]

Kersten ekkor a zsidókat is szóba hozza, de mint annyiszor, ezúttal is merev elutasításba ütközik. De nem hagyja magát. Végezetül ezt jegyzi fel: „Ma megint beszéltem Himmlernek a zsidók szabadon engedéséről; tartózkodónak tartózkodó volt, de nem volt mereven elutasító. Reménykedik a győzelemben, ezt jó jelnek tartom. »Vissza fogjuk lökni az angolokat meg az amerikaiakat a La Manche csatornába« – mondta. Megkérdezte, hány zsidót szeretnék kiszabadítani és Svájcba küldeni. »Húszezer férfit és nőt« – válaszoltam. – »Jóságos ég! Ez lehetetlen! – kiáltott fel. – Ezzel kötelet adnék Goebbels kezébe, hogy ha a Führer is rábólint a dologra, legyen mivel felakasztania.« Megint a germán emberségére hivatkoztam. A beszélgetés végén azt mondta, két-háromezer zsidót kienged, ezek át is mehetnek Svájcba – egyelőre érjem be ennyivel. De még ezen is gondolkodik. (...) Nem olyan egyszerű szabadon engedni a zsidókat, tekintettel Hitler zsidógyűlöletére."[18] Ezzel szemben készen áll enyhíteni a blokádon, hogy a svéd élelmiszersegély eljusson a még német fennhatóság alatt élő holland lakossághoz. Emellett, úgy látszik, Himmler nyolcszáz francia, négyszáz belga és ötszáz lengyel nő szabadon engedésébe is beleegyezett.[19]

Kersten ugyanazon a napon az étkezőkocsiban találkozik Gottlob Berger SS Obergruppenführerrel; ez a harcedzett katona, aki kulcspozíciót foglal el az SS Főhivatal élén,* szintén páciense; a férfi szemlátomást magánkívül van: „Berger elmondta, hogy Himmler a Führer parancsára megbízta, lövessen agyon 5000 angol és amerikai tisztet. Ezt ő kategorikusan elutasította: »Katona vagyok, nem gyilkos; egy katona nem lő le védtelen hadifoglyokat.« (...) Megmondtam Himmlernek, ha nagyon akarja, lője le őket a Führer, már ha van hozzá bátorsága. Meg fogom védeni ezeket a hadifoglyokat, ha kell, az életem árán is."[20] Amikor két

* Ő az egyetlen felelőse a Waffen-SS toborzásának és katonai szervezetének.

nappal később Kersten találkozik Himmlerrel, a férfit rendkívül izgatott állapotban találja; várnia kell, míg megnyugszik, hogy a terápiát egyáltalán el tudja kezdeni: „Egy idő után elmondta, Berger nem hajlandó végrehajtani a Führer parancsát, nem hajlandó agyonlövetni ötezer szövetséges katonatisztet (...), megtorlásként a német civil lakosság ellen végrehajtott angol és amerikai bombatámadásokra. Azzal próbáltam megnyugtatni, hogy egy napon talán még hálás is lesz Bergernek, amiért ezt a parancsot nem volt hajlandó végrehajtani. De Himmler ettől csak még dühösebb lett, azt mondta, ez az első alkalom, hogy egyik tábornoka nem hajlandó végrehajtani a Führer parancsát: »Hadbíróság elé kéne állítanom, de akkor kit nevezek ki a helyére? Ezzel Berger is tisztában van: egyelőre nem tudom nélkülözni.« Akkor valaki mással fogja végrehajtatni a Führer parancsát? – kérdeztem. »Nem, amíg Berger tábornok a hadifogolytáborok főparancsnoka, nem tehetek semmit. És egyelőre nem akarok vele tengelyt akasztani. De nem fogom elfelejteni a dolgot.«

– A történelem során – folytattam –, a nagy germán vezérek sohase támadtak fegyvertelen emberekre. Ezt Önnek is tudnia kell, Herr Reichsführer!

– Így is van, de ha nem mutatunk keménységet, gyengének látnak minket, és ennél rosszabbat nem mondhatnak egy nemzetiszocialistáról."[21]

És főleg nem Heinrich Himmlerről! December 12-én Himmler a következő levelet intézi Kerstenhez:

„Kedves Herr Kersten!
Kevéssel karácsony előtt vissza fog térni Svédországba. Arra kérem, azt a három svéd foglyot is vigye magával, akiknek a Führer megkegyelmezett a közbenjárásomra."[22]

Lehet, hogy a varsói svédek ügye 1944 karácsonyára végre-valahára véget ért a három halálraítélt, Widén, Häggberg és Bergling szabadlábra helyezésével és repatriálásával? Ez annál elképesztőbb, mivel Himmler a levelet mindössze négy nappal korábban

Der Reichsführer-SS

(1) Berlin SW 11, den Prinz-Albrecht-Straße 8 12. Dezember 1944
Feld-Kommandostelle.

Lieber Herr K e r s t e n !

Sie werden kurz vor Weihnachten wieder nach Schweden fliegen. Ich darf Sie bitten, die drei gefangenen Schweden, deren Begnadigung der Führer auf meinen Vorschlag genehmigt hat, zum Julfest mit nach Schweden zu nehmen!

Ihrer lieben Frau, Ihren Kindern und Ihnen selbst übersende ich meine aufrichtigen Wünsche zu Weihnachten und zum neuen Jahr und grüße Sie herzlich

H. Himmler

Himmler 1944. december 12-én kelt levele Kerstennek, amelyben a Reichsführer bejelenti, hogy az utolsónak maradt három svéd mérnök kegyelmet kapott, és megkéri Kerstent, hogy a karácsonyi ünnepekre vigye magával őket Svédországba.

írta, az Ardennekben való ellentámadás megindítása előtt, olyan pillanatban tehát, amikor más dolga is volt három svéd elítélt sorsának intézésénél...* De Kersten december 21-én kelt levele is ugyanilyen sokatmondó; a hízelgő és túlzottan udvarias kifejezések sem rejthetik el a törekvést, hogy Kersten szeretné rögzíteni a Himmlertől kicsikart engedményeket:

„Igen tisztelt Herr Reichsführer!
Tiszta szívemből köszönöm, hogy megmentette svéd barátaim életét. Mindig is erős volt bennem a meggyőződés, hogy segítségemre lesz ebben az ügyben, és lám, most sem hagyott cserben. Emellett nagylelkű engedményeiért is szeretnék köszönetet mondani; hadd erősítsem meg, szigorúan tartom magam mindahhoz, amiben 1944. december 8-án megállapodtunk. Ekkor megígérte, szabadon enged a koncentrációs táborban fogva tartott ezer holland nőt, feltéve, hogy a svéd kormány kész fogadni őket, és a szállításukat is vállalja.

Arra is késznek mutatkozott, hogy Németországban fogva tartott norvég, valamint dán nőket és gyerekeket is szabadon engedjen, azzal a feltétellel, hogy Svédország hajlandó befogadni őket (...), és magára vállalni az utaztatásukat. (...) Ezzel egyidejűleg abba is beleegyezett, szabadon engedi az első ötven norvég egyetemi hallgatót és az első ötven dán rendőrt. (...) Tegnap találkoztam Kaltenbrunner Obergruppenführerrel, és megbeszéltük utaztatásukat. (...) Nagyon hálás vagyok Reichsführer úr, amiért olyan gyorsan reagált kérésemre, és nagyon remélem, hamarosan azt a döntést is meg fogja hozni, hogy a többi norvég diák és dán rendőr

* Célzás a Herbstnebel (Őszi köd) fedőnevű hadműveletre: a Führer 200 000 emberrel és 600 harckocsival három hadsereget akart az ardenni erdőségen át a szétszórt 80 000 szövetséges ellen bevetni, hogy Liège-től délre eljusson a Meuse vonaláig, majd Brüsszelig és Antwerpenig előnyomulva elvágja egymástól a brit meg az amerikai hadsereget.

előtt is megnyíljanak a koncentrációs tábor kapui – utóvégre germánok ők is. (...) Remélem, mire visszajövök, az összes hollandot, norvégot és dánt szabadon engedi. Biztos vagyok benne, hogy Svédország az utolsó szálig befogadja őket, aminthogy abban is, hogy a Történelem meg fogja őrizni ennek a nagylelkű gesztusnak az emlékét. Ahogy megérkezem Svédországba, tájékoztatni fogom Günther külügyminiszter urat a megegyezésünkről. Feltételezésem szerint meg fogja bízni a berlini svéd nagykövetet, Richert urat, hogy tárgyaljon Önnel, meg az embereivel. Arra kérem, Reichsführer úr, hogy a nekik járó tisztelettel fogadja őket (...), és ne gördítsen akadályt a tárgyalások elé. Annak különösen örülnék, ha Schellenberg is jelen lehetne ezeken a tárgyalásokon.

Végezetül, mélyen tisztelt Reichsführer úr, a zsidókkal kapcsolatos vitánkra is szeretném emlékeztetni. Kértem, engedjen szabadon 20 000 internáltat a teresienstadti táborból, és tegye lehetővé Svájcba való kiutazásukat. Sajnos az volt a válasza, hogy az teljesen lehetetlen, arra viszont késznek mutatkozott, hogy lehetővé teszi két-háromezer internált zsidó Svájcba való szállítását, és ha ezt a világsajtó nem a gyöngeség jeleként értékeli, hajlandó folytatni is, mégpedig a legnagyobb jóindulat szellemében, a tárgyalásokat.

Véleményem szerint azzal, hogy ennyi embert engednek ki semleges országokba, a németországi élelmiszerhelyzeten is sokat javítana.

Holnap visszarepülök Svédországba, nem kis megkönnyebbüléssel, mivel biztos vagyok benne, hogy nem fogja megszegni az ígéretét."[23]

1944. december 22-én Kersten azzal a tudattal utazik vissza Stockholmba, hogy még vissza kell térnie Németországba, küldetését ugyanis még messze nem tekinti befejezettnek. Sőt, ez a küldetés tulajdonképpen csak most kezdődik...

Jegyzetek

1 Joseph Kessel, *Les Mains du miracle*, id. mű, 249–250. o.
2 Wilhelm Th. Wulff, *Tierkreis und Hakenkreuz*, id. mű, 167. o.
3 Albert Speer, *Erinnerungen*, id. mű, 343. o.
4 Fabian von Schlabrendorff, *The Secret War Against Hitler*, London, Hodder & Stoughton, 1966, 273. o.
5 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 150–151. o.; Arno Kersten, *Himmlers innersta Hemligheter*, id. mű, 259–260. o.; *The Kersten Memoirs*, id. mű, 201–202. o.
6 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 167–168. o.
7 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 104–105. o. (a levél betűhű fényképével)
8 Felix Kersten, *Samtal med Himmler*, id. mű, 256. o.
9 Uo., 261–262. o.
10 Uo., 262. o.
11 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6A en Bm Verslag, Bijlagen, id. mű, 174. o.
12 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 191. o.
13 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 155. o.
14 Sune Persson, *Escape from the Third Reich*, London, Frontline Books, 2009, 38–40. o.
15 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 193. o. (fakszimilében a miniszter igazolásával)
16 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 195. o.
17 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 118. o.
18 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 204. o.
19 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 C, Verhoren, id. mű, 141. o.; Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 279. o.
20 Uo., 278. o.
21 Uo., 280–281. o.
22 Uo., 325. o. (a levél fényképével)
23 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 119–121. o.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

A romok alá temetett Gondviselés

Felix Kersten tehát elutazott Stockholmba; a Reichsführeren pedig, ezzel egyidejűleg elhatalmasodott az eufória; ahogyan Hitler előre megmondta, az Eifel felől előretörő három hadsereg az Ardennekben csakugyan áttörte az amerikaiak vonalát, hat nap alatt elérte Stavelot-t, körülzárta Bastogne-t, és maga mögött hagyta Houffalize-t és Rochefort-t. 1944. december 22-én von Manteuffel 5. páncélos hadosztálya már majdnem eléri a Meuse folyót. Hitler és Himmler a Bad Neuheim melletti ziegenbergi „sasfészekben" már a győzelem mámorát ízlelgeti.

Korai az öröm: keskeny, rossz állapotban levő utak, lerombolt hidak, nyersanyaghiány – nem csoda, hogy sem az erősítés, sem az utánpótlás nem jut el idejekorán a megfelelő helyre. Mindez végzetes az ellentámadásra nézve. December 24-én a Meusetől keletre, a szövetségesek visszaszorítják az 5. páncélos hadsereg éket alkotó hadosztályait, míg a délről kibontakozó amerikai offenzíva balról kapja oldalba a német erőket. December 24-e és 25-e között váratlanul kiderül az ég, és 5000 szövetséges repülő támadja újra meg újra a német harckocsizókat, csapatösszevonásokat és utánpótlási vonalakat. Amikor december 26-án Patton tábornok hadserege áttöri a Bastogne-t körülzáró gyűrűt, már világos: az Ardennekben indított német offenzíva kudarcot vallott.*

Hitler azonban nem fogadja el a vereséget, és elterelő hadműveletbe fog Elzásztól északkeletre, abban a reményben, hogy

* 100 000 ember, 500 harckocsi és 800 repülőgép volt a Wehrmacht vesztesége.

hátba támadhatja az Ardennekben bevetett amerikai erőket. Ez az 1945. január elsején indított offenzíva Nyugaton a Wehrmacht utolsó szervezett ellentámadása. A németek azonban húsz kilométer után elakadtak, el sem jutottak Strasbourgig. A legroszszabb hírt Hitler keletről kapja: január 12-én a Vörös Hadsereg a Visztula meg az Odera közötti 1200 km hosszú fronton hatalmas offenzívát indít 2,5 millió emberrel; 7000 harckocsi indul meg Morávia, Szilézia, Pomeránia és Kelet-Poroszország felé.

Hitlernek el kell hagynia a „sasfészket", vissza kell térnie Berlinbe. Útközben környezetének egyik tréfamestere megjegyezte, a Führer főhadiszállását sehol máshol nem lehet felállítani csak Berlinben, mivel ez az egyetlen hely az országban, ahonnét a keleti frontról metróval át lehet menni a nyugati frontra.* Ez persze már a (nem is olyan távoli) jövő előrevetítése. Mindenesetre Hitler Berlinbe való visszatérte után kiadott rendelkezései minden koherenciát nélkülöznek. Visszavonulni tilos. A nyugati frontról visszavont 6. páncélos hadsereget azonban Hitler nem az Odera felé, hanem Budapest védelmére vezényelte. A szovjet tankok ellen azonnal felállítanak egy gránátvetővel felszerelt kerékpáros hadosztályt. A Kurlandban állomásozó huszonkét hadosztálynak tartania kell pozícióit, ahogyan a Norvégiába telepített és a háborúban addig fel nem használt 350 000 katonának is.** A taktikai visszavonulást elrendelő tábornokokat azonnal lecserélik. Végül Heinrich Himmlerre bízzák az újonnan felállított „Visztula Hadseregcsoport" parancsnokságát.

Az összes között talán ez volt a legabszurdabb döntés. Himmler végeredményben a rendőri megtorlások szakembere; bár nincs semmilyen katonai tapasztalata, mégis őt állítják egy 40 hadosztályból álló hadseregcsoport élére, ráadásul pont azon

* A tréfa, ha igaz, megnevettette Hitlert, ami különleges eset, mivel a Führer híjával volt minden öniróniának.

** Norvégiában jelentős tengeralattjáró-támaszpont van, másrészt „biztosítani kell az ország hal-ellátását!" A valóság szerint azonban Hitler változatlanul retteg a Norvégiában való partraszállástól – holott ebből stratégiai szempontból semmi hasznuk nem származott volna a szövetségeseknek.

a fronton, amely a legfontosabb a német főváros védelme szempontjából!* Himmler, igaz, azonnal beszédet tart a tábornokoknak, határozottan megtilt minden meghátrálást, és kíméletlenül kivégezteti a dezertőröket, de semmi olyan parancs nem telik tőle, ami alkalmas volna a stratégiai helyzet kezelésére. Mindebbe persze, Himmler inkompetenciája is vastagon belejátszik, de ennél sokkal többről van szó. Az új parancsnoknak ezer más dolga is van. Figyelemmel követi a Bernberg környéki** olajfúrások előrehaladását; panaszkodik, amiért – dacolva az irányelveivel – Richter doktort, Hitler fogorvosának asszisztensét Unterscharführernek*** nevezik ki. Utasításokat ad, hogy az SS karácsonyi kalendáriuma elkészüljön 1945. november elsejére, és idejében szét lehessen küldeni a példányokat. A lehető legpontosabban felbecsülteti, hogy az amerikaiak mennyi embert veszítettek a háború kezdete óta. Érdeklődik Bormann-nál, hogy Hitler elfogadná-e Morgenroth Scharführer**** nyolcadik gyermekének keresztapaságát. Elrendeli, hogy a csizmaviselet csak a harcoló alakulatok katonáinak legyen fenntartva. „Tévedésből" Svájcba irányít egy 2700 zsidóból álló transzportot, hogy beváltsa a „mágikus Buddhának" tett ígéretét.***** Új hűségeskü-szöveget írat az SS-egységek kötelékében harcoló ukránoknak. Kitüntet egy tucat mesterlövészt. Engedélyezi a nősülni akaró Rudolf Drape Standartenführernek a házasságkötést. Két hónappal elhalasztja az *Ahnenerbe* című tudományos folyóirat megjelenését. Újra megpróbál Hitlertől felhatalmazást kicsikarni egy SS légiflotta felállítására.****** Parancsot ad a politikai foglyok likvidálásának felgyorsítására, és e sötét gaztett nyomainak eltüntetésére. Meg-

* A döntést Martin Bormann tanácsolta a Führernek; ugyanis egyszerre szerette volna Himmlert eltávolítani Berlinből, és lejáratni Hitler előtt.

** Magdeburg mellett (Sachsen-Anhalt). Emellett a gyökerekből előállított üzemanyaggal kapcsolatos kutatásokat is figyelemmel kíséri.

*** Őrmester.

**** Törzsőrmester.

***** Lásd fentebb, 215. o.

****** Hiába; Hitler nem akar konfliktusba keveredni Göring marsallal.

próbálja megbékíteni a szeretőjére féltékeny feleségét. Utasításokat ad a tetschen-liebwardi mezőgazdasági főiskola irányítását illetően, és elfogadja Wilhelm Dollbaum[1] SS-katona nyolcadik gyermekének keresztapaságát. És e határozottan másodrangú stratégiai döntések közepette egymás után fogadja Svédországból az elsőbbségi telefonhívásokat…

Miután december 22-én este a három svéddel Kersten diszkréten* megérkezik Stockholmba, egyenesen a Linnégatan** 8-as szám alatti lakásba megy, ahol felesége és három fia várja. Hat hosszú év után ez az első karácsony, amit szabad országban és békességben tölthetnek. Csakhogy a menekülteknek, akik minden rendszeres jövedelem nélkül rendezkedtek be idegen országban, nem túl rózsásak a kilátásaik. Felix Kersten ugyan berendezett egy kisebb rendelőt közvetlenül a lakása mellett, de a svéd betegek nem nagyon tolonganak, eszükbe se jut, hogy bajaikkal ehhez a furcsa finn terapeutához forduljanak, aki nem tud svédül, és tetejébe az a hír járja róla, hogy Himmler kezelőorvosa.

Kerstennek mellesleg nem is nagyon jutott ideje gyógyításra. Rögtön Stockholmba érkezte után újra felvette a kapcsolatot Christian Güntherrel, hogy közölje vele a Himmler által elfogadott engedményeket. A miniszter rendkívül elégedett volt, de értésére adta Kerstennek, Svédország aligha tudja az összes menekültet befogadni. Először neki magának kellene meggyőznie előbb a parlamentet, aztán a hadsereg vezetőit, a kormányt, a miniszterelnököt meg a királyt a mentőakció fontosságáról. Az angol, amerikai és norvég hatóságok ugyanis állandó nyomás alatt tartották Svédországot, hogy kapcsolódjon be a Németország elleni háborúba. Így azonban be lehetne bizonyítani, hogy V. Gusztáv királysága sokkal hasznosabb semleges országként, hiszen még menedéket is tud nyújtani a fenti országok honpolgárainak. Csakhogy könnyen lehet, hogy a meggyőzési folyamat

* *Himmler szemében rendkívül fontos a diszkréció, el akarja kerülni, hogy a gyöngeség jeleként értelmezzék a szabadlábra helyezéseket.*

** Linné utca.

a kabinetben, a Riksdagban,* meg a királyi palotában újévig vagy még tovább is elhúzódhat, addig azonban még többen halnak meg a német koncentrációs táborokban…

Kerstennek nem ez az egyetlen csalódása: korábbi stockholmi tartózkodása alatt találkozott a hollandiai svéd nagykövettel, és elmagyarázta neki, hogy több ezer holland és skandináv állampolgárt tudna kiszabadítani, ha a nagykövetség közölné vele a fogvatartottak listáját. Őexcellenciája van Rechteren Limpurg báró azonban kétkedő grimasszal válaszolt az ajánlatra, mindössze annyit ígért, hogy gondolkodni fog a dolgon. Az ügynek nem is lett folytatása.[2] De Kerstent nem lehet olyan könnyen elkedvetleníteni – főleg akkor nem, amikor szeretett hollandjairól van szó! Két barátja, Graffman és Van Nagell báró segítségével megismerkedik Knulst hadnaggyal, a stockholmi holland titkosszolgálat legfontosabb ügynökével. Ez utóbbi már megértőbbnek mutatkozik, meg is ígéri, hogy megszerzi neki a kért névsort; a lista azonban, jóllehet már 1945 januárjában vagyunk, még mindig sehol. Ennél is leverőbb hír: Kersten tudomására jut, hogy két barátját, Langbehnt és Wentzelt felakasztották. Himmler ugyan megígérte, hogy megvédi őket, de Langbehn túl sokat tudott – még magáról a Reichsführerről is –, Wentzelt pedig Hitler parancsára végezték ki.**

Vannak azért fények is 1945 elejének sötétjében. Jóllehet a három halálra ítélt svéd mérnök, majd egy hónapra rá, az ötven dán rendőr és ugyanannyi norvég egyetemista Svédországba való megérkezését verte nagydobra a svéd sajtó, az eseményről ettől függetlenül, sokat beszéltek a svéd főváros előkelő körei-

* A svéd parlamentben.

** Nem is egy szerző kárpótlásként tálalja a Kerstennek 1944. december 8-án tett engedményeket, mintha Himmler ezzel próbálná kiengesztelni Kerstent, amiért – bár megígérte – nem tudta megóvni Wentzel életét: csakhogy Wentzelt december 20-án végezték ki… Egyébként maga Kersten írja, hogy Wentzel halála miatt csak 1945 márciusában volt alkalma szemrehányást tenni Himmlernek. (Előtte viszont sikerült kiszabadítania Wentzel Ravensbrückbe internált feleségét.) Langbehnt 1944 októberében akasztották fel, de hogy Kersten erről mikor szerzett tudomást, nem tudjuk.

ben, a megmentő neve is egyre jobban bekerült a köztudatba. Nem csoda, hogy Kersten január végén üzenetet kap a stockholmi luteránus érsektől, Björkquist tiszteletestől, aki arra kéri, tegyen valamit Theodor Steltzer érdekében; a Norvégiába vezényelt Wehrmacht-tisztet, aki tagja volt a Kreisau-körnek és legfontosabb informátora a norvég ellenállásnak, négy hónappal korábban halálra ítélték, amiért részt vett a július 20-i összeesküvésben. A norvég ellenállók ekkor kapcsolatba léptek az oslói érsekkel, Eivind Berggrauval, aki, bár házi őrizetben volt, stockholmi kollegájától, Manfred Björkquisttől kért segítséget. Kersten azonnal megígéri, hogy kézbe veszi az ügyet, ő azonban egyelőre nem utazhat Németországba,* a bombázások miatt pedig megszakadt a telefonösszeköttetés Brandenburggal, ugyanis ebben a tartományban volt a „Visztula hadseregcsoport" parancsnokának főhadiszállása. Kersten jobb híján, Németországba küldi titkárnőjét, Frau Wackert azzal a megbízással, hogy juttassa el levelét a Reichsführerhez.**[3] Február 3-án, eseménydús repülőút után, Frau Wacker a 8. Air Force intenzív bombázása közben kel át a romos Berlinen, és öt óra alatt sikerül is eljutnia „Birkenwaldba", azaz Himmlernek a Prenzlau*** melletti Birkenhainba telepített főhadiszállására. Csakhogy a Reichsführer házon kívül van, az asszony Rudolf Brandtnak adja át a levelet, aki másnap közli vele, főnöke beleegyezett a kivégzés elhalasztásába. Sajnos a Birkenwald-Prenzlau és a Berlin-Moabit közti telefonösszeköttetés szintén megszakadt, márpedig a kivégzés időpontját másnap reggel hétre tűzték ki. Versenyfutás az idővel: Brandt autót szerez

* A Reichsführer ugyanis jól van, nincs szüksége Kersten szolgálataira.

** Részlet a levélből: „Arra kérem, mégpedig a méltányosság meg az emberség nevében, hogy engedje szabadon régi barátomat. (...) Tulajdonképpen nincs is joga, hogy így játsszon az emberek életével. Lehet, hogy Herr Steltzer más politikai nézeteket vall, mint Ön, ez azonban nem lehet indoka a meggyilkolásának. (...) Mély meggyőződésem, hogy meg fogja kímélni Herr Steltzer életét, ahogyan kérésemre mások életét is megkímélte. Mindezért egy nap a Történelem még nagyon hálás lesz Önnek."

*** L. a térképet, 239. o.

a titkárnőnek, akinek – bombázások, eltorlaszolt és beszakadt utak, két defekt ellenére – sikerült utolsó pillanatban eljutnia a börtönig, és át tudta adni az igazgatónak a kivégzést lefújó parancsot. Mivel a halálraítélteket megbilincselve állítják kivégzőosztag elé, Steltzer rögtön kapcsol, amikor az igazgató személyesen veszi le róla a bilincset...[4]

Ez egyelőre csak elhalasztása a halálos ítélet végrehajtásának, de a következő hónapban Kersten személyesen kéri Himmlertől Steltzer szabadlábra helyezését. A Reichsführer végül enged, miközben megjegyzi: „Egy élettel több vagy kevesebb, az a lényegen nem változtat"[5] – hacsak Theodor Steltzer életén nem, aki túlélte a háborút, és Schleswig-Holsteinnek lett a miniszterelnöke.

Ezenközben folytatódik az idővel való versenyfutás, csakhogy immár nem egy emberről van szó, hanem több tízezerről. Végül, január végén – von Post és de Günther támogatásával – a kormány elfogadja a Ditleff norvég diplomata által beterjesztett tervet, és vöröskeresztes delegációt küld Németországba azzal a céllal, hogy megvitassák, mik is a feltételei a lehető legtöbb skandináv állampolgár svéd segítséggel történő repatriálásának.[6] Mindösszesze egy probléma van: kivel tárgyaljanak. A berlini svéd nagykövet szerint Ribbentrop külügyminiszterrel hiábavaló felvenni a kapcsolatot, „ő ugyanis már nincs különösebb befolyással az események alakulására", és különben is, „Ribbentroptól nemigen várható, hogy ellentételezés nélkül engedményeket tegyen Svédországnak". Február 4-i táviratában még hozzá is teszi: szerinte „Kersten az egyetlen kapcsolat, ami még rendelkezésünkre áll".[7]

Február 5-e délutánján Günther külügyminiszter sürgősen magához kéreti Kerstent, hogy megossza vele a jó hírt: „Arról tájékoztatott – idézi fel majd a történteket Kersten –, hogy a svéd kormány Himmlerrel 1944 decemberében kötött megállapodásának megfelelően úgy határozott, hogy a Vöröskereszt védelme alatt körülbelül száz autóbuszt küld Németországba. Mindezt telefonon kellett bejelentenem Himmlernek, és azt is közölnöm kellett vele, hogy az akcióban Bernadotte gróf lesz a transzport vezetője. Günther arra is megkért, érjem el Himmlernél, hogy

Bernadotte grófot kedvezően fogadják, és hogy tevékenysége ne ütközzön semmilyen nehézségbe, így talán sikerül végre egyetlen táborba gyűjteni a dán és norvég foglyokat. (...) Günther az alkalomból megemlítette, hogy azok a hollandok, belgák és franciák is helyet kaphatnak a transzportban, akiket sikerült kiszabadítanom."[8]

De Günther csakugyan a német Haupttransportleiter kifejezést használta?* A kérdés egyáltalán nem felesleges a fejlemények nézőpontjából... Kersten így folytatja: „Hazafelé van Nagell báróval találkoztam, a bárót tájékoztattam a történtekről. (...) Körülbelül másfél órás várakozás után sikerült végre elérnem hartzwaldei birtokomat, és beszéltem a nővéremmel, Elisabeth Lübennel. Így tudtam meg, hogy Rudolf Brandt épp akkor érkezett meg Hartzwaldéba; vele is beszélhettem." Kersten Brandtnak is elmondja a svéd külügyminiszter üzenetét, beszélgetőtársa nem kis elégedettségére: „Brandt azt mondja, nagyon örül a hírnek, megígérte, mindenről még aznap este beszámol Himmlernek, és hozzátette, minden tőle telhetőt meg fog tenni az akció érdekében. A beszélgetésnek a lakásomban tartózkodó van Nagell báró is tanúja volt."[9]

Aznap este Rudolf Brandt Elisabeth Lüben jelenlétében tárcsázza Himmlert,** és az asszony fültanúja, hogy a férfi híven elismétli Kersten általunk már ismert üzenetét Himmlernek, és pontosan emlékszik ezekre a szavakra: „Hogy elkerüljük a párt akadékoskodását, Kersten orvosi tanácsos azt indítványozza, Schellenberg Brigadeführert osszák be adjutánsként Bernadotte gróf mellé." Majd Elisabeth Lüben így foglalja össze a történteket: „Brandt doktor a Himmlerrel való beszélgetés után azt mondta, hívjam fel Kersten orvosi tanácsost, és közöljem vele, Himmler Reichsführer kész találkozni Bernadotte gróffal, és tartja magát a Kersten orvosi tanácsossal kötött megegyezéshez."***[10]

* Vagy ennek svéd megfelelőjét *(huvudtransportledaren)*.

** Azt nem tudni, hogy időközben helyreállították-e a telefonösszeköttetést „Birkenwalddal", vagy Brandtnak volt vezeték nélküli rádiótelefonja.

*** Lehet, hogy mindebben sok az ismétlés, de az idézet egy 1948-as eskü alatt tett tanúvallomásból való.

Bölcs döntés volt, hogy Bernadotte grófot állították a vállalkozás élére: V. Gusztáv király unokaöccse hozzáértő szervező hírében állott, és otthonos volt a nemzetközi tárgyalásokban.* Az a tény is a választás mellett szólt, hogy a grófot főleg a svéd Vöröskereszt alelnökeként ismerték. Mivel a németek erélyesen visszautasították idegen kormányoknak a német belügyekbe való beavatkozását, az akciót egy nemzetközi humanitárius szervezet vállalkozásának kellett feltüntetni, olyan vállalkozásként, amely nem áll semmilyen kapcsolatban a svéd hatóságokkal. Mivel Németországban a helyzet napról napra romlik, az ügy nem tűr halasztást; Bernadotte február 16-án el is indul Németországba. Legelőször is Kaltenbrunnerrel, az RSHA főnökével és von Ribbentrop külügyminiszterrel találkozik; a két találkozás után Bernadotte így összegzi a tapasztalatait: „Ahogy elbúcsúztunk, úgy ítéltem meg a helyzetet, hogy egy kis szerencsével Himmler is fogadni fog. (...) Reményem valóra vált: értesítettek, hogy beszélhetek Himmlerrel. Február 19-én délután ötkor Schellenberg értem jött és elvitt Hohenlychenbe, van itt egy kisebb szanatórium, Berlintől 120 kilométerre északra.** (...) Itt találkoztam Himmlerrel, az SS főparancsnokával. (...) Ahogyan megjelent előttem teknőckeretes szemüveggel, jelentéktelen hivatalnoknak vélte volna az ember. (...) Nem számítottam ilyen kitüntető kedvességre, (...) nem volt semmilyen ördögi a megjelenésében. Nyomát se láttam a kemény, jéghideg tekintetnek, amiről annyit hallottam."[11]

Ahogy túl vannak a bemutatkozáson, rátérnek a lényegre. „A beszélgetés – írja a gróf – Schellenberg jelenlétében két és fél óráig tartott. Szokás szerint azzal kezdtem, hogy elmagyaráztam, mi is az oka a svédekre jellemző németellenességnek, mire Himmler azonnal ellentámadásba lendült, és több érvvel

* Bernadotte 1943 és 1944 között még fogolycserét is szervezett a németek és a szövetségesek között Göteborgban.

** A szanatóriumnak, amely nem volt messze a „Birkenwald" főhadiszállástól, Gerbhardt doktor, a Reichsführer egykori osztálytársa az igazgatója (lásd a térképet, 239. o.).

is próbálta alátámasztani a német politika ártatlanságát és emberiességét. (...) Majd jött a szokásos kérdés: vannak-e konkrét javaslataim? Erre azzal kontráztam, nem volna-e jobb, ha ő maga javasolna intézkedéseket a helyzet megjavítására, mire azt válaszolta, neki nincs semmilyen javaslata. Ekkor hoztam elő, hogy szeretnénk az internált dánokat és norvégokat Svédországba szállítani; a tervet azonban Himmler ingerülten elutasította. (...) Azt mondta, ekkora engedményt Svédországnak is és a szövetségeseknek is ellentételezni kell, szavatolhatnák például, hogy nem lesz több szabotázsakció Norvégiában. Ilyen ellentételezés – válaszoltam – ki van zárva. Noha határozott visszautasításba ütköztem, az alkudozás folytatódott; más síkra tereltem a beszélgetést, kijelentve, hogy a Vöröskeresztnek nagyon fontos volna, ha felhatalmazást kapna a koncentrációs táborokban való tevékenységre, különösen azokban a táborokban, amelyekben norvégokat és dánokat is tartanak fogva.

HIMMLER: Ilyen megegyezésnek megvolnának az előnyei, ez nem vet fel komolyabb problémákat.

BERNADOTTE: A norvégokat meg a dánokat gyakorlati okok miatt egy táborba kellene gyűjteni, ezzel is megkönnyítve a Vöröskereszt munkáját. A foglyok összlétszáma 13 000 lehet.

HIMMLER: Ez erős túlzás. A pontos számot nem ismerem, de két-háromezernél nem lehetnek többen. Mindenesetre meg fogom vizsgáltatni a kérdést.

„Himmler tehát a tervet elfogadta, arra a javaslatra is igent mondott, hogy – miután egy táborban egyesítették őket – tegye lehetővé az idősek, betegek és anyák hazatérését Svédországba. Himmler azt a kérést sem utasította vissza, hogy a Vöröskereszt svéd alkalmazottjait engedjék be a táborokba."[12]

Bernadotte Ribbentroppal is találkozott, aki közölte vele, hogy a Vöröskeresztnek saját járművekkel és üzemanyaggal kell majd közlekednie; ezek után Bernadotte gróf február 22-én visszatér Svédországba, és tájékoztatja a kormányt a küldetés eredményéről. De a történetben, amit pár hónappal később közread

a küldetésről, három dolog is van, amin azért elámul az ember. Legelőször is a gróf azzal dicsekszik, hogy sikerült találkozót kierőszakolnia Himmlerrel, holott a Reichsführer már tizenegy nappal a gróf Berlinbe érkezte előtt beleegyezett, hogy találkozik vele. Másrészt azt írja, hogy Himmlert lenyűgöző diplomáciai tehetségével sikerült csak engedményekre rávennie, holott az az igazság, hogy a Reichsführer egy bizonyos Felix Kersten kérésére már jó két hónappal korábban beleegyezett ezekbe az engedményekbe. Márpedig Kerstent – utóvégre ő tette lehetővé a Himmler–Bernadotte találkozót, ő fogadtatta el Himmlerrel a norvégok és dánok egy táborba gyűjtését a Vöröskereszt felügyelete alatt, és ő győzte meg Himmlert, hívja meg Schellenberget is a február 19-i* találkozóra – Bernadotte egyetlen egyszer sem említi beszámolójában. Hogy miért nem, az csak néhány hónap múlva fog megvilágosodni...

Stockholmban egyre többen fordulnak kéréssel Kerstenhez, ahogyan ezt van Nagell nagykövet** is meg fogja erősíteni: „Amikor Günther külügyminiszter látogatást tett a királynál, őfelsége listát adott át neki azok nevével, akiknek megmentését mindenki másénál fontosabbnak tartotta: egy csomó gróf, grófnő, meg a királyi család néhány rokona is rajta volt a listán. Mire megkérdeztem: »Én is hozzátehetek még egy-két nevet?« Kersten bólintott..."[13] Úgy látszik, ezeket a szabadlábra helyezéseket Svédországból is el lehetett intézni, már ha hihetünk Jacob Nieuwenhuisnak, Kersten volt hollandiai (és még mindig Hartzwaldében rejtőzködő) ügynökének, aki várja biztonságosabb helyre való átszállítását: „Amikor Kersten Svédországban tartózkodott, rendszeresen telefonált Hartzwaldéba a titkárnőjének, meg állítólagos lánytestvérének, aki ilyenkor közölte vele, beszélt Himmlerrel, és Himmler bele is egyezett abba, hogy X-et

* Lásd fentebb, 219. o.

** Van Nagell csak a nagyköveti címet őrizhette meg, a funkciót nem. Miután összekülönbözött van Kleffens külügyminiszterrel, van Richteren Limpurg grófot nevezték ki nagykövetnek, de van Nagell egyszerű sajtóattaséként Stockholmban maradt.

vagy Y-ot „feltétlenül"* szabadon kell bocsátani. Ezek után a titkárnő és az állítólagos lánytestvér kapcsolatba is lépett Himmler személyi titkárával, Brandt doktorral. Így lehettem tanúja egy sor – egy-egy ember kiszabadításáért folytatott – mentőakciónak."[14]

A németországi helyzet romlásával a telefonösszeköttetés lassan már nem elég; február 24-én Günther magához kéreti Kerstent, hogy megossza vele aggodalmait. Egyre-másra kapja a listákat olyan koncentrációs táborba zárt személyekről, akiknek veszélyben az életük. Dán és norvég zsidók, politikai foglyok svéd házastársai, dél-amerikai útlevéllel rendelkező zsidók, francia ellenállók, akiknek de Gaulle szorgalmazza a kiadatását, stb. Másrészt a Norvégiából jövő jelentések figyelmeztetnek rá, az országot megszállva tartó 400 000 német azt a parancsot kapta, hogy az utolsó emberig harcoljon a szövetségesek ellen; csakhogy ebben az esetben elkerülhetetlen, hogy a harcok svéd területre is át ne terjedjenek. Végül a svéd kormány azt a szavahihető információt kapta, hogy Hitler parancsot adott minden olyan koncentrációs tábor azonnali felrobbantására, amit legalább nyolc kilométerre megközelítettek a szövetségesek;** ez több százezer fogoly halálával járt volna. Bizonyos források szerint az ehhez szükséges robbanóanyagot már a helyszínre is szállították...[15] Értelmetlenség volna Hitlerhez folyamodni, és arra kérni a Führert, mondjon le őrült tervéről, Günther ezért Kerstenhez fordul, abban a reményben, hogy a terapeuta megpróbálja Himmlert jobb belátásra bírni.[16]

Az orvosi tanácsoshoz már másnap még egy – az előbbihez nagyon hasonló – kérés érkezik; Kersten mindezt a következőképpen jegyzi fel határidőnaplójába: „1945. február 25-én

* *Unbedingt.*

** Ezt az utasítást már tíz hónappal korábban kiadták, de a végrehajtási parancsot csak 1945 elején küldték el a koncentrációs táborok parancsnokságának. A svéd *Dagens Nyheter* napilap mindenesetre csak február 19-én beszél róla. A háború után ezt a parancsot többször is emlegetik a vádlottak meg a tanúk a nürnbergi perben, és Albert Speer is említi a *Der Sklavenstaat* (DVA, Stuttgart, 1981, 335. o.) című harmadik könyvében.

Stockholmban bemutattak Ottokar von Knieriemnek,* a Dresdner Bank skandináviai megbízottjának, valamint Hiller Storchnak,** a New York-i World Jewish Congress egyik vezetőjének. Ez utóbbi szavahihető információkat kapott arra nézve, hogy az internált zsidók (...) nagyon nagy veszélyben vannak. A Führer ugyanis parancsot adott, hogy a szovjetek közeledtére a foglyokkal meg az őrökkel együtt robbantsák fel a koncentrációs táborokat. (...) A helyzet, amely Hitler parancsa óta is sokat romlott, ma már – legalábbis Storch szerint – kétségbeejtő. Megkérdezte, kész volnék-e közvetlenül Himmlerhez fordulni, és megkérni, próbálja megakadályozni ennek a parancsnak a végrehajtását. Igent mondtam. A rákövetkező napokban elhatároztuk, az intervenció arra is jó alkalom, hogy a fogvatartott zsidók érdekében tegyünk valamit; az volt a cél, hogy közvetlen segélyakciókkal élelmiszert, meg gyógyszert küldjünk nekik, és arra is felhatalmazást szerezzünk, hogy a lehető legtöbb internáltat semleges területre szállítsuk. Ennek érdekében az alábbi javaslatokat fogalmaztuk meg:

- Élelmiszer- és gyógyszerküldemények a fogvatartott zsidóknak;
- Minden zsidónak egyetlen táborban való egybegyűjtése, ahol a nemzetközi Vöröskereszt venné gondjaiba őket (...);
- A külön listákon szereplő személyek kiszabadítása;
- A fogvatartott zsidók kiszabadítása és külföldre – főleg Svédországba és Svájcba – való szállítása. Svédország körülbelül öt-tízezer fő befogadására van elkészülve.

„A svéd kormány támogatja a próbálkozást, és osztja a Zsidó Világtanács véleményét, amely szerint egyáltalán nem lehetetlen, hogy a németek végső kétségbeesésükben felrobbantják a koncentrációs táborokat, több százezer halottal toldva meg a háború

* Von Knieriem, a Baltikumban élő régi német család leszármazottja, a későbbi svéd miniszterelnök, Olof Palme nagybátyja.

** Storch eredetileg lett származású. Stockholmban nyilván volt baráti társaságuk is a balti németeknek.

áldozatainak számát. (...) Kaptam egy jelentést a Zsidó Világtanácstól Storch memorandumával, ezek az utolsó szavai: »Tisztában vagyunk emberségével, és rendkívül hálásak vagyunk mindazért, amit eddig tett; reméljük, ebben a kilátástalan helyzetben is számíthatunk Önre.«"[17]

A németországi helyzet csakugyan kilátástalan. 1945 januárjának végén, Varsó és Krakkó elfoglalása után Zsukov és Konyev szovjet csapatai elérték az Odera vonalát. Februárban az olvadás, illetve a szükséges csapatösszevonások stabilizálták a frontot, de február 18-a és 20-a között egy Himmler által vezetett ellentámadás,* amit a Zsukov irányította első belorusz front jobb oldala ellen intéztek, csúfos kudarcot vallott, míg a hónap végén Rokovszkij és Zsukov, egyesítve erőiket, a Balti-tenger irányába indított támadást. Az offenzíva váratlanul érte a Visztula hadseregcsoportot, amelynek a Berlinbe vezető útvonalak védelme volt a feladata. Így egész Pomeránia a Vörös Hadsereg kezére kerül; a Reich kancellárja mindezért Himmlert teszi felelőssé. A félelem meg a túlfeszített munka szintén belejátszhatott abba, hogy a botcsinálta stratéga, akit március elején egyszerre gyötör az influenza meg a gyomorgörcs, idegösszeomlásban is szenved. A Reichsführer kénytelen visszavonulni barátja, Gebhardt doktor szanatóriumába; ezzel egyidejűleg „mágikus Buddháját" is magához rendeli. Kersten, akinek egyéb feladatai is vannak Németországban, március 3-án száll fel a Berlinbe tartó repülőgépre.

Kockázatos repülés, majd nehéz landolás a Tempelhof reptéren; Kerstennek még át kell kelnie a rommá bombázott német fővároson, majd 80 km-t megtennie a bombatölcsér-lyuggatta és időnként géppuskasorozatokkal is megszórt országúton, amelyen a harcok, bombázások, meg a Vörös Hadsereg túlkapásai elől menekülő tömegek is akadályozzák az előrehaladást. Kersten Hartzwaldéban tölti az éjszakát, és másnap reggel** érkezik meg

* A 3. Panzerarmee ellentámadásának valójában Walther Wenck tábornok volt a parancsnoka, a hadműveletért azonban, mivel ő volt a Visztula hadseregcsoport parancsnoka, Himmlernek kellett vállalnia a felelősséget.

** Hohenlychen mindössze 35 kilométerre fekszik Hartzwaldétól.

Hohenlychenbe. Miután a szanatóriumhoz közeledve több ellenőrző ponton is átjut, a Reichsführer spártai egyszerűséggel berendezett szobájába vezetik. Bár ereje fogytán, Himmler igyekszik jó képet vágni. Ahogyan naplójában is feljegyzi, Kersten már a másnapi kezelésen támadásba lendül: „1945. március 5-én reggel tízkor* Himmlernél puhatolózni kezdtem a koncentrációs táborokat illetően. Nagyon ideges, az alkudozások különösen kemények és viharosak; nem hajlandó semmilyen engedményre. Szó szerint ezt mondta: »Ha a nemzetiszocialista Németország összeomlik, akkor az ellenségeink, a nagy germán ügy koncentrációs táborba zárt árulói nem fogják megérni győzelmüket, a diadalittas szabadulást. Velünk együtt fognak megdögleni. Ez a Führer világos és logikus parancsa, és én mindent meg fogok tenni, hogy végre is hajtsam.«"[18]

A következő napokon Kersten minden délelőtt tizenegytől változatlanul folytatja a terápiát, Himmler azonban, akit a szovjet hadsereg pomerániai előretörése is aggaszt, egyetlen engedményre sem hajlandó, legyen szó a különböző listákon szereplő zsidók, illetve más fogvatartottak szabadon engedéséről,** a koncentrációs táborok megóvásáról, a Norvégiában állomásozó német csapatoknak küldött parancsról (amely szerint ki kell tartaniuk az utolsó emberig) vagy Hága egy részének elpusztításáról (Brandt arról informálta Kerstent, hogy a németek a szövetségesek közeledtére fel akarják robbantani a megerősített Clingendael negyedet). Amikor ezt Kersten szóba hozza, Himmler így válaszol: „Ha mi elpusztulunk, a hollandok sem maradhatnak életben." Két nappal később, amikor kisebb vargabetű után ismét érinti a témát, és megkérdezi, fogják-e védeni Hágát, Himmler, nem kis meglepetésére, megerősíti a korábbiakat.

* A Reichsführer határidőnaplója szerint tizenegykor.

** Himmler február elején a svájci Konföderáció elnökével, Jean-Marie Musyval kötött megállapodás szerint csakugyan engedélyezte 1200 Theresienstadtba internált zsidó Svájcba való kiutaztatását. Kaltenbrunner azonban jelentette a dolgot Hitlernek, a Führer pedig azonnali kivégzés terhe alatt szigorúan megtiltotta az ilyen akciókat.

„– Hogy védjük-e? Maga viccel! Nem, kedves Kersten, az a város tele van árulóval, levegőbe fogjuk repíteni! (...) A Führer azt az utasítást adta, hogy Hágát tegyem a föld szintjével egyenlővé, és én végre is fogom hajtani a parancsot. A hollandok árulók, ezek a paraziták nem érdemelnek kíméletet. Van elég V2-őnk, nem lesz gond a végrehajtással."[19]

Megcsillan azért valami halvány remény: március 9-én tífuszjárvány üti fel fejét a bergen-belsen-i koncentrációs táborban; Kersten, akinek Storch továbbítja a hírt, megpróbálja kihasználni az esetet.* Himmler már másnap a következő utasítást küldi az SS-vezetőknek: „Elrendelem, hogy a járvány ellen minden rendelkezésre álló eszközzel azonnal vegyék fel a harcot. Nem tűrhetjük, hogy Németországban járványok üssék fel fejüket. Orvos, gyógyszer van elég. A foglyok személyes védelmem alatt állnak."[20]

Mindent összevéve elég korlátozott Kersten befolyása, ha tekintetbe vesszük, mit jegyzett fel a március 10-i kezelés után: „Himmler ma elég rosszkedvű volt, töprengő. A Waffen SS veszteségeiről beszélt – több mint 250 000 halott és 100 000 súlyos sebesült. (...) Megjegyeztem, hogy a harcok kimenetele immár nem lehet kétséges. Ezt válaszolta:

– Ezt gondolja Ön. De mi még nem vetettük be az új fegyvereinket. Még ha jelenleg elkeserítők is a kilátások, megfordulhat a helyzet. (...) Nem így képzeltem el a dolgokat, amikor megragadtuk a hatalmat, és építeni kezdtük a Nagynémet Birodalmat.

Mire én:

– Ne erről beszéljünk. Tegyünk inkább valamit. Arra kérem, adja írásba, hogy nem hajtja végre a Führer parancsát, és nem robbantja fel a foglyokkal együtt a koncentrációs táborokat, hanem felhúzatja a fehér zászlót, és átadja a fogvatartottakat a szövetségeseknek. Számításaim szerint legalább egymillióan vannak még koncentrációs táborokban, ilyen szörnyű vérontást nem vehet a lelkére.

* Kersten ugyanis tudja, Himmler retteg a járványoktól.

Reichsführer-SS

1.) SS-Obergruppenführer P o h l , Berlin
2.) SS-Gruppenführer G l ü c k s , Oranienburg
3.) SS-Obergruppenführer Dr. Grawitz, Reichsarzt-SS u.Polizei, Berlin
4.) SS-Obergruppenführer Dr. Kaltenbrunner, Berlin

Mir ist gemeldet worden, daß in dem Anhaltelager Bergen-Belsen, insbesondere unter den jüdischen Gefangenen Typhus ausgebrochen sei.

Ich wünsche, daß unverzüglich der Seuche mit allen medizinischen Hilfsmitteln entgegengetreten wird. Wir können in Deutschland keine Seuchen aufkommen lassen. Es ist weder am Einsatz von Ärzten noch an Medikamenten zu sparen. Die Gefangenen stehen unter meinem besonderen Schutz.

gez. H. H i m m l e r .

10.3.45
Bra/H.
5.) nachrichtlich: b.w.

SS-Gruppenführer Prof. Gebhardt, Hohenlychen

6.) Herrn K e r s t e n , z.Zt. Hohenlychen
durchschriftlich mit der Bitte um Kenntnisnahme übersandt.

R. Brandt
SS-Standartenführer.

A Reichsführer parancsa a fent megnevezett SS főtiszteknek 1945. március 15-én.

„Tudomásomra jutott, hogy tífuszjárvány ütötte fel fejét a bergen-belseni fogolytáborban, főleg a zsidó rabok között. Utasítom a tábor vezetőségét, hogy a rendelkezésre álló orvosi eszközökkel mindent tegyenek meg a járványveszély legyőzéséért. Nem tűrhetjük, hogy járványok pusztítsanak Németországban. Mindent meg kell tennünk, nem számít, milyen áron. A foglyok személyes védelmem alatt állnak."

Értesítést kapjon:
5. az SS Gruppenführer és Gebhardt professzor Hohenlychenben.
6. Kersten úr, jelenleg szintén Hohenlychenben.
Ellenjegyezte: R. Brandt, SS Standartenführer.

– Téved, nyolcszázezernél nem lehet több fogvatartott a koncentrációs táborokban.*

Folytattam:

– De még ez a szám is tekintélyes. Ha lehetővé teszi ennyi ember megsemmisítését, Németország az idők végezetéig átkozott lesz a világ szemében. Kérem Önt a Világtörténelem nevében, adja írásba, hogy nem fogja tétlenül nézni Hitler utolsó gaztettének végrehajtását.

– Én sem akarom, hogy Norvégia is hadszíntérré változzon, holnap még beszélünk erről, vagy a következő napokban... Ma már erre nem vagyok képes."[21]

„Holnap (...) vagy a következő napokban..." Kersten, aki akkor már ötödik napja küzd Himmlerrel, ismeri a Reichsführer határozatlanságát; ezért ez a hatodik nap is kudarc a szemében. Ekkor új tervet eszel ki Hartzwaldéba visszamenet. A birtokon ott él még a féltestvére, vagy húsz jehovista, volt holland ügynöke, Jacobus Nieuwenhuis, valamint az asztrológus Wilhelm Wulff. Ez utóbbi, nem is olyan régen még tüzetes asztrológiai jóslatot dolgozott ki a Reichsführernek; Wulff akkor még Schellenbergnek segített, mindketten arról próbálták meggyőzni Himmlert, buktassa meg Hitlert, és kössön különbékét legalább az angolokkal és az amerikaiakkal. Ezt a tervet – ők ketten meg Kersten – Maiplan** néven emlegették; Kersten azonban – meglehet azért is, mert több pszichológiai érzéke volt a másik kettőnél – kezdett lemondani arról, hogy Himmlert gazdája ellen fordítsa...

Ez a magyarázat az aznap esti, meg a másnapi jelenetekre, amiket Wilhelm Wulff ír le, akinek időközben még erősebb lett a Kersten iránti ellenszenve: „Kersten március 10-én Hochenlychenből visszajövet azzal jött fel a szobámba,*** hogy másnapra

* Valójában Himmlernek fogalma sincs, mennyi fogoly van a koncentrációs táborokban, a gyűjtőtáborokban, a haláltáborokban, meg a munka- és egyéb táborokban, a valódi számadatok sokszor 200 000-rel nagyobbak a közöltnél. Az általa irányított ügyosztályok számadatai 600 000 és 800 000 közt mozognak.

** „Májusi terv".

*** Valójában Irmgard Kersten régi szobájáról van szó.

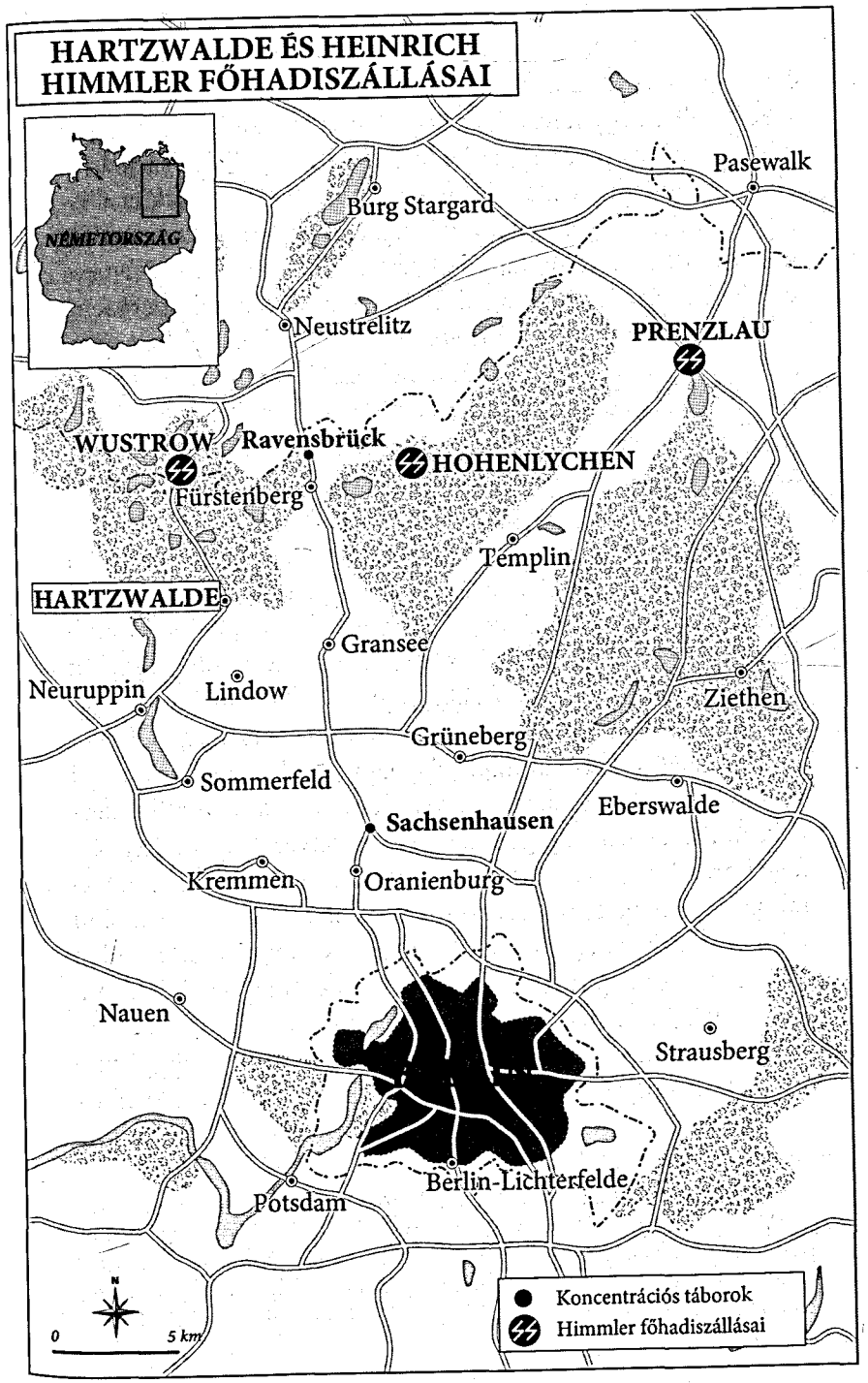

Himmler magához kéretett. (...) Kersten ott állt előttem 1945 márciusában, egy nevetséges listát lobogtatva; a listán szereplő pár ezer egyént, plusz egy külön listán felsorolt néhány személyt* akarta megmenteni az Emberiség nevében. (...) Bemutatta a listát Himmlernek, próbálta a hozzájárulását is megszerezni, de március 10-ig a dolog tapodtat se haladt előre. Himmler nem volt hajlandó szabadon engedni a foglyokat, már csak azért sem, mert Hitler azonnal értesült volna az akcióról. Végül beleegyezett néhány személy szabadlábra helyezésébe. Himmler egészen 1800 főig hajlandó volt elmenni, de Kersten – Hillel Storch kérésére – tízezer embert szeretett volna kiszabadítani; Himmler erre határozottan nemet mondott."[22]

Másnap, március 11-én délelőtt tízkor a két férfi egy Kübelwagenen,** amit Himmler vezérkarától kaptak kölcsön, útnak indul Hochenlychenbe. A Menzen, Fürstenbergen és Ravensbrückön át vezető 35 km-es úton, kiégett autóroncsokat és döglött lovakat kerülgetve, a menekülők véget nem érő karaván halad velük szembe, de észre sem veszik, ahogyan az út szélén sebtében állított fakereszteket sem, annyira csak az jár a két férfi fejében, mit is mondanak majd Himmlernek. „Úgy gondoltam – írja majd Wulff –, azokat az asztrológiai számításokat adom át Himmlernek, amiket Schellenberg rendelt tőlem. Volt ezek között egy „átfogó horoszkóp",*** ez az 1945-ös év legfontosabb eseményeit tartalmazza. Emellett arról is szerettem volna még egyszer beszélni Himmlerrel, hogy azonnal meg kellene fosztania Hitlert minden hatalmától, és kapitulálnia kellene. Kersten idegesnek látszott, amikor közölte instrukcióit:

– Nem, kedves barátom, Magának arról kell meggyőznie Himmlert, milyen fontos neki az a megegyezés, amit Svédországban Hillel Storchhal kötöttem. Magának az én ügyemet kell Himmlernél támogatnia (...), hogy adjon írásbeli hozzájárulást, amit magammal vihetek Stockholmba, hogy átadjam Storchnak.

A múltban többször is előfordult, hogy Kersten ordas hazugságokkal kényszerítette ki akaratát, és csaknem mindig volt benne annyi lelemény, hogy célját el is érje.

– Nyugodtan mondja azt Himmlernek – folytatta –, hogy a zsidók szabadon engedése benne van a horoszkópjában, cserében pedig Herr Storch közbenjár majd az érdekében a szövetségeseknél. Egy zsidó megígéri neki, hogy ki fogja húzni a pácból! Így kell tálalnia a dolgot. Ha ma megkapom tőle az engedélyt, este már ünnepelhetünk is, egy üveg pezsgőt tettem félre az alkalomra, és holnap akkor már más problémával foglalkozunk..."[23]

Az asztrológus azonban ragaszkodik saját elképzeléséhez.

„Miért nem arra próbálja rávenni Himmlert, hogy vessen véget ennek a szánalmas náci cirkusznak? A bombázások, amik annyi sok német életet követelnek, nem tarthatnak örökké, és egyszer úgyis kinyílnak a koncentrációs táborok kapui. (...) Miért nem arról győzzük meg, hogy a puccsot már nem lehet tovább halasztani?"[24]

Wulffnak úgy látszik, fogalma sincs róla, hogy Kersten hosszú éveken át próbálta erről meggyőzni Himmlert, és amikor rájött, hogy hiába minden erőfeszítés, mással próbálkozott.

Wulff folytatta:

„Kersten nagyon ideges lett, és még egyszer nyomatékosan felszólított, hogy először az ő tervét fogadtassam el Himmlerrel, és ha van más mondanivalóm is, azt hagyjam későbbre. Csakhogy én egyáltalán nem akartam őt ebben az ügyben támogatni, már azért sem, mert követelését csak a horoszkóp meghamisításával tudtam volna teljesíteni. (...)

– Herr Kersten, én felelősségteljesen értelmezem Himmler horoszkópját, másra nem vagyok hajlandó. (...)

Ahogy közeledtünk Hochenlychenhez, egyre nagyobb lett köztünk a feszültség. (...) Áthaladtunk egy ellenőrzési ponton, meg egy rácsos kapun, végül egy parkba érkeztünk, amelyben néhány

* Nyilván a király által átadott listáról van szó.

** A Volkswagen katonai változata.

*** *Mundan-Horoskop*: ez az „átfogó védikus horoszkóp" azt vázolja fel, milyen hatással van a Nap, a Hold meg az égitestek változó pozíciója a nagyvilág eseményeire. Mindez jó kiegészítője az egyéni horoszkópnak, meg a nemzetekről készített horoszkópnak.

ház állt. Az SS-őrök ellenőrizték a menlevelünket; Kersten, akit már ismerhettek, nem „Heil Hitlerrel", csak egyszerű jó reggelttel köszöntötte őket. (...) Kirrmayer detektív a keskeny lépcsőfeljáró tetején fogadott, felkísért bennünket az emeletre, egészen az őrszobáig, ott várakoztunk. (...) Ezután egy alacsony, köpcös férfi, akinek mint egy ragadozó madárnak, olyan volt a tekintete,* megkért minket, fáradjunk át a szomszédos helyiségbe; az volt Himmler nappalija. (...) Épp akkor kelhetett fel, szappanszag és olcsó kölniillat terjengett körülötte. (...) Arca a szokásosnál frissebbnek látszott, lerítt róla, hogy rendbe jött, a Kersten-féle terápia megtette hatását. Rangjelzés nélküli egyszerű egyenruha volt rajta."[25]

„A beszélgetés – emlékszik vissza Wulff – először Himmler egészségi állapota körül forgott. (...) Tudni akarta, mikorra fog teljesen rendbe jönni. Ezek után Kersten a terveiről kezdett beszélni, ami alkalmat adott Himmlernek a becsülettel, a germán nagysággal és lojalitással kapcsolatos eszmefuttatásokra. Kerstent elragadta az indulat.

– Ami Wentzel és Langbehn barátom esetét illeti, Herr Reichsführer, Ön mégiscsak megszegte a szavát. Nem tudom, hogy ez hogyan egyeztethető össze azzal, hogy a németek olyan nagy tiszteletben tartják a becsületet.

Himmler közölte, hogy a Népbíróság bizonyult erősebbnek, és a nyomozás egyértelműen megállapította, mindketten összeesküvésnek voltak a résztvevői. (...) Aztán felém fordult, és a vele kapcsolatos jövendőmondásokról kezdett beszélni, egyszer ugyanis 1944. december 9-re balesetet jósoltak neki.

– December 9-én magam vezettem az autómat, már sötét volt, az autó letért az országútról, majd negyven métert sodródott egy meredek lejtőn, végül a fekete-erdei vasútvonal vágányán állt meg, olyan pillanatban méghozzá, amikor már látni lehetett

* Karl Gebhardt doktorról van szó. Ez a hataloméhes, alacsony férfi a szomszédos ravensbrücki koncentrációs tábornak volt az orvosa; 1948. június 2-án felakasztották.

a közeledő vonatot. Csak nagy nehezen tudtunk kikászálódni a kocsiból. Mégiscsak rendkívüli, hogy egy horoszkóp ilyen pontos legyen.*

– Herr Reichsführer, jólesik, hogy így megnyugtat. (...) Az a tény, hogy ez a jóslat beigazolódott, arra vall, hogy sikerült pontosan rekonstruálni, pontosan mikor született. (...) De ennek tükrében arra kérem, a többi jóslatot se hagyja figyelmen kívül, ahogyan azokat a tanácsokat sem, amiket a *Maiplan* tervvel kapcsolatosan fogalmaztunk meg. (...)

– Nyilván hallott Herr Kersten terveiről? Mi a véleménye? – kérdezte Himmler (...), és folytatta:

– Ilyen nagy engedményeket tenni Herr Kerstennek, nem, ezt nem engedhetem meg magamnak. Azt követeli, hogy nagy számban szállítsunk külföldre zsidó internáltakat. Csakhogy ez lehetetlen Hitler hozzájárulása nélkül, másrészt ennyi ember szállítása mindenképpen feltűnést keltene. A Führer már így is dühös, felháborították néhány SS zsidókkal kapcsolatos üzelmei,** utasítást is adott, hogy a jövőben mindenkit agyon kell lőni, aki zsidók szabadon engedésére vetemedne. Ezért csak igen kis részét tudom teljesíteni annak a tervnek, amit Kersten a kezembe adott. (...) Meg van kötve a kezem.

Majd Himmler más témára terelte a beszélgetést.

– Jól informált Schellenberg, hogy az 1945-ös évre készített világhoroszkóp szerint szeretné nekem felvázolni a politikai helyzetet?

Az általános horoszkóp konstellációi egyáltalán nem voltak kedvezőek Himmlerre nézve, az 1945-ös év két első negyedévének horoszkópjai pedig katasztrofális csillagképet mutatnak Hitler birodalmát illetően. Ezt szépen el is mondtam neki, míg Kersten kényelmesen elhelyezkedett a pamlagon, és szemlátomást ügyet se vetett a Himmlerrel folytatott beszélgetésemre. Ezek

* Himmler erősen rövidlátó volt, és csaknem mindig letért az útról, amikor ő ült a volánhoz.

** Pár SS-vezető már kezdett saját zsebre üzletelni a tehetősebb zsidó internáltakkal.

után a jaltai konferencia is szóba került, mivel Himmler kérésére ezt is elemeznem kellett asztrológiai szempontból. A csillagok állásából megdöbbentő, sőt mélyen elszomorító kép rajzolódott ki, és ezt minden kendőzés nélkül, nyersen meg is mondtam neki.

Majd hozzátettem:

– Herr Reichsführer, miért nem hajtja végre a *Maiplant*? Így el lehetne kerülni a legrosszabbat, és az Ön helyzetén is sokat lehetne javítani, persze, csak ha félre tudja tenni a Führerrel kapcsolatos aggodalmait.

– Amit Ön kér, Herr Wulff, együtt Schellenberggel, az hazaárulás. Én hűséget esküdtem a Führernek. (...) Gondolkodjon egy kicsit: számításba vette például egy népfelkelés lehetőségét? Hogyan reagálnának arra a tömegek, ha egyszer csak leváltanám a Führert? Ha ennek következményeként utcai csetepaték, illegális csoportosulások és a nagyvárosokban tüntetések lesznek, azt az én SS-eimnek kell majd vérbe fojtaniuk. Persze ennél súlyosabb dolgokat is el tudok képzelni, de mint katona, hűséget esküdtem a Führernek, nem szeghetem meg az eskümet. Utóvégre mindent neki köszönhetek. (...)

– Azt mondta, ugye, hogy a csillagok állása jelenleg negatív? Meg tudná mondani, van olyan része Németországnak, amit nem fognak megszállni?* (...)

– Úgy emlékszem, már régen említettem Önnek, hogy a tervünket valamelyik megbízható emberével már régen végre kellett volna hajtani...

Himmler közbevágott:

– De van-e még egyáltalán megbízható ember? Ebben az időszakban különösen nehéz egy puccs végrehajtása. Igaz, katonai szempontból egyáltalán nem lehetetlen, ilyenre azonban én nem vállalkozhatok. (...) Megmondom őszintén, meine Herren, én erre képtelen vagyok!

* Himmler nyilvánvalóan arra gondol, hogy esetleg elrejtőzhet valahol az Alpokban.

A beszélgetésnek lassan vége lett. Himmler ezt a lojalitással kapcsolatos blablát már többször is felszolgálta. Hirtelen megéreztem, milyen nyomasztó ennek a helyiségnek a hangulata. (...) A találkozó végén a Reichsführer megkérdezte, mi a véleményem a világpolitikai helyzetről, majd búcsút vettünk egymástól. Himmler meghatottnak látszott, kövér könnycseppek peregtek le az arcán, biztosan idegösszeomlása van, villant át rajtam. Két óra hosszat beszélgettünk, de ez alatt az idő alatt egyetlen szót se szóltam azokról a problémákról, amikről Kersten útközben beszélt."[26]

A Hartzwaldéba való visszaút légkörére is rányomta bélyegét, hogy mindketten kudarcot vallottak, és Wulff is meg Kersten is a másikat teszi felelőssé a sikertelenségért. Ami lehetne komikus is, ha mindez nem a világtörténelem egyik legnagyobb tragédiája közben történik – és ha nem több százezer emberélet a tét. Akárhogyan is, a nap emlékezetes összeszólalkozással ér véget, Wulff pedig már másnap hajnalban elhagyja Hartzwaldét. Az ürügy: az előző napi hamburgi szőnyegbombázások... Wulff azt állítja, haza kell mennie, mert az ő házát is földig rombolták.

Ennyi hiábavaló próbálkozás után bárki bedobná a törölközőt, Kerstent azonban keményebb fából faragták. Már március 12-én visszamegy Hohenlychenbe, és megújult energiával ismét támadásba lendül: „Sajnos nem volt időm feljegyezni, mi minden hangzott el ez alatt a beszélgetés alatt. Mindig újabb és újabb problémák, újabb és újabb nehézségek vetődtek fel, órákat töltöttem a telefon mellett minden rendelkezésemre álló kapcsolatot mozgósítva; Brandt is sokat segített, kipuhatolta, hogy egy adott pillanatban mennyi lehet az esélyünk Himmlernél, és előkészítette a talajt a következő megegyezéshez. Bár mindenki előtt világos volt, hogy már nincs messze a vég, Himmler furcsamód változatlanul rettegett Hitlertől, meg a Führer környezetétől – különösen Goebbelstől és Bormanntól."[27]

Ilyen körülmények között óriási előrelépés volt a megegyezés, amit azon a délután csikartunk ki a Reichsführertől.

„1. Himmler nem továbbítja Hitler parancsát, amely szerint a szövetségesek közeledtére fel kell robbantani a koncentrációs táborokat; mostantól fogva egyetlen tábort sem szabad felrobbantani, és egyetlen internáltat sem szabad meggyilkolni.
2. A szövetségesek közeledtére a koncentrációs táborokra ki kell tűzni a fehér zászlót, és a tábort annak rendje-módja szerint át kell adni a szövetségeseknek.
3. Fel kell függeszteni és meg kell tiltani a zsidók módszeres elpusztítását. A zsidókkal ugyanúgy kell bánni, mint a többi internálttal.
4. A koncentrációs táborokat ne evakuálják. Az internáltak a táborban maradnak, és kaphatnak élelmiszercsomagot."[28]

Vajon Heinrich Himmler csakugyan hitelesített aláírásával ilyen kompromittáló dokumentumot? És Kersten csakugyan ellenjegyezte „az Emberiség nevében"? Legalábbis az „orvosi tanácsos" ezt állítja 1952-ben írt könyvében, holott öt évvel korábban született két művében mélyen hallgat erről a megegyezésről. A legvalószínűbb feltételezés szerint csak szóbeli megegyezésről lehetett szó, és ilyen csakugyan létezett. Hogy Himmler 1945. március 12-én csakugyan elkötelezte magát a betartására, az olyan – legalább öt tanú által igazolt – tény, amit nem lehet megkérdőjelezni.*[29] A Reichsführer ugyanis nem adta tovább Hitler végzetes parancsát, porszem került az addig kíméletlenül működő hitleri halálgépezetbe, ezzel pedig legalább 800 000 emberéletet sikerült megmenteni. Kersten ezen a sorsdöntő napon bizakodó a jövőt illetően, pedig bőven van oka aggodalomra: Kaltenbrunner, Bormann és „Gestapo Müller" mindent megtesz, hogy akadályokat gördítsen az útjába, Himmlert változatlanul hatalmában tartja a rettegés, a félelem még mindig rákényszerítheti a jóvátehetetlenre. Hitlernek is lehetősége van rá, hogy bármikor közbelépjen, és mindent kérdésessé tegyen. Ráadásul az angol és amerikai bombatámadások is állandó fenyegetést jelentenek, márpedig ezekben a bombatámadásokban bármikor elpusztulhatnak e tragédia főszereplői – Kerstent is ideértve. A szovjetek, akik mindössze 60 km-re vannak Hartzwaldétól, nyilván neki is ugyanazt a sorsot szánnák, mint két hónappal korábban a fiatal svéd diplomatának, Raoul Wallenbergnek.* Ebben a pokolban bármi megtörténhet, és Felix Kersten is elmondhatná, amit híres kortársa, Winston Churchill ebben a bölcs tanácsban foglalt össze: „Az olvasónak meg kell értenie, milyen homályos és félrevezető az előttünk ködként gomolygó ismeretlen..."

* Brandt, Schellenberg, Masur, Storch és Günther, a svéd külügyminiszter. Hillel Storch szerint nem valószínű, hogy a dokumentumot aláírták volna, de ő is megjegyzi: „A megegyezés szövege – a lényeget illetően – pontos."

* Wallenberg, miután 15 000–20 000 zsidót megmentett Budapesten, nyom nélkül eltűnt a Gulág bugyraiban.

Jegyzetek

1 Mathias Uhl (szerk.), Der *Dienstkalender Heinrich Himmlers, 1943–1945*, id. mű, 991., 993., 995., 1001., 1026., 1030., 1036., 1104., 1153., 1061. o.
2 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6A en Bm Verslag, Bijlagen, id. mű, 175. o.
3 Achim Besgen, *Der stille Befehl*, id. mű, 38. o.
4 Theodor Steltzer, *Sechzig Jahre Zeitgenosse*, List Verlag, 1966, 171. o.
5 Felix Kersten, *Jeg var Himmlers lege*, id. mű, 169–170. o.
6 Sun Persson, *Escape from the Third Reich*, id. mű, 57–58. o.
7 Uo., 69. o.
8 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6A en Bm Verslag, Bijlagen, id. mű, 174. o.
9 Uo.
10 Uo., 175. o.
11 Folke Bernadotte, *Sidste Akt*, Koppenhága, Gyldendal, 1945, 33. o.
12 Uo., 38–39. o.
13 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 C, Verhoren, id. mű, 92. o.
14 Uo., 453. o.
15 Arno Kersten, *Himmlers innersta Hemligheter*, id. mű, 290. o.
16 Günther külügyminiszter esküvel megerősített kijelentése, in Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 193–194. o.
17 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 275–276. o.
18 Arno Kersten, *Himmlers innersta Hemligheter*, id. mű, 331. o. (a Kersten-napló egyik oldalának reprodukciójával)
19 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 169. o.
20 Arno Kersten, *Himmlers innersta Hemligheter*, id. mű, 327. o.
21 Uo., 329–330. o.
22 Wilhelm Th. Wulff, *Tierkreis und Hakenkreuz*, id. mű, 185–186. o.
23 Uo., 187–189. o.
24 Uo., 189. o.
25 Uo., 189–190. o.
26 Uo., 193–202. o.
27 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 277–278. o.
28 Uo.
29 Sune Persson, *Escape from the Third Reich*, id. mű, 264. o., 14. jegyzet

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Kockázatos küldetés

1945. március közepén a Führer nyolc méter mélyen kialakított betonbunkeréből megjósolja, hogy a szovjeteké lesz a világtörténelem legmegalázóbb veresége. Feltétlen hívei – Bormann, Rosenberg, Göring, Ribbentrop és Himmler meghagyják ebben a hitében, de mindegyik próbál valami kiutat találni a végső összeomlás katasztrófájából. A főtisztek – Kesselring, von Rundstadt, Dönitz, Keitel, Jodl, meg a vezérkari főnök Guderian – már csak gépiesen irányítják a harcot azon a két egymással szembenálló fronton, amely kérlelhetetlenül közeledik egymáshoz. Ekkorra már a tisztesek száma is úgy megfogyatkozott, hogy szinte senki sem irányítja a rosszul felfegyverzett, rosszul felszerelt és mindenütt kétségbeesetten küzdő katonákat, akik jól tudják, hátrálni ugyanolyan veszélyes, mint előrenyomulni. A sziléziai, pomerániai és kelet-poroszországi menekültek, akiket a szovjet hadsereg elűzött otthonukból, erőltetett menetben haladnak nyugat felé. A koncentrációs táborokba és munkatáborokba zsúfolt több százezer fogoly szorongva várja, mi lesz a végkifejlet, felszabadulás vagy apokalipszis. A zűrzavarban ott áll egy férfi, és – dacolva a veszéllyel – próbálja a lehető legtöbb embert kimenteni a hajótörésből…

Az elmúlt hat évben több száz embert sikerült is megmentenie. Most azonban több százezerről van szó. 1945 márciusában tizenötször kezeli Himmlert, és mind a tizenöt alkalommal újabb és újabb foglyok szabadon bocsátását kéri a Reichsführertől. Csak néhány példa: Von Bismarck gróf, a norvég festő

Reidar Aulie,* Zofia Sapieha lengyel hercegnő,** a svéd Sara Uthang, a francia Tatiana Claret de Fleurieu grófnő,*** Kristian Welhaven, az oslói rendőrség vezetője és felesége, Karl Seitz volt osztrák köztársasági elnök,**** Anton von Arco auf Walley gróf, a finn Beatrice Ramsay, a norvég ügyvéd Johann Hjort***** a feleségével és hat gyermekével, és még sorolhatnám.

Felix Kersten leginkább mégis a zsidókért aggódik, annál is inkább, mivel ők vannak a legnagyobb veszélyben. Március 14-ről ezt a jegyzetet találjuk a határidőnaplójában: „Ma felvetettem a Bergen-Belsenben őrzött zsidók kérdését (...), és arra kértem Himmlert, egyezzen bele szabadon bocsátásukba. Arra is felhívtam a figyelmét, hogy a Zsidó Világkongresszus ezt nagyon fontosnak tartaná. (...) A másik kérésre sokkal nyitottabb volt. Készségesen beleegyezett, hogy élelmiszert és gyógyszert küldjünk a koncentrációs táborokba, mindössze azzal a megszorítással, hogy az első csomagokat csak nevesített személyeknek lehet küldeni, legyenek azok zsidók, hollandok, norvégok, dánok, franciák, angolok, belgák vagy észak-amerikaiak."

Másnap:

„Élve az alkalommal, azt indítványoztam Himmlernek, hogy a Vöröskereszt ellenőrzése alá helyezett egyetlen táborba gyűjtse össze a zsidókat. A Vöröskereszt természetesen élelmezné is őket, és orvosi segítséget nyújtana a rászorulóknak."

* Mivel a képei nem tetszettek a nemzetiszocialistáknak – többek közt azért nem, mert 1940-ben Norvégia megszállását is megörökítette –, az Oslo melletti Grini táborba internálták.

** Matild belga királyné leendő nagymamája.

*** Ezt a nagy ellenállót, aki a C.N.D.-Castille hálózatnak volt hírszerző ügynöke, 1944 januárjában ravensbrückbe deportálták. Miután de Gaulle tábornok V. Gusztáv király közbenjárását kérte, az uralkodó a grófnő nevét is hozzátette a listájához.

**** Az ő esetében a bírák egyenesen Hitlertől kaptak utasítást a halálos ítéletre.

***** Norvégia lerohanása után csatlakozott az ellenálláshoz.

Harmadnap, március 16-án:

„Ma is beszéltem Himmlerrel bizonyos zsidó csoportok kiszabadításáról, ezek aztán engedélyt is kapnának az ország elhagyására, vagyis hogy részben Svédországba, részben Svájcba szállíthassák őket. Alaposan átnéztük a névsort, amit magammal hoztam Svédországból. (...) Hirtelen az a benyomásom támadt, hogy talán nagyobb engedményekre is hajlandó. (...)"

Majd március 17-én:

„Ma végre biztosítékot kaptam arra nézve, hogy Himmler jóváhagyja 5000 zsidó kiutaztatását Svédországba vagy Svájcba. Mivel a beszélgetést egy sürgős telefonhívás félbeszakította, arra is volt lehetőségem, hogy tájékoztassam Brandtot a tárgyalások állásáról; megkérdeztem tőle, ha Himmler elvben elfogadta, nem lehetne-e növelni a kiszabadítandók számát. Brandt azt mondta, ez egyáltalán nem lehetetlen, és hozzátette, hogy idővel – feltéve, hogy mindezt sikerül titokban tartani – a Himmler által engedélyezett szám dupláját is szabadon lehetne engedni."[1]

Mindez alighanem elégedettséggel töltötte el ezt a nagy hazárdjátékost, aki folyton duplázni akarja a tétet; és csakugyan, Kersten már másnap a következőket veti papírra:

„Mivel Himmlert jó hangulatban találtam, olyan tervet tettem elé (...), amely még több szabadon engedett személlyel számol. Az is eszembe jutott, mi volna, ha találkozót szerveznék Himmler és a Zsidó Világkongresszus képviselője között. (...) Ezt azonban a Reichsführer kategorikusan visszautasította.

Nagyjából erre a reakcióra voltam elkészülve; de ez is bátorító jel volt, mivel a visszautasítást Hitler várható reakciójával indokolta. Mindenesetre úgy tettem, mintha Himmler beleegyezett volna a javaslatba, utóvégre ő a német rendőrség főparancsnoka, márpedig a határőrség is a rendőrség kötelékébe tartozik. Nagyon is megteheti, hogy titokban tartsa, ki lép be az országba, és ki hagyja el repülővel az ország területét. Úgy is kiadhatja a megfelelő utasításokat, hogy se Goebbels, se Bormann, még Hitler se tudjon a dologról. (...) Azt javasoltam, a tárgyalásoknak Hartzwalde legyen a színhelyük, és hogy ő maga válassza ki azokat,

akikkel együtt akar leülni a tárgyalóasztalhoz, mire Himmler azt mondta, csak Schellenberg és Brandt jöhet szóba. Ez nekem tökéletesen megfelel, mondtam, és megkérdeztem, értesíthetem-e erről Herr Storchot, a Zsidó Világkongresszus képviselőjét, aki kész rá, hogy Himmlerrel személyesen vitassa meg a helyzetet. Egy pillanatig töprengett, majd: »Rendben, Herr Kerstner, értesítheti.«"[2]

A mi emberünk, és ez a legmeglepőbb, egyszerre több vasat is tart a tűzben. Négy nappal korábban még egészen más kéréssel ostromolta a Reichsführert: „Arra kértem Himmlert, engedje szabadon a ravensbrücki táborban fogva tartott francia nőket, ezt ugyanis 1944 decemberében egyszer már megígérte. Arra is felhívtam a figyelmét, hogy mivel Franciaország már nincs megszállva, semmi sem indokolja fogva tartásukat. Azt reméltem, a kérésem nem ütközik komolyabb ellenállásba, de Himmler nem kis meglepetésemre megmakacsolta magát, nem volt hajlandó teljesíteni. Arról lehetett szó, hogy a női foglyok közül párat felsőbb utasításra vettek őrizetbe, Himmler pedig mindig is rettegett a felesleges komplikációktól. Sokáig halogatta az ügyet, húzta az időt, végül nagy nehezen beleegyezett 800 francia nő szabadon engedésébe és Svédországba való utaztatásába. Abban egyeztünk meg, hogy kapcsolatba lépek Brandttal, és vele beszélem meg, milyen intézkedésekkel tudnánk biztosítani azonnali kiszabadításukat."[3]

De ez csak a jéghegy csúcsa; ott volt még az őrült parancs Hága* elpusztítására, aminek végrehajtását Kersten minden igyekezetével próbál megakadályozni. Már március 14-én újra támadásba lendül: „Ma reggel hosszú beszélgetést folytattam Himmlerrel arról, hogy milyen sorsot szánnak Hágának, a Clingendael negyednek meg a gátaknak. Újra kérve kértem, az emberiség nevében, hogy ne hajtsa végre Hitler titkos parancsát. Majd a lényegre térve megkérdeztem, nem lehetne-e közvetlenül olyan katonai utasítást adni, hogy semmit se robbantsanak fel. Erre azt válaszolta, olyan

* Lásd fentebb, 235., 236. o.

mértékben romlott Németország stratégiai pozíciója, hogy jelenleg a katonai megfontolások minden mást háttérbe szorítanak. Válaszul azzal érveltem (...), hogy Clingendael felrobbantása az égvilágon semmilyen befolyással nincs a háború kimenetelére, és hogy képtelen vagyok elhinni, hogy közömbösen tűrné több ezer férfi, nő és gyerek elpusztítását. Ezzel a bűncselekménnyel nem fog tudni elszámolni a Történelem ítélőszéke előtt. (...) Kértem, hallgasson a lelkiismeretére és emberi érzelmeire. Azt mondtam, nagyon is megérteném a magatartását, ha ezek az intézkedések a legcsekélyebb hatással volnának a hadi eseményekre, de az adott helyzetben teljesen érthetetlenek. Lassan olyan benyomásom támadt, hogy közeledek a célhoz. Végül Himmler fogta a ceruzáját, odafirkantott valamit egy darab papírra, majd – miután Brandtot berendelte – jelenlétemben azt az utasítást adta, hogy a német csapatok minden rombolás nélkül hagyják el Hágát, és ne robbantsák fel se Clingendaelt, se a gátakat. Majd felém fordult: »A hollandok nagyon is megérdemelték volna, hogy megbüntessük őket. Mindent megtettek, hogy aláássák a bolsevizmus feletti győzelmünket.«"[4]

Kersten – Günther külügyminiszter utasításának megfelelően – a megszállt Norvégiát sem hagyja figyelmen kívül, azzal érvelve, hogy a siker minden reménye nélkül vállalt harcnak nem lehet más következménye, mint a svéd beavatkozás, ha ugyan nem egész Skandinávia szovjet megszállása. Himmler válaszul a Führer szavait idézi: „Ha a háborút elveszítjük, az ellenség csak rommezőt talál majd Norvégiában. Ezzel tartozom a Norvégiában elesett német katonák emlékének." Március 20-án azonban megígéri, mindenképp parancsot fog adni a katonai tevékenység beszüntetésére és a fegyverletétel előkészítésére. Ez persze, nem tőle függ, de mivel a Wehrmacht-katonákat jelen körülmények között az SS kényszeríti a harcra, az ilyen ígéretnek nagyon is megvan a súlya.

Kersten ebben a zűrzavarban Bernadotte gróf vállalkozásának támogatását is feladatának érzi; a gróf engedélyezte ugyan a skandináv internáltaknak a neuengammei táborban való összegyűj-

tését, Svédországba való átszállításukat azonban nem. Kersten először március 8-án, a svéd nagykövetségen találkozott Bernadotte gróffal, ez utóbbi – ahogyan a még mindig Hartzwaldében rejtőzködő Jacobus Nieuwenhuis később elmondja – rögtön segítségért folyamodott Kerstenhez: „1945* márciusának közepén Kersten távollétében svéd felségjelzésű gépkocsi érkezett Hartzwaldéba. (...) A svéd tiszti egyenruhába öltözött férfi, aki kiszállt az autóból (...) Bernadotte grófként mutatkozott be, és megkérdezte, Kersten otthon van-e. Azt válaszoltam, hogy átlátogatott a szomszéd gazdaságba, de telefonálok neki, ha óhajtja. (...) A gróf átvette a telefonkagylót, és arra kérte Kerstent, segítsen vagy 20 francia, norvég és lengyel rab kiszabadításában. Bernadotte azt mondta, hiába tárgyalt a németekkel, Kaltenbrunner mindig keresztbe tett neki, és képtelen Himmlerig eljutni. Azt kérdezte Kerstentől, nem tudná-e Himmler elé terjeszteni a kérését. Nem telt el fél óra, Kersten már vissza is jött. A beszélgetésüket nem hallottam, de Kersten Bernadotte távozása után azonnal Himmlerhez sietett, és másnap este azt mondta, hogy a szóban forgó személyek szabadok."[5]

Mindezt visszaemlékezéseiben Kersten is megerősíti, sőt, még hozzá is teszi: „Bernadotte arra is megkért, intézzem el, hogy még egyszer találkozhasson Himmlerrel. Ez utóbbi készségesen beleegyezett a dologba, és a találkozás létre is jött."[6] Ennek ellenére, amikor a svéd mentőakció tizenhat nappal később megindul, rengeteg akadályba ütközik. Az akadályokat a gróf a Kaltenbrunnerrel és Schellenberggel folytatott tárgyalásokkal igyekszik elsimítani. A svéd Vöröskereszt** 300 önkéntese, férfiak és nők, március 12-én meg is érkeztek a „fehér buszokkal"***

* Pontosabban március 17-én.

** A személyzet – vagy harminc ápolónő és orvos mellett – svéd katonákból állt, akik önkéntesként és rangjelzés nélkül vettek részt a vállalkozásban; mindannyian csak a Vöröskereszt jelvényét viselték.

*** A britek ragaszkodtak a 36 busz fehérre festéséhez, mégpedig azért, hogy a szövetséges vadászgépek könnyen felismerhessék őket. Ennek ellenére április végén mégis történt egy tragikus incidens.

Friedrichsruhba, és három nappal később – kezdve a sachsenhauseni koncentrációs táborral – már meg is indították az ingajáratokat. A neuengammei táborig azonban nem tudnak eljutni, pedig oda kellene szállítaniuk a kiszabadított skandináv foglyokat. Igazság szerint vajmi keveset tudunk erről a „másodkategóriás"* táborról, hacsak azt nem, hogy igen magas a halálozási arány... Így történt, hogy a következő két hét folyamán a fehér buszok bátor személyzete Dachauig és Mauthausenig is elmegy az internáltakért, csak hogy még annál is borzalmasabb táborban gyűjtsék össze őket, mint amit maguk mögött hagytak.** Egyébként Max Pauly Standartenführer, a neuengammei tábor parancsnoka közvetlenül „Gestapo Müller" beosztottja, és a kisujját sem mozdítja azért, hogy Bernadotte gróf eleget tudjon tenni küldetésének.***

Mégis, bármilyen borzalmasak a viszonyok a különböző kategóriájú koncentrációs táborokban, úgy látszik, hogy a Reichsführer csakugyan beváltotta a Kerstennek március 12-én tett ígéretét. Oswald Pohl**** Obergruppenführer így vall erről Nürnbergben: „1945 márciusában láttam Himmlert utoljára. (...) Ekkor azt a parancsot kaptam, hogy keressem fel az összes koncentrációs tábort és adjam át az utasítást, hogy bánjanak kíméletesen a zsidókkal. (...) Kilenc koncentrációs tábor parancsnokával találkoztam, ezek: Neuengamme, Oranienburg [Sachsenhausen], Gross-Rosen, Auschwitz,***** Flossenbürg, Buchenwald, Dachau,

* Sorrendben ez volt a legszigorúbb a haláltáborok után. A becslések szerint a neuengammei tábor 87 000 foglya közül 52 000 nem érte meg a háború végét.

** Mindez a mentőakció személyzetének lelkierejét is aláásta; nem csoda, hogy a részvevők fele április elején visszatért Svédországba. Ettől fogva dán önkéntesek lépnek majd helyükbe.

*** Paulyt a britek háborús bűncselekményekért 1946 márciusában állítják bíróság elé, majd fél évvel később felakasztják.

**** Lásd fentebb, 53., 151. o.

***** Lehetetlen: Auschwitzot ugyanis a szovjetek január 27-én már felszabadították.

Mauthausen és Bergen-Belsen.*[7] Ezt Auschwitz volt parancsnoka, Rudolf Höss is megerősítette, ő Pohlt öt táborba is elkísérte: „[Pohlnak] azt a parancsot kellett továbbítania a koncentrációs táborok parancsnokainak, hogy több zsidót már ne öljenek meg, és hogy minden tőlük telhetőt tegyenek meg a foglyok halálozási arányának csökkentésére."[8] És itt van még egy buchenwaldi fogoly, Otto Kiep feljegyzése: „1945 márciusában levél jött az SS főparancsnokságtól, arra utasították az őröket, hogy bánjanak kíméletesebben a betegekkel. (...) A levél a foglyok agyonlövését is megtiltotta, amiért is ettől a naptól halált okozó injekcióval pusztították el őket. A levél arra is kitért, hogy jobban kell bánni a zsidókkal, és nagyjából ugyanolyan elbánásban kell részesíteni őket, mint a szovjet hadifoglyokat." Mindezt Louis Gimnich Blockältester** is megerősítette: „1945 márciusában az SS főparancsnokság elrendelte, hogy jobb elbánásban kell részesíteni a beteg foglyokat, és szóvá tette a magas halálozási arányt – nagy fordulat volt ez a januárban kiadott parancshoz képest."[9] Azt természetesen senki sem sejtette, mi is lehet az utasítás hátterében...

Mindenesetre, aki ezt a radikális fordulatot parancsba adta, épp megválni készül legutóbbi megbízatásától. Mivel ott is egyre nagyobb a zűrzavar, Heinz Guderian úgy határoz, személyesen megy el a főparancsnokságra: „Alighogy megérkeztem Himmler Prenzlau melletti főhadiszállására, (...) kérdeztem, hol a Reichsführer. Azt a választ kaptam, hogy influenzás (...), és a hohenlycheni szanatóriumban ápolják. Azonnal odamentem, rögtön láttam, Himmlernek kutyabaja." Guderian ekkor finoman értésére adja a Fekete Rend nagymesterének, hogy sokirányú elfoglaltsága miatt – a Reichsführer a német rendőrség főparancsnoka, emellett belügyminiszter és a tartalékos hadsereg főparancsnoka – nyilván kevés ideje jut egy fontos katonai formáció irányítására. Azt indítványoztam, mondjon le a hadseregcsoport főparancsnokságáról, hogy minden idejét a többi funkciójának szentelhesse."[10]

Himmler már sokat veszített felfuvalkodottságából, de még mindig rettenetesen félt Hitlertől, nem csoda, hogy minderre úgy reagál, hogy ezt nem jelentheti be csak úgy Hitlernek. Guderian azonban rögtön ajánlkozik is, hogy a feladatot majd elvégzi helyette, amit Himmler nem kis megkönnyebbüléssel el is fogad. A vezérkari főnök éleslátó megjegyzése: „már az is felelőtlenség volt a részéről, hogy ezt a funkciót egyáltalán elvállalta, de legalább akkora felelőtlenség volt Hitler részéről, hogy rábízta." Guderian még aznap este azt javasolta Hitlernek, hogy Himmler helyett Heinrici tábornokot nevezze ki a Visztula hadseregcsoport élére (Heinrici a Kárpátokban harcoló első páncélos hadseregnek volt a főparancsnoka): „Hitler eleinte ellenállt, majd miután kiadta dühét, beleegyezett a dologba. Heinricit március 20-án ki is nevezték."[11]

Heinrici kiváló katona, de csodákra ő se képes: miután a szovjetek minden ellentámadást visszavernek, kérlelhetetlenül harapófogóba zárják Pomerániát, Kelet-Poroszországot és Felső-Sziléziát. Mint mindig, Hitler ezúttal is a harctéri vezetést hibáztatja – adott esetben Busse tábornokot, azzal vádolja, hogy elhibázta a Küstrin felszabadításáért indított ellentámadást, és vissza akar húzódni nyugati irányba. Guderian azonban nem olyan szervilis, mint elődei, és határozottan Busse védelmére kel; mindebből heves vita bontakozik ki, a következmények már nem lepnek meg senkit: Guderiant március 28-án „egészségügyi okok miatt" leváltják, és a vezérkari főnök posztjára Hans Krebs tábornokot nevezik ki. Krebs fiatal, intelligens, diplomatikus, nagyon profi, és híjával van minden illúziónak; amikor elfoglalja új állását, ezt mondja szárnysegédjének: Még négy hét, és a háborúnak vége."[12]

Ha a katonai helyzetet nézzük, nagyon is józan jóslattal van dolgunk: a 85 angol–amerikai–kanadai hadosztály, amely március közepén kelt át a Rajnán, legyezőszerűen szétterülve állt csatarendbe Mainz és Wesel között, és mintha a nyugati fron-

* Figyelemre méltó, hogy Ravensbrück nem szerepel a felsorolásban, holott ott van Hohenlychen közvetlen közelében.

** Blokkfelügyelő.

ton már a hónap végén a villámháború új változatának volnánk tanúi. Az amerikaiak Mannheimet, Frankfurt-am-Maint, Fuldát és Casselt, a kanadaiak Arnheimet foglalják el, és módszeresen nyomulnak előre Észak-Hollandia felé, végül a britek Bochum felé törik át a német arcvonalat, ahonnét észak felől az egész Ruhr völgyét bekerítik, együtt a délről érkező I. amerikai hadsereggel. Hitler, mint mindig, ezúttal is tiltja a visszavonulást, és parancsba adja, hogy az utolsó szálig tartsanak ki a „Ruhr medence erődjében" – ezzel az egész hadseregcsoportot megsemmisítésre vagy hadifogságra ítélve.*

Hogy megritkult feladatainak köszönhető-e vagy az utóbbi két hét kitartó kezelésének, nem tudni, mindenesetre tény: a Reichsführer gyógyultnak érzi magát, Kersten pedig március 21-én reggel visszatérhet Stockholmba. Elutazásakor adják át neki Himmler levelét, ez így kezdődik:**

„Kérem, fogadja őszinte köszönetemet, amiért eljött. Mint mindig, most is nagyon örültem baráti látogatásának, meg annak is, hogy hasznát vehettem az ön páratlan orvosi tehetségének. Hosszú éveken át nagyon sok problémáról beszélgettünk, és az ön szellemi beállítottsága mindig is a politikától távol álló orvosé volt, azé az orvosé, aki állandóan az egyén, meg az egész emberiség javát tartja szem előtt."[13]

„Politikától távol álló" – ez a fordulat Kersten esetében eléggé viszonylagos: ha akarja, ha nem, a politika így is, úgy is utoléri... Stockholmba való visszatértekor Richert nagykövet ezt írja Eric von Postnak a külügyminisztériumba:

„Kersten arról tájékoztatta Bernadotte-ot és Brandtot (...), hogy a „zsidó lista" elkészült, és hogy a svéd fogvatartottakat a halálraítéltek kivételével szabadon fogják engedni (az utóbbiak ügyében Himmler még nem döntött), és hogy az egyedi esetek jó része megoldódott. Csak reménykedhetünk, hogy a Kerstennek

* 340 000 a hadifoglyok száma, háromszor több, mint Sztálingrádnál.

** Himmler ugyanebben a levélben közli Kerstennel, hogy 2700 Auschwitzba útnak indított zsidót végül Svájcba szállítottak.

tett ígéreteket még idejében be fogják tartani. (...) Kersten feltehetően a listán nem szereplő zsidók érdekében is tett lépéseket, és úgy gondolja, még sok mindent el tudna érni."[14]

Richert hozzáteszi:

„Ami a dán meg a norvég internáltakat illeti, Kersten megsürgette, hogy Neuengamméből haladéktalanul szállítsák át őket Svédországba (...). Úgy látszik, sikerült meggyőznie Himmlert, csakhogy a gyakorlati végrehajtáshoz több személy együttműködése is szükséges."[15]

Nem nehéz kitalálni, hogy Kaltenbrunnerről, illetve „Gestapo Müllerről" van szó, és hogy ez az együttműködés még koránt sincs biztosítva. Nem csoda, hogy Bernadotte gróf tárgyalási kísérletei sorra kudarcot vallottak; március 22-én egyébként ő is visszatér Svédországba. Akárcsak a Vöröskereszt többi képviselőjének, Bernadotte grófnak se sikerült engedélyt szerezni a neuengammei tábor meglátogatásához, holott a fehér buszok továbbra is hozzák a többi táborból a skandináv foglyokat. Ami a foglyok Svédországba való szállítását illeti, az még mindig távoli ábránd: annyi bizonyos, hogy amikor Himmler február 19-én tárgyalásokat folytatott a gróffal, ezt a lehetőséget még határozottan elutasította – és azóta se történt változás az ügyben.

Kersten már Stockholmba való megérkeztének másnapján beszámol küldetéséről Günther külügyminiszternek, aki elképedve hallgatja:

„– Hihetetlen, hogy minden ponton sikerült megszereznie Himmler együttműködését. Hogy le tudta beszélni a koncentrációs táborok felrobbantásáról, ez történelmi hőstett a szememben. Mit gondol, Kersten úr, mennyi lehet a táborokban fogva tartott emberek száma?

– Állítólag 800 000.*

Kersten ekkor egy rendkívül fontos problémát hoz szóba. Bernadotte gróf ugyanis március 8-án arról tájékoztatta, küldetése

* *Kersten nem ismerheti* a pontos számokat; tudjuk, maga Himmler sem ismerte őket.

Der Reichsführer-SS

(1) Berlin SW 11, den 21. März 1945.
Prinz-Albrecht-Straße 8

Feld-Kommandostelle

Lieber Herr K e r s t e n !

Sie schrieben mir vor einiger Zeit einen Brief, in dem Sie sich im Namen schwedischer Freunde für das Schicksal des früheren Bundeskanzlers S e i t z verwendeten. Durch die viele Arbeit der vergangenen Wochen kam ich nicht dazu, Ihnen früher zu antworten. Der frühere Bundeskanzler Seitz hat sich leider trotz seiner 75 Jahre in sehr unglücklicher Form in Dinge eingemischt, die ihn praktisch bei exakter juristischer Erfassung des Tatbestandes vor den Volksgerichtshof gebracht hätten. Ich habe trotzdem bereits vor einigen Wochen verfügt, dass Herr Seitz in Anbetracht seines Alters aus der Haft entlassen wurde. Die Behörde war ihm auch behilflich beim Auffinden einer Privatwohnung. Er befindet sich in einem kleinen thüringischen Städtchen, das ich Ihnen noch bekanntgebe. Eine Ausreise nach Schweden kann ich verständlicherweise, da es sich bei Herrn Seitz um einen deutschen Staatsangehörigen handelt, nicht genehmigen. Es besteht jedoch derzeit die Möglichkeit, dass Herr Seitz in seinem neuen Aufenthaltsort private Besuche empfängt.

Mit vielen Grüssen

H. Himmler

Himmler 1945. március 21-én kelt levele Kerstennek, amelyben Karl Seitz volt osztrák kancellár szabadlábra helyezéséről tájékoztatja a terapeutát.

Der Reichsführer-SS

(1) Berlin SW 11, den 19. April 1945
Prinz-Albrecht-Straße 8

Herrn
Medizinalrat Felix K e r s t e n
S t o c k h o l m
Linnegatan 8

Sehr geehrter, lieber Herr Kersten !

Der Reichsführer-SS hat angeordnet, dass an die jüdischen Häftlinge in den deutschen Lagern Liebesgabenpakete sowie Medikamente geschickt werden dürfen. Die Versendung müsste am besten über das Internationale Rote Kreuz vorgenommen werden.

Ich bitte Sie, sich mit der zuständigen schwedischen Roten-Kreuz-Stelle in Verbindung zu setzen, damit von dort aus alles Notwendige veranlasst werden kann.

Mit freundlichen Grüssen

Ihr Ergebener
R. Brandt

Feldkommandostelle Reichsführer-SS

Rudolf Brandt levele Kerstenhez 1945. április 19-én:

„Az SS Reichsführer parancsára immár arra is lehetőség nyílt, hogy a zsidó fogvatartottak élelmiszercsomagot és gyógyszert kapjanak a német táborokban. A csomagok meg a gyógyszerek célba juttatásáról, ha lehetséges, a nemzetközi Vöröskeresztnek kell gondoskodnia. Arra kérem, ebben az ügyben haladéktalanul vegye fel a kapcsolatot a svéd Vöröskereszt képviselőjével, hogy az megtegye a szükséges intézkedéseket."

szerint csak a kiszabadított skandináv foglyokat engedheti fel a fehér buszokra; márpedig Kerstennek sikerült azt az ígéretet is kicsikarnia Himmlertől, hogy hollandokat, belgákat, franciákat, sőt zsidókat is ki fog engedni, de csak azzal a feltétellel, hogy a fehér buszok őket is el fogják szállítani. Kersten főleg a ravensbrücki zsidókért aggódik, arra kéri Günthert, olyan utasítást adjon a grófnak, hogy kivétel nélkül minden szabadon engedett foglyot szállítson Neuengamméba, majd onnan, ahogy lehetséges, tovább Svédországba.* Utóvégre idestova négy hónapja maga Günther ígérte meg neki, hogy minden szabadon engedett foglyot be fog fogadni. Kersten azt is hozzáfűzi, hogy kevés az idő, mivel ő maga is látta, az országúti közlekedés egyre kaotikusabb Észak-Németországban.

– Mennyi foglyot akar kiszabadítani? – kérdezi Günther.

– Úgy húsz-huszonötezret, ebből öt-hatezer zsidó. Himmler ugyan ennél jóval kevesebb fogoly kiszabadítását engedélyezte, de Schellenberg tábornok meg Brandt doktor megígérte, hogy a létszámot növelni fogják.

Günther nem győz hálálkodni Kerstennek, és arról biztosítja, szabadítson ki annyit, amennyit csak tud, mindenkit szívesen látnak Svédországban. (...) Majd hozzáteszi, épp most kapott értesítést, hogy Kaltenbrunner „udvariatlan volt és visszautasító", és minden módon megpróbálja a mentőakciót elgáncsolni. Megkérdezi Kerstentől, hajlandó volna-e visszamenni Németországba és megkérni Himmlert, hogy ha a helyzet nem változik, lépjen közbe az akció sikere érdekében. Mire Kersten azt válaszolja, ha a mentőakció csakugyan veszélyben van, kész visszamenni Berlinbe. Günther azt is felveti, nagyon fontos volna egy Himmler–Storch találkozó, de rögtön hozzáteszi, kicsi a valószínűsége, hogy a Reichsführer tárgyalóasztalhoz üljön egy zsidóval. (...) A zsidók ugyanis már évek óta próbáltak kapcsolatba lépni a náci vezetőkkel, de eddig mindig kudarcot vallottak. Kersten azonban

* És hogy minderről informálja Björk őrnagyot, aki a foglyok szállításának, illetve a szállítás lebonyolításának felelőse.

úgy ítéli meg a dolgot, hogy egyáltalán nem lehetetlen egy ilyen találkozó. Mire Günther felkiált:

– Az volna a világ hetedik csodája![16]

Két napra rá Kersten levélben értesíti Storchot a Himmlerrel való tárgyalása eredményéről: a zsidók bizonyos kategóriáinak lehetséges a kiszabadítása, a többieknek pedig engedélyezik, hogy élelmiszercsomagot kaphassanak, még névtelenül is. Nagy a valószínűsége, hogy a gyógyszerküldeményeket is engedélyezni fogják. Himmler, elvben legalábbis, azt is elfogadta, hogy a zsidókat külön táborban gyűjtsék össze, ahol a Vöröskereszt fog gondoskodni az élelmezésükről, mi több, a Reichsführer azt is megígérte, ettől fogva megtiltja a kegyetlenkedéseket és a kivégzéseket. Kersten azonban hozzáteszi: „Remélem, megérti, hogy nem kezeskedhetem ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtásáért." Majd a figyelmeztetés: „Ha minderről hírt ad a nemzetközi sajtó, ráadásul úgy, hogy a gyöngeség jeleként tálalja ezeket az intézkedéseket, nemcsak a zsidók szabadon engedése kerül veszélybe, veszélybe kerülnek a körülmények javítására tett intézkedések is." Majd Kersten végkövetkeztetése: „Végül értesítem, Himmler SS Reichsführer javaslatomra kész tárgyalni Önnel a még függőben levő kérdésekről."[17]

Találkozás Himmlerrel – ennél többet aligha lehetne kérni a Zsidó Világkongresszus képviselőjétől, Storch azonban késznek mutatkozik a korántsem kockázatmentes kalandra. Mindamellett ennél sokkal nagyobb gondjai is vannak. Március 31-én azt írja Kerstennek, hogy értesülései szerint a koncentrációs táborokban újakkal cserélték fel az őröket, ráadásul erősen nyugtalanító utasításokkal.[18] Kersten erre úgy reagál, hogy Himmler mindig állta a szavát, Storch azonban, minél jobban közelítenek a szövetségesek Theresienstadthoz, Buchenwaldhoz és Bergen-Belsenhez, egyre nyugtalanabb. Végül április 7-én arról értesül, hogy reggel hatkor a magyar SS-ek Kaltenbrunner parancsára fel fogják robbantani a bergen-belseni tábort. Storch azonnal felkeresi Kerstent, ez utóbbi pedig Storch jelenlétében azonnal telefonál Brandtnak. Brandt megismétli, hogy Himmler kötelezte magát a koncent-

rációs táborok átadására, és megígéri, megpróbálja Himmlert rávenni, hogy érvénytelenítse Kaltenbrunner parancsát[19] – ami meg is történt.*

1945 áprilisának elején Kersten embermentő tevékenységét korántsem lehet a fentiekre szűkíteni – az ember nem is érti, hogyan talál időt páciensei kezelésére. Egyrészt mindig újabb és újabb foglyokat akar kiszabadítani Észak-Németországban, másrészt ott vannak a Brandt és Schellenberg közvetítésével szerzett információk, amiket szintén nem akar kiaknázatlanul hagyni. Így értesül arról is, hogy a Gestapo őrizetbe akarja venni Ottokar von Knieriemet, a Dresdner Bank skandináviai igazgatóját, valamint Ernst Heppet, a stockholmi német követség sajtóattaséját, mihelyt visszatérnek Németországba. Kerstennek sikerül időben értesíteni őket, a két férfi Svédországban marad.

És ott van még Jacobus Nieuwenhuis, Kerstennek immár fél éve Hartzwaldében rejtőzködő hű ügynöke; az embermentő terapeuta őróla sem feledkezett meg: „Kerstennek – meséli majd Nieuwenhuis a háború után – sikerült nekem és a feleségemnek svéd menlevelet szerezni, sőt, kiutazási vízumot is szerzett Németországból (...), 10 ezer márkát és két kiló pörkölt kávét adott érte. Ezt ő egyáltalán nem drágállotta: a márka akkorra már alig ért valamit, a kávé pedig sokkal olcsóbb volt Svédországban..."[20]

Nieuwenhuis és a felesége 1945. április 3-án meg is érkezett Stockholmba. Hogy ezután mi történt, arról így ír: „Kersten közölte: »Menj el Knulsthoz,** átad majd neked egy listát azoknak a holland állampolgároknak a nevével, akiket Himmler segítségével megpróbálok kiszabadítani.« A listát sikerült is megszereznem, 94 zsidó neve volt rajta, férfiaké, meg nőké. Sok olyan személyiség is akadt közöttük, akik ismertek voltak azokban az időkben. A listát át is adtam Kerstennek, de ő csalódott arcot vágott,

* Így a Bergen-Belsenben fogva tartott Simone Veil valójában Felix Kerstennek köszönhette az életét – jóllehet ennek sohasem volt tudatában. A koncentrációs tábort a brit csapatok egy héttel később fogják felszabadítani.

** A stockholmi holland hírszerzés ügyosztály-vezetője.

nyilván hosszabb listára számított. (...) Erre fogta magát, jó pár nevet még hozzáírt a listához – és sikerült is neki mindenkit kiszabadítani. (...) Sűrűn megfordultam Kersten otthonában, és valahányszor beléptem a dolgozószobájába, legtöbbször a Günther külügyminiszterrel folytatott beszélgetés közepén találtam. Mindig ugyanarról beszéltek; arról, hogy hány foglyot kellene Németországban kiszabadítani, meg arról, hogy Bernadotte gróf megkapta-e az utasításokat a kiszabadított személyek elszállítását illetően."[21]

Nem is csoda, mivel Kerstennek a fehér buszok ügyében két fronton kell harcolnia: egyrészt állandóan nyomást kell gyakorolnia Brandtra, meg Schellenbergre, hogy igyekezzenek eltakarítani az útból a Kaltenbrunner és „Gestapo Müller" által állított akadályokat (mindketten próbálták hátráltatni a skandináv foglyok kiszabadítását, meg a Bernadotte gróf által irányított mentőakciót). Másrészt a svéd hatóságokra is nyomást kell gyakorolnia, hogy Bernadotte gróf a hollandokat, belgákat, franciákat és a kiszabadított zsidókat is engedje fel a fehér buszokra. Az erőfeszítéseknek köszönhetően március 27-én Kersten javára dől el a vita, a svéd külügyminisztérium memoranduma részben módosította Bernadotte gróf utasításait, tekintettel a gróf Himmlerrel való második találkozására:

„Legelsősorban újra meg kell kérni, hogy engedélyezze minden dán és norvég internált Svédországba való szállítását (Neuengamme). Másodsorban 1. engedélyt kell kérnie tőle arra is, hogy a svéd Vöröskereszt személyzetét beengedjék a neuengammei tábor területére (kb. 50 000 internált); 2. a svéd Vöröskereszt autóbuszait a neuengammei táborba való szállítást illetően a nem svéd internáltaknak is rendelkezésére kell bocsátani. Ebben az esetben – főleg Franciaország evakuálása után – a kb. 25 000 francia nő kiszabadítása különleges figyelmet érdemel.

A fenti megjegyzéseket ma azzal a Bernadotte grófhoz intézett ajánlással egészítjük ki, hogy bizonyos számú zsidó Svédországba való szállítására is felkérjük, azzal a feltétellel, hogy az akció a fentebb körvonalazott küldetés sikerét nem veszélyeztetheti."[22]

A gróf az április 2-i találkozón valójában csak minimális engedményeket tud Himmlertől kicsikarni. Mivel két nappal korábban a svéd Vöröskereszt embereit végre beengedték a neuengammei táborba, a svédek saját szemükkel láthatták – még a skandináv internáltaknak kialakított privilegizált részen is –, milyen borzalmas körülmények közt tartják a foglyokat. Bernadotte rögtön be is számol Himmlernek, és levonja a végkövetkeztetéseket: „Megint követeltem, hogy minden dán és norvég internáltat haladéktalanul engedjenek át Svédországba. Himmler azt válaszolta, személy szerint ő volna a legboldogabb, ha a kérést teljesíthetné, ez azonban teljesen lehetetlen. Nyilvánvalóan Hitler állt a visszautasítás mögött."[23] Bernadotte-nak mindössze annyit sikerült elérnie, hogy Himmler megígérte, a nőket és a mozgásképteleneket, valamint a Neuengammében őrzött 461 norvég diák elenyésző töredékét – fokozatosan és kis csoportokban – át fogják szállítani Svédországba. „Ezután – jegyzi meg Bernadotte – egyszer csak arra eszméltem rá, hogy beszippantott a nagypolitika."[24]

Hogy mit akar ezzel mondani? Nem mást, minthogy Schellenberg őt is besorozta személyes kampányába; az volt a célja, hogy meggyőzze Himmlert a nyugati szövetségesekkel való tárgyalás szükségességéről: „Schellenberg egészen Berlinig elkísért, és azt mondta, Himmler távozásom után tovább latolgatta a nyugati szövetségesek előtti fegyverletétel kérdését, és ha nincs Hitler, aligha tétovázott volna még az Eisenhowerrel való tárgyalásra is felkérni. Mindamellett azt is értésemre adta, hogy a helyzet még sokat változhat. Hitler hatalmi pozíciója könnyen meggyengülhet, bármelyik pillanatban bekövetkezhet az összeomlás. Himmler korábban azt mondta Schellenbergnek, tudassa velem: ebben az esetben azt várja tőlem, hogy rögtön felveszem majd a kapcsolatot a szövetségesek főhadiszállásával. Még azt is hozzátette, hogy Himmler rendkívül nehéz helyzetben van, egyszerre szeretné megóvni Németországot a káosztól, és ugyanakkor képtelen túllépni a Hitler iránti lojalitásán."[25]

Mindebben nincs semmi új: Himmler idestova három éve őrlődik ebben a helyzetben, hiába próbálta Schellenberg, Kersten, Wulff, Popitz és Langbehn rábeszélni a cselekvésre. Most azonban Schellenberg úgy látja, annyira megromlott a Reich katonai helyzete, hogy többé nincs mentség az időhúzásra. „Április elején Himmler magához kéretett Wustrow-ba – emlékszik vissza Schellenberg –, és egy erdei séta közben hirtelen így szólt hozzám*:

– Schellenberg, azt hiszem, semmire se megyünk Hitlerrel. Lehet, hogy mégis Crinisnek** volt igaza?

– Mindenesetre – válaszoltam –, minden arra vall, és nekem is az a véleményem, hogy az Ön esetében eljött az ideje a cselekvésnek.

Himmler hallgatott. Kersten tervére is emlékeztettem, nevezetesen arra, hogy rövid időn belül találkoznia kellene Németországban Hillel Storchhal, a Zsidó Világkongresszus képviselőjével. Himmler ezzel kapcsolatban nem tudott határozott választ adni (...) Zsidóval tárgyalóasztalhoz ülni – mindez olyan lépés lehetett a szemében, amire csak nagy erőfeszítéssel lett volna képes; úgy gondolta, mindez radikális szakítás volna Hitlerrel. (...) Attól is félt, hogy Kaltenbrunner tudomást szerez a dologról, és azonnal közli Hitlerrel. (...) Mivel Kaltenbrunnernek Ausztriába kell mennie – érveltem –, aligha tudhat meg bármit is a tárgyalásról. Különben is, Kersten házában kerülne sor a találkozásra. Mire hosszú tétovázás után Himmler végül ráállt a dologra."[26]

Schellenberget azonban újabb meglepetés éri: „Hirtelen arról kezdett fantáziálni, mi minden fog megváltozni, ha Hitler utódaként ő kerül hatalomra. De Hitler letartóztatásáról szó sem lehet, még félreállításáról sem, máskülönben az egész katonai gépezet megbénulna. Elmagyaráztam neki, mindössze két lehetőség van – vagy elmegy Hitlerhez és kényszeríti a lemondásra, vagy erővel félreállítja.

– Az első esetben őrjöngene, és saját kezével lőne agyon.

* Himmler új főhadiszállása Berlin és Hamburg között. A beszélgetés időpontja: április 13-a.

** Max de Crinis SS pszichiáter és neurológus már korábban diagnosztizálta Hitlernél az előrehaladott Parkinson-kór tüneteit.

Megjegyeztem, van elég főtiszt, hogy Himmlert megvédje, és különben is, elég erős a helyzete ahhoz, hogy Hitlert börtönbe zárassa."[27]

Meglepő, hogy annyi hiábavaló próbálkozás után Schellenberg még mindig azzal áltatja magát, hogy lehetséges Himmlerből puccsistát faragni. Mégis, a beszélgetés nem múlt el nyomtalanul, ahogyan erről az asztrológus Wulff is tanúskodik, akit április 13-án sürgősen Hartzwaldéba hívnak; Wulff az országutakon uralkodó káosz miatt csak két nappal később jut el nagy nehezen Hartzwaldéba, ahol valóságos vihar közepén találja magát.

„Április 15-ének hajnalán érkeztünk Hartzwaldéba, a házvezetőnő* rögtön be is jelentette, készüljek hosszú beszélgetésre, Herr Schellenberg szeretné kikérni a véleményemet. Emellett egy bizalmas levelet is a kezembe nyomott: a boríték azokat a kérdéseket tartalmazta, amiket Schellenberg és Himmler tett fel Bernadotte küldetését, valamint a Churchill-lel, Eisenhowerrel vagy Montgomeryvel való esetleges tárgyalásokat illetően (az utóbbi háromnak már kidolgoztam a horoszkópját). Tíz óra tájban Rudolf Brandttal Schellenberg is megérkezett, és az utóbbi át is adott egy csupa nemzetiszocialistából álló listát azzal, hogy közülük kellene kiválasztani az új kormány tagjait:

- Martin Bormann Reichsleiter,
  szül. 1900. június 17-én Halberstadtban;
- Prof. Albert Speer Reichsminister,
  szül. 1905. március 19-én Mannheimben;
- Dr. Arthur Seyss-Inquart,
  szül. 1882. július 22-én Stannern bei Iglauban;
- Schwerin von Krosigk gróf, Reichsminister,
  szül. 1887. augusztus 22-én Rathmannsdorfban;
- Ferdinand Schörner Generalfeldmarschall,
  szül. 1892. június 12-én Münchenben."[28]

* Nyilvánvalóan Elisabeth Lüben.

Mondjanak bármit a csillagok, ennél bizarabb kormányt elképzelni is nehéz, ráadásul olyan valószínűtlen államfő szolgálatában, amilyen Heinrich Himmler. Wulff egyetlen percig sem gondolkodhat azon, hogy hol vannak ennek az igencsak hipotetikus alkotmányos konstrukciónak a gyönge pontjai, mert akik rendelkeznek vele, mindent azonnal akarnak: „Az asztrológus munkája nagyon kimerítő, és mintha ez sem volna elég, állandóan félbeszakítják a parancsnokságról meg a főhadiszállásról érkező telefonhívások."

De Wulffnak még messze nem értek véget a megpróbáltatásai, mivel április 18-án arról értesül, hogy – kezdve Himmlerrel és Schellenberggel – az SS vezetői mindnyájan Dél-Németországba akarnak menekülni: „Valójában az »Obersalzberg-terv«* végrehajtásáról volt szó. Himmler szeretett volna Schörner tábornok még intakt seregének közelében maradni, és engem is magukkal akartak vinni. (...) Egyelőre az volt a dolgom, hogy asztrológiai szempontból tanulmányozzam a déli irányban való kitörés tervét – ez a munka még több időmbe került." Minden együttérzésünk ezé a tudósé, akinek még ugyanezen a napon másik hír is megzavarja a jós-tevékenységét: „Felix Kersten Stockholmból telefonon közli vele, nemsokára ott lesz Hillel Storch elnökkel."[29]

Végre helyben vagyunk! Kersten nagyon sokat remél a találkozástól, elsősorban azt, hogy sikerül majd rávenni Himmlert, hogy határozottan és visszavonhatatlanul elkötelezze magát a táborokat túlélő zsidók védelmét és szabadon bocsátását illetően – vagy hogy bízza őket legalább a Vöröskereszt gondjaira, annál is inkább, mivel a táborokban, amelyek egy ideje már nem kapnak élelmiszerellátmányt, amúgy is legyengült szervezetük miatt

* Ez még mindig az Alpenfestung, vagyis az „alpesi erőd" jórészt illúziókon alapuló délibábja. A bajor Alpok délnyugati nyúlványán, szemben Svájccal, csakugyan épült néhány védelmi állás és SS-laktanya, csakhogy az északi meg az északkeleti lejtőn nincsenek erődítmények, és nincs felhalmozva élelmiszer-, fegyver- és muníciótartalék sem, nincs errefelé ipar, és hegyi hadviselésben jártas csapatok sem állnak rendelkezésre.

éhhalál fenyegeti őket. Annyit tudni lehet, hogy Schellenbergnek – Himmler minden viszolygása ellenére – sikerült rávennie a Reichsführert a találkozásra, sőt, repülőt is bocsátott Kersten és társa rendelkezésére. De a találkozás előtt Svédországban is komoly nehézségek tornyosulnak: a Zsidó Világkongresszus elsőre elvetette azt a látszólag elfogadhatatlan tervet, hogy képviselőjük a zsidó nép leghirhedtebb hóhérjával üljön tárgyalóasztalhoz. Majd úgy ítélte meg a helyzetet, hogy mégsem Hillel Storch a legalkalmasabb személy erre a küldetésre: „Forrófejűnek tartották, és félő volt, hogy tárgyalás közben eluralkodnak rajta az érzelmei"; amikor pedig a Zsidó Világkongresszus végre belenyugszik a választásba, a svéd külügy azzal kezd akadékoskodni, hogy nem hajlandó Storchnak útlevelet adni.* Kerstennek azonban sikerül megoldást találni a problémára, mivel olyan varázsigére tett szert, ami minden kaput megnyitott a náci Németországban: „Kérem, minden útlevélellenőrzés nélkül engedjék át Kersten orvosi tanácsost meg a vele utazó egy főt az országhatáron. Aláírás: Schellenberg Brigadeführer, a Waffen SS és a rendőrség dandártábornoka."[30]

Minden előre el volt rendezve a legapróbb részletig, ahogyan Gösta Engzell, a külügyminisztérium jogi osztályának vezetője is tanúsítani fogja: „19-én reggel tíz órakor Kersten berontott az irodámba. Teljesen fel volt dúlva, azt mondta, Storch most jelentette be neki telefonon, hogy eszébe sincs Németországba utazni. Mintha most is látnám, Kersten ott áll előttem sportruhában, és ezt mondja: »Itt a repülőgép, és vár ránk. Délben fel fog szállni.«"[31]

Hogy mi történt? Csak annyi, hogy Hillel Storch felesége, Anja józanul végiggondolta, mennyi esélye lehet a túlélésre egy útlevéllel nem rendelkező lett zsidónak, aki a háború dúlta náci

* Christian Günther nyilván attól félt, hogy azzal csak lejáratja az ügyet, ha útlevelet ad a hazátlan menekültként számontartott Storchnak, illetve, ha Storch szívességből kiállított svéd útlevelet mutat be a német hatóságoknak. Emellett Günther feltehetően az amerikai és brit diplomaták nyomásának is engedett, akik úgy látták, Storch a legkevésbé sem alkalmas erre a küldetésre – arról nem beszélve, hogy az angolok meg az amerikaiak eleve ellenezték, hogy a svédek Himmlerrel kapcsolatba lépjenek.

Der Chef der Sicherheitspolizei und des SD

Amtschef VI

Berlin SW 11, den 19. April 1945

Geheime Reichssache

Bescheinigung:

Es wird gebeten, Herrn Medizinalrat Felix K e r s t e n und den in seiner Begleitung reisenden Herrn ohne Vorzeigung der Ausweispapiere die Grenze passieren zu lassen.

In Vertretung:

Schellenberg

SS-Brigadeführer, Generalmajor der Waffen-SS und Polizei

f.d.Richtigkeit:

Sturmbannführer.

A Sipo és az SD VI. ügyosztály vezetője, Berlin, 1945. április 19.

TANÚSÍTVÁNY

„Kérjük, engedjék át az országhatáron Felix Kersten orvosi tanácsos urat, a vele együtt utazó férfival, minden személyazonosságukat igazoló okirat nélkül."

Megbízásból aláírta: Schellenberg,
SS Brigadeführer, a Waffen SS és a rendőrség vezérőrnagya

Németország földjén fog találkozni a Gestapo első emberével, és szörnyű patáliát csapott… Storch végül kénytelen volt engedni.[32] Most mi legyen? Engzell azt tanácsolja Kerstennek, vegye fel a kapcsolatot Storch jobbkezével, Norbert Masurral; ezt a német származású, de svéd állampolgárságú zsidó üzletembert mindenki „született diplomatának, jó fellépésű és nyugodt tárgyalófélnek tartotta, olyan embernek, aki nem tolja magát előtérbe, és nem hagy semmi zűrzavart maga után."[33] Ráadásul Masur nem ijed meg a saját árnyékától, és azonnal igent mond az öngyilkos kalandra. Kerstent ez nem nyugtatja meg: mi lesz, ha a Reichsführer ezt a cserét hozza fel ürügyként, hogy a találkozót az utolsó pillanatban lefújja?

Valójában Kerstennek sokkal komolyabb oka is lehetett volna a nyugtalanságra, mivel április 16-a óta a keleti front ismét lángba borult. Az Odera meg a Neisse vonalának teljes hosszában huszonkét szovjet hadsereg lendült támadásba. Északon Rakosszovszkij II. belorusz frontja Stetin mellett töri át a németek első védelmi vonalát; középen, Zsukov I. belorusz frontja támadást intéz Seelow és Prötzel ellen, mégpedig azzal a céllal, hogy északkelet felől közelítse meg a fővárost. Délebbre, Konyev I. ukrán frontja elfoglalja Cottbust, majd északnyugati irányban Potsdam és Berlin felé tart. A szovjetek megpróbálnak eljutni az Elbáig, hogy Berlint elszigeteljék, és kettévágják Németországot. Ehhez minden eszközük megvan: 2 millió ember, 6250 harckocsi, 42 000 ágyú, 7500 repülőgép. Heinrici Visztula hadseregcsoportja, valamint Schörner, akinek a hátában ott az angol–amerikai hadsereg derékhada, a szovjet offenzívával nem tud mást, csak benzinnel, tüzérséggel és légi fedezettel nem rendelkező hadosztálytöredékeket szembeállítani. Ilyen körülmények között a szovjetek pár hét alatt Berlinben lehetnek, és villámgyorsan teljesen ellenőrzésük alá vonhatják a fővárostól északra fekvő régiót – természetesen a hartzwaldei birtokot is beleértve…

Így jobban érteni, miért is van szüksége Kerstennek bátorságra és különlegesen erős motivációra, hogy visszatérjen a farkas torkába. Ha a szovjetek elfogják Himmler orvosát, aki tetejébe észt

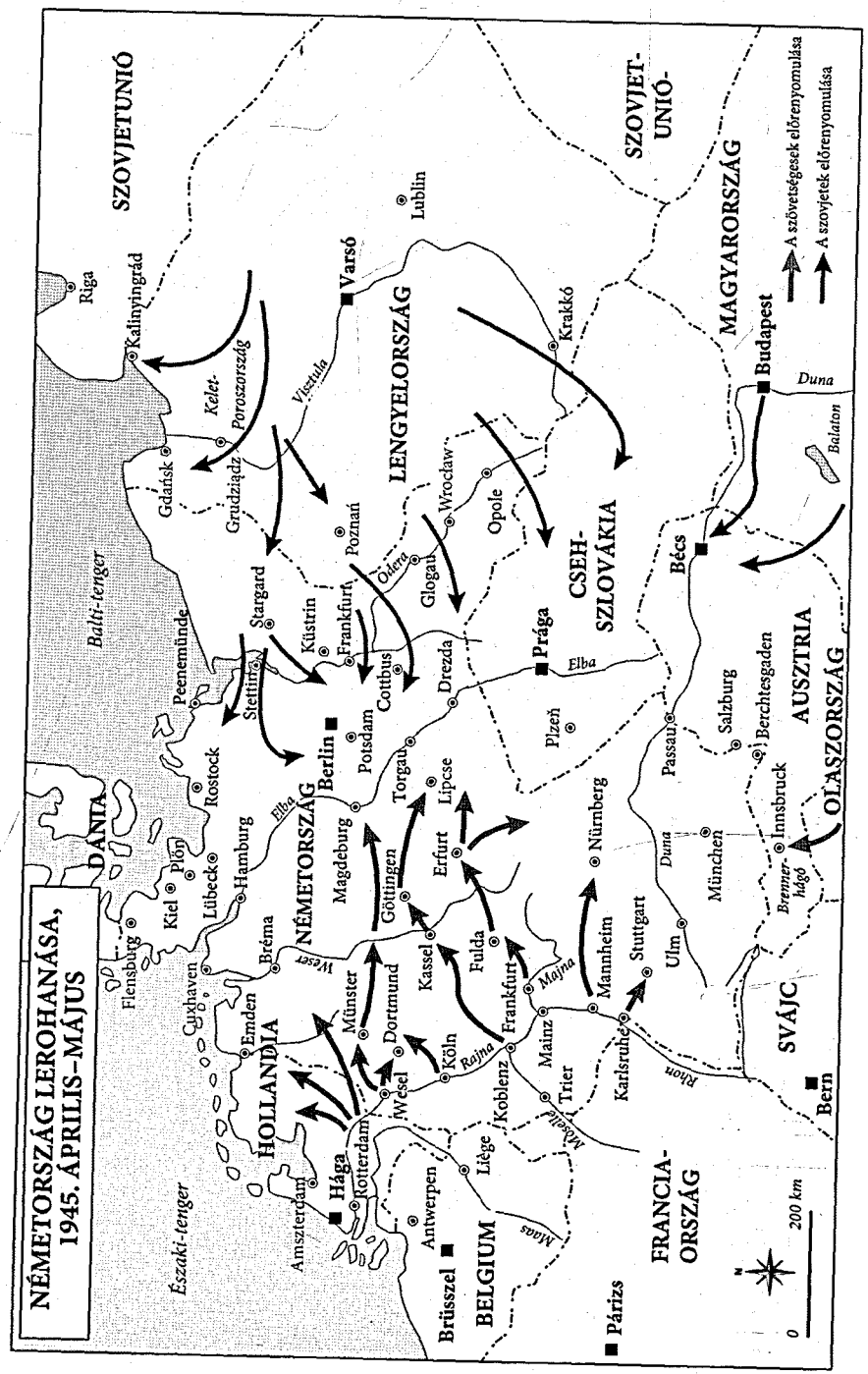

származású finn állampolgár, és volt tisztje az antibolsevista hadseregnek, nyom nélkül eltűnt volna a süllyesztőben. Mégis, kora délután időben megjelent a Bromma reptéren megbeszélt találkozón, hogy felszálljon a német repülőgépre, amely úgy repül át a Balti-tenger felett, hogy tudva tudja, a térséget éjjel-nappal ellenőrzésük alatt tartják a szovjet, angol és amerikai vadászgépek. Norbert Masur a maga részéről így meséli el a kalandos küldetést, amiről fogalma sincs, valaha is visszatér-e: „Április 19-én délután 14h-kor a horogkeresztes felségjelű német repülőgép felszállt a brommai reptérről, fedélzetén velem meg Kerstennel – más utas rajtunk kívül nem volt a gépen."[34]

Masur és Kersten most találkozik először egymással, de nincs idő az ismerkedésre; egy-kettőre megegyeznek a Himmlertől várt engedményeket illetően:

„1. Minden német zsidó helyben marad, közülük egyetlen egyet sem lehet erőszakkal evakuálni. 2. Minden olyan eset engedélyezése, amelyben – például a Vöröskereszt égisze alatt – lehetséges zsidóknak semleges országba való szállítása. 3. A táborparancsnokokat szigorúan utasítani kell, hogy emberségesen bánjanak a zsidókkal, és hogy – mihelyt a front eléri őket – adják át a tábort a szövetségeseknek." Ezzel egyidejűleg új listát adnak Himmlernek, a listán számos svéd, norvég, francia, holland és zsidó fogollyal, azzal, hogy a svéd külügy követelésére azonnal szabadon kell bocsátani őket.*[35] Emellett Günther más küldetéssel is megbízza Kerstent. Arra kéri, beszélje rá a Reichsführert, hogy utasítsa Norvégiában a Wehrmacht, a Kriegsmarine, a Luftwaffe meg az SS kötelékébe tartozó 350 000 katonát fegyverletételre, mert ha ellenállnak, azzal Svédországot is belesodorják a háborúba.

Nyilván azoknak is megvan a maguk Jóistene, akik nincsenek tudatában, milyen kockázatos vállalkozásra adják a fejüket.

* Pontosabban 1000 zsidót, 13 Norvégiában internált svédet, 50 hollandot, 3 francia nőt, 1 francia férfit, 50 norvégot, továbbá Kersten kegyelmet kért több svéd halálraítéltnek.

A négy óra alatt, amíg az utazás tartott, a magányos Junker 52-es, amely egyetlen szövetséges vadászgépnek sem kelti fel az érdeklődését, minden akadály nélkül landol a tempelhofi reptéren. A német rendőrök, akik nyilvánvalóan be voltak avatva a dologba, udvariasan tisztelegnek, az SS-ek azonban, akiknek a két férfit Hartzwaldéba kellene kísérni, négy órát váratnak magukra, holott tudhatták, sötétedés után azonnal kezdődik a német főváros bombázása. Amikor kevéssel húsz óra után végre megérkezik a Himmler által küldött gépkocsi, őrült sebességgel próbálják a lehető leggyorsabban elhagyni a romba dőlt fővárost; ezután még hátravolt a lekapcsolt lámpákkal való kalandos utazás északi irányban Oranienburgon, Sachsenhausenen és Granseen át, miközben gyakran le kellett állniuk az erdős vidékeken, hogy a szövetséges repülőgépek észre ne vegyék őket. Már éjfélre jár, mire a két utas végre megérkezik Hartzwaldéba, és Elisabeth Lüben, a titkárnő, Frau Wacker, valamint az asztrológus Rudolf Wulff társaságában várják, hogy Himmler is méltóztasson odafáradni.

Minden arra vall, hogy a várakozás még eltart egy darabig. Walter Schellenberg, aki ebben az időben a wustrow-i főhadiszálláson tartózkodik, így meséli el a fejleményeket: „Megkaptuk a hírt, hogy Kersten és Norbert Masur megérkezett Hartzwaldéba. Mivel Bernadotte grófot ugyanebben az időben Berlinbe várták, nagy volt az esély, hogy a két találkozás üti egymást, már csak azért is, mert Himmler a feszült katonai helyzetben nagyon elfoglalt volt. Ezért arra kért, éjszaka én menjek Kerstenhez, kezdjem meg az előkészítő tárgyalásokat vele, meg Masurral, és beszéljem meg, hogy ő mikor találkozhatna a Zsidó Világkongresszus képviselőjével. Himmler, szokása ellenére, egy üveg pezsgőt is rendelt, hogy pontban éjfélkor legyen mivel ünnepelni Hitler születésnapját."[36]

Hogy a Reichsführer képes rá, hogy könnytől párás szemmel ünnepelje annak a férfinak a születésnapját, akit pár órával korábban még félre akart állítani, ezen legfeljebb azok csodálkoznak, akik nem ismerik alaposan. Schellenberget ugyan meglepi a dolog, az ő véleményére azonban nem kíváncsi senki; akárhogyan

is, rögtön útra kel, hogy eleget tegyen küldetésének. Befehl ist Befehl. Parancs az parancs. Schellenberg, ha hihetünk Wilhelm Wulffnak, éjjel kettőkor meg is érkezik Hartzwaldéba. „Kersten azonnal félrevonja és tájékoztatja, miről is akar tárgyalni, sőt, azoknak a személyeknek a listáját is megmutatja neki, akiknek a svéd kormány követeli a kiszabadítását. Kersten és Schellenberg gyertyafényben tárgyalt egymással.* (...) Ha jól értettem, a Reichsführer mindaddig nem volt hajlandó a svédeknek engedményt tenni, míg nem biztosítanak neki találkozót Eisenhowerrel. (...) Schellenberg, aki akkor már napok óta nem aludt, kimerültnek látszott."[37]

Ezt Schellenberg is megerősíti: „Hajnali négyig tárgyaltam Kerstennel, aki nagyon dühös volt Himmler ingadozása miatt. Kötve hiszem, hogy a Himmler–Masur tárgyalásnak még van valami esélye."[38] És annyi igaz is, hogy amit Schellenbergtől hallott, az sok optimizmusra nem adott okot: „Schellenberg azzal magyarázta a helyzetet, hogy nagy a nyomás Himmlerre; mivel több pártvezető is méltatlankodott a koncentrációs táborokban őrzött foglyok szabadon bocsátása miatt, aligha valószínű, hogy Himmler engedményeket tenne."[39]

Április 20-a reggelén Schellenberg megismerkedik Norbert Masurral, aki aligha gondolta volna, hogy egy nap egy SS-tábornok társaságában fogja elfogyasztani reggelijét. Ebbe már csak azért is könnyen beletörődik, mert ez az SS-tábornok nem olyan, mint a többi: „Civil ruhát viselő, jó megjelenésű, majdhogynem érzékeny fiatalember, aki még csak nem is emlékeztet arra a fanatikus nácira, akit elképzeltem. Nagyon levert volt, a háborút véleménye szerint elvesztették, és mély aggodalom töltötte el Németország jövője miatt."[40] A tárgyaláson Wilhelm Wulff is jelen van, neki is ugyanaz a benyomása: „Masur előterjesztette a kéréseket, amiket Schellenberg némi megszorítással el is fogadott." Schellenberg azt is megállapította, Masur a lehető leghamarabb akar

* Oranienburg előző napi bombázása óta a körzetben nem volt villanyszolgáltatás.

találkozni Himmlerrel, hogy késlekedés nélkül elhagyhassa az országot – ami érthető is, mivel már az ágyúdörgés is jelzi, hogy a front egyre közelebb van. A kérésnek azonban nem könnyű eleget tenni: „Tisztában voltam vele – emlékszik vissza Schellenberg –, Himmler nyilván megpróbálja egyre távolabb tolni a találkozó időpontját, nekem viszont az a feladatom, hogy a találkozót megpróbáljam a legrövidebb időn belül nyélbe ütni."[41]

Előtte azonban a Brigadeführernek sürgős ügyet kell elrendeznie az asztrológussal: „Oderbruch* felől szünet nélkül dörögtek az ágyúk, néha olyan érzése támadt az embernek, mintha pergőtüzet hallana. Schellenberg őszintén elmondta, nem volt kedve részt venni az „Őrült"** groteszk születésnapi ünnepségén (...), ennek ellenére kénytelen visszamenni Himmler wustrow-i főhadiszállására, ezért legalább a felét oda kell adnom a Himmler által reklamált horoszkópoknak. A horoszkópok a következő kérdésekkel voltak kapcsolatosak: *1.* Himmler nagy jelentőséget tulajdonít Hitler halálának. Mikorra várható Hitler halála? *2.* Remélhető-e, hogy a fegyverszüneti tárgyalások nem lesznek eredménytelenek? *3.* Mekkora veszélyt jelent Hartzwaldéra az egyre közeledő front, illetve az a tény, hogy jókora munícióraktárt telepítettek a harcok tőszomszédságába?*** *4.* Nem kellene-e evakuálni a hartzwaldei gazdaságon élőket?"[42] Majd újabb lista, csupa olyan személy nevével, akinek a horoszkópja szintén fontos Himmlernek. Nyilván a leendő kormány több más lehetséges miniszteréről van szó.****

Schellenberg tehát 17 órakor visszaindul Wustrow-ba, és ott várja meg Himmlert; a Reichsführer ugyanis Berlinbe ment a Führer születésnapi ünnepségére. Ezen a napon a kancellárián, évről évre, a náci főmuftik és külföldi diplomaták egymás után

* A mocsaras vidék neve Frankfurt an der Odertől északra, ahol Zsukov marsallal az első belorusz front próbál Berlin felé utat vágni.

** Kersten már 1943-ban feljegyezte, hogy Hitler neve olyan undort keltett Schellenbergben, hogy kiejteni se volt hajlandó.

*** És csaknem közvetlenül Kersten hartzwaldei birtoka mellé.

**** Köztük Baldur von Schirachról, Erich von dem Bach-Zelewskiről és Ludolf von Alvenslebenről – mindhárman erősen kompromittáltak.

jöttek Hitlert felköszönteni. De 1945 április 20-án a Führer föld alatti bunkerjében illetlenség a születésnapi gratuláció, és akik bejáratosak Hitlerhez – Keitel, Jodl, Göring, Himmler, Dönitz, Speer, Kaltenbrunner, Bormann, Ribbentrop meg Krebs vezérkari főnök –, azok is csak az aznapi megbeszélésre jelennek meg a helyszínen. Hitlernek egy hónappal korábban volt egy pillanata, amikor győztesnek érezhette magát; arról a napról van szó, amikor értesült Roosevelt elnök haláláról. Mivel fogalma sem volt az amerikai intézmények működéséről, Hitler egy darabig azzal áltatta magát, hogy Amerika ki fog lépni a háborúból. Azóta viszont ismét visszaesett a letargiába; Dönitz tengernagy szárnysegédje, Walter Lüdde-Neurath „megtört, felpuffadt arcú, hajlott hátú, kimerült és ideges"[43] embernek írja le a Führert. Albert Speer fegyverkezésügyi miniszter úgy emlékszik vissza ezekre a napokra, hogy „Már senki sem tudott mit mondani. Hitler a körülményekre való tekintettel hidegen, majdhogynem tartózkodással fogadta jókívánságainkat."[44]

A kilátások csakugyan borúsak: a főváros, amely amúgy is ki volt téve a szövetségesek mindennapos légitámadásának, már a szovjet tüzérség messze hordó ágyúinak is célpontja. Északon a britek Brémához és Emdenhez közelednek; délen az amerikaiak nemrég vonultak be Nürnbergbe, a franciák Stuttgart külvárosában ütöttek táborhelyet, az oroszok pedig már Bécsben vannak. Középen, az Odera mentén, Frankfurt és Küstrin között szétverték Busse tábornok 9. hadseregét;* Berlintől délkeletre pedig a Vörös Hadsereg maga mögött hagyta Cottbust, és Potsdam felé vette az irányt, míg délnyugatra az amerikaiak elfoglalták Lipcsét. Más szavakkal: rövid időn belül az utolsó utat is el fogják vágni, ami még szabad Bajorország és Ausztria felé…

Pontosan ez nyugtalanítja a náci nagykutyákat, Göringet, Himmlert, Bormannt és Ribbentroppot, akiknek immár csak egy a gondjuk: hogyan mentsék a bőrüket: „Előző este – írja majd

* Hitler szigorúan megtiltotta neki a visszavonulást, holott az ellenség túl is haladt rajta.

Speer – arról beszélgettünk, hogy talán le kellene mondani a főváros védelméről, és az Alpokban kellene elsáncolni magunkat. Hitler azonban eldöntötte, harcolni fog Berlinért, Berlin mindegyik utcájáért. Erre mindenki kiabálni kezdett, hogy a főhadiszállást minél hamarább át kellene telepíteni Obersalzbergbe, és hogy ez az utolsó pillanat, amikor ez még lehetséges. (…) Mire Hitler méltatlankodva: „Hogyan kérhetem a hadseregtől, hogy vívja meg a döntő ütközetet Berlinért, ha biztonságba helyezem magam? (…) A sors majd eldönti, hogy a fővárosban fogok-e meghalni, vagy elrepülök Obersalzbergbe."[45]

Göring azonban kicsikarja Hitlertől az engedélyt, hogy Bajorországba mehessen, azzal az ürüggyel méghozzá, hogy „az ottani helyzethez a Luftwaffe egységes parancsnokságára van szükség"; Himmlernek azonban, amikor kilép a bunkerből, meg kell állapítania, csakis akkor tud egérutat nyerni a brandenburgi harapófogóból, ha a saját feje után megy, holott az ilyen hirtelen elhatározás nemcsak idegen tőle, de mély ellenérzést is kelt benne.

Fél 12 tájban, Wustrow-ba visszamenet, miután éppenhogy megúszott egy váratlan légitámadást, Himmler találkozik Schellenberggel; ez utóbbi arról tájékoztatja, hogy két tárgyalópartnere, Masur és Bernadotte bejelentette, nem vár tovább, és már másnap visszamegy Svédországba. A Brigadeführer ezek után megpróbálja megértetni főnökével, hogy a gróffal való találkozás nélkül nem lehet semmi reménye az Eisenhowerrel való tárgyalásra, és ebből a szempontból legalább ugyanolyan fontos volna a Masurral való találkozás, annál is inkább, mert ezzel – az utolsó órákban jóváhagyott humanitárius engedmények fejében – elfogadhatóbb arcot mutatna a nagyvilágnak. Himmler végül engedett: Masurral azonnal találkozik Hartzwaldében, Bernadotte gróffal pedig reggel hatkor a hohenlycheni* szanatóriumban. Így történt, hogy Himmler, Brandt, Schellenberg, meg egy sofőr Wustrow-ból elindul Hartzwaldéba, ahová – miután kénytelenek az utat egy erdőben meg-

* Ami ellenkező irányban van. Az alvás ezúttal sincs benne a programban.

szakítani, csakhogy kijátsszák egy éjszakai vadászgép pilótájának éberségét – hajnali fél háromra meg is érkeznek.

Hartzwaldében Kersten és Masur nagy megkönnyebbüléssel fogadja a jövevényeket, annyival is inkább, mivel régóta várnak az alkalomra, és a bizonytalanság is elég nyomasztó. Brandt és Schellenberg bemennek a házba, Kersten azonban félrevonja Himmlert: „A kertben négyszemközt tárgyalhattunk. Könyörögtem Himmlernek, próbálja végre megérteni, mi a tét. Arról van szó (...), hogy meg kell mutatni a világnak, maradt még emberség Németországban. (...) Ezúttal is megemlítettem, hogy tudom, mennyire megbízik a Történelem ítéletében, mivel többször is tapasztaltam, hogy ez az érvem sohase marad hatástalan. Himmler meg is ígérte, megtesz minden tőle telhetőt (...), és szóról szóra ezt mondta: »Szeretném elásni a csatabárdot a németség meg a zsidóság háborújában. Ha tőlem függött volna, sok minden másképp alakul. A Führer azonban szánalmat nem ismerő kíméletlenséget követelt.«"[46]

Miután több kérdésben nem sikerült megoldást találni,* a két férfi bemegy a házba. A nappali előtt, amit csak a kandallóban égő tűz, meg pár gyertya világít meg, Himmler egyszerre szembe találja magát Norbert Masurral; egy odavetett Guten Tag!** után odalép a férfihoz és kezet nyújt neki. Majd Himmler bemutatja Masurnak a jelenlevőket: „Feltételezem, Schellenberg Brigadeführert már ismeri; engedje meg, hogy bemutassam Brandt Standartenführert." Masur biccentéssel üdvözli Schellenberget, és kezet fog Brandttal, őróla Kerstentől már sokat hallott. Ekkor még jelen van Wilhelm Wulff is, az ezt követő tárgyaláson azonban már nem vesz részt – már csak azért sem, mert az asztrológusnak sok a dolga.

* Kersten újra felvetette a Norvégiában állomásozó német erők kapitulációjának kérdését, Himmlertől azonban azt a választ kapja, hogy az ügyben csakis a Führer dönthet. Himmler ezek után megkérdezte Kerstent, hogy Svédország engedélyezné-e a német csapatoknak svéd területen való áthaladását, így ugyanis Németországban be lehetne vetni őket, de Kersten, akit Günther előzőleg alaposan kioktatott, közli, hogy Svédország csak abba egyezik bele, hogy internálja a német erőket. Majd amikor Himmler azt kérdezi Kerstentől, volna-e rá lehetőség, hogy felvegye a kapcsolatot Eisenhower tábornokkal, Kersten azt javasolja Himmlernek, a kérdéssel forduljon inkább Bernadotte grófhoz.

** Talán mert érezte, a Heil Hitler! ebben az esetben mégse volna helyénvaló...

„Kérem, foglaljon helyet, Herr Reichsführer – mondja Kersten, és egy székre mutat a helyiség közepén álló dohányzóasztal mellett. Himmler megáll a kandalló előtt, majd a tüzet bámulva vontatott hangon mondja, mintegy önmagának:

„– Németországban felnőtt egy nemzedék, amely csak a háborút ismeri, de arról fogalma sincs, hogy milyen a béke. Tizenötéves voltam, amikor kezdetét vette az első világháború; és alighogy befejeződött, kitört a polgárháború, a zsidók pedig vezető szerepet játszottak a spartakista felkelésben."[47]

Himmler megfordul, merően nézi Masurt, majd leül az egyik székre. Leülnek a többiek is. Kersten kényelmes fotelban helyezkedik el, közvetlenül Himmler mellett, Masur vele szemben, Schellenberg és Brandt pedig a dohányzóasztal két végében. Masur később megjegyzi: „Himmler kifogástalan szabású egyenruhában jelent meg, összes érdemrendjével, kitüntetésével és rangjelzésével. Kipihent volt, ápolt, és a kései óra ellenére sem látszott kialvatlannak, megjelenése nyugalmat és önfegyelmet sugárzott."

Azt már tudjuk, hogy a Reichsführer kiváló komédiás... A feszült csöndben előrehajol és elvesz egy süteményt. Kersten int a szakácsnőnek, hogy felszolgálhatja a kávét. Himmler tanáros hangon folytatja:

„– A zsidóság idegen elem Németországban, mindig is az volt – ingerültséget keltő idegen elem. (...) A zsidókat többször is kiűzték Németországból, de mindig visszajöttek. Meg kell értenie, hatalomra kerülésünk után megpróbáltuk a kérdést egyszer s mindenkorra rendezni. Heydrichhel emigrációs hivatalt hoztunk létre (...). De még azok az országok se akarták befogadni őket, amelyek pedig rokonszenveztek velük."[48]

Masur eddig is csak emberfeletti erőfeszítéssel tudta visszafogni magát, de most kifakad:

„– Herr Himmler... Embereket brutálisan elűzni szüleik és nagyszüleik hazájából nem nagyon egyeztethető össze sem a nemzetközi joggal, sem a bevett jogi normákkal!"

Himmler mintha semmit sem hallott volna, folytatja a monologizálást:

„– A háborúban kapcsolatba kerültünk Kelet-Európa proletársorba süllyedt zsidó tömegeivel. Nekünk elviselhetetlen volt még a gondolat is, hogy ilyen ellenség álljon a hátunk mögött. Ezek a zsidó tömegek mindenféle ragályos betegséggel voltak megfertőzve, súlyos járványoknak, legelsősorban a tífusznak voltak a terjesztői. Legjobb SS-katonáimat kellett elveszítenem ezek miatt a járványok miatt.*[49] (...) Arról nem is beszélve, hogy a kelet-európai zsidók együttműködtek a partizánokkal, föld alatti mozgalmakat hoztak létre, és a gettókból tüzet nyitottak a németekre (...)."[50]

Kerstent elfogja a nyugtalanság, a szeme sarkából Masurra néz, de Masur faarccal ül a helyén, miközben Himmler folytatja a mondókáját: a keleti háborúról beszél, a szovjet katonák kegyetlenkedéseiről, meg a német nép szenvedéséről. Mivel fogy az idő, Masur végül mégiscsak közbeszól:

„– Herr Himmler, én a koncentrációs táborokról szerettem volna Önnel tárgyalni...

Himmler egy kicsit elbizonytalanodik, majd:

– Na igen, a koncentrációs táborok... Azért költik veszett hírüket, mert rossz nevet adtunk nekik, tulajdonképpen átnevelő tábornak kellett volna hívnunk őket. (...) A foglyoknak, igaz, keményen kell dolgozniuk, de hát a német népnek is keményen kell dolgoznia. A táborokban szigorúan ugyan, de méltányosan bántunk a foglyokkal.

Masur ezeknek az elképesztő állításoknak a hallatán már képtelen fegyelmezni magát, jéghideg hangon így válaszol:

* Schellenberg, útközben Wustrow és Harztwalde között, megpróbálta rábeszélni Himmlert, ne cselekedeteinek igazolásával foglalkozzon, koncentráljon inkább a jövőre; Himmler azonban csak annyit ígér, hogy „gondolkodni fog a dolgon".

– Herr Himmler, a családom nagy részét elvesztettem, és a barátaim, meg az egykori osztálytársaim is elvesztették a családjuk nagyobbik részét ezekben az Ön átnevelő táboraiban."[51]

Himmler nem jön zavarba:

„– Elismerem, történtek hibák, tévedtünk egyben-másban, de mihelyt tudomást szereztem a dologról, példásan megbüntettem a felelősöket.

Kersten csodálja Masur visszafogottságát, de azt is látja, hogy az eltelt negyvenöt perc alatt a tárgyalás tapodtat sem haladt előre, amiért is úgy érzi, közbe kell lépnie:

– Ne a múltról beszéljünk, a múltat már úgyse lehet megváltoztatni. Beszéljünk inkább a jelenről, meg azokról, akiket még meg lehetne menteni.

Masur biztatásnak veszi Kersten közbelépését, és így folytatja:

– Ha fontos nekünk, hogy a két nép közelebb kerüljön egymáshoz, akkor ennek az az előfeltétele, hogy a zsidók életben maradjanak." És arra kéri Himmlert, engedje őket szabadon.

Mire a Reichsführer véget nem érő kiselőadásba kezd azzal kapcsolatosan, hogy a Kerstennek tett ígérete szerint intakt adta át Bergen-Belsent és Buchenwaldot* a szövetségeseknek, ezt azonban a szövetségesek semmivel sem ellentételezték, sőt, a nemzetközi sajtó megint csak mocskolta Németországot:

„– Az utóbbi tizenkét évben senki mást nem rágalmaztak olyan súlyos vádakkal, mint engem, de emiatt sohase voltak álmatlan éjszakáim. (...) A külföldi sajtó változatlanul ontja a németellenes propagandát, márpedig ilyen körülmények között nincs sok kedvem ahhoz, hogy a többi tábort is átadjam a szövetségeseknek."[52]

Masur válaszul azt mondja, nem lehet előírni a nemzetközi sajtónak, hogy mit írjon, mit ne, a zsidóknak pedig semmi befolyásuk sincs az újságírókra. Ezek után Ravensbrück kerül szóba, annál is inkább, mivel Himmler 1944 decemberében is, meg 1945 márciusában is megígérte a foglyok szabadon engedését.

* Buchenwaldot az amerikaiak április 11-én, Bergen-Belsent pedig az angolok 15-én szabadítják fel.

„Kersten meg én nem győztük ismételni, hogy a német hatóságoknak lehetővé kellene tenniük, hogy a ravensbrücki foglyokat átszállíthassuk Svédországba." *Csakhogy valahányszor új kérdés* kerül terítékre, Himmler megint belekezd egy önigazoló kiselőadásba...

Ahogyan Masur az órájára pillant, látja, hogy már másfél órája tart a gyertyafényben, meg az állandó ágyúdörej háttérzajával folyó beszélgetés, és ez alatt a másfél óra alatt nem jutottak semmilyen konkrét eredményre – miközben a helyiségben jelenlevő öt férfi 48 órája le sem hunyta a szemét. Masur Kerstenre néz, aki a fejét csóválja, majd előveszi a listát, amit a svéd külügytől kapott, és arra kéri Himmlert, fussa át vele együtt a névsort: azoknak, akiket a svéd kormány kívánságára elsők közt kellene szabadon engedni, kereszt van a nevük előtt. Némi csönd után Himmler feláll:

„– Szeretnék hatszemközt beszélni Herr Brandttal és Herr Kerstennel!"

Schellenberg és Masur egymásra néz, feláll, és kimegy a nappaliból. Kersten ekkor arra kéri Himmlert, hogy tartsa magát márciusi megállapodásukhoz, és hogy tegyen konkrét engedményt Masurnak:

„– Most, hogy végre létrejött ez a találkozás a zsidóság képviselőjével, lehetetlen, hogy ne tanúsítson ugyanannyi jóakaratot, mint amennyit korábban az én kéréseim iránt tanúsított."[53]

Húsz perccel később Masurt és Schellenberget visszahívják a nappaliba: amikor belépnek a helyiségbe, Himmler ott áll a szoba közepén, egyik oldalán Brandt, másikon Kersten. Majd a Reichsführer ünnepélyes hangon:

„– Kész vagyok kiengedni ezer nőt a ravensbrücki koncentrációs táborból, és hozzájárulok, hogy a Vöröskereszt azonnal tovább is szállítsa őket. Azt azonban megtiltom, hogy zsidónak nevezzék őket. Ez most minden másnál fontosabb.* Nevezzék őket... mondjuk... lengyel nőknek."[54]

* Még mindig a Hitler reakciójától való páni félelem.

Himmler hozzáteszi, azokat a Ravensbrückben fogva tartott francia nőket is hajlandó szabadon engedni, akik rajta vannak a svéd külügyminisztérium listáján, továbbá a norvégiai táborokban fogva tartott zsidókat is, valamint a Theresienstadtban fogva tartott holland zsidók egy részét – feltéve, hogy a Vöröskereszt el tudja szállítani őket. Majd végkövetkeztetésként:

„– Ami a kényszerevakuációk befejezését, továbbá a táborok intakt átadását illeti, mindent meg fogok tenni, hogy eleget tegyek az óhajuknak."[55]

Ekkor már hajnali fél öt van. Wilhelm Wulff látja, hogy Himmler Masurral kimegy a kertbe; ezt később Masur is megerősíti: „Fél órát tölthettünk négyszemközt, egy szabad zsidó szemben a Gestapo hírhedetten kegyetlen és mindenható urával, akinek nem kevesebb mint ötmillió ember vére szárad a lelkén." De természetesen nem erről beszéltek; Himmler azt mondta Masurnak: „Nagyon fontos, hogy az Ön látogatása titokban maradjon, és titokban maradjon a zsidó nők Svédországba való átszállítása is."[56] Amikor a két férfi visszamegy a házba, a Reichsführer – legalábbis Wulff szerint – ezt mondta: „Ja, ja, Herr Masur, ha tíz évvel korábban ismerkedünk meg egymással, lehet, hogy sohase tört volna ki ez a háború."[57] Mindez elképesztően hangzik, de hát ebben az időszakban Himmler sok más megdöbbentő dolgot is mondott.

Kersten ez alatt az idő alatt megállapodott Schellenberggel, akitől sikerült két ígéretet is kapnia: mindent meg fognak tenni, hogy sikerüljön ezernél több nőt is kiszabadítani, és hogy a Reichsführer betartsa a koncentrációs táborok intakt átadásával kapcsolatos megállapodást. Kevéssel öt előtt Himmler autója odagördül a ház elé, hallani a kerekek csikorgását a kaviccsal felszórt udvaron. Brandt, Schellenberg és Masur hátrább húzódnak, és miközben Kersten az autóig kíséri a Reichsführert, arra kéri, erősítse meg, hogy a németek nem fogják felrobbantani Hágát, Clingendaelt, meg a gátakat.

„– Szavamat adtam rá, Herr Kersten, ezt már eddig is megakadályoztam. (...) Hága germán város, következésképp nem fogjuk lerombolni. (...) Pedig a hollandok megérdemelték volna. (...)

Kedves Kersten, magának, finn állampolgár létére mindig is a hollandokhoz húzott a szíve; maga sohase hitt a győzelmünkben. Most már világosan látom, nagyon sok dologban Önnek volt igaza.

– Hogyan hihettem volna a német győzelemben, amikor megmutatta a Hitlerről készült orvosi jelentést? Németországnak egy őrült a vezetője.

Himmler halkan válaszol:

– Ach ja, Herr Kersten, sok dologban tévedtünk. Ha újra kezdhetném, sok mindent másképp csinálnék. De ezzel elkéstem. Különben is, nemsokára vége az életemnek. Nagy és erős Németországról álmodtunk, és rommezőt hagyunk magunk után. (...) Sok szerencsét kívánok svédországi életéhez, és kérem, adja át üdvözletemet a családjának. Én mindig is mindent a lehető legtökéletesebben szerettem volna csinálni, csak sokszor kerültem olyan helyzetbe, hogy meggyőződésem ellenére kellett cselekednem. Higgye el, Herr Kersten, nem volt könnyű. Mindenre Hitler utasított, őt pedig Bormann és Goebbels teljesen félrevezette a tanácsaival. Lojális és fegyelmezett katonaként engedelmeskednem kellett. Annál is inkább, mivel fegyelem és engedelmesség nélkül egyetlen állam sem tud fennmaradni. Én magam fogom eldönteni, mennyi időm van még hátra, mivel ezek után már nincs semmi értelme az életemnek. Hogy mit mond majd rólam a Történelem? (...) Nyilván rengeteg – mások által elkövetett – gaztettet fognak a nyakamba varrni. (...) Velünk együtt a német nép legjava tűnik el a süllyesztőben. Aki marad, nem érdekel minket. A szövetségesek bánjanak velük úgy, ahogy akarnak."*[58]

A két férfi odaér az autóhoz. Himmler beül a gépkocsiba és kezet nyújt a férfinak, utóvégre feltehetően Kersten volt az egyetlen bizalmasa:

„– Herr Kersten, őszintén köszönöm, hogy részesülhettem az Ön rendkívüli orvosi tudásából, és hogy annyi éven át kezelt önzetlenül. Bármi történjék is, kérem, ne gondoljon rosszat rólam. És ha van rá lehetősége, segítsen a szerencsétlen családomon. Isten vele!

Az utolsó szavaknál – emlékszik vissza Kersten – Himmlernek könnybe lábadt a szeme."[59]

Miután Schellenberg is beült a Reichsführer mellé, az autó elindult. Kersten mereven bámult utána, míg a kocsi el nem tűnt a hajnali szürkeségben. „Himmler távozása után – írja majd Masur – aludtunk pár órát, legalábbis próbáltunk aludni." De Kerstennek eszébe se jut lefeküdni: „Himmler távozta után még egyszer utoljára felkerestem a ház meg a gazdaság meghitt helyeit, ahol annyi évet töltöttem. Örökre elbúcsúztam a hajléktól, amely rövid időre kapcsolatba került a történelemmel, meg a kerttől, amelyben akkor dugták ki a fejüket az első primulák. Már a hálószobában voltam, amikor gondolatban újra átéltem az elmúlt éveket. Újra láttam magam előtt, valamiféle nyitott könyv gyanánt, az egész múltat, úgyszólván lapról lapra. De gondolataim minden alkalommal visszatértek azokra az időkre, amikor én magam is – beteg a betegek között – katonakórházban feküdtem, majd azokra, amikor egy orvos asszisztenseként ráeszméltem, micsoda gyógyító erő lakozik az ujjaimban. Azóta lett osztályrészem a gyógyítás, meg az emberi életek védelme, amikor zsarnoki rezsim fenekedik rájuk. És hálát adtam az Örökkévalónak, amiért megadta nekem ezt a kegyet."[60]

Április 21-én tíz órakor Kersten örökre elhagyja hartzwaldei birtokát. Masurral a német főváros felé tartanak, amelyet egészen elborít a messziről is látható fekete füst. Pár órával később, már a repülőgép fedélzetén Svédország felé veszik az irányt a szovjet légierő által ellenőrzött légtérben. Ez az utolsó alkalom, hogy Felix Kerstennek vállalnia kell az életveszélyt.

* Lehet, hogy Himmler nem tud róla, de továbbra is szóról szóra ismétli Hitler szavait.

Jegyzetek

1 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs*, id. mű, 279–280. o.
2 Uo., 281. o.
3 Uo., 278. o.
4 Uo., 270. o.
5 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6C, Verhoren, id. mű, 453–454. o.
6 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6A en Bm Verslag, Bijlagen, id. mű, 174. o.
7 Nazi conspiracy and aggression, Supplement B (Red Series), USGPO, Washington, 1948, 1593. o.
8 NA, WO 309/217, Deposition of R.F.F. Hoess, OC 92, Field Security Section, 14/3/46, 6. o.
9 David A. Hackett (szerk.), *Der Buchenwald-Report*, München, Westview Press, 1996, 360., 363. o.
10 Heinz Guderian, *Panzer Leader*, London, Futura, 1974, 421–422. o.
11 Uo., 421. o.
12 Bernd Freytag von Loringhoven, *Dans le bunker de Hitler*, Paris, Perrin, 2005, 149. o.
13 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 160–161. o. (Himmler levelének reprodukciójával)
14 SRA, UD 1920, HP, vol. 1692, Richert till von Post, 22/3/45.
15 Uo.
16 Arno Kersten, *Himmlers innersta Hemligheter*, id. mű, 299–300. o.
17 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 166–168. o. (Kersten levelének reprodukciójával)
18 Sun Persson, *Escape from the Third Reich*, id. mű, 154. o.
19 Uo., 155. o.
20 NIOD, Map H 9, J. Nieuwenhuis, Memorandum over mijn verksamhed tijdens de Oorlogsjahren in informatiedienst van Dr Kersten, 12. o.
21 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid*, Deel 6 C, Verhoren, 454. o., Verhoor van Jacobus Nieuwenhuis, 2/2/49
22 1945 års svenska hjälpexpedition till tyskland. Förspel och Förhandlingar, Ny serie II:11, Stockholm, 1956, 25. o.
23 Folke Bernadotte, *Sidste Akt*, id. mű, 62. o.
24 Uo., 61. o.
25 Uo., 64. o.
26 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 426. o.
27 Uo., 426–427. o.
28 Wilhelm Th. Wulff, *Tierkreis und Hakenkreuz*, id. mű, 204–205. o.
29 Uo., 205. o.
30 Lena Einhorn, *Handelsresande i liv*, Stockholm, Prisma, 1999, 398. o.
31 Uo., 395. o.

32 Uo.
33 Uo., 138. o.
34 Norbert Masur, *En Jude Talar med Himmler*, Stockholm, Bonniers, 1945, 7. o.
35 UD 1920 års HP 1051, Masurs rapport til UD, 24/4/45, in Lena Einhorn, *Handelsresande i liv*, id. mű, 410. o.
36 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 427–428. o.
37 Wilhelm Th. Wulff, *Tierkreis und Hakenkreuz*, id. mű, 208. o.
38 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 429. o.
39 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 182. o.
40 Norbert Masur, *En Jude Talar med Himmler*, id. mű, 12. o.
41 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 429. o.
42 Wilhelm Th. Wulff, *Tierkreis und Hakenkreuz*, id. mű, 208–209. o.
43 Walter Lüdde-Neurath, *Les Derniers Jours du Troisième Reich*, Paris, Berger-Levrault, 1963, 24. o.
44 Albert Speer, *Erinnerungen*, id. mű, 477. o.
45 Uo.
46 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 184. o.
47 Lena Einhorn, *Handelsresande i liv*, id. mű, 408. o.
48 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 304. o.
49 Walter Schellenberg, *The Labyrinth*, id. mű, 393. o.
50 Uo.
51 Norbert Masur, *En Jude Talar med Himmler*, id. mű, 17–26. o.
52 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 305. o.
53 Uo.
54 Norbert Masur, *En Jude Talar med Himmler*, id. mű, 25. o.
55 Lena Einhorn, *Handelsresande i liv*, id. mű, 411. o.
56 UD 1920 års HP 1051, Masurs rapport til UD, 24/4/45, in Lena Einhorn, *Handelsresande i liv*, id. mű, 411. o.; Norbert Masur, *En Jude Talar med Himmler*, id. mű, 26–30. o.; Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 306. o.
57 Wilhelm Th. Wulff, *Tierkreis und Hakenkreuz*, id. mű, 211–212. o.
58 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 306. o.; Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 188. o.; Lena Einhorn, *Handelsresande i liv*, id. mű, 412–413. o.
59 Felix Kersten, *Klerk en Beul*, id. mű, 188. o.
60 Uo., 189. o.

TIZENHARMADIK FEJEZET

Istenek alkonya

Amikor Bernadotte gróf 1945. április 21-én kora reggel felkészül a Himmlerrel való találkozóra, különösebb eredményt nem vár a tárgyalástól, amelyre a hohenlycheni szanatóriumban kerül sor: ekkor már második napja szállítják a fehér autóbuszok Dániába a neuengammei táborban* összegyűjtött 5500 skandináv állampolgárt, és Bernadotte már utasítást is adott a küldetés résztvevőinek, hogy utána azonnal térjenek vissza Svédországba – ami arra vall, hogy a többi foglyon nem állt szándékában segíteni.

Reggel hatkor a Reichsführer „fáradtan, sőt kimerülten" lép be a szanatórium éttermébe. „Azt mondta – emlékszik vissza Bernadotte –, napok óta nem hunyta le a szemét."[1] Semmi sem utal rá, hogy Himmler elmondta volna, hol és mivel töltötte az éjszakát, és úgy látszik, Schellenberg sem lehetett sokkal beszédesebb. Igaz, az SD vezetőjének nem az informálás, hanem az információk gyűjtése a feladata... „Akárhogyan is – folytatja Bernadotte –, a reggelizőasztalról semmi sem hiányzott, és Himmler jó étvággyal evett. Időnként körmével a metszőfogait piszkálta, mint mindig (ezt Schellenbergtől tudom), amikor nagyon ideges. Ez egyszer kizárólag humanitárius intézkedésekről volt szó. Ismét megkértem, hogy a Dániába irányított skandináv foglyok hadd folytathassák útjukat egészen Svédországig. Erre azonban Himmler megint csak nemet mondott. (...) Más ügyekben viszont engedett (...), sőt, amikor közöltem vele, hogy a Vöröskereszt a Ravensbrückben fogva tartott összes francia nőt el tudja szállítani, még érdeklődést is mutatott. Nemcsak hozzájárult a dologhoz, de fel is szólított minket, hogy a többi nővel is törődjünk, bármilyen állampolgárok legyenek is, mert a tábort a napokban teljesen fel akarják számolni. Megígértem, erre is utasítani fogom az embereimet."[2]

Bernadotte gróf váltig meg van győződve, hogy az eredmény kivételes diplomáciai érzékének köszönhető, és a későbbiekben is mindent megtesz, hogy ezt a meggyőződését az egész világon elterjessze. Holott csakis azt sikerült elérnie, amit Himmler két órával korábban Masurnak és Kerstennek megígért – mindössze egyetlen többlet-engedménnyel, ezt illetően azonban Schellenberg súghatott Himmlernek Hartzwaldéból Hohenlychenbe menet; mivel a ravensbrücki tábort a szovjetek előrenyomulása miatt így is, úgy is evakuálták volna, miért is ne mutassanak nagylelkűséget, ha egyszer nem kerül semmibe, az összes nőt átadva a Vöröskeresztnek?* Különben sem Bernadotte fog utasítást adni a fehér buszok sofőreinek a dán határon, hogy azonnal forduljanak vissza, hanem Franz Göring,** Schellenberg asszisztense.[3]

Franz Göring SS Hauptsturmführer már helyben volt, amikor a tizenöt dán mentőautóból álló első konvoj április 22-én délután megérkezik a ravensbrücki táborhoz. Mintha csak a gondviselés küldte volna őket, Fritz Suhren, a tábor parancsnoka ugyanis senkit sem hajlandó szabadon engedni. Göringnek azonban sikerül telefonon kapcsolatba lépnie Rudolf Brandttal, ismerteti vele a helyzetet, az utóbbi pedig nem sokkal ezután felhívja a táborparancsnokot, és közli vele, hogy Himmler arra utasítja, hogy az összes nőt engedje szabadon. Ekkor – legalábbis Göring szerint – Suhren bizalmasan azt mondja neki: „Már azt se tudja, fiú-e vagy lány, Kaltenbrunner ugyanis nemrég adta át neki Hitler

* Az engedmény kockázatmentes Himmler részéről, mivel Dániát még mindig megszállva tartják a németek.

* Schellenberg amúgy is megígérte Kerstennek, hogy jelentősen növelni fogja a kiszabadított nők számát.

** Akit kollégái csak „kis Göringnek" hívtak, hogy a „kövér Göringtől" megkülönböztessék (akivel ismereteink szerint nem állt rokonságban). Mivel az összes fehér buszt a Gestapo ügynökei kísérik, a parancsot ők továbbítják a sofőröknek.

határozott parancsát, amely szerint a tábort az ellenséges csapatok közeledtére az internáltakkal együtt fel kell robbantani."[4] De Fritz Suhrennek más problémája is van: a táborban – francia és lengyel nők – 74 „kísérleti nyúl" is van;* ezeken a „kísérleti nyulakon" Gerbhardt professzor folytatott orvosi kísérleteket. Néhány héttel korábban már likvidálni akarta őket, hogy még a nyomait is eltüntesse az általa elkövetett rémtetteknek. Csakhogy naponta annyi emberrel kellett végezni,** hogy a „kísérleti nyulak" eddig nem kerülhettek sorra, és még mindig életben voltak, Suhren meg nem tudja, mit csináljon velük.

Mindez csak a kezdete egy különösen kockázatos mentőakciónak: április 22-én, meg a három rákövetkező napon svéd mentőautók, autóbuszok és teherautók indulnak el a menekültekkel zsúfolt országutakon, és szállítják az angol vadászgépek gépfegyvertüzében, meg a szovjet ágyútűzben Dániába a lengyel, francia, belga, holland, német, angol, magyar, balti, szlovák nőket, és a különböző nemzetiségű zsidó nőket, összesen 2904-et,*** majd – Brandt utasítására – Frantz Göringnek sikerül szinte az utolsó percben vonatot szereznie a Reichsbahntól, és a vonat még 3989 nőt szállít át Dániába.****[5] Végül az utolsó transzportból egy svéd autóbusznak sikerül Hartzwaldéba is eljutnia, ahol „két svéd származású személy száll fel rá,"[6] Elisabeth Lüben és Irmgard Kersten öccse.*****

Stockholmba való visszatérte másnapján Felix Kersten tájékoztatja a svéd külügyet a küldetés eredményéről; Himmlert nem sikerült rábeszélnie, hogy rendelje el a Dániában és Norvégiában állomásozó német csapatok kapitulációját – ami várható is volt,

* Kaninchen (német).

** Egészen április 21-ig Ravensbrückben 60–90 foglyot gázosítottak el naponta.

*** A „kísérleti nyulakat" is beleértve.

**** Több mint 20 000 nő marad csak Ravensbrückben – főleg szovjetek és németek. Akiknek nem volt rá lehetőségük, hogy idejében elhagyják a tábort, azokat a Vörös Hadsereg április 30-án fogja felszabadítani, de ettől a sorsuk semmivel sem lesz irigylésre méltóbb.

***** Feltehetően azért kellett svédnek feltüntetni őket, hogy igazolják a Vöröskereszt előtt, miért volt szükség a kitérőre. A busz a jehovistákat is felveszi.

az ügy ugyanis nem tartozott Himmler hatáskörébe. Ezt nyilván Günther is tudta, amikor megbízást adott Kerstennek, de már hozzászokott ahhoz, hogy a terapeutának semmi se lehetetlen... Sikerült viszont mindenkit kiszabadítania, aki szerepelt a svéd külügy utolsó listáján.* A miniszternek másnap átadott memorandumban Kersten hozzáteszi: „Március elején úgy értesültem, Németországban még 350 000 zsidó életben van, (...) mostanra azonban arra a következtetésre jutottam, hogy a legjobb esetben is csak ötven-százezer zsidóról lehet szó. Az a gyanúm, a pontos számot még a német hatóságok sem ismerik."[7]

Ami feltehetően így is volt. Kerstennek a svéd külügyminiszter mellett Hillel Storchot is meg kellett nyugtatnia. Azt a Hiller Storchot, akiről Kersten így ír azokban az időkben: „Storchnak fogalma sincs mindannak a jelentőségéről, amit Himmlernél elértünk. Már abban is kételkedik, Himmler egyáltalán tartja-e majd magát a megállapodásokhoz, és nem fog-e az utolsó pillanatban más parancsot adni, és nem fogja-e a koncentrációs táborokban őrzött összes zsidót elpusztítani. Mivel jól ismertem Himmler mentalitását, megnyugtattam, és biztosítottam afelől, hogy ez nem fog bekövetkezni."[8] Kersten, látnivaló, túlságosan is nagy jelentőséget tulajdonít annak a ténynek, hogy Himmler általában betartja ígéretét, és ez még akkor is igaz, ha Kersten április 21-én Brandt és Schellenberg támogatását is biztosította magának; mindketten megígérték, ügyelni fognak rá, hogy a Reichsführer meg ne szegje ígéretét. Csakhogy Németországban már olyan fordulatot vettek a dolgok, hogy senki sem ellenőrzi a kiadott parancsok végrehajtását.

Hitler pedig már végképp semmit sem ellenőriz. A Führer föld alatti bunkerjében ugyanezen a napon, vagyis április 21-én az Eberswaldétól nyugatra állomásozó „Steiner operatív csoportra" számít, azt reméli, hogy ha nagy ellentámadást indítanak délkeleti irányban, azzal sikerül szétfeszíteni a Berlin körül lassan

* „50 norvég zsidót, 12 svédet, 50 holland zsidót, 3 francia nőt, 1 francia férfit és több svéd halálraítéltet."

összecsukódó szovjet harapófogót. Csakhogy ez az egység, amelyet nagyobbrészt addig helyőrségi szolgálatot teljesítő csapatok, a Luftwaffe töredékei, meg minden harci tapasztalatot nélkülöző fiatalok alkotnak, nem rendelkezik nehézfegyverekkel; emellett ötven tankjához nincs üzemanyag, légi fedezetre nem számíthat, és a Wehrmachttól meg az SS-től remélt erősítést is hiába várja. Az offenzíva tehát várat magára, hiába nyaggatja Hitler az OKW-t, nem történik semmi. A szovjetek már Berlin külvárosában járnak, amikor a Führer idegzete felmondja a szolgálatot. Koller tábornok, a légierő vezérkari főnöke nem sokkal éjfél után a Potsdam melletti Krampnitz laktanyába megy, ahol Jodl tábornok* elmagyarázza neki a helyzetet: „Hitler bedobta a törölközőt, úgy határozott, Berlinben marad, ő akarja irányítani a város védelmét, az utolsó percben pedig golyót röpít a fejébe. Azt mondta, harcolni nem akar fizikai adottságai miatt, meg azért sem, nehogy sebesültként az ellenség kezére kerüljön. (...) Nagyon érzékenyen érintették a katonai helyzet legutóbbi fejlemények, állandóan a katonai vezetés és a csapatok árulásáról beszél, meg önfeladásról, korrupcióról. Azt állítja, még az SS, még Sepp Dietrich** is cserben hagyta; Steiner sem indította meg az ellentámadást, lehet, hogy ez volt neki a kegyelemdöfés."[9]

Minderről Hermann Göringet is informálják, ő úgy fogja fel a dolgot, hogy eljött az ő órája. És informálják Himmlert is*** – a hír teljesen elbizonytalanítja a Reichsführert. Annál is inkább, mivel Himmler állandóan ingadozik a Führer iránti vak engedelmesség, meg aközött, hogy Hitler háta mögött tárgyalásokat kezdjen a nyugati szövetségesekkel – csak az a baj, hogy az alternatíva egyformán megoldhatatlan problémák elé állítja, olyan problémák elé, amiket kibúvókkal, ellentmondásos mentségekkel próbál megoldani: mivel továbbra is bizonyítani akarja hűségét, elrendeli a dezertőrök nyilvános felakasztását, továbbá azokét is,

* Az OKW vezérkari főnöke.

** Megszegve a parancsot, a 6. Panzerarmee-val visszavonult Budapestről.

*** Mégpedig 22-én este, Hermann Fegelein révén, ő Himmler összekötő tisztje Hitlerrel.

akik meg akarják adni magukat az ellenségnek, Werwolfjait ráuszítja az ellenséggel kollaboráló polgármesterekre,* kivégezteti a politikai foglyokat, és utasításba adja, hogy az ellenség közeledtére erőltetett menetben evakuálják a dachaui, flossenbürgi és sachsenhauseni internáltakat – amivel részben megszegi a Kerstennek tett ígéretét. Mindamellett azt is látja, hogy a Führer kétségbeejtő helyzetben van; már április 14-én bizalmasan azt a benyomását közli Jürgen Stroop Gruppenführerrel, hogy „Hitler furcsán viselkedik"[10]– ezt az eufemizmust az április 22-i telefonbeszélgetés is megerősítette.

Himmler mindeközben arról álmodozik, hogy a Führer utódjaként sikerül valamiféle kompromisszumra jutnia a Nyugattal, olyan kompromisszumra, amely lehetővé teszi a Szovjetunió elleni háború folytatását. Ennek azonban Hitler önkéntes visszavonulása az előfeltétele, mivel Himmlernek ahhoz nincs elég bátorsága, hogy a Führer hatalmát megdöntse. Ott volt, igaz, az április 22-i szörnyű idegrohamnál a kancellária bunkerjében, de Hitler közeli hívei mind tudják, hogy a Führer végül mindig összeszedi magát – ami meg is történik. A szövetségesekkel való tárgyalás azonban más – nem kevésbé megoldhatatlan – problémákat is felvet: egyrészt – még ha feltételezzük is, mint ahogyan Himmler is feltételezi, hogy a szövetségesek szemében csakugyan volna még valamilyen értéke az együttműködésének –, akkor is azt kell látnia, hogy képviselőik nem törik össze magukat, hogy vele tárgyalóasztalhoz üljenek; másrészt fogalma sincs, mit is tehetne a kapcsolatok felvételéért: szovjetellenes szövetséget ajánljon az angoloknak, meg az amerikaiaknak, akik Jaltában nem is olyan régen újra megerősítették, hogy együttesen, vagyis Sztálinnal szoros szövetségben harcolnak a végső győzelemig? De elképzelhető-e egyáltalán, hogy a szövetségesek reagálnak ilyen javaslatra? És ha feltételezzük, hogy Himmler kapitulációt ajánl a szövetségeseknek, elfogadható tárgyalópartnernek kell mutat-

* Így gyilkolták meg március 25-én Franz Oppenhoff ügyvédet, aki elfogadta az amerikaiaktól, hogy Aachen polgármestere legyen.

koznia, ez viszont a Reichsführert újabb kérdésekkel szembesíti: mit csináljon? Mutasson jó szándékot a foglyok tömeges szabadon engedésével, vagy – épp ellenkezőleg – azzal kényszerítse tárgyalásra a szövetségeseket, hogy továbbra is a legtöbb túszt tartja fogságban? Egyelőre mindkét lehetőséggel próbálkozik, egyszerre járul hozzá a fehér autóbuszok Bernadotte gróf által vezetett mentőakciójához, és parancsolja meg március 27-én a bécsi gauleiternek, Baldur von Schirachnak, hogy szállítsa a bécsi zsidókat Linzbe és Mauthausenbe, mivel „ők az én legértékesebb ütőkártyáim."[11] Végül, és ez a legerősebb motivációja tehetetlenségének, ott a Hitlertől, Bormanntól, Goebbelstől és Kaltenbrunnertől való félelme, ez a félelem lassan aláássa tartását, és megbénítja kezdeményezőkészségét. Ezzel párhuzamosan ott dolgozik benne az a minden mást háttérbe szorító imperatívusz is, hogy mihelyt a Führer eltűnik a színről, neki is mentenie kell a bőrét. Még a hamleti dilemma is gyorsan elmúló rosszkedv a Reichsführer kopaszra nyírt koponyája alatt tomboló viharhoz képest...

Végül Walter Schellenberg bírja rá, hogy akcióba lépjen: „Újra megemlítettem neki, nem ártana, ha még egyszer tárgyalna Bernadotte-tal, bár fogalmam sem volt, hogy egyáltalán kapcsolatba tudok-e még lépni a gróffal, de ki tudja, lehet, hogy még mindig Lübeckben van. Himmler azonnal Lübeckbe küldött." Schellenberg megérkeztekor arról értesül, hogy a gróf Dániában tartózkodik, de sikerül elérnie, és megbeszél vele a lübecki svéd konzulátuson egy találkozót Himmlerrel, ami április 23-án este 11-kor létre is jön. „Villany nem lévén – folytatja Schellenberg –, gyertyafényben tárgyaltunk; de alighogy belefogtunk a beszélgetésbe, megszólaltak a szirénák, majd következett a légitámadás, a szövetséges gépek a repülőtérként használt szomszédos mezőre dobták a bombákat. Már éjfél is elmúlt, mire előbújhattunk az óvóhelyről, és megint leülhettünk tárgyalni."[12]

Mindezt Bernadotte gróf is megerősíti; ő a maga részéről ezzel egészíti ki a mondottakat: „Himmler kimerült volt, és nagyon ideges, látnivalóan nem kis erőfeszítésébe került, hogy nyugodt külsőt mutasson. A Gestapo főnöke azzal kezdte, hogy Hitler minden

valószínűség szerint már nincs az élők sorában, és ha mégis élne, a következő napokban öngyilkosságot fog elkövetni. (...) Berlin már be van kerítve, a város eleste napok kérdése. (...) Elismerte, hogy a helyzet kétségbeejtő, hogy a háborúnak nemsokára vége, és Németországnak el kell ismernie a vereségét, de hiába, képtelen volt megszegni a Hitlernek tett hűségesküjét. De ma már egészen más a helyzet, és valószínű, hogy Hitler már meg is halt."[13]

Az ismétlés, semmi kétség, legalább annyira a vágyának, mint a bizonytalanságának lehetett a kifejeződése. Himmler így folytatta:

„– A helyzet most olyan, amilyen, de végre úgy érzem, szabad kezet kaptam. Hogy Németország lehető legnagyobb részét megvédjem a szovjet inváziótól, kész vagyok kapitulálni a nyugati fronton; ezzel pedig lehetővé teszem, hogy a nyugati hatalmak csapatai a lehető leggyorsabban haladjanak kelet felé. Mindig is esküdt ellensége voltam a bolsevizmusnak, és az is maradok. (...) Hajlandó volna ezt az üzenetet átadni a svéd külügyminisztériumnak azzal, hogy a javaslatomról tájékoztassák a szövetségeseket?

BERNADOTTE: Véleményem szerint lehetetlen úgy kapitulálni a nyugati fronton, hogy közben keleten folytatják a hadműveleteket. Ma már biztosra vehető, hogy Anglia meg az Egyesült Államok nem lesznek hajlandók különbékét kötni Németországgal.

HIMMLER: Én magam is tisztában vagyok vele, hogy ez nem könnyű, mégis megpróbálom, ha ezzel a németek millióit óvhatom meg a szovjet megszállástól.

BERNADOTTE: Csakis azzal a feltétellel tudom továbbítani az üzenetet a svéd külügyminisztériumnak, ha megígéri, hogy Dánia és Norvégia is benne lesz a kapitulációban."

Bernadotte ezzel kapcsolatban még megjegyzi: „Himmler habozás nélkül rávágta, hogy elfogadja a feltételt,* és nincs ellenvetése azzal kapcsolatban, hogy az amerikai, angol és svéd csapatok

* Bernadotte furcsamód elfelejti megemlíteni a legnagyobb engedményt, amit sikerült elérnie: Himmler engedélyezi, hogy a Dániában feltartóztatott fehér buszok összes utasát átvigyék Svédországba.

bevonuljanak Dániába és Norvégiába (...), de csak azzal a feltétellel, hogy szovjet csapatok nem csatlakozhatnak a hadműveletekhez. (...) Miután még egyszer elmondtam kétségeimet a nyugati nagyhatalmaknak tett javaslatát, illetve a javaslat várható elfogadását illetően, megkértem, hogy Günther külügyminiszternek címezve röviden foglalja írásba a javaslatait. (...) Himmler azonnal neki is látott a levél megírásának."[14]

A Reichsführer ezek után rátér az Eisenhowerrel való találkozásának az esélyeire, majd megjegyzi, hogy ez „életének legkeserűbb napja"; ezek után megegyeznek, hogy Bernadotte a lehető leggyorsabban visszatér Svédországba, és tájékoztatni fogja Schellenberget küldetése esetleges sikeréről. Már hajnali fél három, amikor a két férfi kilép a konzulátus épületéből; Himmler a sofőr helyére ül a gépkocsijában – előre látható volt, hogy ennek nem lesz jó vége. „Olyan gyorsan indított – idézi fel az esetet később Schellenberg –, hogy pillanatok alatt az árokban találtuk magunkat, és jó negyedórába telt, míg a gépkocsit nagy nehezen vissza tudtuk tolni az útra."[15] Amihez Bernadotte még hozzáfűzi: „Ahogy a konzulátus előtt felsorakoztunk a búcsúztatására – rajtam kívül Torsten Brandel követségi titkár volt ott, valamint gróf Axel Lewenhaupt, a követségi attasé – egyöntetűen megállapítottuk, volt valami jelképes ebben a távozásban."[16]

Ezzel mi magunk is egyetértünk... Miközben Schellenberg április 24-én próbálja megnyugtatni a Reichsführert, aki már akkor pánikba esett a szövetségeseknek tett vakmerő javaslatától,* Stockholmban Günther külügyminiszter – Himmler levelével együtt – kézhez veszi Bernadotte beszámolóját, amiről azonnal értesíti Kerstent; ezzel egyidejűleg Himmler kapitulációs javaslatát rögtön továbbítja az amerikai és a brit nagykövetségre. Három hónappal korábban Churchill így ír Edennek: „Himmlerrel

* Még mielőtt kiadta a szükséges parancsokat, hogy a Vöröskereszt által kiszabadított összes foglyot – szám szerint 20 937 férfit, nőt és gyereket, akik 22 különböző országnak voltak az állampolgárai – át lehet szállítani Svédországba.

semmi csereüzlet!"*[17] de amit a Reichsführer javasol, az a háború végét is jelentheti, ezt pedig nem illik félvállról venni. Churchill első hallásra elfogadhatónak tartja az ajánlatot, amiért is hosszú üzenettel továbbítja Eisenhower főparancsnoknak; a tábornok, amióta – két héttel korábban – először látott belülről koncentrációs tábort,** a nevét se akarja hallani Himmlernek, arról már nem is beszélve, hogy részleges kapituláció esetén milyen konfliktusba kerülnének a szövetségesek Sztálinnal. Ezért azt mondja Churchillnek, hogy szerinte az ajánlat nem egyéb, mint „újabb kétségbeesett kísérlet arra, hogy éket verjenek a szövetségesek közé".[18] Mivel a brit hadi kabinet is ezt a véleményt tette magáévá, Churchill már sokkal visszafogottabb, amikor az új amerikai elnökkel, Harry Trumannel*** beszél telefonon:

„CHURCHILL: Megkapta a stockholmi amerikai nagykövet jelentését?

TRUMAN: Csak rövid üzenetet kaptam a javaslat ismertetésével.

CHURCHILL: Mi úgy gondoltuk, vonzó ajánlatról van szó. (...)

TRUMAN: Mi az engedmény? Mindent átengednek? Norvégiát, Dániát, Olaszországot és Hollandiát is?

CHURCHILL: Olaszországot, meg Jugoszláviát**** említették. (...) De mi az összes országot kértük, Dániával és Norvégiával. Az egész nyugati front letenné a fegyvert, a keleti fronton viszont folytatódnának a harcok. Ezért gondoltuk, hogy Sztálint is értesítenünk kell az ajánlatról – közölnünk kell vele, hogy

* Az angol *truck* szó tudvalevően a francia *troc* ('cserekereskedés') átvétele.

** Mégpedig Ohrdrufban, ami Buchenwald ikertábora. Eisenhower nem sokkal később ezt írja majd a feleségének: „El se tudtam volna képzelni, hogy ilyen bestiális kegyetlenség, ilyen embertelen vadság létezhet a világon."

*** Ez volt az első tengerentúli telefonbeszélgetés, miután Truman, tizenegy nappal korábban elfoglalta az elnöki széket; hangfelvétel is készült róla.

**** A beszélgetés egyik furcsasága: Bernadotte a jelentésével egyetlen szóval sem utal Olaszországra vagy Jugoszláviára. Churchill egyébként megemlíti, hogy Schellenberg (akit hol „Finisberg tábornoknak", hol „Herr Stinsbergnek" nevez) állítólag azt mondta Bernadotte-nak, hogy Hitler „agyvérzést kapott", ennek azonban se Schellenberg, se Bernadotte írásaiban nincsen nyoma.

véleményünk szerint a németeknek mind a két fronton le kell tenniük a fegyvert, mert csakis ez az álláspont felel meg a megegyezésünknek.

TRUMAN: Úgy gondolom, kényszeríteni kell Németországot, hogy három kormánynak, az orosznak, az Önének, meg az amerikainak adja meg magát. Attól tartok, még csak fontolóra se vehetjük a részleges fegyverletétel lehetőségét."[19]

A beszélgetés, mindent összevéve, tökéletes egyetértésben ér véget: a németeknek egyidejűleg és feltétel nélkül kell megadniuk magukat a három nagyhatalom képviselőinek – más lehetőség nincs; még meg kell várni, hogy a megegyezésre Sztálin is rábólintson, és csak azután lehet felkérni a két stockholmi nagykövetet, Johnsont és Mallet-t, hogy a döntést közölje Bernadottetal, hogy az utóbbi továbbadhassa Himmler összekötőjének. A Hitler-ellenes koalíció tagjai, semmi kétség, erőfölényben érzik magukat: április 25-én Zsukov és Konyev hadserege tovább erősítette a Berlint körülzáró erőket, miközben az amerikai és szovjet csapatok az Elba menti Torgau mellett találkoztak egymással – gyakorlatilag két részre osztva Németországot.

Április 26-án este Hershell Johnson amerikai nagykövet meghívja Bernadotte grófot, hogy ismertesse vele Truman elnök szűkszavú válaszát; teljes és feltétel nélküli kapituláció minden fronton – a német erőknek az összes hadszíntéren a szövetséges parancsnokoknak kell megadniuk magukat. Az üzenet figyelmeztetést is tartalmaz: „Ha a németek továbbra is ellenállnak, a szövetségesek folytatják a harcot, egészen a végső győzelemig." Bernadotte ezek után a külügyminisztériumba megy tárgyalni Güntherrel: „Günther azt mondta, ha személyesen adnám át a választ, talán elkerülhetnénk a kapcsolat megszakadását, és folytatni lehetne a tárgyalásokat a norvégiai és dániai német kapituláció ügyében. Ezért április 27-én Odensébe repültem, és ott Schellenberg Brigadeführerrel találkoztam."[20]

Schellenberg 27-én délután rezignáltan veszi tudomásul a hírt; az még hagyján, hogy a szövetségesek nem hajlandók tárgyalni

Himmlerrel, ennél is nagyobb baj, hogy a sajtó valahogy kiszagolta a kapitulációs javaslatot.* Amikor Schellenberg nem sokkal éjfél után felhívja a Reichsführert, hogy tájékoztassa a történtekről, azt is megemlíti, hogy a gróf folytatni szeretné a tárgyalásokat a Dániában és Norvégiában állomásozó német erőket illetően. Himmler azonban határozottan elutasítja az újabb ajánlatot: utóvégre mindez csak ürügy volt arra, hogy tárgyalásokat folytasson a kapitulációról, ha ugyan nem a nyugatiakkal való esetleges szövetségről. Ha a szövetségesek nem hajlandók tárgyalni, akkor a Skandináviában állomásozó német hadtestek sem fognak kapitulálni: mindez ausgeschlossen!** Himmler csalódottnak érzi magát, és dühös is, azonnal magához rendeli Schellenberget.

Mivel jól ismeri felettesét, Schellenberget elfogja a félsz: „Azt is számításba kellett vennem, hogy Himmler rám fogja hárítani a felelősséget a béketárgyalások kezdeményezéséért, és engem okol majd a tárgyalások kudarcáért. Még azt se tartottam kizártnak, hogy likvidálni fognak. Hogy mentsem a bőrömet, arra gondoltam, felveszem a kapcsolatot az asztrológussal, akit Himmler személyesen ismer és nagyra becsül, és megkérem, jöjjön velem."[21]

Hogy kiről van szó, nem nehéz kitalálni; és csakugyan, április 28-a reggelén Wilhelm Wulffot is Lübeckbe hívják; az asztrológust az SS-kísérők se szó, se beszéd betuszkolják egy rekvirált kárminpiros Mercédeszbe. „A Lübeckbe vezető út – emlékszik vissza később Wulff – olyan volt, mintha végigjártuk volna a frontvonalat. Mindenfelé kiégett autóroncsok, amiket szitává lyuggattak a zuhanórepülésben támadó vadászgépek; az égő autókból kimentett sebesültek vagy az árokparton feküdtek, vagy vánszorogva folytatták útjukat. (...) Az ahrensburgi vasútállomás mögött láttuk a feltépett síneket, a kisiklott vonatokat, a bombák roncsolta vagonokat. (...) A tavaszias nap fakó fényt szitált a Dantét idéző látványra."[22]

* Ami eleinte nem is volt olyan meglepő, mivel már hetek óra keringtek ilyen híresztelések.

** Ki van zárva! (német)

Április 28-án este a kocsi nagy nehezen eljut Lübeckig, és megáll a Danziger Hof előtt; itt rendezkedett be a VI. ügyosztály vezérkara, és itt volt Schellenberg irodája. Wulff így folytatja: „Schellenberg üdvözölt, majd ezt mondta: »Nagyon kérem, próbálja rábírni Himmlert, hogy küldjön Stockholmba! Az összes dokumentumot elhozta?« Schellenberg nagyon megviseltnek, nagyon kialvatlannak látszott, és a kézfogásnál éreztem, hogy remeg a keze. Rám mosolygott, de a tekintetében bujkáló félelmet a mosoly se tudta palástolni. A szakadatlan telefoncsörgés, meg a szárnysegédek, SS-katonák és küldöncök állandó jövés-menése közben elmondta, mi aggasztja: »A nyugati nagyhatalmak továbbra is visszautasítják a Himmlerrel való tárgyalás lehetőségét, csakhogy nekünk a feltétel nélküli fegyverletétel vagy fegyverszünet elfogadhatatlan. Hogyan juthatunk ki ebből a kutyaszorítóból? A Reuter tájékoztatta a külföldi közvéleményt, már a verebek is csiripelik, hogy kapcsolatban állunk a svédekkel, és hogy mi Himmler javaslata.* Mit mondjak a Reichsführernek? Nyilván szemrehányásokat fog tenni, amiért kínos helyzetbe hoztam, hogy emiatt Hitler felmenti majd összes tisztségéből. (...) De van még egy esélyem: ha a Reichsführer elenged Stockholmba azzal a küldetéssel, hogy biztosítsam a csapataink Norvégiából való kivonását, (...) akkor valamit még megpróbálhatok elérni Bernadotte-nál. (...) A Reichsführer egész biztosan szóba fogja hozni az ügyet, utóvégre ő is kiutat keres.«"[23]

Csak hogy világos legyen: Wulffnak megint csak az volna a feladata, hogy Schellenberg terveinek – és menekülésének – alátámasztására beszéljen a csillagok állásáról... Az asztrológus egy órára visszavonul, hogy előkészítse dossziéit, kártyáit, ingáit és salabaktereit – majd a két férfi elindul Himmler főhadiszállására, amelyet Lübecktől nem messze, egy laktanyában rendeztek be. Éjfélre oda is érnek, ekkor barlangra emlékeztető váróterembe

* Így is volt: Eden is utal rá a San Francisco-i konferencián az *Information Service* brit főnökének jelenlétében, aki bizalmasan beszélt róla a Reuter ügynökség egyik újságírójának. A hírt azután a BBC is bemondta, majd április 28-án délután a svéd rádió is átvette.

vezetik őket. Himmler, hosszú várakozás után, szivarral a szája sarkában végre megjelenik; Wulff megjegyzi: „Arca puffadt, szeme véres – akkor fejezhette be a vacsoráját, lehelete enyhe pálinkaszagot árasztott. Erőltetett mosollyal üdvözölt minket. Azzal kezdte, hogy jelentést kért Schellenbergtől. A sajtóban megjelent hír nagyon felbőszítette, biztos volt benne, hogy Hitler minden tisztsége alól felmenti, sőt, le is tartóztatja. Megkérdezte, mit olvasok ki ezzel kapcsolatban a csillagok állásából. Miközben letettem a nagy asztalra az összes eszközt, amire szükségem volt, Himmler folyamatosan beszélt: »El kell ismernem, Herr Wulff, maga őszintén figyelmeztetett, amikor azt tanácsolta, fosszam meg Hitlert a hatalmától, és kezdjek béketárgyalásokat az angolokkal. De ezzel elkéstem. Hitler le fog tartóztatni. (...) Mitévő legyek?«"[24]

Wulff és Schellenberg próbálják abba az irányba terelni a társalgást, ami őket érdekli, de Himmler olyan feldúlt állapotban van, hogy csak beszél, beszél. Wulff eközben hosszasan lapoz a horoszkópjában, majd egyszer csak félbeszakítja: „Jeleztem neki, volna még egy esélye, feltéve, hogy Schellenberget elküldi Svédországba, hogy újra kezdje a tárgyalásokat Bernadotte-tal meg a svéd külügyminiszterrel. Ezután, ha megkapta Schellenberg rejtjeles üzenetét, még el is menekülhet Németországból. (...) Majd, miután ismertettem vele az égitestek állásának általam végzett elemzését, megkérdezte: »Ennyi az egész?« Schellenberg ekkor ismertette vele a javaslatát, meg a tárgyalásokkal kapcsolatos új lehetőségeket, feltéve hogy megbízást kap Himmlertől arra vonatkozólag, hogy egyezményt kössön Svédországgal a német csapatok Norvégiából való kivonását illetően, ami egyszersmind arra is jó alkalom volna, hogy felkérje Bernadotte-ot egy Himmler–Eisenhower találkozó megszervezésére."[25]

Mindez persze csak vágyálom április 29-e hajnalán; csakhogy a Reichsführer olyan helyzetben van, hogy minden szalmaszálba kénytelen belekapaszkodni. Ahogyan ezt, megkönnyebbülve, maga Schellenberg is látja: „A beszélgetés minden várakozást meghazudtolva, nyugodt volt. Wulff segített, ahogy csak tudott (...), Himmler pedig megadta az engedélyt: igen, tárgyaljak

Bernadotte-tal, és beszéljem meg vele, hogyan vonuljanak ki a német csapatok Norvégiából, meg azt is, hogy hadd maradjanak Svédországban a háború végéig. (...) Még arra is késznek mutatkozott, hogy kinevezzen a svéd kormányhoz személyes képviselőjének, és hogy megkezdjem a béketárgyalásokat Skandinávia egészét illetően. Ebben a pillanatban még szentül meg volt győződve, hogy csakis ő lehet Hitler utódja, más senki."[26]

Miközben Himmler már a gondolatától is retteg, hogy Hitler letartóztatja, váltig meg van róla győződve, csakis ő lehet az utódja... Mindez nem is olyan abszurd, mint amilyennek első pillantásra látszik, persze csak azzal a feltétellel, hogy a Führer hajlandó végre véget vetni az életének, ahogyan április 22-én be is jelentette. Márpedig minden jel szerint azóta jócskán összeszedte magát, ahogyan saját kárára Göring marsall is megállapíthatta, aki április 23-án délután Berchtesgadenből táviratban bejelentette Hitlernek, hogy „ettől fogva [mind az országhatárokon belül, mind az országhatárokon túl] vállalja a Reich vezetését". A Führer azonban Martin Bormann tanácsára, azonnal felmentette Göringet minden tisztsége alól, megfosztotta az utódlás jogától, sőt, őrizetbe is vétette.[27] Meglehet, ez az incidens is szerepet játszott abban, hogy miért tekinthette magát Himmler a Führer egyetlen lehetséges utódjának, és miért mondhatta bizalmasan Albert Speernek: „Nem is egy olyan személyiséggel felvettem már a kapcsolatot, akinek tárcát szánok a kormányban. (...) Nélkülem Európa aligha talál kiutat a helyzetből. Európának rendőrminiszterként meg rendfenntartóként továbbra is szüksége lesz rám; nekem elég egy óra, hogy erről, a vele folytatott tárgyaláson még Eisenhowert is meggyőzzem."[28]

Hitler időközben Berlin térképe fölé hajolva visszatért legkedvesebb foglalatosságához, a stratégiai döntésekhez: Busse tábornok 9. hadserege (amit, miután Hitler megtiltotta neki a visszavonulást, teljesen bekerítettek) nyugati irányban elmozdul, hogy csatlakozzon Wenck 12. hadseregéhez. Ez utóbbi észak felé indít ellentámadást, és próbálja áttörni az ostromgyűrűt. A fővárosnak addig is sikerül feltartóztatnia a kelet felől özönlő „hordákat": Berlin 44 600 kimerült katonával, néhány – üzemanyaggal nem

rendelkező – harckocsival, a Volkssturm 42 500 tapasztalatlan és rosszul felfegyverzett idős katonájával, a Hitlerjugend 2700 kamaszával meg a Todt-szervezet néhány száz alkalmazottjával tartja sakkban Zsukov, Konyev és Rokosszovszkij nehéztüzérséggel, harckocsikkal és légierővel támogatott, kimeríthetetlen tartalékkal rendelkező kétmillió emberét...

Németország három nappal később, igaz, két részre szakad, Hitler azonban, aki felkészült a fejleményre, már megszervezte az északi országrész katonai közigazgatását, amelynek Dönitz tengernagyot* állította az élére, sőt, megszervezte a déli országrész katonai közigazgatását is Kesselring** marsall parancsnoksága alatt. Ami Berlin védelmét illeti, annak csak egy parancsnoka lehet: a Führer maga. Míg a szovjetek csak üggyel-bajjal araszolnak a rommá bombázott főváros központja felé, Hitler még mindig számít a 12. hadsereg áttörésére; a nyugat felől visszahúzódó hadsereg már Potsdam előtt van, miközben Busse 9. hadserege azt a parancsot kapja, hogy szüntesse be keleten a harcot, és csatlakozzon a Wenck által kezdeményezett offenzívához, Holste tábornok csapatainak pedig déli irányban kell utat törniük, hogy még Berlin előtt egyesülhessenek Wenck seregével.

Hitler földalatti bunkerjében – a levegőben terjengő betonpor, a kén, verejtékszag és dohányfüst*** közepette, a dízelmotorok meg az eldugult vécék bűzében, a bunkert megremegtető szörnyű robbanások robajában – azt állítja, át fogják törni az ostromgyűrűt, és hogy a szovjetek történelmi vereséget fognak szenvedni a Reich fővárosa előtt. Hanna Reitsch pilóta – ő április 26-án este érkezik a bunkerba**** – így írja le, hogyan viselkedett a Führer

* Észak-Németországra, Hollandiára, Dániára és Norvégiára kiterjedő hatáskörrel.

** Dél-Németországra, Olaszországra, Cseh- és Morvaországra, valamint Magyarországra kiterjedő hatáskörrel.

*** Hitler környezete egy idő óta már nyíltan dohányzott a bunkerben, Hitler ezt hallgatólagosan tudomásul vette.

**** Mégpedig Ritter von Greim tábornok társaságában, akit Hitler végül – Göring marsall helyett – a Luftwaffe főparancsnokának nevez ki.

ebben a helyzetben! „Április 27-én és 28-án azoknak a lehetséges taktikáknak az esélyeit latolgatta, amikkel Wenck Berlint fel tudná szabadítani. Fel-alá járt a bunkerban, közben addig szorongatott a kezében egy autótérképet, mígnem a térkép teljesen szét nem mállott az izzadságtól – így tervezte meg Wenck kampányát."[29]

Persze mindez csak vágyálom, színtiszta fantazmagória: Wenck hadserege mindössze három gyalogsági hadosztály, páncélosok és tüzérség nélkül; Busse erősen szorongatott tizenhárom hadosztálya az Oderától nyugatra csaknem teljesen be van kerítve, azt pedig, hogy Holste csapatai merre lehetnek, nem tudja senki...

28-án este 9 óra felé Heinz Lorenz, a sajtószolgálat helyettes vezetője a Reuter hírügynökség BBC által sugárzott jelentésével jelenik meg a bunkerban. Bombaként robban a hír: Heinrich Himmler SS Reichsführer felajánlotta a szövetségeseknek a fegyverletételt – az ajánlatot azonban a szövetségesek visszautasították.* „Hitler – emlékszik vissza Hanna Reitsch – őrjöngeni kezdett. Arcát elfutotta a vér, alig lehetett ráismerni. (...) A hosszú dühkitörés után pedig mély letargiába zuhant."[30] A letargia azonban nem tartott sokáig, Hitler még ugyanezen az éjszakán lázas aktivitásba kezd: valamivel éjfél előtt agyonlöveti Hermann Fegeleint, Himmler összekötőjét;** április 29-re virradó éjszaka fél kettőkor pedig magához hívatja a nemrég marsallá előléptetett Ritter von Greimet, akinek azt a parancsot adja, hogy azonnal menjen a rechlini reptérre, hogy a még rendelkezésre álló gépekkel légi fedezetet biztosítson a Berlin felé közeledő Wencknek; majd hozzáteszi: „Ez csak az egyik ok, amiért a bunkert el kell hagynia. A másik, hogy le kell tartóztatnia Himmlert." Hanna

* Ezeket az információkat kora délutántól fogva már a svéd rádió is sugározta, Hitler azonban nem adott hitelt a hírnek.

** Ezt a szánalmas alakot, aki Eva Braun testvérének volt a férje, előző este vették őrizetbe, miután szeretőjével együtt menekülni próbált a bunkerből. A 28-án este hirtelen összehívott haditörvényszék hazaárulásért halálra ítéli; neki kellett megadnia Himmler árulásának az árát.

Reitsch, aki von Greim* mellett szemtanúja a jelenetnek, hozzáteszi: „Amikor Hitler kimondta az SS vezetőjének nevét, a hangja elcsuklott, a szája meg a keze remegni kezdett." Greimnek azt a parancsot adta, hogy ha a hír igaz,** és ha Himmler csakugyan felvette a kapcsolatot az ellenséggel, találja meg, és azonnal vegye őrizetbe: „Más nem is hiányzik, mint hogy Führerként áruló lépjen a helyembe! Menjen, és minden eszközzel próbálja megakadályozni."[31] Ritter von Greimnek és Hanna Reitsch-nek egy Arado 96-os kiképző gép fedélzetén csodával határos módon még az éjszaka sikerül kijutniuk Berlinből.

De Hitlernek az éjszaka még messze nem ért véget. Fél három felé, közvetlenül Eva Braunnal kötött házassága után a Führer lediktálja „politikai végakaratát", amelyben Dönitz*** tengernagyot jelöli ki utódjául, majd „kizárja a pártból, és minden jogától megfosztja Heinrich Himmler volt SS Reichsführert". Ezekkel a szavakkal mond két egykori bűntársáról ítéletet: „Göring és Himmler tudtom és hozzájárulásom nélkül titkos tárgyalásokat folytatott az ellenséggel, és törvénytelenül kísérletet tett a hatalom megragadására (a velem szemben elkövetett árulásról már nem is beszélek), és szégyent hozott az országra meg a német népre."[32]

Április 29-e, semmi kétség, a búcsú napja; Hitler rendbe teszi a folyó ügyeket, megbíz három küldöncöt, hogy juttassák el végakaratának másolatát Dönitzhez, Schörnerhez, meg a müncheni Barna Házba,**** elégeti az utolsó iratokat, köszönetet mond a személyzetnek, fogad még néhány tisztet, akik megpróbálják áttörni a fővárost övező ostromzárat, kiad pár utasítást, hogy mi legyen a holttestével, és megmérgezi Blondi nevű kutyáját. De este 11-kor még ezt az üzenetet küldi az OKW Dobbinban*****

* Akinek a szeretője.

** Érdekes fordulat, ami arra vall, hogy Hitler azért nem volt egészen biztos a hír igazában – vagy legalábbis nem akart hinni benne.

*** Még a kormányát is összeállítja: Goebbels kancellár lesz, Bormann pártügyekkel foglalkozó miniszter, Seyss-Inquart pedig külügyminiszter.

**** Egyik se tud már eljutni a megadott címre.

***** A Mecklenburg tartományban, Rostock mellett.

berendezkedett ideiglenes főhadiszállására: „Jodl tábornoknak, az OKW operációs törzse parancsnokának: 1. Hol van Wenck előőrse? 2. Mikor érkezik meg? 3. Hol van a 9. hadsereg? 4. Hol van Holste csapata? 5. Mikor érkezik meg?"[33] A válasz 30-án hajnalban, kevéssel három óra előtt érkezik a bunkerba: „Wenck hadserege még mindig Potsdamtól délre van beszorítva, és aligha van olyan állapotban, hogy Berlinig folytatni tudná az offenzívát. A 9. hadsereg be van kerítve. Holste egysége kétségbeesetten védekezik."[34]

Hitlernek tudomásul kell vennie a valóságot: minden remény elveszett. Kevéssel dél előtt, a helyzetmegbeszélésen, Weidling és Mohnke tábornok, Berlin meg a „citadella" parancsnokai úgy ítélik meg a helyzetet, hogy a berlini csata már aznap este véget ér; a szovjetek elfoglalták az Alexanderplatzot, a Potsdamerstrasset, a Wilhelmstrassét, és csak 300 méterre vannak a bunkertől. A dolgot nem lehetett tovább halogatni: kevéssel fél négy előtt a Führer és Eva Braun véget vet az életének. Három órával később, amikor a két holttestből csak egy kupac hamu maradt a kancellária udvarán, Goebbels és Bormann táviratot küld Dönitz tengernagynak, Hitler utódjának; azt azonban, hogy a Führer már nem él, meg sem említik a táviratban.

Miután április 29-e hajnalán elbúcsúzott Wulfftól és Schellenbergtől, Himmler megint átadta magát a nemegyszer egymásnak is ellentmondó teendőknek: újra felszólítja az SS-eket, hogy akasszák fel a dezertőröket és a defetistákat – mintha ezzel a Führer rokonszenvét próbálta volna visszaszerezni –, ugyanakkor korlátozza a „vérfarkasok" (Werwolf) tevékenységét; hogy ne provokálja a szövetségeseket, újabb kísérletként a szövetségesek megnyerésére tárgyalásokat ajánl Skandináviát illetően, és egy táborba viteti azokat a rabokat, akiket saját jövője érdekében túszként is használhat. Akárhogyan is, van állandó elem is ebben a hintapolitikában: hiába követeli Hitler a parancsok végrehajtását, hiába Kaltenbrunner és „Gestapo Müller" minden erőfeszítése, végül nem robbantják fel a koncentrációs táborokat, és nem likvidálják a koncentrációs táborokban őrzött foglyokat. Hogy miért nem? Mert a Reichsführer ezt nem adta utasításba.

Azért nem, mert betartotta Kerstennek tett ígéretét (meglehet, már csak azért is, mert hátha még szüksége lehet rá)? Vagy mert semmit sem nyerne vele – ezzel még a Führer két hónappal korábban végérvényesen elvesztett megbecsülését se tudná visszaszerezni? Vagy mert a táborok felrobbantása mégsem a legjobb módja a szövetségesekkel való kapcsolat felvételének? Netalán voltak ennél fontosabb feladatai is, kezdve azzal, hogy a bőrét is menteni akarta? Nyilván ez is, az is, de egy bizonyos: Sachsenhausent, Flossenbürgöt, Dachaut, Ravensbrücköt, meg a többszáz kiegészítő tábort április 22-e és 30-a között intakt engedték át az amerikaiaknak, angoloknak és amerikaiaknak.

Himmler ugyanebben az időben még mindig a Lübeck melletti hatalmas rendőrlaktanya lakója; abból, hogy nem vették őrizetbe, arra következtet, hogy Hitler teljesen el van zárva a külvilágtól, már nem hajtják végre a parancsait, vagy lehet, hogy nem is él. Nyilván ez is közrejátszhatott abban, hogy a Reichsführer újra nekilát a kormányalakításnak,* és ettől fogva félhivatalos tanácsadója a Plönben** tartózkodó Dönitz tengernagynak, aki még mindig a katonai közigazgatás első embere Németország északi övezetében. A tengernagy, aki változatlanul Hitler odaadó támogatója, aligha tud rendet tartani az övezetben, és ellenállni az ellenség támadásának Himmler tapasztalata, segítsége és főleg emberei nélkül: utóvégre a Reichsführer egyszerre belügyminiszter, emellett a Gestapo, a hírszerzés, valamint harmincnyolc SS hadosztály, a tartalékosok, továbbá a Feldgendarmerie vezetője. És különben is, Göring egy héttel korábbi letartóztatása óta katonai körökben senki se kételkedik abban, hogy Himmler lesz Hitler utódja. Amiért is 1945. április 30-a késő délutánján Dönitz egyik ámulatból a másikba esik a kancellária táviratának olvastán, amikor arról értesül, hogy őt nevezték ki a Führer utódjául.

* Akik között Himmler puhatolózott, hogy elfogadnák-e a megbízatást, olyanok vannak, mint Speer, Seyss-Inquart, Dönitz, sőt – a külügyminiszteri posztra! – Léon Degrelle.

** Lübecktől 37 kilométerre.

Bormann és Greim természetesen értesítették a tengernagyot a Himmler ellen kiadott letartóztatási parancsról, viszont – mint csaknem minden német katona – ő is rendkívül bizalmatlan Bormann-nal szemben, a von Greim–Hanna Reitsch párost pedig egyszerűen nem vette komolyan. Különben is: hogyan tartóztassa le a Reichsführert? Dönitznek Észak-Németországban pusztán papíron van hatalma, a Wehrmacht csak az OKW parancsainak engedelmeskedik, a Kriegsmarine meg nem rendőrség, ami pedig a rendőrséget illeti, az még mindig Himmler fennhatósága alatt áll. Letartóztatni tehát nem tartóztatja le a Reichsführert, arról viszont kötelessége tájékoztatni Himmlert, hogy milyen hírt kapott. Vajon Himmler elfogadja-e az ő kinevezését? Dönitz Himmlert április 30-a délutánján kéreti magához, és a tengernagy – készen minden eshetőségre – egy Browning pisztolyt is elhelyez az íróasztalán szanaszét heverő iratok alá.

Erre nem lesz szükség; Himmler éjféltájban érkezik Plönbe, hat állig felfegyverzett SS-tiszt kíséretében. A Reichsführert bevezetik Dönitz dolgozószobájába, aki székkel kínálja: „Odanyújtottam neki a táviratot, ami értesített a kinevezésemről – emlékszik vissza Dönitz. – »Olvassa el, kérem!« – mondtam. (...) Ahogy olvasta, láttam, hogy előbb meglepetés, majd mély döbbenet ült ki az arcára. Végül felállt, és enyhén meghajolva azt mondta: »Engedje meg, hogy Ön után a második ember legyek.«"[35] A javaslat egyáltalán nem logikátlan: Dönitz tengernagy politikai szempontból teljesen kezdő, végeredményben szüksége lehet maga mellett egy nagy tapasztalattal rendelkező férfira, aki nemcsak a hírszerzés gépezetének szakembere, de ért a rendfenntartáshoz is; egyik is, másik is nélkülözhetetlen a kormányzáshoz. Dönitzben viszont van annyi józanság, hogy ilyen kompromittáló embert nem vesz be a kormányba, amit kellő körültekintéssel – már ha hihetünk az emlékiratainak[36] – meg is mond neki. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy amikor Schellenberg másnap reggel találkozik a Reichsführerrel, ez utóbbi arról beszél neki, „hogy felhagy a politikával, sőt, öngyilkos lesz".[37] Ezen a május elsejei délelőttön, kevéssel Dönitz után, de hat órával a német nép tájékoztatása előtt, ők ketten is értesülnek a Führer haláláról."*

Ami a fejleményeket illeti, Dönitz viszonylag kevésbé kompromittált emberekből kormányt alakít, olyanokból, akik nem vettek részt a korábbi vezetők gaztetteiben, majd ezzel a kétes legitimitású,** de valódi hatalommal nem rendelkező*** kormánnyal megpróbálja a lehetetlent: miközben folytatja a katonai ellenállást, megkezdi a fegyverletétel feltételeivel kapcsolatos tárgyalásokat, amelyek lehetővé tennék a Vörös Hadsereg által fenyegetett területekről több millió német evakuálását. Csakhogy Berlin eleste után – amikor az angolok már Hamburgban, a szovjetek Rostockban, az amerikaiak pedig Wittenbergben vannak – az általa ellenőrzött terület napról napra zsugorodik, amiért is a kormány székhelyét át kell telepítenie a dán határ melletti Flensburgba. Néhány órával a brit csapatok megérkezése előtt Himmlernek is ki kell ürítenie lübecki főhadiszállását. A kieli országúton eléggé különös – és a protokollnak fittyet hányó – körülmények között találkozik Léon Degrelle-lel, a belga rexisták vezetőjével: „1945. május 2-án, az éjszaka közepén mindketten elakadtunk a nagy sárban – meséli később Degrelle. Előttünk ötszáz méterre vagy ezer szövetséges bombázó rombolta le, ami Kielből megmaradt. Robbanások világították be a látóhatárt, mintha folyékony fém spriccelne szanaszét, megannyi izzó lángcsóva sistergett fel előttünk a felvillanó fényektől csak még feketébb éjszakában. »Mein lieber Degrelle – mondta Himmler –, magának ezt túl kell élnie. Minden meg fog változni. Csak hat hónapot kell kibírnia. Hat

* Az első eléggé világos rádiótáviratot május elsején reggel fél nyolckor küldték el és 10 óra 53-kor kapták meg Plönben: „A végakarat már érvényben van." A második, ezt Goebbels írta alá, 15 óra 30-kor küldték el a bunkerből, már pontosabban fogalmaz: „A Führer tegnap 15 óra 30-kor elhunyt."

** Ez a legitimitás három rádiótáviraton alapszik, de a Führer egyiket sem írta alá. Akkor még a végakarat szövegét nem látta senki.

*** A Wehrmacht csak Hitlernek esküdött hűséget, és nemigen lehet előre látni, hogy a Führer halála után hogyan fog viselkedni. Himmler 150 emberből álló kísérettel jön-megy, és több SS-ezred is állomásozik Schleswig-Holstein tartományban.

hónapot...« És csak nézett rám fürkésző tekintettel a szemüvegén át, amelynek üvege minden robbanáskor visszatükrözte a felcsapó lángokat."[38] Himmler, semmi kétség, még mindig az amerikai–szovjet összecsapásban reménykedik, aminek esetében, már ha csakugyan bekövetkezik, nélkülözhetetlenné válhat.*

„Himmler – írja majd Walter Lüdde-Neurath, Dönitz szárnysegédje – még többször visszatért a főhadiszállásunkra, például abból az alkalomból, hogy május 3-án és 4-én részt vegyen a megszállt országokkal kapcsolatos konferencián. Még május 4-én is azt hangoztatta, hogy Norvégia meg Csehország értékes ütőkártya lehet a kapitulációval kapcsolatos tárgyalásokon. (...) Úgy érezte, egyedül ő az illetékes, hogy tárgyalásokat kezdjen Montgomeryvel és Eisenhowerrel. Mintha bizony ők ketten rajta kívül nem fogadnának el senki mást tárgyalópartnernek. Úgy képzelte, háta mögött az SS-szel, megkerülhetetlen kulcsfigurája a »közép-európai rendcsinálásnak«. Mivel a kelet-nyugati konfliktus gyorsan el fog mélyülni, három hónap se kell, hogy az SS-eivel ő legyen a »mérleg nyelve«."[39]

Május 4-én este a Dönitzet képviselő Friedeburg tengernagy részleges kapitulációt ír alá Montgomery marsallal; a részleges kapituláció a Németország északi részén, valamint Hollandiában és Dániában állomásozó német haderőkre vonatkozott. Flensburgban egyre ritkábban figyelnek a Reichsführer tanácsaira, sőt, Himmler személye is egyre terhesebb – mígnem Dönitz május 6-án tudatja vele, hogy minden tisztsége alól fel van mentve. Himmler a döntést elfogadta: Hitler meghalt, az SS-ei szétszéledtek, a rendőrsége tehetetlen, megmentője távol, ellenségei közel – a tetejében a csillagok is makacsul hallgatnak, a Reichsführer kénytelen beletörődni a helyzetbe. Walter Schellenberg azonban tehet még szolgálatokat az új kormánynak; Schwerin von Krosigk gróf, a tengernagy ideiglenes kormányának külügyminisztere teljhatalmú követnek nevezi ki, és azzal bízza meg, hogy

* Himmler még mindig a Führer befolyása alatt áll, aki az utóbbi három hónapban többször is megjósolta ezt a konfrontációt.

tárgyaljon Stockholmmal a Norvégiában állomásozó megszálló hadsereg fegyverletételéről. Schellenberg ezzel a megbízatással utazik Stockholmba, és veszi fel a kapcsolatot Bernadotte gróffal. A tárgyalások azonban akadoznak, mivel Schellenberg főleg arra koncentrál, hogy elismertesse megbízatását a svédekkel, britekkel, norvégokkal, sőt, még Boehme tábornokkal is, aki a norvégiai német csapatok parancsnoka. Majd május 7-én arról értesül, hogy Jodl tábornok, akit Dönitz Reimsbe küldött, még azon a reggelen aláírta a német erők általános kapitulációját; a megállapodás másnap 23 órakor lép érvénybe, és természetesen a Norvégiában állomásozó Wehrmacht-csapatokat is magában foglalja. „Ettől fogva – jegyzi meg Schellenberg visszaemlékezéseinek utolsó sorában – senkinek sem volt szüksége a szolgálataimra."[40]

1945. május 7-e valóságos örömünnep Stockholmban; hat hosszú év után végre véget ért az Európában dúló háború. Felix Kersten Svédországban mindenki másnál jobban tudta, mi is volt ez a háború, nem csoda, hogy ő sem akar kimaradni az örömünnepből.

Nem sokkal dél után megcsörren a telefon. Bernadotte gróf hívja azzal, hogy Walter Schellenberg nála vendégeskedik, és szeretne vele találkozni. Kersten azonnal taxiba vágja magát és a gróf birtokára megy, az előkelő Djurgården szigetre. A viszontlátás több mint baráti: Kersten és Schellenberg április 21-én vett búcsút egymástól, a rákövetkező két hétben a vihar erősen megtépázta ugyan Németországot, a forgószél azonban mindkét férfit épségben letette a svéd partokra. Kersten és Schellenberg a parkban sétálva beszélget egymással. Miután részletesen elmeséli Kerstennek legutóbbi kalandjait, Schellenberg megemlíti, hogy Bernadotte segít neki letelepedni Svédországban, és védelmet ígért arra az esetre, ha a szövetségesek kérnék a kiadatását,* majd Kersten tervei felől érdeklődik:

* Schellenberg nemcsak főnöke volt a bűnszervezetté minősített külföldi hírszerzésnek, 1939 novemberében a Venlo-ügyben is részt vett, amikor a Best és Stevens nevű két brit titkos ügynököt elrabolták és börtönbe vetették Németországban.

„– Szeretnék Svédországban maradni, arra gondoltam, itt keresek pácienseket. Szép ország, és jól érzem itt magam.

Mire Schellenberg megjegyzi, Kersten annyit tett Svédországért és Hollandiáért, hogy nyilván mindkét országban tárt karokkal fogadják. Majd hozzáteszi:

– Nem tudná igazolni, hogy a háború egész időtartama alatt mindig kész voltam önzetlenül segíteni Önnek a Finnországgal, Hollandiával, Svédországgal, Norvégiával, Franciaországgal, Belgiummal, Luxemburggal kapcsolatos humanitárius tevékenységében? Kersten habozás nélkül válaszol:

– Feltétlenül igazolom. Öntől is és Brandttól is rengeteg értékes segítséget kaptam, maguk nélkül aligha tudtam volna megmenteni a hét varsói svédet, a 20 000 internált Svédországba szállítását illetően is rengeteget segített, főleg amikor Kaltenbrunner megpróbált akadályokat gördíteni a vállalkozás útjába. (...) És azt se felejtettem el, hogy Önnek köszönhetem az életemet, hogy az Ön levele figyelmeztetett 1944 augusztusában, hogy Kaltenbrunner kelepcét állított nekem a Berlinbe vezető országúton."[41]

Miután még felidéztek néhány – korántsem veszélytelen – eseményt, amit együtt vészeltek át, Schellenberg megkérdezi Kerstentől, nem kezelné-e még egyszer, mivel az utóbbi időben újrakezdődtek a hastáji fájdalmai. A kezelés után a két férfi a legnagyobb barátságban válik el egymástól; Kersten, visszamenet a Linné utcai lakására, csak nagy nehezen tör utat magának a békekötést ünneplő sűrű tömegben. Kersten esetében, ahogyan Schellenberg esetében is olyan hosszú, kockázatos történet ért véget, amelyet nem kis bátorságot igénylő mentőakciók tettek emlékezetessé. De csakugyan véget ért ez a történet?

Jegyzetek

1 Folke Bernadotte, *Sidste Akt*, id. mű, 70. o.
2 Uo., 71. o.
3 NA, KV 2/98, Fritz Göring report to MI5, in Sarah Helm, *Si c'est une femme*, Paris, Calmann-Lévy, 2016, 981. o.
4 Uo., 982. o.
5 Sune Persson, *Escape from the Third Reich*, id. mű, 216–217. o.
6 Uo., 213. o.
7 Felix Kersten, *Totenkopf und Treue*, id. mű, 386. o.
8 Uo., 387. o.
9 Karl Koller, *Der letzte Monat*, Mannheim, Norbert Wohlgemuth Verlag, 1949, 31. o.
10 Kazimierz Moczarski, *Entretiens avec le Bureau*, Paris, Gallimard, 1979, 313. o.
11 IMT, Nuremberg trial proceedings vol. XIV, Testimony of Baldur von Schirah, 24 may 1946, 439. o.
12 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 433–434. o.
13 Folke Bernadotte, *Sidste Akt*, id. mű, 74. o.
14 Uo., 76–77. o.
15 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 345. o.
16 Folke Bernadotte, *Sidste Akt*, id. mű, 78. o.
17 FO 954/23, Eden to Churchill, April 1, 1945, Churchill's Comment April 5, in Steven Koblik, „No truck with Himmler", *Scandia*, 51. köt., 1985, 185. o.
18 Dwight D. Eisenhower, *Crusade in Europe*, London, Heinemann, 1948, 462. o.
19 Harry Truman, Year of Decisions, New York, Doubleday, 1955, 89–93. o.
20 Folke Bernadotte, *Sidste Akt*, id. mű, 80–81. o.
21 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 437. o.
22 Wilhelm Th. Wulff, *Tierkreis und Hakenkreuz*, id. mű, 217. o.
23 Uo., 218–219. o.
24 Uo., 223–224. o.
25 Uo., 225. o.
26 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 437–438. o.
27 François Kersaudy, *Hermann Göring*, id. mű, 606–621. o.
28 Albert Speer, *Erinnerungen*, id. mű, 489. o.
29 BACM Research – Paperless archives.com, Hanna Reitsch interrogation, 8 october 1945, 8. o.
30 Uo., 10. o.
31 Uo., 11. o.
32 Hugh R. Trevor-Roper, *The Last Days of Hitler*, London, Macmillan, 1947, 194–195. o.
33 Walter Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters*, London, Weidenfeld, 1964, 516. o.

34 Ian Kershaw, *Hitler*, London, Penguin, 2000, II. köt., 826. o.
35 Uo., 347–348. o.
36 Uo.
37 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 440. o.
38 Léon Degrelle, *Hitler pour mille ans*, Paris, La Table ronde, 1969, 185. o.
39 Walter Lüdde-Neurath, *Les Derniers Jours du Troisième Reich*, id. mű, 148–149. o.
40 Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 446. o.
41 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 308–309. o.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Megkésett elismerés

Stockholm, 1945. május 8. – Schellenberg a Linnégatan 8-ba igyekszik Kerstenhez a jó ideje félbeszakadt kezelés folytatására. A találkozáson Kersten egyik megbízható jó barátja is jelen van. Schellenberg őszintén vall gondjairól: Bernadotte gróf megígérte, segít neki, meg családjának kijárni a letelepedési engedélyt, meg azt is, hogy megvédi, ha a szövetségesek követelnék a kiadatását. A grófné még azt a lehetőséget is meglengette, hogy elviszi Amerikába, és bemutatja néhány befolyásos embernek.* Felix Kersten, akit az élet már jó pár illúziótól megfosztott, erre megkérdezi, vajon önzetlen ígéretekről van-e szó, de Schellenberg megnyugtatja:

„– Bernadotte semmi mást nem kér, csak azt, hogy erősítsem meg, ő a németországi segélyakció egyetlen kitervelője és végrehajtója.

– Ez bizony nem kis kérés – így Kersten –, arról nem beszélve, hogy durva hazugság is. A mentőakciót ugyanis – Christian Günther külügyminiszter közvetítésével, meg az én támogatásommal – a svéd kormány kezdeményezte. Ebben az egészben Bernadotte-nak alig volt valami a szerepe.

Mire Schellenberg zavartan:

– Ezt én magam is tudom. Ebben az ügyben Ön mellett álltam kezdettől fogva, és azzal is tisztában vagyok, hogy az akciót lehetetlen lett volna nyélbe ütni, ha Ön nem győzi meg Himmlert a Güntherrel való együttműködés fontosságáról. Mindent annak köszönhetünk, hogy Ön hatni tudott Himmlerre, enélkül

* Bernadotte grófné, szül. Estelle Manville, nagyon gazdag, befolyásos amerikai család sarja; ugyanolyan becsvágyó, mint a férje.

semmire se mentünk volna. Herr Kersten, sajnos, nem látok más megoldást."[1]

Szükségből törvény... Schellenberg a másnapi kezelésen, május 9-én azt is elmondja Kerstennek, hogy Bernadotte könyvet ír a fehér buszok mentőakciójáról; a könyv hat héten belül fog megjelenni, mivel a gróf szerint „addig kell ütni a vasat, amíg meleg". Ő is besegít a könyv írásába, és tanúságtételével erősíti Bernadotte könyvének hitelességét. Kersten erre megkérdezi, jól meggondolta-e, valójában hazugságot támogat, hiszen az igazság előbb vagy utóbb úgyis ki fog derülni, de Schellenberg biztosítja: Bernadotte a királyi család tagja, kiválóak a kapcsolatai a svéd elittel, és számos politikust és újságírót „ellenőriz"; mi több, a felesége is nagyon gazdag, és neki is vannak befolyásos barátai. Az egész világ hálás lesz Bernadotte-nak, mindenütt tisztelni fogják ezért a mentőakcióért. Kersten tudni szeretné, hogy Schellenberg már meg is írta-e a Bernadotte által kért tanúságtételt.

„– Még nem, de kérem, gondolkodjon el rajta, Herr Kersten, és főleg ne beszéljen róla senkinek. Magának is jobb lesz így. Nem volna bölcs dolog tengelyt akasztani Bernadotte gróffal, a gróf korántsem veszélytelen ellenfél. Még ha Ön finn állampolgár is, a Svédországban való tartózkodása közel sem olyan problémátlan, mint hiszi. Nekem legalábbis Bernadotte ezt mondta."[2]

Időközben Kersten számára nyilvánvaló lett, hogy a páciensét gyötrő fájdalom korántsem jelentéktelen, és csakugyan, amikor Schellenberg másnap ismét megjelenik nála, még mindig erős hastáji fájdalomra panaszkodik. Miután Bernadotte ismét megsürgette, Schellenberg megpróbál eleget tenni megbízatásának, és folytatja a meggyőzést: jó volna, ha Kersten, akárcsak ő, bölcsen beletörődne a helyzetbe, és megerősítené, hogy Bernadotte a mentőakció egyetlen kitervelője és végrehajtója; ezzel sok kellemetlenséget spórolna meg magának, még az sem kizárt, hogy különben kiutasítják Svédországból. Kersten ekkor megkérdezi, hogy Schellenberg mindezt Bernadotte megbízásából mondja-e el neki, mire Schellenberg azt válaszolja: ő legalábbis így értette a dolgot, ezért is vette a bátorságot, hogy figyelmeztesse Kerstent az esetleges következményekre. Kersten hálás a jó tanácsért, és még egyszer elmondja, a mentőakciót a svéd nép nevében Günther kezdeményezte, és hogy „egy utaztató mentőakciót bajosan lehet magánvállalkozásnak feltüntetni, még akkor sem, ha az utaztatónak történetesen Bernadotte gróf a neve..." Schellenberg ezzel nagyon is tisztában van, ő azonban egészen más szintre helyezné a kérdést: Kerstennek inkább bizonytalan helyzetére kéne gondolnia, és azt is számításba kéne vennie, hogy Bernadotte befolyásos ember, és az ajánlása igen sokat nyomna a latban az új pacientúra kialakítása szempontjából. Mire Kersten nevetve: „Csak ne nyugtalankodjék a jövőm miatt, kedves Schellenberg; az én munkámat, ebben biztos vagyok, Bernadotte ajánlása nélkül is meg fogják becsülni Svédországban."[3]

Amikor másnap reggel Schellenberg újra megjelenik Kerstennél, még mindig bizakodó; Bernadotte ismételten megígérte, gondoskodni fog a jövőjéről, annál is inkább, mivel az angolok meg az amerikaiak nemcsak bíznak benne, de hálásak is neki. Arról nem is beszélve, hogy biztosították a barátai, meg fogja kapni a Béke Nobel-díjat – ennek ügyében már meg is tették a szükséges lépéseket. „Minél nagyobb lesz Bernadotte tekintélye – foglalja össze Schellenberg a beszélgetést –, annál nagyobb biztonságban vagyok."

Nem sokkal a kezelés után maga a gróf is megjelenik Kerstennél, hogy Schellenberget hazafuvarozza. Körüljárja a nappalit, egyenként szemügyre veszi a falra akasztott festményeket, majd így szól Kerstenhez:

„– Herr Medicinalråd,* ezeket a képeket nyilván Himmlertől kapta, ő pedig a hollandiai múzeumokból lopta őket.

Kersten meglepetten válaszolja, soha semmit nem fogadott el Himmlertől, a képeket a háború előtt, a jövedelméből vásárolta.

A gróf nem erre a válaszra számított; búcsúzás előtt szarkasztikusan meg is jegyzi:

– Nem is tudtam, hogy az Ön hivatásával ennyi pénzt lehet keresni."[4]

* A finn *Medizinälrat*, meg a német *Medizinalrat* svéd nyelvű változata.

A kurta megjegyzés kellemetlenül érinti Kerstent; pedig ez még semmi a későbbi fejleményekhez képest…

Május 13-án Schellenberg ismét jelentkezik kezelésre. Már nem a grófnál lakik, van egy kis lakása Saltsjö-Duvnäs külvárosban. Még mindig nagyon bizakodó: a gróf meg a grófné megígérték neki, ősszel elviszik az Egyesült Államokba. Kersten, aki időközben nyilván beszélt Günther külügyminiszterrel, próbálja lehűteni a lelkesedését. Bármit csillogtatott meg előtte Bernadotte, teljesen kizárt, hogy az amerikaiak beutazó vízumot adjanak Himmler közvetlen beosztottjának, aki amellett, hogy egy bűnszövetkezetnek volt tagja, a tetejében a külföldi hírszerzés volt főnöke – ennek ellenkezőjében hinni nem kis naivitás, és különben is, nem kell Schellenbergnek mindent komolyan vennie, amit Bernadotte mond neki.

A figyelmeztetés nagyon is megalapozott. 1945. június 17-én ugyanis a volt Brigadeführert az előzetes ígéretek dacára – ráadásul olyan villámgyorsan, hogy összecsomagolni sem volt ideje – felteszik egy Dakota fedélzetére, a Frankfurt am Main-i[5] szövetségi főhadiszállásra viszik, majd onnan gyorsan átszállítják Nagy-Britanniába; itt az udvariassági formák figyelmen kívül hagyásával kihallgatják, majd – minden komfortot nélkülöző körülmények között – a London* melletti 020-as richmondi táborban tartják fogva. Kersten, aki legnagyobb sajnálatára soha többé nem találkozik vele, nem sokkal ezután így emlékszik meg róla: „Az epehólyagja nagyon rossz állapotban volt, mindebből rák is lehet, ha elhanyagolja a kezeléseket."[6] Márpedig Kersten doktor diagnózisai mindig félelmetesen pontosak.

De félelmetesen pontosak Bernadotte tervei is: a gróf bértollnokának, Ragner Svanströmnek,[7] és ahogy említettük, Schellenbergnek a segítségével még nagyobb iramra kapcsolt, és június 16-án, alig hat héttel a háború befejezése után már hirdetik is a könyvét,

* Schellenberg úgy fogta fel a dolgot, hogy Bernadotte elárulta, holott a külföldi hírszerzésnek ez a profi szakembere sokkal inkább tulajdon naivságának volt az áldozata, amiért azt képzelte, Svédország minden további nélkül visszautasíthatja a szövetségeseknek való kiadatását.

amelynek címe: *Slutet* (A vég), alcíme pedig: *A németországi humanitárius segélyakcióval kapcsolatos tárgyalásaim 1945 tavaszán, és a tárgyalások politikai következményei.* Az angol nyelvű kiadás a svéddel egy időben kerül a könyvesboltokba, mégpedig ezen a címen: *The Fall of the Curtain* (A függöny lehull);* a könyvből, amelynek megjelenését hangos reklámkampány jelenti be, a *Daily Telegraph* közöl részleteket. Ami a tartalmát illeti, teljesen megfelel annak, amit már Schellenberg is sejtetett: a fehér buszos akciónak Bernadotte az egyetlen kiagyalója, tervezője, ő tárgyalt a németekkel, és ő biztosította a szállítást is, amelynek hála 20 000 foglyot sikerült kiszabadítani a koncentrációs táborokból. Ami az ötletet illeti, Ditleff neve nincs leírva, csak kipontozva, Günther, Engzell és von Post neve éppen csak megemlítődik, Hillel Storch neve pedig el sem hangzik a történetben.**[8] Ami pedig a szorosan vett mentőakciót illeti, a könyv említést tesz ugyan Gottfrid Björk őrnagyról, aki a helyszínen irányította a munkát, Hans Arnoldsson, Sven Frykman, Harold Folke és Gerhard Rynberg nevét azonban hiába keressük a könyvben, holott mégiscsak ők vezették a konvoj autóbuszait a különböző koncentrációs táborokba, és eközben – hogy a foglyokat át is adják nekik – elképesztő bátorságról és diplomáciai érzékről tettek tanúbizonyságot. Végül, a németországi tárgyalásokat ismertető részből kimaradt Richert nagykövet, Norbert Masur és Rudolf Brandt neve, ahogyan annak a férfinak a neve is hiányzik, aki lehetővé tette a svédeknek, hogy tárgyaljanak Himmlerrel, aki meggyőzte a Reichsführert, hogy fogadja Bernadotte-ot, hogy bocsássa Schellenberget Bernadotte rendelkezésére, és aki nem kevesebb mint kilenctizedét harcolta ki Himmlernél azoknak az engedményeknek, amikkel a gróf dicsekszik a könyvében. Az olvasó nyilván kitalálta: Felix Kerstenről van szó… Persze ha minden szóba jöhető személynek elismerik az érdemeit, felmerült volna a kérdés, hogy pontosan

* És ezzel a diszkrét alcímmel: *A Harmadik Birodalom utolsó napjai.*

** Sune Persson svéd történész józanul elismeri: „Nyilvánvaló, hogy ebben a szakaszban Bernadotte eléggé szerény szerepet játszott." De a megállapítás a többi szakaszra is érvényes.

mi lehetett az akcióban a könyv szerzőjének szerepe.* Már az előszó is a képmutatás magasiskolája: „Hosszas tétovázás után, és csak barátaim unszolására jutottam arra az elhatározásra, hogy megírjam a történetét mindannak, amit Németországban a második világháború utolsó hónapjaiban a Vöröskereszt égisze alatt szervezett mentőakció során átéltem."**

A szerénységnek ez a bajnoka semmit sem hanyagol el, csak hogy megismertessen minket hőstetteivel: alig két nappal a könyv megjelenése előtt Bernadotte felhívja Kerstent, és közöli vele, ha eszébe jutna megkérdőjelezni az események általa előadott verzióját, karhatalommal hazazsuppolják Finnországba. Mi több, a gróf a telefonbeszélgetés után azzal dicsekszik Schellenbergnek, hogy Kerstent „sikerült padlóra küldenie".[9] Annyi igaz is, hogy Kersten teljesen kétségbe van esve; a felesége úgy emlékszik vissza az esetre, hogy Kersten „magánkívül volt", úgy érezte, „hajtóvadászatot indítottak ellene".[10] Mivel fogalma sincs, mitévő legyen, von Nagell báróhoz fordul segítségért, aki azonnal intézkedik. Legelőször is beszél Günther külügyminiszterrel, aki biztosítja, szó se lehet Kersten kiutasításáról, mi több, a Vöröskereszt székházában még Bernadotte-ot is felkeresi. Beszélgetésüket von Nagell így foglalta össze: „Mindössze öt percig tudtunk beszélni, de ennél több idő nem is kellett. (...) Azt mondta, Kersten doktor tevékenységére semmi szüksége Svédországnak (...), azt viszont készségesen elismerte, a koncentrációs táborból kihozott embereket Kersten mentette meg, ő csak Svédországba való szállításukról gondoskodott.*** Még azt is elismerte, hogy ha Kerstennek nem

* Természetesen a svéd királyi ház képviseletén kívül – ebben a szakaszban ugyanis Svédországnak általában, és különösen a királyi családnak ez volt a legfontosabb.

** Folke Bernadotte, *Sidste Akt*, Koppenhága, Gyldendalske Boghandel, 1945, 7. o. Ez a *Slutet* dán változata, amely teljesen azonos a svéd szöveggel. A *The Fall of the Curtain* című angol változat viszont jelentősen eltér a svéd szövegtől, a fordítói melléfogásokról már nem is beszélve.

*** De ez is erősen jóindulatú megítélése a szerepének, mivel a helyszínen nem ő, hanem Gottfrid Björck őrnagy volt a szállítás szervezője.

sikerül kiszabadítania a táborokból az internáltakat, akkor a Vöröskereszt autóbuszai üresen tértek volna vissza Svédországba."[11]

De mit ér egy magánbeszélgetésben elejtett vallomás a könyv reklámáradatával szemben? Csak Svédországban, és csak a tíz első napban a *Slutet*ből 67 000 példány kelt el, és 1945 végéig legalább hússzor adják ki újra a könyvet, amit nem kevesebb mint tizennyolc nyelvre fordítanak le, Bernadotte pedig a béke felszentelt papjaként világhírre tesz szert. A következő hónapok során megkapja az Észak Csillaga svéd érdemrend parancsnoki nagykeresztjét, a belga Korona-rend nagykeresztjét, a lengyel *Polonia Restituta* rend nagykeresztjét, az amerikai *Legion of Merit* érdemrend parancsnoki fokozatát, a dán Dannebrog rend nagykeresztjét, a francia Becsületrend parancsnoki fokozatát, a holland Oranje-Nassau rend lovagi nagykeresztjét, a norvég Szent Olav rend főparancsnoki fokozatát, a finn Fehér Rózsa rend nagykeresztjét, és így tovább *ad infinitum*. Bernadotte számos európai és amerikai egyetemnek lesz a díszdoktora, az egykori lengyel, norvég, dán, jugoszláv, holland, román, belga, francia és zsidó foglyok megbecsüléséről és ajándékairól már nem is beszélve, akik mind váltig meg vannak róla győződve, hogy egyedül neki köszönhetik kiszabadulásukat. Végül 1946. január elsején üdvrivalgások közepette átveszi nagybátyja, Carl Bernadotte herceg posztját: őt nevezik ki a svéd Vöröskereszt elnökének.

Felix Kerstennek semmi ilyesmiben nincs része; sőt, néhány hónapja volt nácik,* kommunisták és szociáldemokraták** támadásainak céltáblája, ráadásul Bernadotte lekötelezettjei is veszett

* Joseph Goebbels befolyásos svéd ügynökei, akik otthonosak voltak a sajtó világában, már 1943-ban azt az utasítást kapták, hogy próbálják Kerstent befeketíteni, annál is inkább, mivel Goebbels mindig is Himmler svédországi emberének tartotta. Ezek az ügynökök a Reich veresége óta nyilvánvalóan átképezték magukat, és új megbízók után néztek – régi szokásaikat azonban megőrizték.

** A kommunisták még mindig nem tudták megemészteni, hogy Kersten huszonhat évvel korábban, részt vett a bolsevikellenes hadműveletekben; különben is, a háború után a szociáldemokraták a kommunisták uszályába kerültek.

hírét költik. Ez a természetellenes szövetség nagyon is alkalmas volt arra, hogy Kerstent tartósan kompromittálja a svédek szemében: utóvégre Himmler kezelőorvosa nem is finn, hanem német. Egyesek látták SS egyenruhában a háború alatt. A hartzwaldei birtokát is a Reichsführertől kapta ajándékba. Hála a mentőakcióknak, rengeteg pénzt keresett. Értékes holland festményei vannak, 1941 vagy 1942 táján a hollandiai múzeumokból lopta őket. „Még Hitler gyógykezelésére is hívták Berchtesgadenbe."[12] Valójában sarlatán, a diplomái hamisítványok, nem is lenne szabad betegeket fogadnia. A nürnbergi per irattárában állítólag nem is egy kompromittáló dokumentumot őriznek róla. Göring marsalltól földeket kapott, csak hogy nagyobb területen tudjon gazdálkodni stb.[13] Egyetlen ember önmagában, nemigen tud védekezni ilyen inszinuációk ellen, kivált akkor nem, amikor – a *Dagens Nyheter*től az *Expressen*ig – valóságos sajtókampány visszhangozza a vádakat, amiket még olyan emberek is készpénznek vesznek, akiknek pedig minden lehetőségük megvolna, hogy az ügyben hiteles információkat szerezzenek. Miként Sven Grafström, a svéd külügy politikai osztályának helyettes vezetője írja naplójában: „Az én szememben Kersten háborús bűnös, se több, se kevesebb."[14] Őfelsége nagykövete, Sir Victor Mallet pedig 1945 februárjában ezt írja a Foreign Office-nak küldött jelentésében: „Jól ismerem Kerstent, ízig-vérig náci, velejéig romlott ember."[15]

A helyzet már csak azért is drámai, mivel Kersten – magának és egész családjának – már 1945 januárjában kérvényezte a svéd állampolgárságot, a beadványra azonban nem jött válasz. Ettől fogva, ahogyan Bernadotte gróf is utalt rá, bármikor kiutasíthatták, ahogyan nyilván ki is fogják utasítani, ha nem kapja meg idejében a svéd állampolgárságot.*[16] A gróf nagyon is logikusan gondolta végig a dolgokat: mihelyt Kersten megkapja a svéd állampolgárságot, minden joga megvan, hogy leleplezze a sikerkönyvben a csalást; ettől fogva egészen más jelentést kap majd

* Ahogyan világosan kiderül abból a jelentésből, amit van der Vlugt nagykövet 1948. október 18-án küldött a holland külügyminiszternek.

a mű angol címe (*A függöny lehull*)... Folke Bernadotte, természetesen számíthat nagybátyja, a király támogatására, még akkor is, ha a királyi listán* szereplő személyek kiszabadítása egyedül Kersten érdeme. Vajmi keveset nyomnak a latban a múltbeli szolgálatok, ha egyszer V. Gusztáv királyságának érdekeiről – és unokaöccsének jó híréről – van szó.

Akárhogyan is, azért Christian Günther is ott van még, akinek Kersten olyan lelkesen dolgozott 1943-tól fogva. Utóvégre a külügyminiszter is közbeléphetne volt ügynöke védelmében! Günther több lépést is tett,**[17] csakhogy akkor már híjával volt minden befolyásnak. 1945 júliusában ugyanis kizárólag szociáldemokratákból álló kormány lépett a nemzeti egység koalíciójának helyébe, ráadásul Östen Undén külügyminiszterrel, akinek első dolga volt, hogy nagytakarítást rendeljen el a külügyminisztériumban: Günther nagyköveti kinevezést kap Rómába, Bohemant Párizsba küldték, von Rostot Ankarába, míg Richert nagykövetnek a stockholmi kereskedelmi kamarában találtak helyet. Undén ugyanis, aki a szociáldemokrata párt balszárnyának tagja, „jogállamnak" tartja a Szovjetuniót, „állítólagos szabad világról" beszél, és kiváltságos kapcsolatokat szeretne kialakítani a szovjet elvtársakkal; a szervilis külpolitika érdekében még arra sem hajlandó, hogy követelje Moszkvától a svéd állampolgárságú Raoul Wallenberg szabadon bocsátását, holott Wallenberg – a budapesti zsidók megmentője – az ország egyik legtehetősebb családjának sarja.*** Ha a Szovjetunió követelte volna a finn állampolgárságú terapeuta kiadatását, aki amúgy is csak púp a hatóságok

* Lásd fentebb, 230., 231., 241. o.

** Ezek közül főleg az a levél érdemel említést, amit 1948. november 4-én Gösta Engzellhez intézett: „Kersten, semmi kétség, hihetetlen küldetésben járt el sikeresen, amikor annyi embert mentett ki a náci tömeggyilkosok karmai közül. (...) Emellett minden túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy a Bernadotte által vezetett mentőakció az ő segítsége nélkül elképzelhetetlen lett volna.

*** Sőt, ennél is messzebb megy, konfliktusba keveredik Raoul Wallenberg családtagjaival, amiért azok nyilvánosan hangoztatták, hogy a szovjetek hazudnak, amikor azt állítják, hogy fogalmuk sincs, hol is lehet a fiatal svéd diplomata.

hátán, a külügyminiszter egy percig sem tétovázott volna, hogy kiadja a szovjeteknek. Még szerencse, hogy Sztálinnak kisebb gondja is nagyobb volt, minthogy Felix Kersten kiadatását kérelmezze. Ahogyan a svédországi holland hírszerzés vezetője, F. Th. Dijkmeester írja főnökeinek 1945. november 22-i jelentésében: „Stockholmban tolerálják Kersten jelenlétét, legalábbis addig, míg háttérben marad."[18] Hogy ez mit jelent, aligha kell megmagyarázni.

Kersten számára Finnország menedékként szóba se jöhet, már csak azért sem, mert 1944 szeptemberétől a lényegében szovjetekből álló* „ellenőrző bizottság" vonta fennhatósága alá az országot, az új erős emberek pedig – Paasikivi miniszterelnök, Kekkonen igazságügyminiszter, meg a kommunista belügyminiszter Leino – rákényszerülnek a szovjetbarát politikára. Akikkel Kersten még a háború alatt szorosan együttműködött, azok közül Witting külügyminiszter elhunyt, Ryti köztársasági elnököt, Rangell miniszterelnököt, valamint Kivimäki nagykövetet pedig szovjet nyomásra „békeellenes büncselekmények" vádjával bíróság elé állították és többéves börtönbüntetésre ítélték. Ha Kersten hazatérne Finnországba, egy-kettőre rács mögött találná magát...

Svédországban tehát csak megtűrik, Finnországban *persona non grata*; hogy Kersten miért nem Hollandiában telepedik le? Utóvégre erről álmodozott a háború egész időtartama alatt. A kérdésre egyszerű a válasz: Hollandiában még annyira sem tűrnék meg, amennyire megtűrik Svédországban, sőt, a biztonságát sem garantálnák. Nem nehéz kitalálni, hogy miért nem. Kersten ugyanis, akit Hollandia tizenkét éven át befogadott, elárulta az országot, és átállt a *moffen*nek nevezett ellenség oldalára. Talán bizony nem látták Hágában, ráadásul nem is egyszer, Himmler, Rauter, Mussert és Seyss-Inquart társaságában? Talán nem vett részt a megbeszéléseiken meg a bankettjeiken? A hollandok nem is értik, hogyan nem lőtték agyon, mint ahogyan Mussertet, vagy

* Az ellenőrző bizottságnak Sztálin embere – és a Kominform leendő szervezője –, Andrej Zsdanov a vezetője.

miért is nem lett öngyilkos, mint Rost van Tonningen.* Azt persze senki se tudja, hogy a látogatásai után tucatjával engedték szabadon az ellenállókat, akik sohase tudták meg, kinek is köszönhetik megmenekülésüket – ahogyan erre Gerke professzor vagy a diplomata Herman von Roijen is emlékeztet: fogva tartóiknak eszükbe se jutott közölni velük, ki is járt közben értük –, de az sem kizárt, hogy ők maguk se tudták. Mindössze annyit mondtak nekik, hogy gyorsan szedjék össze a holmijukat és tűnjenek el, mert ha még egyszer behozzák őket... Ami Kersten informátorait illeti, például Schijftet és Nieuwenhuist, akiknek annyi ellenálló köszönhette az életét, mindkettőnek bíróság előtt kellett számot adnia tetteiről: talán nem voltak tagjai az NSB-nek? De a többi frissen felszabaduló európai országban is több névtelen hőst darál be a számonkérés bürokratikus gépezete, mint például a Gestapóba beépülő belga Hélène Moszkiewiczt (őt kis híján meglincselték Brüsszelben) vagy Sonia Wigert, a svéd-norvég kettős ügynököt és színésznőt, akit csak halála után huszonöt évvel fognak rehabilitálni.** Jellemző, hogy von Nagell Kersten kapcsán ezt írja Stockholmból egyik barátjának: „Többször is figyelmeztettem, eszébe ne jusson meghívás nélkül Hollandiába menni. (...) Csak akkor mehet Hollandiába, ha már »tisztára mosták«,***[19] előbb semmiképp."

Pontosan ez a célja Maurits de Beaufort-nak****; Beaufort azok közé tartozik Hollandiában, akik tisztában vannak vele, mekkora szolgálatokat tett Kersten a hollandoknak, és fontosnak tartja, hogy ezt másokkal is megossza. Amikor 1946 elején a hírszerző hálózat egykori vezetője tudomást szerez arról, hogy Juliannának, a trónvárományos hercegnőnek hamarosan Svédországba

* Aki 1945. június 6-án kivetette magát a scheveningeni börtön második emeleti ablakából; sokak szerint ebben segítettek is neki, mivel túl sokat tudott.

** Vagy Gunvald Tomstadot; a norvég fiatalember rendkívüli történetét Per Hansson meséli el *Det største Spillet* című könyvében (Oslo, Gyldendal, 1965). Rövidített francia kiadás: *Risquer plus que la vie*, Paris, Albin Michel, 1967.

*** *Gezuiverd.*

**** Lásd fentebb, 186. o.

kell utaznia, tájékoztatásul huszonkilenc oldalnyi hollandra fordított dokumentum-összeállítást küld a hercegnő titkárnőjének. A dokumentumokból egyértelműen kiderül, milyen tevékenységet folytatott Kersten a háború alatt Hollandia javára.[20] Mindhiába, sem a titkárnő, sem a hercegnő nem olvasta a dokumentum-összeállítást, és amikor Julianna 1946. április 9-én a stockholmi Grand Hôtelben 193 személynek ad át kitüntetéseket, Felix Kersten jelen van ugyan az eseményen, amelyen Bernadotte gróf megkapja az Oranje-Nassau rend nagykeresztjét, neki azonban be kell érnie a Vöröskereszt által adományozott ezüst érdeméremmel – amit tizenkét évvel korábban Henrik herceg kezéből egyszer már megkapott –, igaz, akkor még aranyból. A holland uralkodó család részéről ez nyilvánvalóan hanyagság; ami a svéd elitet illeti, az eljárás megalázó megtagadása ennek az amúgy is sokat vitatott embernek; Kersten szemében viszont, saját szavait idézve, „majdnem halálos ítélet".[21]

Kerstent amúgy is mély depresszió gyötri, emellett komoly anyagi gondjai is vannak. Gondoskodnia kell a családjáról, a magas lakbért is ki kell fizetnie, a páciens azonban ritka, mint a fehér holló. Kérvényezte a svéd kormánytól utazási költségeinek megtérítését, utóvégre külügyminiszteri megbízottként, saját költségen többször is járt Németországban. Hjalmar Branting szocialista kormánya azonban nem ismeri el a Per Albin Hansson-féle koalíciós kormány által adott titkos megbízásokat, Kersten kérését nem hajlandók teljesíteni. Kersten ekkor úgy érzi – a Németországból magával hozott feljegyzések alapján, amelyeket Svédországban legépeltetett[22] –, kötelessége megírni az emlékiratait. Az eredmény a jegyzetek *Samtal med Himmler* (Párbeszéd Himmlerrel) címen 1947-ben svédül, valamint *Klerk en Beul* (Hóhér és bürokrata*) címen egy évre rá hollandul közreadott változata; bár nincs semmi ellentmondás a két történet között, és noha mindkettő

* Említést érdemel még az első amerikai kiadás is, a *The Memoirs of Doctor Felix Kersten*, New York, Doubleday, 1947, amit rengeteg tévedéssel, szenzációhajhász szellemben Herma Briffault szerkesztett, és amit Kersten határozottan megtagadott.

itt-ott zavaros, ha ugyan nem kiagyalt,*[23] mind a két mű végig izgalmas és alaposan dokumentált. Mégis, mind Svédországban, mind Hollandiában egyik változat sem lett kiugró könyvsiker.

Kerstennek, e sajátos műfaj hajótöröttjének a háború messze nem olyan ügy, amivel pénzt lehet keresni. Kersten azt is a sajtóból tudja meg, hogyan is végezték annak a darabnak a legrosszabb főszereplői, amelynek közeli nézője lehetett: Heinrich Himmler,** miután elfogták, öngyilkos lett, Kaltenbrunnert, Ribbentroppot és Seyss-Inquartot felakasztották, „Gestapo Müller"*** szőrén-szálán eltűnt, Glücks szintén öngyilkos lett, Pohlt letartóztatták; Kersten ugyanígy értesül Rauter**** véget nem érő peréről is. De mivel egykori „segítőtársainak" is felelniük kell a tetteikért, Kersten nem hagyja őket cserben: tanúskodik Nieuwenhuis, Flick és Gottlob Berger mellett, ez utóbbit meg is menti a bitófától, amikor igazolja, hogy Berger nem volt hajlandó likvidálni 5000 szövetséges pilótát.[24] Ugyanilyen lázasan agitál Rudolf Brandt mellett, aki szintén vádlottja az „orvospernek", még Truman elnöknek[25] is ír, de hiába, nem tudja kiharcolni, hogy Brandt kegyelmet kapjon; Himmler egykori titkárát 1948-ban felakasztják a landsbergi börtönben, mivel az ő aláírása is ott szerepelt a Himmler által diktált legkompromittálóbb iratokon.***** Kersten sok más esetben is szót emelt, ezeket az inter-

* Nevezetesen, amikor Kersten az egész holland nép keletre való deportálásának 1941-es tervéről beszél, illetve arról, hogy sikerült Himmlert lebeszélnie e terv végrehajtásáról. A történetnek az lehetett a célja, hogy Kersten visszaszerezze a holland hatóságok jóindulatát – jóllehet ehhez a csakugyan megtett szolgálatai is bőven elegendők lettek volna... Kersten, *a contrario*, a tanúkkal igazolt hőstetteit meg elhallgatja, többek közt azt is, amikor 1945. április 7-én sikerült elérnie Himmlernél, hogy fújja le a bergen-belseni tábor felrobbantásának tervét – ezt értem a fentebb említett zavarosságon.

** Amikor a britek 1945. május 22-én Lüneburg mellett letartóztatják, másnap, miután azonosították, ciánkapszulával véget vet az életének.

*** Neki sohase akadtak nyomára.

**** Rautert végül 1949 márciusában Scheveningenben állítják majd kivégzőosztag elé.

***** Főleg a koncentrációs táborokban folytatott orvosi kísérletekkel kapcsolatos iratokon.

vencióit azonban már sokkal nehezebb megérteni. Hogy mást ne említsek, a Wehrmacht hollandiai főparancsnoka, Friedrich Christiansen, továbbá van Nieuwenhuyzen katonaorvos, és a hágai volt rendőrfelügyelő, Petrus Hamer érdekében is közbelépett, holott mindhárman erősen kompromittált háborús bűnösök voltak.*

Kersten három hónappal később újabb halálhírről értesül, az éppen véget érő tragédia másik szereplőjének elhunytáról: Folke Bernadotte-ot, *A függöny lehull* elképesztő sikere, „a béke hercegének" nevezett szerző megdicsőülése után 1948 májusában az ENSZ közvetítőnek nevezi ki Palesztinába. De alig kiáltották ki Izrael függetlenségét, a zsidó államnak máris az egyiptomi, szíriai, iraki és transzjordániai hadsereggel kell farkasszemet néznie. Bernadotte-nak, aki május 25-én érkezik Kairóba, alig két hét alatt sikerül fegyverszünetet kialkudni, a gróf a konfliktus rendezésének reményében a nyár végéig tárgyal a harcoló felekkel. 1948. szeptember 17-én a Lehi nevezetű szélsőséges zsidó frakció meggyilkolja a grófot – a merényletet Ben Gurion miniszterelnök a Knesszetben „gengszterakciónak"** nevezte. Bernadotte grófot e háromszorosan is motiválatlan*** gaztett következményeként a béke mártírjainak sorába emelik, és alig három hónappal a halála után Ralph Hewins brit újságíró már azt írja hagiográfiának is beillő életrajzában, hogy „Bernadotte valóságos szent volt, már amennyire ember szentté válhat", majd hozzáteszi,

* Ez nagyjából annyi, mintha Franciaországban a Vichy-kormánynak az ellenzékhez átpártolt egykori tisztviselője (vagyis François Mitterrand, a későbbi köztársasági elnök – a ford.) a háború után is jó kapcsolatot tartott volna fenn a Vichy-rendőrség vezetőjével, valamint a párizsi és marseille-i razziák szervezőjével (vagyis René Bousquet-val – a ford.), mi több, még ki is állt volna a védelmében...

** Később a Lehit terrorista szervezetnek minősítették, és be is jelentették a feloszlatását.

*** A rendezési terven még javában dolgoznak, az ideiglenes izraeli kormány azonban már ki is jelentette, hogy a tervet semmiképpen sem tartja magára nézve kötelezőnek, sőt, még az alapszerződésének betartására kínosan ügyelő ENSZ se fogja tudni rákényszeríteni.

az elhunytnak az volt a legnagyobb érdeme, hogy „sohase ékeskedett más tollaival."[26] Ez volt talán az egyetlen dicséret, amit jobb lett volna elhallgatni *A függöny lehull* szerzőjének síron túli hírneve érdekében.

Ezek után a gróf lekötelezettjei, a Harmadik Birodalmat visszasíró nácik, de még a haladó gondolkodású emberek is makacsul minden követ megmozgatnak annak érdekében, hogy Kerstent kiutasítsák Svédországból, annál is inkább, mivel a terapeuta azóta sem kapta meg a svéd állampolgárságot. Kerstent – mindig a legváratlanabb a legbiztosabb – Hollandia húzza ki a csávából. 1947 végén, Posthumus professzor, a holland tudományos akadémia tagja, valamint a Nederlands Instituut voor Oorlogsdokumentatie (Háborús dokumentációs központ) alapítója *ex officio* megvizsgálja „a nácikkal való együttműködéssel" vádolt Felix Kersten tevékenységét, és a vizsgálat során megállapítja, hogy az ügyben még sok a homály. Minderről Willem Drees miniszterelnöknek is beszámol, aki szűkebb vizsgálóbizottság* felállítására kéri a professzort, meg hogy készítsen előzetes jelentést. Ugyanebben az időben a holland parlament is felállít egy vizsgálóbizottságot a száműzetésbe vonult királyi kormány háború alatti politikáját illetően. A bizottság azt szeretné tüzetesebben szemügyre venni, milyen erőfeszítéseket tettek a hatóságok és a kormány ügynökei a Hollandiában élők és a Németországban bebörtönzött holland állampolgárok érdekében. Következésképpen ez a bizottság is érdeklődni kezd Felix Kersten iránt.

Posthumus professzor nagyon komolyan vette a megbízatást, elutazott Svédországba, Finnországba, Németországba, sőt, a nürnbergi börtönben Brandttal, Bergerrel, Schellenberggel,**[27]

* Amelynek mindössze három tagja volt: a Külügyminisztérium volt főtitkára, Snouck-Hurgronje (elnök), a párizsi holland nagykövetség első titkára, van Schelle, valamint Rüter professzor a leydeni egyetemről.

** Schellenberg „kiváló pszichológusként" és párját ritkító terapeutaként beszél Kerstenről, és egy csipetnyi nosztalgiával még hozzá is teszi: „Gyakran dolgoztunk össze. Amikor egyikünknek problémája akadt Himmlerrel, a másik a segítségére sietett."

Ohlendorffal, de még Harsterrel, Rauter egykori jobbkezével is beszélt, aki még mindig dühös volt „az átkozott finn orvosra", amiért az annyi rabot mentett ki a kezei közül.[28] Posthumus holland, norvég, belga és dán ellenállókkal, valamint a Zsidó Világkongresszus svéd képviselőivel is felveszi a kapcsolatot, és kiderül, ők is igazolják, hogy „Kersten élete kockáztatásával (...) legalább százezer különböző nemzetiségű embert mentett meg, és a százezerből legalább 60 000 zsidó volt. (...) Az is neki köszönhető, hogy Himmler beleegyezett, hogy élelmiszercsomagot küldjenek a koncentrációs táborokban raboskodó zsidóknak, amivel szintén sok életet mentett meg. (...) Kersten, bármilyen nehéz éveket éltünk is, sohase tagadta meg tőlünk a segítségét." [29] Posthumus professzor annyira lelkiismeretes volt, hogy 1948 októberében Kersten kézírását átadta egy Rose Raake nevezetű „pszicho-grafológusnak", azt azonban nem közölte vele, hogy kiről van szó. Raake szakvéleménye sokatmondó: „Aki e sorokat írta, az írás keletkezésének idején nagyon levert volt, mintha kicsúszott volna a lába alól a talaj. (...) Van benne valami nagyon nőies, valami nagyon kifinomult. Nőiességen önfeláldozást értek, azt, hogy van benne valami ösztönös hajlam arra, hogy kinyújtsa a kezét másokért, hogy segítségére legyen embertársainak."[30] Íme, a szakvélemény, ami nem nagyon egyeztethető össze a genderelmélettel kapcsolatos későbbi amerikai blablával, és ami különösen alkalmas arra, hogy a kételkedőket összebékítse a grafológiával.

Posthumus professzor 1948. szeptember 2-án adja át kutatásai eredményét Drees miniszterelnöknek. A hosszú dokumentum amellett, hogy sorra veszi Kerstennek Himmlerrel, Schellenberggel és Brandttal való kapcsolatát, azt is részletezi, milyen viszonyban állt Kersten Güntherrel, Bernadotte-tal,* Knulsttal, valamint van Rechteren Limpurg nagykövettel; a jelentés utolsó oldalán ez olvasható: „Kersten doktor tevékenysége minden csodálatot

* A jelentés 14. oldalán érdekes megjegyzés: „Bernadotte – mondhatnánk nyers egyszerűséggel – nem volt más, csak Kersten kifutófiúja; ennek ellenére Kerstent egyetlen egyszer sem említi könyvében."

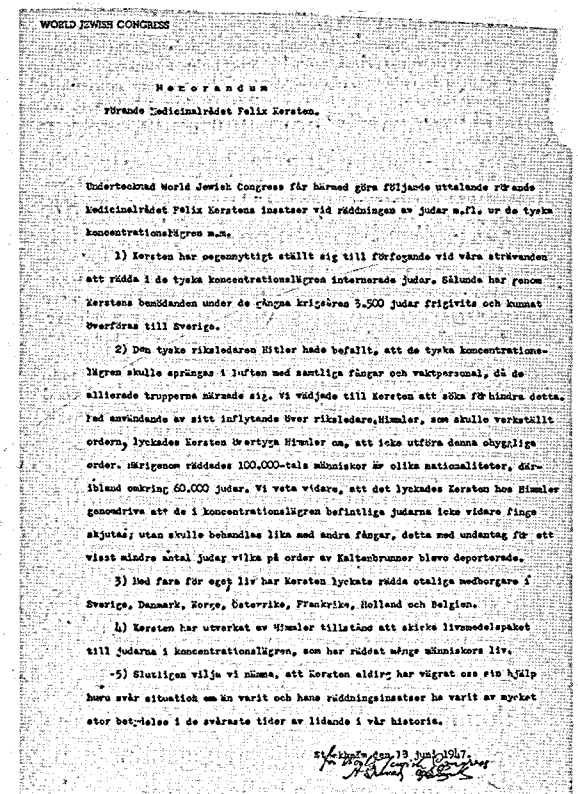

WORLD JEWISH CONGRESS

Memorandum

Rörande Medicinalrådet Felix Kersten.

Undertecknad World Jewish Congress får härmed göra följande uttalande rörande Medicinalrådet Felix Kerstens insatser vid räddningen av judar m.fl. ur de tyska koncentrationslägren m.m.

1) Kersten har oegennyttigt ställt sig till förfogande vid våra strävanden att rädda i de tyska koncentrationslägren internerade judar. Sålunde har genom Kerstens bemödanden under de gångna krigsåren 3.500 judar frigivits och kunnat överföras till Sverige.

2) Den tyske riksledaren Hitler hade befallt, att de tyska koncentrationslägren skulle sprängas i luften med samtliga fångar och vaktpersonal, då de alliierade trupperna närmade sig. Vi vädjade till Kersten att söka förhindra detta. Vid användande av sitt inflytande över riksledare Himmler, som skulle verkställt ordern, lyckades Kersten övertyga Himmler om, att icke utföra denna obygglige order. Härigenom räddades 100.000-tals människor av olika nationaliteter, däribland omkring 60.000 judar. Vi veta vidare, att det lyckades Kersten hos Himmler genomdrive att de i koncentrationslägren befintliga judarna icke vidare fingo skjutas; utan skulle behandlas lika med andra fångar, detta med undantag för ett visst mindre antal judar vilka på order av Kaltenbrunner blevo deporterade.

3) Med fara för eget liv har Kersten lyckats rädda otaliga medborgare i Sverige, Danmark, Norge, Österrike, Frankrike, Holland och Belgien.

4) Kersten har utverkat av Himmler tillstånd att skicka livsmedelspaket till judarna i koncentrationslägren, som har räddat många människors liv.

5) Slutligen vilja vi nämna, att Kersten aldrig har vägrat oss sin hjälp huru svår situation som än varit och hans räddningsinsatser ha varit av mycket stor betydelse i de svåraste tider av lidande i vår historia.

Stockholm den 18 juni 1947.

A Zsidó Világkongresszus stockholmi szekciójának memoranduma 1947. június 18-án.

„Az alulírottak, a Zsidó Világkongresszus képviselői – Medicinalråd Felix Kerstennek a zsidóknak és más fogvatartottaknak a német koncentrációs táborokból való kiszabadítása érdekében tett tevékenysége kapcsán – kijelentik:

1. *(...) A háború alatt Kersten erőfeszítéseinek köszönhetően 3500 zsidót sikerült kiszabadítani és elszállítani Németországból.*
2. *Hitler kancellár megparancsolta, hogy a szövetségesek közeledtére az őrökkel és fogvatartottakkal együtt robbantsák fel a koncentrációs táborokat. Ezzel kapcsolatosan arra kértük Kerstent, próbálja ezt minden módon megakadályozni. Kerstennek, latba vetve Himmlernél minden befolyását (ezt a szörnyű parancsot ugyanis neki kellett végrehajtania), sikerült is rábeszélnie a Reichsführert a parancs továbbításának elszabotálására, amivel legalább 100 000 különböző nemzetiségű fogvatartottat, köztük 60 000 zsidót mentett meg a biztos pusztulástól. Arról is tudomásunk van, hogy Kerstennek azt is sikerült elérnie, hogy Himmler állíttassa le a koncentrációs táborokban fogva tartott zsidók kivégzését, és utasítsa a táborparancsnokságot, hogy ugyanúgy bánjanak a zsidókkal, mint a többi fogvatartottal (kivéve azt a kisszámú zsidót, akit Kaltenbrunner parancsára internáltak).*
3. *Kerstennek saját élete kockáztatásával sikerült számos svéd, dán, norvég, osztrák, francia, holland és belga állampolgárt is megmenteni.*
4. *Kersten arra is rávette Himmlert, hogy engedélyezze élelmiszercsomagok küldését a koncentrációs táborokban fogva tartott zsidóknak – amivel szintén sok emberéletet mentett meg.*
5. *Végezetül azt sem hagyhatjuk említetlenül, hogy Kersten egyetlen egyszer sem tagadta meg tőlünk a segítségét, bármilyen nehéz helyzetben fordultunk is hozzá, és nem lehet eléggé hangsúlyozni a vészkorszakban végzett mentőakcióinak jelentőségét.*

A Zsidó Világkongresszus részéről aláírták: Spivak és Storch."

megérdemel. A terapeuta egyre ijesztőbb körülmények között, fáradhatatlanul dolgozott azért, hogy humanitárius elveit érvényre juttassa." És miután újból utalt arra, hogy – ellenállók kiszabadításától a Clingendael negyed megóvásáig – Kersten mekkora szolgálatokat tett Hollandiának, a professzor így foglalta össze a mondottakat: „A kormány is, meg a holland nép is rengeteget köszönhet Felix Kerstennek."[31]

Egy hétre rá Posthumus professzor átadja jelentését a parlamenti vizsgálóbizottságnak, amely már meg is kezdte a kihallgatásokat. Az első, akit meghallgatásra behívnak, nem más, mint van Nagell báró, aki a következőképpen meséli el a Felix Kerstennel való első találkozását: „Furcsa egy alak benyomását keltette, mindenkin segíteni akart, és akit csak lehetett, igyekezett kimenteni a koncentrációs táborokból. (...) Knulst hadnagy a Secret Service-től kért információt, franciáktól meg amerikaiaktól, (...) és úgy tájékoztatott, hogy Kersten se náci nem volt, se kém, és hogy tökéletesen meg lehetett benne bízni, és mindig lehetett rá számítani a különböző embermentési akciókban."[32]

De amikor 1948. szeptember 15-én magát Kerstent is meghallgatják, a bizottságot elsősorban a holland diplomaták és köztisztviselők tevékenysége érdekli; az albizottság képviselői legelőször is arra kíváncsiak, hogy stockholmi nagykövetük miért nem tudott teljes listákat összeállítani a kiszabadítandó foglyokról, és élelmiszercsomagot küldeni nekik. Kersten megerősíti, Knulst hadnagytól mindössze 94 nevet kapott, és a hadnagy azt is közölte vele – miután a követségen tájékozódott –, hogy élelmiszercsomagok küldésére nincs lehetőség.

„ELNÖK: És megmondta, miért nincs?
KERSTEN: (...) Azt mondta, nincs rá pénz. (...)
HOOGCARSPEL: De hát Londonból nyilván lehetett volna pénzt szerezni a célra.
KERSTEN: Persze, és ehhez különben sem kellett volna sok pénz. (...) A zsidóknak küldött élelmiszercsomag egyenként harminc–negyven koronába kerülhetett.

ELNÖK: Egyszóval az a véleménye, hogy holland részről nagyon is lehetett volna élelmiszercsomagokat küldeni?
KERSTEN: Igen, ezt akartam mondani.
ELNÖK: És úgy gondolja, sokkal több embert lehetett volna kiszabadítani, ha történetesen tudják, hol tartják fogva őket? Lehetett név nélkül is hollandoknak csomagot küldeni?*
KERSTEN: Igen, a zsidóknak is így küldtünk csomagokat,** ugyanígy a hollandoknak is lehetett volna csomagot küldeni. Ha számításba vesszük, hogy a nácik a zsidókat tartották a fő ellenségüknek, Himmler azonban mégis beleegyezett, hogy csomagot küldjünk nekik, akkor nyilvánvaló, hogy az ellen sem lett volna kifogása, hogy a hollandoknak is küldjünk élelmiszercsomagokat.
ELNÖK: Vagyis ha egyszer Himmler olyan csomagok küldésébe is beleegyezett, amelyeken a címzett neve nem volt feltüntetve, ugyanezt a hollandok esetében is elfogadta volna?
KERSTEN: Magától értetődik. A norvégoknak meg a dánoknak is engedélyezte élelmiszercsomagok küldését.
ELNÖK: Névvel vagy név nélkül?
KERSTEN: Névvel is és név nélkül is.
HOOGCARSPEL: Himmler a zsidók esetében, úgy látszik, csak 1945. április 19-én adta beleegyezését, míg a norvégok és dánok esetében sokkal korábban. Következésképp az akciót a hollandokat illetően is sokkal korábban meg lehetett volna szervezni.
KERSTEN: Így van. De most csak április 19-éről van szó. A koncentrációs táborokban április végére esett a legtöbb halálozás, ami annyit jelent, hogy a csomagok a zsidók esetében épp idejében érkeztek. Korábban ennek nem volt ekkora fontossága.

* A beszélgetésnek két különböző, de egymással szoros kapcsolatban álló kérdés állt a középpontjában: az egyik a kiszabadítandó foglyok címének kérdése, a másik az a kérdés, hogy milyen névre küldjék a foglyoknak az élelmiszercsomagokat.

** A svéd Vöröskereszt különösen nagy erőfeszítéseket tett ezen a téren: csak Theresienstadtba például 40 000 két és fél kilós élelmiszercsomagot küldött.

Persze fontos lett volna, sőt, szükséges is, de messze nem annyira, mint áprilisban."[33]

Az elnök ezek után megkérdezi Kerstent, foglalkozott-e azok későbbi sorsával, akiket sikerült kiszabadítania.

„KERSTEN: Nem foglalkoztam. Attól fogva, hogy megérkeztek Svédországba, már nem az én feladatom volt törődni velük."

Ezen a ponton ismét felmerült a kérdés: mi is volt a szerepe Bernadotte-nak.*

„ELNÖK: Vagyis, ha jól értem, Ön kérte Himmlertől, hogy fogadja Bernadotte-ot...
KERSTEN: Én kértem. Valósággal könyörögtem neki, hogy fogadja, és hogy mindent engedélyezzen neki, amiben mi ketten, Himmler meg én megegyeztünk.
ELNÖK: Bernadotte más úton nem tudott volna kapcsolatba lépni Himmlerrel? A svéd nagykövetség közvetítésével például?
KERSTEN: Egyetlen nagykövet sem tudott soha beszélni vele. Himmler nagyon visszavonult életet élt.
ELNÖK: Miért?
KERSTEN: Elzárkózott az emberek elől, talán félt is tőlük. (...) Mindenesetre kerülte a feltűnést.
ELNÖK: Egyszóval az Ön segítsége nélkül Bernadotte sohase tudta volna felvenni vele a kapcsolatot?
KERSTEN: Lehetetlen volt vele felvenni a kapcsolatot."[34]

A vizsgálóbizottság tagjait azonban egészen más érdekli. A meghallgatások során ugyanis egyre erősebb bennük a gyanú, hogy 1944 és 1945 között hanyagság és nemtörődömség jellemezte a stockholmi holland követség munkáját. Londonból jó pár listát

* A kihallgatás időpontjában Bernadotte még életben van, a merényletet két nappal később hajtják végre.

küldtek holland foglyok nevével és címével, ezek a listák azonban rendre elkallódtak a stockholmi holland nagykövetségen. A felsorolt személyeknek élelmiszercsomagot kellett volna küldeni, a csomagok azonban sohasem kerültek feladásra, a nagykövetség a finn orvos szolgálatait sohasem vette igénybe, holott az egyformán jó kapcsolatot tartott fenn a németekkel meg a svédekkel stb. Mindez egyre jobban bosszantja a köztiszteletben álló képviselőket, úgyhogy a bizottság 1949. augusztus 19-én Hollandia volt svédországi nagykövetét, Willem Constantijn van Rechteren Limpurg nagykövetet is meghallgatja:

„ELNÖK: Azokon a listákon, amikről itt szó van (...), több ezer koncentrációs táborban raboskodó fogoly neve volt felsorolva; a listákat Önnek küldtük. Mindössze az a kérdés, megkapta-e a listákat vagy nem.
STOKVIS: Úgy látom, nem tulajdonít a kérdésnek túl nagy jelentőséget, ha egyszer semmire sem emlékszik."

Ez volt a konklúziója a szigorú meghallgatásnak, amelynek során a bizottság az internáltak nevét tartalmazó listákat, meg az el nem küldött élelmiszercsomagokat illetően szeretett volna felvilágosítást kapni. Csakhogy a legrégibb holland nemesi családból származó, többszörösen is kitüntetett van Richteren Limpurg gróf nem volt hozzászokva, hogy bizottságok elé citálják, nem csoda, hogy a meghallgatás teljesen destabilizálja. A java azonban még hátravan:

„ELNÖK: Arra kérem, mondja el nekünk, mi volt a baja – és feltehetően most mi a baja – Kersten doktorral?
VAN RECHTEREN LIMPURG: Mindössze egyszer találkoztam Kerstennel, és már nem emlékszem, hogy miről beszéltünk. A találkozó elég rövid volt. (...) Az a tény, hogy Himmler kezelőorvosa, óvatosságra intett minket. (...)
ELNÖK: De hát tudhatta, hogy régóta kapcsolatban áll a svéd kormányzati szervekkel, és hogy minden követ megmozgat az internáltak kiszabadítása érdekében.

VAN RECHTEREN LIMPURG: Tudtam.

ELNÖK: Ennek ellenére sem akart vele együttműködni. De hát miért nem, ha egyszer a svéd hatóságok megtették, és ha az együttműködéssel lehetővé válhatott volna több ezer holland kiszabadítása? (...) Mivel magyarázza az együttműködés visszautasítását? Erre a kérdésre évek óta keressük a választ. (...)

STOKVIS: Ön tehát csak egyszer találkozott Kerstennel. Kersten azt tanácsolta Önnek, kérjen felőle információt Günther külügyminisztertől. Kért információt?

VAN RECHTEREN LIMPURG: Ezt mondta?

STOKVIS: Ezt, mégpedig eskü alatt. Kért Kerstenről információt Günther külügyminisztertől, igen vagy nem?

ELNÖK: Lehet, hogy az Ön szemében ez nem magától értetődő dolog, de még ha Kersten nem is ajánlja fel Önnek ezt a lehetőséget, akkor is informálódnia kellett volna Günther külügyminiszternél, tekintve, hogy több ezer holland állampolgár életéről volt szó...

VAN RECHTEREN LIMPURG: Természetesen nem tudhattuk, mekkora befolyással rendelkezik, feltételezésekre voltunk utalva.

ELNÖK: Egy okkal több, hogy informálódjon Günther külügyminiszternél, és megtudakolja, mi a véleménye Kerstenről. Ezt azonban, úgy látom, elmulasztotta.

VAN RECHTEREN LIMPURG: Nem emlékszem, hogy beszéltem volna erről Günther külügyminiszterrel. (...)

STOKVIS: De egyáltalán felkeltette az érdeklődését a kérdés?

VAN RECHTEREN LIMPURG: Természetesen fel.

STOKVIS: Az Öntől kapott információkból mi egészen más következtetésekre jutottunk."[35]

Bár a meghallgatások még két évig tartanak, időközben – tizenegy havi vizsgálat után – a Snouck-Hurgronje-féle* bizottság 1950. január 12-én átadja jelentését a miniszterelnöknek, a külügyminiszternek meg a parlamentnek. A jelentés három aláírója,

* Lásd fentebb, 331. o., lábjegyzet

érvekkel és tényekkel alaposan alátámasztva, hét pontban* fogalmazza meg véleményét, és a hét pontban Kerstent minden vád alól felmentik, és elismerik a Hollandia javára kezdeményezett legtöbb akcióját: az ellenállás vádjával őrizetbe vett holland állampolgárok kiszabadítását; hogy 44/45 telén a legnagyobb élelmiszerhiány idején sikerült visszavonatnia az élelmiszert szállító svéd hajók holland kikötőkben való kirakodásának tilalmát; hogy a holland ellenállás leveleit Stockholmba vitte és onnan továbbíttatta a londoni emigráns kormánynak; hogy szabadlábra helyeztette a Ravensbrückben fogva tartott holland nőket; hogy a megmentett zsidók közül 2700-at eljuttatott Svájcba, 3700-at Svédországba, de emellett 63 000 zsidó életét mentette meg, köztük nem kevés holland zsidóét is; ráadásul az is az ő érdeme, hogy Himmler nem hajtotta végre a Führernek azt a parancsát, hogy a szövetségesek közeledtére a foglyokkal együtt levegőbe röpítsék a koncentrációs táborokat; végezetül el tudta érni, hogy Himmler ne engedélyezze Clingendael lerombolását, valamint a Hága körüli gátak felrobbantását.[36] Ezeket az állításokat a jelentés szerzői „hitelt érdemlő tanúvallomásokkal", „hiteles dokumentumokkal" és „számos bizonyítékkal" támasztják alá.[37] Ami a többi – ugyancsak Kerstennek tulajdonított – akciót illeti (ilyen például 1941-ben a hollandok keletre telepítésének megakadályozása), a bizottság már sokkal visszafogottabb (és ebben a visszafogottságban legalább annyi az óvatosság, mint a diplomáciai érzék): „Lehetetlen bebizonyítani – írják a jelentésben –, hogy ha Kersten közbe nem lép, a tervet csakugyan végrehajtották volna."[38]

Ettől fogva Kerstennek nyert ügye van: a hollandok nem kis ámulatára (ők ugyanis nem követhették a három éven át tartó

* A három aláíró csaknem mindenkit meghallgatott, akinek a neve előfordult ebben a történetben. A következők beszéltek a bizottságnak Kerstennel való kapcsolatukról: Ramsay, Ryti, Kivimäki, Günther, Richert, Engzell, von Post, Steltzer, Seip, Brandt, Schellenberg, Berger, Storch, Masur, de Beaufort, Nieuwenhuis, Schijf, Knulst, van Nagell, Posthumus, Röell és még sokan mások.

diszkrét vizsgálatot, meg a zárt ajtók mögötti meghallgatásokat), Bernát herceg, Julianna királynő férje Felix Kerstent 1950. augusztus 17-én ünnepélyesen az Oranje-Nassau rend főtiszti keresztjével tünteti ki. A jóvátétel későn jött, de Kersten nagyon is megérdemelte.* Bernát herceg az alkalomból kijelentette: „Nehéz szavakat találni, hogy kellőképp köszönetet mondjunk mindazért, amit Hollandiáért tett."[39]

* De a kitüntetés rangban mégis alatta van a Bernadotte grófnak adományozott lovagi nagykeresztnek – nem szabad megsérteni a svédek érzékenységét!

Jegyzetek

1 Arno Kersten, *SS-ledaren*, id. mű, 309–310. o.
2 Uo., 310. o.
3 Uo., 311. o.
4 Uo.
5 Sune Persson, *Vi åker til Sverige*, Rimbo, Fischer & Co, 2003, 441. o.
6 NIOD, Map D 4, *Aufzeichnungen*, 6/7/46, 5. o.
7 Sune Persson, *Vi åker til Sverige*, id. mű, 141. o.
8 Uo., 499. o.
9 Gerald Fleming, „Die Herkunft des »Bernadotte-Briefs« an Himmler vom 10 März 1945", in Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 484. o.
10 Louis de Jong, „Hat Felix Kersten das Niederländische Volk gerettet?", in *Schriftenreihe der Vierteljahrhefte für Zeitgeschichte*, nr. 28, Stuttgart, DVA, 1974, 139. o.
11 Uo., és némi különbséggel: NIOD, Map E 41, Verklaring van Nagell 29/8/48; valamint Hugh Trevor-Rober előszava a *The Kersten Memoirs* című könyvhöz, id. mű, 18. o.
12 *Trots Allt*, 2-8/2/1945.
13 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid*, 6 B, id. mű, 181. o.; NIOD Map E 41, Von Hentig aan de redacteur van de Volkskrant, 30/8/48; uo., Map H 8, Posthumus aan Östen Undén, 24/11/50, 2. o.
14 Lena Einhorn, *Handelsresande i liv*, Stockholm, id. mű, 447. o.
15 FO 371/48026, Mallet to FO, 25/2/45, idézi Steven Koblik, „No truck with Himmler", id. mű, 175. o.
16 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid* 1940–1945, Deel 6 A en B, Verslag, Bijlagen, id. mű, 180. o., 6. jegyzet, Schrijven van Van der Vulgt aan de minister van Buitenlandse Zaken van 18/10/48.
17 UD 1920 års HP 1692, Brev från Günther till Engzell, 4/11/48, in Lena Einhorn, *Handelsresande i liv*, Stockholm, id. mű, 448. o.
18 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid*, Deel 6 B, id. mű, 177. o., Brief van F. Th. Dijkmeester aan de hoofden van de bureaux inlichtingen.
19 NIOD, Map I 17, Van Nagell aan Amici, 19/4/46.
20 Uo., Map. I 18, Secretaris van prinses Juliana, 11/2/46.
21 Uo., Map F 1, 29. o., Gesprek Prof. Posthumus med Med. F. Kersten, id. mű.
22 Uo., Map H 7, Kersten aan de Beaufort, 30/1/46.
23 Louis de Jong, „Hat Felix Kersten das Niederländische Volk gerettet?", id. mű, 79–141. o.
24 Uo., Map E 51, Déposition de F. Kersten au TMI IV, cas 11, Gottlob Berger, 18. oct. 48.; Freek van Rijsinge, *Het Kersten spiel*, Boom, Amsterdam, 2006, 71–81. o.
25 SRA, Advokat K. Littorin Samling, 4. köt., 22/7/47.
26 Ralph Hewins, *Count Folke Bernadotte*, London, Hutchinson, 1948, 122., 190. o.

27 NIOD, F 3-F 4, Verslag van gesprek (...) met W. Schellenberg in het Duitse Hospitaal te Nuremberg, 18 oct. 1948, 2. o.
28 NIOD, Map F 7, Harster over Kersten, 2/5/48, 38. o.
29 Felix Kersten, *Klerk en Buel*, id. mű, 190. o.
30 NIOD, Map E 48, Rose Raake, verslag over Heer X, 5/10/48.
31 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid*, Deel 6 B, id. mű, 171. o., Nota van 2 sept. 48 van Prof. N.W. Posthumus over de Heer E. A. F. Kersten. Másolat: NIOD, Map G 2, 2 sept. 48.
32 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid*, Deel 6 C, id. mű, 91. o.; Verhoor van Mr. J.E.H. Baron van Nagell, 28/7/48.
33 Uo., 139–140. o., Verhoor van Medizinalrat E. A. F. Kersten, 15/9/48.
34 Uo., 143. o.
35 Uo., 559–560. o., Verhoor van Mr. W. C. Graaf van Rechteren Limpurg, 19/8/48.
36 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid*, Deel 6 B, id. mű, 181–184. o., Bijlage 63, Zakelijke inhoud van het op 12 januari 1950 aan de Minister van Buitenlandse Zaken uitgebrachte van de Comissie (...) over de Heer E.A. Kersten.
37 Uo., 183–184. o.
38 Uo., 184. o.
39 Freek van Rijsinge, *Het Kersten spiel*, id. mű, 7. o.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Idő előtti búcsú

Felix Kersten nem veti meg a kitüntetéseket, de az ő szemében nem ez a legfontosabb, hanem az, hogy Svédországban végre állampolgárságot szerezzen magának, meg az egész családjának. Idestova több mint öt éve, hogy a feleségével letelepedett Stockholmban, gyerekei a svéd fővárosban járnak iskolába, a hű Elisabeth Lübennek is ott van a lakása, sőt, Kersten kis birtokot is vásárolt a fővárostól délnyugatra fekvő Stensäterben. Mind Hollandiában, mind Svédországban akad jó néhány személy, aki nem habozik szót emelni az érdekében, mint például van Nagell báró, Hillel Storch, Norbert Masur, Otokar von Knierem, Maurits de Beaufort, Jacob Wallenberg és Nicolas Posthumus. Mi több, az utóbbi 1950. november 24-én még levelet is ír Östen Undén svéd külügyminiszternek; a levélben tájékoztatja a külügyminisztert a kétéves vizsgálat eredményéről, illetve arról, hogy kiderült: Kersten orvosi tanácsos „nagy formátumú embermentő, aki tiszteletet érdemel a háború alatt végzett humanitárius tevékenységéért". A kutatások azt is lehetővé tették, hogy a professzor megcáfolja a Kersten ellen felhozott vádakat; a bizottság emellett azt is megállapította, hogy Kersten nemcsak nem húzott semmi hasznot háború alatti helyzetéből, de még saját vagyonának jó részét is embermentő tevékenysége finanszírozására fordította. A professzor levele végén azt sem hagyja említetlenül, hogy Kerstent nemrég az Oranje-Nassau rend főtisztjévé nevezték ki.[1] Kár, hogy amikor az államrezon ideológiával párosul, mindig a svédek legendás igazságérzete meg a *fair play* húzza a rövidebbet. Östen Undén ugyanis a levélírót válaszra se méltatja. Csakhogy Posthumusnak egyáltalán nem szegi kedvét a kudarc a Kerstenért folytatott kereszt-

teshadjáratban: már 1951-ben Béke Nobel-díjra javasolja Kerstent, és a javaslatot a következő hét évben évről évre megújítja...

Időközben, miután három hónapot tölt a London melletti 020-as kihallgatási központban, Walter Schellenberget visszaküldik Nürnbergbe, ahol a vád tanújaként kapott idézést a Kaltenbrunner elleni perben; őt magát csak 1947 elején állítják bíróság elé; a negyedik úgynevezett „Wilhelmstrasse-perben" húsz társával együtt ültetik a vádlottak padjára. Schellenberg, hála mindazoknak, akik a tárgyaláson pozitívan nyilatkoztak róla – így Bernadotte-nak, a svájci hírszerzést vezető Henri Massonnak meg a szintén svájci Jean-Marie Musynek, Giraud tábornoknak, továbbá Isaac Sternbuch rabbinak[2] –, hat év fegyházzal megússza. A büntetés már csak azért sem számított szigorúnak, mivel a hat letöltendő évet 1945. június 17-től számították. De részben még ennek letöltésétől is megkímélték, mivel 1947-től folyamatosan romló egészségi állapota miatt a büntetés nagy részét amúgy is a nürnbergi városi kórházban töltötte. Ügyében nem sokkal azután mondtak ítéletet, hogy epehólyag-rák miatt súlyos műtéten esett át. Nyilván ezt is tekintetbe vette John J. McCloy, az Egyesült Államok Németországba kinevezett kormánybiztosa, amikor egészségi állapotára való hivatkozással Schellenberget 1950. március 31-én amnesztiában részesítette. Az amnesztia annyit legalább lehetővé tett Schellenbergnek, hogy kiváló orvosokkal, Svájcban kezeltesse magát. Ezek után Torinóban telepedett le, ahol nem sokkal második operációja után, 1952. március 31-én, negyvenkét éves korában elhunyt.

Kersten csak fél év múlva értesül Schellenberg haláláról, a hír mélyen lesújtja.[3] Hogy miért nem léptek vele kapcsolatba Schellenberg védőügyvédjei, nem tudni, aminthogy azt sem, hogy – jóllehet ez még hasznosabb lehetett volna – miért nem fordult hozzá Schellenberg orvosi segítségért.* Igaz, 1952 tavaszán

* Schellenbergnek ehhez nemcsak a kezelőorvosaitól, de az amerikai hatóságoktól is engedélyt kellett volna kérnie – és a kérés nyilván mindkét részről visszautasításba ütközött volna; amikor pedig 1950 márciusában kiszabadult, már olyan súlyos lehetett az állapota, hogy a Kersten-féle terápia sem segíthetett rajta.

Kerstent teljesen lefoglalja a honosítás ügye, annál is inkább, mivel kérelmét akkortájt bírálta el a svéd kormány. Öt hosszú év után a holland parlamenti vizsgálóbizottság is akkor adta közre 512 oldalas vaskos jelentését, amely pozitívan ítélte meg Kersten szerepét, és kíméletlenül elmarasztalta van Rechteren Limpurg nagykövetet, és néhány kínosan zavarba ejtő megjegyzést is tartalmazott a svéd hatóságokról.[4] Kersten méltán reménykedhetett, hogy a nyomtatásban is közreadott jelentés jó irányban fogja befolyásolni azokat, akik dönteni fognak a sorsáról, annál is inkább, mivel nagyon is jól emlékeznek még rá a svéd diplomaták; a svéd külügy jogi ügyosztályának egykori vezetője, Gösta Engzell ezt írja Varsóból, amikor Kerstenről információt kérnek tőle: „Készségesen igazolom, hogy nem volt akadály, ami Kerstent megállította volna. (...) Amennyire tudom, hogy mindez mennyibe került neki, arról sohasem beszélt, holott többször is eszembe jutott, hogy vajon miből tudja fedezni a költségeket. Mert jelentős összegekről volt szó; Stockholm és Németország között ingázva mindig ügyelt rá, hogy elegendő kenőpénz legyen nála."[5]

A korabeli svéd kormány politikai színezete azonban mindent felülír – különösen a svéd külügyminiszter szemében. Ahogyan naplóbejegyzéseiből kiderül, a külügyminiszter „közönséges kalandornak"[6] tartja Kerstent, és arra kéri a minisztériumi irattár vezetőjét, Uno Willerset, készítsen tendenciózus (és természetesen baloldali) emlékeztetőt az ügyről. Willersnek nem kell kétszer mondani: az iromány, amely tele inszinuációval, megállapítja: „Kersten professzor sarlatán benyomását kelti", és bár a mellette szóló dokumentumok csakugyan hitelt érdemlően bizonyítják szolgálatait, állampolgársági kérelmének alátámasztására nem alkalmasak. Csakhogy Willerst annyira elragadja az ügybuzgalom, hogy akaratlanul is elárulja, mi is a visszautasítás mélyebb motivációja: Kersten többször is jelét adta „heves kommunistaellenességének", az a tény pedig, hogy az 1918/19-es időszak alatt részt vett az észtországi antibolsevista önkéntesek mozgalmában, „meghatározott politikai meggyőződésre vall, amelyet méltán állíthatunk párhuzamba az első világháború utáni időszak egyes

fasiszta gondolatáramlataival".[7] Az ilyen ideológiai eltévelyedések bőven elegendők a kormány tagjainak meggyőzésére, amiért is a hatóságok 1952. október 17-én nemet mondanak Felix Kersten honosítási kérelmére.

A csalódás Kerstent szokatlan lépésre kényszeríti: abban a meggyőződésében, hogy honosítási kérelmét nyilván Bernadotte egykori lekötelezettjei torpedózták meg, boldog-boldogtalannak megmutatja azt a levelet, amit a gróf 1945. március 10-én Himmlerhez intézett: „Akárcsak Németország, Svédország sem kedveli a zsidókat. Amiért nagyon is megértem a zsidókérdéssel kapcsolatos állásfoglalását. Kersten ovosi tanácsos arról tájékoztatott, hogy Ön engedélyezte neki 5000 zsidó szabadlábra helyezését. Nem örülök a hírnek, már csak azért sem, mert nem áll szándékomban zsidók fuvarozása. De mivel minderre hivatalosan nem mondhatok nemet, arra kérem, Herr Himmler, hogy vonja visszza hozzájárulását. Kersten orvosi tanácsost senki se bízta meg, hogy zsidók szabadon bocsátásáról tárgyaljon, ő az akciót magánemberként kezdeményezte. A franciák, hollandok és belgák Svédországba való szállításának ügyében viszont változatlan az álláspontom."[8]

A levél – katasztrófa, és nem a gróf emlékezetére vet rossz fényt, hanem Kerstenre, mivel durva hamisítványról van szó. A levélnek nincs fejléce, hiányzik róla az aláírás, ráadásul a stílus meg a mondatfűzés köszönőviszonyban sincs a Bernadotte-éval, arról nem beszélve, hogy Kersten antiszemitizmussal vádolja Bernadotte-ot, pedig a zsidóellenes előítélet idegen volt a gróftól. Ha annyi igaz is, hogy 1945. március 8-án a gróf kizárólag skandináv internáltakat volt hajlandó felengedni az autóbuszokra,* ennek egyszerű a magyarázata: a grófot katonának nevelték, nem csoda, hogy jottányit sem volt hajlandó eltérni a kapott utasításoktól;** de amikor Stockholm március 27-én módosította az utasításokat, a gróf minden vita vagy fenntartás nélkül azonnal teljesítette őket. A grófnak tulajdonított antiszemitizmus tehát aljas rágalom, amire csak Kersten kétségbeesése a magyarázat; a terapeutát ugyanis az 1952. októberi hivatalos visszautasítás mélyen elkeserítette. A hamisítás elszomorította Kersten barátait; erről Hillel Storch három évtizeddel később így beszélt Gösta Engzellnek: „Knierem meg én többször is mondtuk Kerstennek: »Annyi nemes akció fűződik a nevedhez, mi szükséged van rá, hogy hazugsággal feketítsd be Bernadotte emlékét?« Knierem térden állva rimánkodott neki, hogy mondjon le erről a koholmányról."[9]

* Lásd fentebb, 262., 264. o.

** Ami arra vall, hogy a grófban se vakmerőség nem volt, se kezdeményezőkészség.

Hiába: Kersten nemcsak nem veti el az ötletet, de a hamisítványt egy sor újságírónak és képviselőnek is megmutatja, kezdve James Dicksonnal, aki arra figyelmezteti, hogy a levél zsarolásként is felfogható. Mivel Kersten megmakacsolja magát, Dickson – aki tiszteletbeli kamarás is – másolatot kér a levélből, amit 1953. március 12-én megmutat VI. Gusztáv Adolfnak.* A király azonban ismerte elhunyt unokatestvérének stílusát, és minden nehézség nélkül megállapítja, hogy a levél hamisítvány.[10]

Mindez sokba kerülhetett volna Felix Kerstennek, de ez egyszer az ő javára változott a svéd politikai helyzet. A monarchia meg a szociáldemokrata párt is alaposan belekeveredik a szánalmas Haijby-ügybe,** emellett a holland vizsgálóbizottság jelentése is megtette hatását, miközben az Északi-tenger túloldalán új vitapartner lép szorítóba. Az új vitapartner nem más, mint a brit történész Hugh Trevor-Roper, aki – alighanem Posthumus professzor tájékoztatása alapján – 1953 januárjában vitriolos cikket ír az amerikai *Atlantic Monthly* című magazinba. A cikkben

* Aki két évvel korábban követte a trónon V. Gusztávot.

** Kurt Haijby, valódi nevén Kurt Johansson közismert bűnöző volt, akit Svédországban gyilkosságért, Németországban pedig pedofíliáért ítéltek börtönbüntetésre. Haijby nem kevesebbet állított, mint hogy intim kapcsolatot tartott fenn V. Gusztáv királlyal, akit ezzel feltehetően zsarolt is; 1950-ben még „kulcsregényt" is írt ebben a témában. Amikor kiderült, hogy a királyi udvar csaknem tizennégy éven át rendszeresen fizetett neki a hallgatásáért, kitört a botrány.

szóvá teszi, hogy a svéd hatóságok nem hajlandók állampolgárságot adni Kerstennek, de emellett – nem egy bizonyítékkal alátámasztva – azokat a mesterkedéseket is leleplezi, amelyekkel Bernadotte gróf igyekezett kisajátítani az 1945. áprilisi mentőakció érdemeit. Majd a professzor így folytatja: „Hogy mi volt ebben az ügyben Bernadotte gróf indítéka, hogy miért volt rá szüksége, hogy a vállalkozás minden érdemét magának tulajdonítsa? Utóvégre ő is tiszteletreméltó munkát végzett. Hogy miért volt szüksége arra, hogy tudatosan és gátlástalanul felnagyítsa, eltúlozza saját hozzájárulásának jelentőségét? Közrejátszhatott mindebben a hiúság, és kétségtelenül a politikai érdek is sokat nyomott a latban. Akárhogyan is, Bernadotte-nak sikerült meghamisítania a tényeket, és az ölébe hullott népszerűség elfojtotta az igazság szerény hangját. Rajta kívül ugyan ki ismerte a tényeket? Egy maréknyi svéd, de ennek a néhány embernek, akiket ráadásul a gróf még idejében pártjára állított, mi érdeke lett volna nyilvánosan leleplezni az elorzott dicsőséget? Vagy néhány német, de ők miért vallanák be nyilvánosan, hogy Himmler tanácsadói voltak? Netalán pár zsidó? De mivel Bernadotte-nak szintén zsidók voltak a gyilkosai, valamiféle lelkiismeretfurdalás nyilván visszatartotta őket attól, hogy nyíltan kifejezzék nemtetszésüket.* Magánemberként mindegyikük tanúskodott Kersten mellett, a nyilvánosság előtt azonban egyikük sem akart megszólalni. Szerencsére, (...) a hollandokban nincs ilyen belső tilalom, nem csoda, hogy ott napvilágra került, hogy mi az igazság."[11] Cikkének végén a szerző fájlalja, hogy Kersten nem kapott Béke Nobel-díjat.

Ehhez a korántsem tehetségtelen vádbeszédhez vegyük még hozzá, hogy Trevor-Roper professzor nem akárki; lévén a háború alatt az MI6-os brit hírszerző szolgálat katonatisztje, 1945 őszén

* Ez a bűnösségérzés alighanem arra is magyarázat, hogy 60 000 zsidó megmentőjét miért nem vették fel a Világ Igazai közé. De ha egyszer így van, azt követelné az igazság, hogy Bernadotte-ot is töröljék a Világ Igazainak sorából.

őt bízták meg, hogy tárja fel Hitler eltűnésének körülményeit,* a részletes jelentést pedig, amit két hónapra rá átad a hatóságoknak, később *The Last Days of Hitler* címen könyv alakban is megjelentette; a műnek nagy sikere volt. Nem csoda, hogy – ráadásul ilyen híres szerző tollából – az *Atlantic Monthly* cikke akkora feltűnést keltett, hogy a svéd külügyminiszter kénytelen volt a cikk állításait hivatalos közleményben cáfolni. Mivel a cáfolathoz nem mellékelt semmilyen bizonyítékot, a kommüniké nem oszlatta el a kételyeket, ezért a külügyminiszter a közvélemény megnyugtatására engedélyezi a svéd levéltár igazgatójának, Uno Willersnek, hogy közreadja elfogult „emlékeztetőjét", amit addig bizalmas dokumentumként kezeltek...

A külügyminiszter elszámította magát: a Folkpartival szövetkező jobboldalnak kapóra jön az ügy, hogy megtámadja Ingvar Lindell szociáldemokrata minisztert (a kormány részéről ő volt az előadója a Kersten által benyújtott honosítási kérelemnek). A Riksdag ezek után bizottságot alakít azzal a céllal, hogy feltárja az előzményeket, vagyis azt, hogy mi vezetett Kersten kérelmének visszautasításához. „Minden jel arra vall – olvassuk a bizottság jelentésében –, hogy szándékosan hagyták figyelmen kívül Kersten érdemeit, vagyis azt, hogy [1945 tavaszán] maga is hozzájárult a svéd mentőakció sikeréhez. Mindennek feltehetően az volt a célja, hogy az akciót egyes egyedül Bernadotte gróf és Svédország érdemének tüntessék fel."[12]

A Riksdag második háza 1953. április 29-én tartja meg az ügy kapcsán vitáját; a vitán, az általa írt elfogult emlékeztető miatt hevesen támadják Uno Willerset, a parlamenti irattár vezetőjét. Koreában dúl a háború, Sztálin Norvégiát és Finnországot fenyegeti, Dánia és Norvégia ekkor lép be a NATO-ba, ekkor lepleznek le egy szovjet katonai kémhálózatot Svédországban, és a Balti-tengeren hirtelen megszaporodik a hajó- és repülőgépincidensek száma – mindennek tükrében erősen megcsappan

* Lásd, F. Kersaudy, „Le cadavre encombrant d'Adolf Hitler", in J.C. Petifils, *Les énigmes de l'histoire du monde*, Perrin, Paris, 2019, 315–331. o.

a kommunizmus vonzóereje, és a Szovjetunió iránti lelkesedés is sokat veszít erejéből. Halvard Hallén szociáldemokrata házelnök – és lelkész* – azonban kiáll a kormány álláspontja mellett, azt inszinuálva, hogy Kersten nem töltött még elegendő időt Svédországban ahhoz, hogy kérvényezhetné az állampolgárságot, arról nem beszélve, hogy a terapeuta nem is „igazi finn",** hanem csak „balti német",*** mindenesetre külföldi. A Folkparti szóvivője, von Frisesen nagy sikert arat, amikor azt kívánja, „bárcsak minden hazugság, ami a vitában Hallén szájából elhangzott, a jövőben feledésbe merülne", majd magára Kerstenre tereli a szót, „akinek egy sor figyelemreméltó akció öregbíti dicsőségét. Ezeket az akciókat részben Svédország, részben pedig – nem túlzok – az Emberiség érdekében hajtotta végre. Csakhogy Kersten énszerintem (...) nem kapta meg a svédek részéről azt az elismerést, amelyet megérdemelt volna." Majd rátér Uno Willers emlékeztetőjére, „amely tele van tévedéssel és pontatlansággal. (...) Ennek a megrendelésre készült az iromány nak a szerzője nagyvonalúan figyelmen kívül hagyja a Kersten mellett Svédországban és külföldön tett tanúvallomásokat."

Ekkor James Dickson, a konzervatív Högerparti**** képviselője veszi át a stafétabotot: „Az az érzésem, hogy ha Hallén úr jó néhány év múlva újra elolvassa a mai hozzászólását, abban a formában, amiben bekerül majd a jegyzőkönyvbe, szégyellni

* Halvard Hallén eléggé különleges képviselő és lelkipásztor volt, aki 1954-ben, legalább egyszer, a Parlament külügyi bizottságának titkos üléséről egyenesen a szovjet nagykövetségre sietett, hogy a titkos ülésen elhangzottakról beszámoljon a kommunista elvtársaknak. Hogy előtte fohászkodott-e bűnbocsánatért az Úrhoz, *nem tudni*...

** Finnek csak akkor kérvényezhették a svéd állampolgárságot, ha már öt évet töltöttek Svédországban.

*** Félelmetes érvelés, Svédország ugyanis – hogy magára ne vonja Sztálin haragját – a háború után kiadta a Szovjetuniónak a balti menekülteket.

**** Ez a rendkívül színes személyiség – foglalkozására nézve mezőgazdász – pilóta volt és felfedező; a Téli Háború idején önkéntesként jelentkezett a finn hadseregbe, majd 1945-ig a C-byránnak, vagyis a svéd hadsereg hírszerző osztályának munkatársa.

fogja magát az általa mondottakért. (...) Azt is jó volna látni, milyen utasításokat kapott Willers úr az általa írandó emlékeztető dolgában." A vita veszélyesen közeledett a probléma lényegéhez; mi több, további három ellenzéki képviselő azt is keserűen felrója a kormánynak, hogy „az emberiség jótevőjétől tagadta meg a svéd állampolgárságot".[13] A kormány csak nagy nehezen tudja elkerülni, hogy az ellenzék meg ne vonja tőle a bizalmát, de álláspontja így is tarthatatlan: a terapeuta 1953. október 23-án megkapja a svéd állampolgárságot.*

Ettől fogva az orvosi tanácsos végre átadhatja magát három szenvedélyének: a gyógyításnak, a családjának, meg a gazdálkodásnak. Ideje legjavát megosztja rendelője és Stensäter melletti birtoka között – legalábbis amikor Svédországban tartózkodik, mert viszonylag kevés a stockholmi páciense, legtöbb betege külföldi, és Kersten végre azt a vágyát is megvalósíthatta, amiről már a háború alatt is álmodott: rendelőt nyit Hágában. De mivel német betegei sem felejtették el, sőt, a betegek családja sem, Düsseldorfban szintén rendelőt nyit, Párizsról már nem is beszélve: „Ennek – írja majd fia, Arno Kersten – az a magyarázata, hogy az embereknek közvetlenül a háború után nem volt sok kedvük Németországba utazni, és inkább Párizsban kezeltették magukat. Kerstennek igen sok zsidó páciense is volt, legelsősorban a Rotschild család tagjai, aztán dél-amerikai iparmágnások, művészek, színészek és színésznők. A legismertebb köztük Greta Garbo, ő éveken át többször is Párizsba utazott Kerstenhez kezelésre. Sűrűn előfordult, hogy anyámmal együtt ment bevásárolni. Grace Kelly is szerette volna kezeltetni magát apámmal, ő azonban az utolsó pillanatban visszalépett. Az ötvenes évek elején Kersten már négy időszakra osztotta az esztendőt: a telet Stockholmban töltötte, a tavaszt Düsseldorfban, az ősz elejét Hágában, az ősz végét pedig Párizsban."[14]

* Három évre rá Svédország hivatalosan is igazságot szolgáltatott Kerstennek a fehér buszok történetét megörökítő fehér könyvben: *1945 års svenska Hjälpexpedition till Tyskland*, Ny Serie II:8, Stockholm, 1956.

De vajon a múlt végképp feledésbe merült? Aligha. Kersten gyakran viszontlátja és kezeli is a régi ismerősöket, mint például Christian Günthert, Hillel Storchot, Gottlob Bergert* és Friedrich Flick vállalkozót, akin három alkalommal is segített** – ez utóbbi azzal fejezte ki köszönetét, hogy a Mercedes legújabb – ráadásul méretre készített – modelljével ajándékozta meg Kerstent. Jacob Wallenberg bankárt annyira bántotta hazája hálátlansága, hogy sógora megmentéséért kártérítés gyanánt 55 000 koronát adományozott – ráadásul adómentesen – Kerstennek.[15]

A „mágikus Buddha" – ahogy Himmler nevezte – már 1952-ben közreadta emlékiratai német nyelvű változatát, ez egyszer napló formájában – bár annak idején nem vezetett naplót, amiért is ezek a feljegyzések helyenként nem a legmegbízhatóbbak; ezt, négy évre rá, az angol nyelvű változat követte – de sokkal ez sem megbízhatóbb a németnél...*** Mégis, ezekben az években a terapeuta – élőbeszédben meg írásban – rengeteget töprengett az általa átélt eseményeken: „Himmlernek az volt minden vágya, hogy nagy történelmi személyiségként emlegesse majd az utókor – és hogy a legnagyobbak közt a helye. Így még primitív eszközökkel is lehetséges volt nagy sikereket elérni."[16] „Goebbelsnek is voltak besúgói, sőt, ezek Himmler besúgóinál is hatékonyabbak voltak, mivel Goebbels jobban fizette őket. (...) Még Himmler

* Bergert, büntetésének letöltése előtt, 1951-ben szabadlábra helyezték.

** Egyszer, még a háború előtt és alatt, kezeléssel, majd azzal, hogy Himmlernél kijárta, hogy Flicket ne küldjék koncentrációs táborba, végül azzal, hogy 1947-ben mellette tanúskodott a nürnbergi perben. Jóllehet Flick öt éven át körülbelül 100 000 kényszermunkást foglalkoztatott rendkívül mostoha körülmények között, és szégyentelenül részt vett a megszállt országok kifosztásában, mindössze hét év fegyházbüntetést kapott, de már 1950-ben szabadon engedték – a háború után kolosszális vagyonra tett szert, sőt, 1963-ban a Német Szövetségi Köztársaság érdemrendjével is kitüntették.

*** L. *Totenkopf und Treue*, Hamburg, Robert Mölich Verlag, 1952, valamint *The Kersten Memoirs*, London, Macmillan, 1956. Mindez arra is magyarázat, hogy a brit történészek miért nem vették komolyan Kersten emlékiratait. Ők ugyanis csak az angol – meg legfeljebb kivételes esetben, a német – változatot ismerték, de egyikük sem nézett utána a svéd és holland eredetinek.

környezetében is voltak besúgók, csakhogy Himmlernek is megvoltak a besúgói, akik Goebbelsről és Goebbels besúgóiról jelentettek, de Göringnek és Ribbentropnak szintén voltak besúgóik, akik Himmler környezetében kémkedtek. Csakhogy Himmler egykettőre leleplezte a besúgókat, és kiküldte őket a frontra, ahol hősi halált haltak."[17] „A legbutább Ribbentrop volt, ilyen sötét butasággal azóta sem találkoztam."[18] „Himmler eléggé konfliktusos viszonyban állt a Wehrmachttal, legszívesebben minden tábornokot felakasztatott volna, mivel egytől egyig hazaárulónak tartotta őket: »A háború után – mondta nem is egyszer – ezek közül az aljas gazemberek közül egy sem fog életben maradni«."*[19] Annak az életigazságnak, hogy »Hitlernek mindig igaza van«, mitikus jelentése volt Himmler szemében. A Führer parancsára tétovázás nélkül még a testvérét, sőt, önmagát is agyonlövette volna. Már csak azért is, mert váltig meg volt róla győződve, hogy a Führer, a Nagynémet Birodalom vezetője tisztában van döntései miértjeivel, még akkor is, ha ő, Himmler nem is nagyon érti vagy helyteleníti ezeket a döntéseket."[20]

1958 és 1959 között Kersten sokat mesélt az emlékeiről Achim Besgen német lelkésznek és professzornak, valamint a nagy francia írónak és újságírónak, Joseph Kesselnek. Az első misztikus hagiográfiát ír majd róla, a második regényt.** De Kerstent ebben az időben jobban érdekli orvosi tapasztalatainak átadása, amit csaknem kétszázoldalas tankönyben foglal össze. A *Die Heilkraft der Hand* (A kéz gyógyító ereje) című művében egyszer sem említi Himmler nevét...

„Sohase értettük – írja majd később Arno Kersten –, hogy apa miért követte olyan nagy figyelemmel a gazdasági helyzet alakulását. Nagyon fontosnak tartotta a biztonságot, hogy ha történik valami, a családja ne kerüljön az utcára."[21] De nem csak emiatt

* Sok német tábornok, aki bátran harcolta végig a háborút, sohase tudta meg, hogy Németország vereségének köszönheti életben maradását.

** Achim Besgen, *Der stille Befehl*, München, Nymphenburger Verlag, 1960; Joseph Kessel, *Les Mains du miracle*, Paris, Gallimard, 1960 (zsebkiadás: Paris, Folio, 1999.).

aggódott. 1943-ban már Wilhelm Wulff* is észrevette, hogy „Kerstennek pajzsmirigyproblémái vannak, és hogy súlyos következményekkel járó szívelhájasodásban szenved".**[22] – Mindezt nem a csillagok járásából olvasta ki, hanem bizalmasan Ingmar Kersten közölte vele. „Gyerek- és kamaszkorunkban – emlékszik vissza Arno – különböző gyógyszereket tartalmazó színes kis tasakokat tett ki maga elé a reggeliző asztalra. Mi persze tudni szerettük volna, miért szedi ezeket a porokat, amire azt mondta, javítják a szívműködését."[23]

Az 1960-as évek elején, mindössze másfél évtizedes késéssel, a franciáknak is eszükbe jutott, milyen óriási szolgálatokat tett internált honfitársaiknak Himmler egykori terapeutája, és határozat született arról, hogy megkapja a Becsületrendet. Kersten a feleségével el is indul Párizsba, de a Hamm nevezetű német város közelében infarktust kap, és az infarktust követő embólia 1960. április 16-án végez vele. A Düsseldorfban tartott megindító búcsúszertartáson az egykori páciensek is ott voltak; Felix Kersten hamvait ezután a lännai temetőben helyezik nyugalomra; Länna nincs messze Kersten stensäteri birtokától, amit mindig is második Hartzwaldénak tekintett.

Gerhart Riegner zsidó ügyvéd és filozófus*** harminchat évvel később ezt írja: „Kersten, semmi kétség, egészen rendkívüli ember volt, és az Örökkévaló ajándékának kell tekinteni, hogy lehetősége volt Himmler befolyásolására. Ezt én mással nem tudom magyarázni."[24] A megjegyzés, bár valószínű, nehezen bizonyítható – legalábbis amíg kutatható nem lesz az Örökkévaló archívuma...

* Bármily különös, de az asztrológus Wilhelm Wulff Kersten emlékiratainak egyik verziójában sem szerepel. Vagy azért nem, mert úgy ítélte meg, hogy Wulff képtelen volt felnőni a feladatához, de az sem lehetetlen, hogy attól félt, az olvasónak már sok lenne, ha még a csillagok állását is beleveszi ebbe az amúgy is nehezen hihető történetbe.

** A szívizomzat zsíros elfajulása és zsírszövettel való beszűrődése. A betegségnek gyakran az elhájasodás a kiváltó oka.

*** Gerhart Riegner, a Zsidó Világkongresszus berni titkára már 1942. augusztus 10-én táviratban értesítette Londont a három és fél-négymillió zsidó meggyilkolásának tervéről.

Jegyzetek

1 NIOD, Map H 8, Prof. Posthumus aan Östen Undén, 24/11/50.
2 Reinhard R. Doerries, *Hitler's Last Chief of Foreign Intelligence*, id. mű, 53. o.; Freek van Rijsinge, *Het Kersten spiel*, id. mű, 88. o.
3 Freek van Rijsinge, *Het Kersten spiel*, id. mű, 88. o.
4 *Enquêtecommissie Regerinsbeleid*, Deel 6-A, Verslag, id. mű, 333–336., 344–347. o.
5 SRA, UD 1920, HP, vol. 1692, G. Engzell till Burăchef U. Back-Holst, 17/1/51.
6 Östen Undéns Dagbok, 6/10/52, idézi Sune Persson, *Vi åker til Sverige*, id. mű, 507. o.
7 Uo., 506–507. o.
8 A levelet Gerald Fleming teljes egészében idézi az utószavában, „Die Herkunft des »Bernadotte-Briefs« an Himmler vom 10. März 1945", id. mű, 465. o.
9 Lena Einhorn, *Handelsresande i liv*, id. mű, 450. o.
10 Gerald Fleming, „Die Herkunft des »Bernadotte-Briefs« an Himmler vom 10. März 1945", id. mű, 487. o.
11 *The Atlantic*, 1953. február.
12 Bihang til Riksdagens Protokoll ar 1953, Stockholm, 1954, 17. o., in Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen*, id. mű, 486. o.
13 Riksdagsdebatterna, Andra Kammaren 10953:27, 29/4/53 (Dechargedebatten), 5–25. o., in Sune Persson, *Vi åker til Sverige*, id. mű, 508. o.; lásd még Gerald Fleming, „Die Herkunft des »Bernadotte-Briefs« an Himmler vom 10. März 1945", id. mű, 486. o.
14 Arno Kersten utószava, in Felix Kersten, *Samtal med Himmler*, id. mű, XXVII. o.
15 SRA, Advokat K. Littorin Samling, vol. 1, Littorin till Wallenberg, 9/2/53.
16 NIOD, Map H 7, Kersten aan M. de Beaufort, 30/1/46.
17 Uo., Map D 5, „Die fünfte Kolonnen", 20/9/48.
18 Uo., Map F 1, 19. o.
19 Uo., 20. o.
20 Felix Kersten, *Totenkopf und Treue*, id. mű, 395. o.
21 Arno Kersten utószava, in Felix Kersten, *Samtal med Himmler*, id. mű, XXVII. o.
22 Wilhelm Th. Wulff, *Tierkreis und Hakenkreuz*, id. mű, 119. o.
23 Arno Kersten utószava, in Felix Kersten, *Samtal med Himmler*, id. mű, XXVII. o.
24 Lena Einhorn, *Handelsresande i liv*, id. mű, 455. o.

Rövidítések

AA *Auswartiges Amt;* a német külügyminisztérium
Abwehr A Wehrmacht főparancsnokságának (OKW) katonai hírszerző szolgálata
Ahnenerbe Az ősi örökség intézete
AK (Armia Krajowa) nem kommunista lengyel ellenállási mozgalom
BAM *Bundesarchiv/Militararchiv;* szövetségi levéltár/katonai levéltár, Fribourg
Einsatzgruppen A Sipo és az SD akciócsoportjai
Endlösung Végső megoldás
FHQ *Führerhauptquartier;* a Führer főhadiszállása
FO *Foreign Office;* a brit külügyminisztérium
Gauleiter Az NSDAP tagjai közül választott körzetvezető
Gestapo *Geheime Staatspolizei;* állami titkosrendőrség
GG *Generalgouvernement* Főkormányzóság (a megszállt Lengyelországban)
Hjemmefront Belső front, norvég ellenállási mozgalom
HQ *Hauptquartier* (német), *Headquarters* (angol); főhadiszállás
HSSPF *Hohere SS und Polizeiführer;* az SS és a rendőrség főparancsnoksága
IFZ *Institut für Zeitgeschichte* (Jelenkori Történeti Intézet, München)
IMT *International Military Tribunal;* Nemzetközi Katonai Törvényszék
Kripo *Kriminalpolizei;* német bűnügyi rendőrség
KZ / KL *Konzentrationslager*

Lebensborn Életforrás (A tiszta árja faj létrehozásának intézete: ennek az SS-hez tartozó intézménynek az árvaházak és szülőotthonok irányítása volt a feladata)
Luftwaffe Német légierő
Medizinälrat Nagy presztízsű tiszteletbeli cím, amelyet a finn köztársasági elnök adományoz a különlegesen nagy teljesítményt nyújtó orvosoknak, németül: *Medizinalrat,* svédül: *Medicinalråd,* hollandul: *Medisinalrat*
MI 6 vagy **SIS** Brit külföldi hírszerzés
NA ou **NARA** *National Archives and Records Administration;* Amerikai Nemzeti Levéltár, Washington
NIOD *Nederlands Instituut voor Oorlogsdokumentatie;* Hollandiai Háborús Dokumentációs Központ
NN *Nacht und Nebel;* Köd és éjszaka; az ellenséges területeken végrehajtott megtorló intézkedések fedőneve
NS *Nasjonal Samling;* Nemzeti tömörülés, Vidkun Quisling norvég kollaboráns politikai pártjának neve
NSB *Nationaal-Socialistische Beweging;* Holland nemzetiszocialista mozgalom
NSDAP *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei;* Német Nemzetiszocialista Munkáspárt
OKH *Oberkommando des Heeres;* a szárazföldi hadsereg főparancsnoksága
OKW *Oberkommando der Wehrmacht;* a Wehrmacht főparancsnoksága
Ordedienst (OD) A legjelentősebb hollandiai ellenállási mozgalom
Orpo *Ordnungspolizei;* egyenruhát viselő német rendőrség
OSS *Office of Strategic Services;* amerikai titkosszolgálat, a CIA elődje
Ostministerium A keleten elfoglalt területek minisztériuma
PRO *Public Record Office,* London
RFSS Reichsführer SS
Riksdag Svéd Parlament

RSHA *Reichssicherheitshauptamt;* a Reich központi biztonsági főhivatala
SA *Sturmabteilung;* Rohamosztag
SD *Sicherheitsdienst;* az SS hírszerző és kémelhárító szolgálata
SHAEF *Supreme Headquarters, Allied Expeditionary Force;* a szövetséges expedíciós hadtest főparancsnoksága
Sipo *Sicherheitspolizei;* Titkosrendőrség
SOE *Special Operations Executive;* Titkos brit intézmény, amelynek dezinformálás és az ellenséges területen való felforgató akciók szervezése volt a feladata
Sonderkommando Fogvatartottakból szervezett munkacsapatok
SRA Stockholmi Nemzeti levéltár
SS *Schutzstaffel;* Hitler testőrsége
St. Dept. State Department, Külügyminisztérium, Washington
Totenkopf az SS halálfejes egységei
UD *Utrikesdepartement;* a svéd külügyminisztérium
Volkssturm Népfelkelők, a háború végén a helyi védelemre verbuvált egységek
Waffen-SS Az SS katonai szervezete
Warthegau A Harmadik Birodalomhoz csatolt Lengyelország nyugati részének neve
Werwolf Farkasember, vérfarkas; Az SS által 1944 szeptemberében szervezett és az ellenséges vonalak mögött bevetett szabadcsapatok
WJC *World Jewish Congress;* Zsidó Világkongresszus

SOMOGYI KÖNYVTÁR
1881
SZEGED

Források

Felix Kersten történetének megírásakor a következő dokumentumokra támaszkodtam: a különböző nemzetiségű szemtanúk és szereplők emlékirataira, német, svéd, angol és amerikai dokumentumokra, a holland és a svéd parlamenti bizottság jelentéseire, valamint a Kersten-dossziékra, amelyek a második világháborúval kapcsolatos dokumentumok hollandiai intézetének archívumában (NIOD) találhatók. De a legértékesebb kútfőt a Kersten által papírra vetett jegyzetek, valamint Kerstennek a háború után feljegyzett emlékezései alkotják. Kersten az emlékeit négy műben örökítette meg, ezt a négy – más-más nézőpontból írt – művet 1947 és 1956 között svédül, hollandul, németül és angolul adta közre. A különböző nézőpontoknak az a magyarázata, hogy Kersten mindegyik kiadója az adott nemzet érdeklődéséhez akarta igazíttatni a történetet. Mindezt jól kiegészítik azok az emlékek és dokumentumok, amelyeket Arno, Felix Kersten fia adott közre részint *SS-ledaren Himmlers innersta hemligheter* című könyvében, részint apja svéd nyelven kiadott könyvéhez *(Samtal med Himmler)* csatolt hosszú utószavában. Ezúton is köszönöm Arno Kerstennek, hogy hozzájárult, hogy könyvemben hosszú részleteket közöljek ebből az öt könyvből.

Tartalom

Bevezetés 5
A könyv legfontosabb szereplői 9

ELSŐ FEJEZET: A főszereplő színre lép 11
MÁSODIK FEJEZET: Kerstent elkapja a gépszíj 30
HARMADIK FEJEZET: A Felix-hálózat 50
NEGYEDIK FEJEZET: A keleti hadjárat 72
ÖTÖDIK FEJEZET: A kimondhatatlan 93
HATODIK FEJEZET: Kényes egyensúly 112
HETEDIK FEJEZET: A gyanú árnyéka 129
NYOLCADIK FEJEZET: Hullámverésben 149
KILENCEDIK FEJEZET: Viharjelzés 170
TIZEDIK FEJEZET: A vég kezdete 197
TIZENEGYEDIK FEJEZET: A romok alá temetett Gondviselés 221
TIZENKETTEDIK FEJEZET: Kockázatos küldetés 249
TIZENHARMADIK FEJEZET: Istenek alkonya 290
TIZENNEGYEDIK FEJEZET: Megkésett elismerés 317
TIZENÖTÖDIK FEJEZET: Idő előtti búcsú 343

Rövidítések 356
Források 359

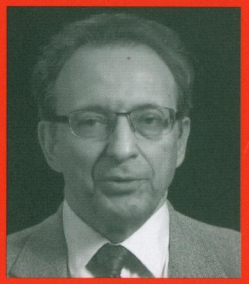

FRANÇOIS KERSAUDY (1948) francia történész, a párizsi és oxfordi egyetem professzora. Kilenc nyelven beszél, a II. világháború, közelebbről a Harmadik Birodalom szakértője. Főbb műveiben többek között Churchill-lel, de Gaulle-lal, Mountbattennel, Göringgel és MacArthurrel foglalkozik. Ez az első könyve magyarul.

Corvina Kiadó
corvinakiado.hu
facebook.com/corvinakiado

4990 Ft

9 789631 367812

Mindenki ismeri Oskar Schindler nevét, aki a második világháború alatt csaknem ezer zsidót mentett ki a náci gyilkosok karmai közül. Pedig az a hőstett, amit Himmler masszőre, Felix Kersten vitt véghez, az Oskar Schindlerénél is jelentősebb. Ahogyan a Zsidó Világkongresszus 1947-es memorandumában megállapította, Németországban nem kevesebb, mint százezer zsidó életét mentette meg.

Himmler 1939 márciusa és 1945 áprilisa között több mint kétszázszor vette igénybe Felix Kersten szolgálatait. A találkozásokról készült feljegyzések, valamint a terapeuta emlékiratai szoros összhangban vannak a nácik titkos megbeszélésein készült jegyzőkönyvekkel. Számos eredeti dokumentum is bizonyítja, milyen erőfeszítéseket tett Kersten az áldozatok megmentéséért. A háború utolsó két évében a brit, amerikai, holland és svéd diplomáciai levelezésből is világosan kiderül, hogy Franklin Roosevelttől Winston Churchillen át úgyszólván mindenki tudott Felix Kersten embermentő tevékenységéről. Az utókor mégsem ismeri. Ez a hihetetlenül izgalmas könyv minden bizonnyal változtatni fog ezen.